

KATAR'IN DİRENİŞİ

AMBARGOYA DİRENİŞ ÖRNEĞİ
VE
KÜÇÜK DEVLETLERİN GÜCÜ

KATAR'IN DİRENİŞİ

KÜÇÜK DEVLETLERİN GÜCÜ

VE

AMBARGOYA DİRENİŞ ÖRNEĞİ

Çeviri

Hülya Afacan

Çeviri Kontrol

Dr. Sadık TANRIKULU

MINISTRY OF CULTURE
STATE OF QATAR

Çeviri

Hülya Afacan

Çeviri Kontrol

Dr. Sadık TANRIKULU

İdari Koordinatör

Shaikha Alkuwari

Türkçe çeviri 1. Baskı 2022

Editörler

İzzuddin Abdulmevla – Havas el-Takiyye

Yazarlar

İzzuddin Abdulmevla, Havas Takiyye

Abulaziz Âl-i İshak, Abdullah Muhammed el-Geylanî

Ali Hüseyin Bakır, Cinzia Bianco

Thembisa Fakude, Patrick Nicholas Theros

Halid b. Raşid el-Hatır, Nasır et-Temimî, Dave DesRoches

Muhammed ed-Devranî, Nevaf et-Temimî

Muhammed Şarkavî, Rory Miller

مركز الجزيرة للدراسات

ALJAZEERA CENTRE FOR STUDIES

Arapça nüshanın fikri mülkiyet hakkı sahibi

Türkçe çevirinin bütün hakları Kültür Bakanlığı'na aittir. Önceden yayıncıdan yazılı izin almaksızın bu kitabın veya herhangi bir bölümünün çoğaltılması, bilgi edinme kapsamında saklanması veya herhangi bir şekilde aktarılması yasaktır.

Yayıncı

Kültür Bakanlığı Çeviri Yayınlar Müdürlüğü/Çeviri Departmanı

Basım yeri

Al Warraq Matbaası - Dar Al Sharq

Tasarım

Mohammad Rojith - Amjad Ezz Al Deen

ISBN

978 / 9927 / 00 / 00 / 00

İçindekiler

YAZARLAR	9
GİRİŞ	16
BİRİNCİ BÖLÜM: GÜÇ KAVRAMINA TEORİK GİRİŞ	25
KÖRFEZ KRİZİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜCÜN YENİDEN TANIMLANMASI	26
COĞRAFİ BÜYÜKLÜK VE GÜÇ FARKININ KATAR AMBARGOSUNDAKİ DAYANAKLARI	40
İKİNCİ BÖLÜM: YEREL, BÖLGESEL VE ULUSLARARASI DİRENİŞ FAKTÖRLERİ	47
KİMLİK, AİDİYET VE BUNLARIN KATAR'IN DİRENİŞİNDEKİ ROLÜ	48
KUVEYT-UMMAN EKSENİNDEKİ OLUMLU DİRENCİN KATAR'IN GÜCÜNE ETKİSİ	57
TÜRKİYE VE İRAN'IN KATAR'A DESTEĞİNİN KRİZİN GİDİŞATINA ETKİSİ	69
AVRUPALI VE ASYALI ŞİRKETLER: KATAR'IN SİYASİ VE EKONOMİK KONUMUNU	
DESTEKLEYEN KALDIRAÇLAR	82
KATAR'IN AMBARGO DEVLETLERİNİN AFRIKA'DAKİ ETKİSİNİ DARALTMAYA YÖNELİK	
DİPLOMATİK FAALİYETLERİ	94
KATAR'IN AMERİKA İLE İLİŞKİLERİNİ KULLANMASI VE SUUD-BAE	
ETKİSİNDEN KAYNAKLI SORUNLAR	109
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KATAR'IN AMBARGOYA KARŞI STRATEJİLERİ	117
KATAR'IN EKONOMİK AMBARGOYU AŞMAK İÇİN UYGULADIĞI STRATEJİ	118
KATAR'DAKİ HAMAD LİMANI'NIN GENİŞLETİLMESİ: EKONOMİK VE	
JEO-POLİTİK YANSIMALAR	135
KÜÇÜK DEVLETLERİN ASKERİ GÜVENLİĞİ KATAR ÖRNEĞİ	154
KÖRFEZ KRİZİNDE GÖRÜNMEYEN MÜCADELE	168
GÖNÜLLERİ KAZANMA VE AMBARGOYU BAŞARISIZLIĞA	
UĞRATMADA KATAR'IN YUMUŞAK GÜCÜNÜN ROLÜ	182
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TARAFLARIN ANLATILARI VE KÜÇÜK DEVLET	
TEORİSİNİN DAYANAKLARI	197
KÖRFEZ KRİZİNDE ANLATILAR VE KARŞIT ANLATILAR POLEMİĞİ	198
KATAR MODELİ VE KÜÇÜK DEVLETLERİN GÜVENLİĞİ TEORİSİNE BAKIŞ	213
SON SÖZ: KÜÇÜK OLMAK ZAYIFLIK ANLAMINA GELMEZ	226

YAZARLAR

İzzuddin Abdulmevla

el-Cezire Araştırma Merkezi Müdürü. Doktorasını İngiltere Exeter Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi alanında tamamladı. Londra Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında ve Paris, Sorbon Üniversitesi'nde Siyaset Felsefesi alanında yüksek lisans yaptı. Araştırmalarını Arap ülkeleri arası ilişkiler, Orta Doğu sorunları; demokratik dönüşüm teorileri ve medya üzerine yoğunlaştırdı. Arapça ve İngilizce olarak kitaplar yazdı. *Tunus Devrimi: Sebepler, Gidişat ve Sorunlar* isimli kitaba ve Routledge'nin Arap Baharı üzerine hazırladığı kitaba bölüm yazarak katkı sağladı. Kalemeye aldığı eserlerden bazıları: *Araplar, Demokrasi ve Multimedya Çağında Kamusal Alan, el-Cezire ve Arap Dünyasındaki Demokratik Değişim* (İngilizce).

Havas Takiyye

el-Cezire Araştırma Merkezi'nde araştırmacı. Körfez Araştırmaları Program sorumlusu. “Katar Ambargosu: Körfez Krizi'nin Sebepleri ve Sonuçları” ve “Selefilik: Siyasi ve Örgütsel Çoğulculuk” kitaplarına bölümler yazarak katkıda bulundu. Bundan önce basın alanında çalıştı. Cezayir'de günlük ve haftalık yayınlanan bazı gazeteleri kurdu ve idarelerini üstlendi. Uluslararası ilişkiler ve Orta Doğu ülkeleri arası ilişkilerle ilgili programlar yaptı. Stratejik meseleler ve jeo-politik konularda birçok üniversite ve fakültede konferanslar verdi. Siyasi coğrafya, sosyal dinamikler ve güvenlik sorunları arasındaki bağlantılar üzerine araştırmalar yaptı.

Abdulaziz Âl-i İshak

Katarlı gazeteci. Katar Üniversitesi, Basın Bölümü'nden mezun oldu. Birçok pozisyonda görev aldı. Farklı kurumlarda çalıştı. el-Cezire li'l-etfal Kanalı'nda yapımcı ve program sunucusu olarak çalıştı. Ayrıca “Karar Sizin”

programının sunuculuğunu yaptı. Katar Kùltür Bakanı'nın özel kalem müdürü olarak görev yaptı. Ulusal Kùltür-Sanat Konseyi'nin Genel Sekreterlik ofis direktörü, Katar Denizcilik Festivali Organizasyon Komitesi Hukuk ve Medya Bölüm Başkanlığı ve el-Asıme Dergisi'nde (Mecelle el-İhtifaliyye) yazı işleri müdürlüğü yaptı. Kendisi ayrıca Katar el-Vatan Gazetesi'nde makaleler yayınlamaktadır ve es-Sakr Dergisi'nin köşe yazarlarından biridir.

Abdullah Muhammed el-Geylânî

Umman Tıp Fakùltesi'nde Sosyal Bilimler alanında hoca olarak çalışmaktadır. İngiltere, Durham Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında doktorasını tamamladı. Yüksek Lisansını ABD, Syracuse Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında yaptı. Lisansını ise Arizona Üniversitesinde, Siyasi Bilimler alanında tamamladı. İslam siyaseti, Amerikan dış siyaseti ve Körfez stratejik incelemeleri alanında akademik ve fikri çalışmaları bulunmaktadır. Körfez bölgesinde ve bölge dışında ilmi, siyasi çerçevede düzenlenen pek çok konferansa ve seminere katıldı. Arap ve Körfez ülkeleri ile ilgili pek çok araştırma yaptı ve makaleler yazdı. Düzenli olarak TV'de tartışma programlarına katılmaktadır.

Ali Hüseyin Bakır

Araştırmacı, siyasi analist. Ankara'da ikamet etmektedir. Uluslararası ilişkilerde güç kavramı üzerine doktora çalışması yaptı. Yüksek lisansı Siyaset Bilimi alanındadır. Araştırmaları ağırlıklı olarak Türk-İran ilişkileri, Körfez Ülkeleri İş Birliği Konseyi üye devletleri üzerinedir. Daha önce Ankara'da Orta Doğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi (USAK)'da görev yaptı. Arapça ve İngilizce yayınlanan makalelerinin yanı sıra Kuveyt el-Qabas ve el-Arab el-Katariye gibi gazetelere düzenli olarak yazı yazmaktadır. İran, Türkiye, Çin ve Körfez Ülkeleri İş Birliği Konseyi'ne mensup ülkelerle ilgili müstakil kitaplar telif ettiği gibi bazı kitaplarda da bölüm yazarlığı yapmıştır.

Cinzia Bianco

Washington’da Körfez Ülkeleri Jeo-Politik Riskler İstişare-Analiz Merkezi’nde araştırmacı. Araştırmaları ile birçok düşünce ve araştırma merkezinin çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Londra Üniversitesi Kraliyet Koleji’nde Orta Doğu ve Akdeniz araştırmaları üzerine yüksek lisans yaptı. 2011 Gençlik Zirvesi’nde İtalya’yı temsil etti. 2012 yılındaki Gençlik Zirvesi’ne de katıldı. Körfez-Avrupa ilişkileri ve Amerika-Körfez ilişkileri üzerine çalışmalar ve araştırmalar yayınladı. Halen Exeter Üniversite Arap-İslam Araştırmaları Enstitüsü’nde “Arap Baharı Devrimlerinin Ardından Körfez Güvenliği” üzerine doktora çalışmasını sürdürmektedir.

Thembisa Fakude

el-Cezire Araştırma Merkezi’nde araştırmacı ve Madrid’deki Ortak Çalışma Grubu Müdür Yardımcısı. Daha önce el-Cezire Network Güney Afrika ofis müdürü olarak görev yaptı. Yine Güney Afrika’da Yabancı Basın Derneği müdürlüğünü yürüttü. Johannesburg, Witwatersrand Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi Alanı’nda yüksek lisans yaptı. Hâlen aynı alanda doktora çalışmasını sürdürmektedir. Körfez-Afrika ilişkileri konusunda dergi, gazete ve araştırma merkezlerinde yayınlanmış olan pek çok araştırması ve analiz çalışmaları vardır. Analist ve yorumcu olarak pek çok basın yayın organında yer almaktadır.

Patrick Nicholas Theros

1995-2000 Amerika’nın, Katar Büyükelçisi. Bu görevden önce Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Suriye, Londra ve Nikaragua’da diplomatik görevlerde bulundu. Terörle Mücadele Genel Koordinatör Yardımcılığı ve Amerikan hükümetinin ABD dışındaki ülkelerde terörle mücadele operasyon sorumluluğu gibi pozisyonlarda bulundu. Washington, Georgetown Üniversitesi’nde Çağdaş Arap Araştırmaları Merkezi İstişare

Heyeti, Dışışleri Komisyonu, Georgetown Üniversitesi'nde Çağdaş Arap Araştırmaları Merkezi Danışma Kurulu, Dışışleri Komisyonu, Washington Dış İlişkiler Enstitüsü, Amerika Diploması Akademisi, Orta Doğu Kiliseleri Meclisi, Amerika-Arap Bankacılar Birliğı gibi birçok ilmi ve mesleki heyette ve komisyonda üye olarak çalışmıştır.

Halid b. Raşid Hâtır

Para politikaları, politik ekonomi ve ekonomik kalkınma alanlarında uzman araştırmacı. Doktorasını Kaliforniya Üniversitesi'nde İktisat alanında, yüksek lisansını ise ABD Batı Michigan Üniversitesi'nde yaptı. Katar Merkez Bankası Para Politikaları ve Araştırma Dairesi Müdürü olarak çalışmaktadır. 2003-2010 yılları arasında Körfez Arap Ülkeleri İşbirliğı Konseyi Parasal Birlik Komisyonu'nda Katar'ı temsil etti. Cambridge Üniversitesi Yeni İktisadi Düşünce Enstitüsü ve Makroekonemi Burs Merkezi üyesidir. Para politikaları, döviz kuru politikaları, makroekonemi, ekonomik çeşitlendirme gibi alanlarla ilgilenmekte bu alanlarda çalışmalar yapmaktadır. Süreli yayınlarda, kitaplarda ve araştırma merkezlerinde yayınlanan çalışmaları vardır.

Nasır et-Temimi

İngiltere Durham Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans ve doktora diploması vardır. Düzenli olarak haber ve araştırma sitelerine yazılar yazmaktadır. Ağırıklı olarak Körfez meseleleri, Körfez-İran enerji politikaları, Arap-Asya (özellikle Çin) ilişkileri konularıyla ilgilenmektedir. Çalışmaları, Durham Üniversitesi, Brookings Enstitüsü, Washington Orta Doğu Enstitüsü, el-Cezire Araştırma Merkezi gibi pek çok tanınmış araştırma merkezi tarafından yayınlanmıştır. *Çin-Suudi Arabistan İlişkileri 1990-2012: Mantık Evliliğı mi Yoksa Stratejik İttifak mı?* isimli kitabın yazarıdır.

Dave DesRoches

Washington, Ulusal Savunma Üniversitesi Yakın Doğu ve Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde Doçent. Arap yarımadası ülkeleri ve Körfez İşbirliği Meclisi iklim güvenliği ve sınır güvenliği uzmanı. Washington Arap-Körfez Devletleri Enstitüsü'nde misafir uzman ve Arap-Amerikan İlişkileri Ulusal Konseyi'nde uluslararası ilişkiler uzmanı. DesRoches, otuz yıl görev yaptıktan sonra yedek ordudan ve askeriyeden albay rütbesindeyken istifa etti. Bölgesel konularla ilgili düzenli çalışmaları vardır. Körfez güvenliği hakkında da birçok makalesi vardır. “Körfez Devletleri’ndeki Silah Ticareti, Askeri Hizmetler ve Gizli Pazar: Yönelimler ve Çağrışımlar” isimli kitabın editörlüğünü yaptı.

Muhammed Devrani

Katar, Toplum Bilimleri Fakültesi (Külliyetu’l-Müctema - Community College) Bilgi Teknolojileri Bölüm Başkanı. Ülkede internet ve siber güvenlik alanında ilk defa lisans programları hazırlama çalışmalarını idare etti. George Washington, Lisansüstü Araştırmalar Enstitüsü Teknoloji Uzmanlığı Bölümü’nden mezun oldu. Doktora tezi, altı Körfez ülkesinin bilgi sistemi için merkezi bir veri tabanı geliştirilmesi hakkındaydı. Üniversiteden mezun olduktan sonra Katar, kendisini sekiz yıl boyunca Körfez İşbirliği Konsey Temsilcisi olarak ve bilgisayar, posta ve iletişim müdürü olarak atadı. Riyad, Kral Suud Üniversitesi’nde lisansüstü dersler verdi. Sabic ve el-Yemame Dergisi’nin dijital ortamda ve internette yayınlanmasına danışmanlık etti. Telifleri arasında *Siber Tehlike ve Körfez İşbirliği Ülkeleri Konseyi* isimli bir kitap vardır.

Nevaf et-Temimi

Doha, Lisansüstü Araştırmalar Enstitüsü Basın Programı’nda doçent. Batı Londra Üniversitesi’nden doktora derecesi aldı. Uzun yıllar basın ve kurumsal

iletişim alanında çalıştı. Bu süreçte gerek İngiltere gerekse Arap lkelerinde birçok medya kurumunda görev yaptı. Son çalıştığı gazete, Londra’da günlük yayınlanan el-Arabi el-Cedid gazetesidir. 2012 yılında, *Kamu Diplomasisi ve Milli Karakterin Oluşumu: Katar rneğisi* isimli bir kitap yayınladı. 2016 yılında ise *İngiltere’de Siyonist Lobi ve Kamuoyu: Gücü ve Etkisi* isimli ikinci kitabını yayınladı. Hali hazırda yaşanmakta olan Körfez krizi sırasında gazetelerde makaleler ve hakemli dergilerde yazılar yazdı. Ayrıca krizin arka planı ve muhtemel sonuçlarına dair birçok medya seminerine katıldı.

Muhammed el-şerkavi

el-Cezire Araştırma Merkezi’nin ilk araştırmacısı ve Washington, George Mason Üniversitesi Uluslararası Uyuşmazlık zm eski hocası. Newyork’ta BM’ye bağlı bilirkişi heyetinde çalıştı. 2008 yılında John Burton dl’nü, 2009 yılında ise “James Loi” dln aldı. Anlatılar ve Uyuşmazlık Analiz Merkezi yesidir. Aynı zamanda Araştırma ve Siyaset İncelemeleri Arap Merkezi Washington şubesi Akademik Danışma Komisyonu yesidir. İngilizce kitaplarından bazıları: *Aydınlanma Nedir? Sürekli mi Yoksa Arap Başkaldırılarının Ardından Bir Kırılma mı?* (2016), *Siviller ve Modern Savaş: Silahlı atışma ve Savaş İdeolojisi* (2012), *Yol Ayrımındaki Filistin Medyası: Sorunlar ve Beklentiler* (2011).

Rory Miller

Katar, Georgetown niversitesi’nde Hükümet profesörü. Daha nce Londra Kraliyet Koleji’nde savaş araştırmaları alanında hocalık yaptı. Doktora derecesini de aynı uzmanlık alanında aldı. Aynı koleje bağlı olan Orta Doğu Araştırmaları Merkezi’nde müdür pozisyonunda görev yaptı. Macmillan’ın Orta Doğu’nun siyaset ekonomisi konusunda yayınladığı kitap serisinin, aynı şekilde Cambridge’in Orta Doğu ve Afrika’da Ulusal Güvenlik ve İştiharat konusunda yayınladığı serinin editrlerindendir. alışmaları, Orta Doğu’nun ağdaş tarihi, kk devletler, uluslararası sistemde devletler

haricindeki aktörler, Avrupa Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi ve ASEAN gibi bölgesel kuruluşlardaki siyasi ve iktisadi kalkınma üzerine yoğunlaşmaktadır. Teliflerinden biri, *Çöl Krallıklarından Uluslararası Güce: Arap Körfezi'nin Yükselişİ* isimli kitaptır.

GİRİŞ

Körfez Krizi’nin üzerinden geçen bir yılın ardından Katar Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, “ambargo ülkelerinden ithal edilen bütün ürünlerin, ülkedeki bütün alış-veriş ve tüketim merkezlerinden çekilmesi” kararı çıkardı. Bu adım, en azından sembolik olarak, ambargonun başarısızlığının ve Katar’ın 27 Haziran 2017’den beri kendisini karadan, havadan ve denizden kuşatan ülkelere ihtiyacı olmadığının ilanıydı. Aynı zamanda, aniden uygulanmaya başlanan kara, hava ve deniz ambargosu karşısında başvurduğu gıda tedarikindeki alternatiflerin çok şeyi, hatta belki uzun vadede Körfez ülkeleri arası ilişkilerin doğasını dahi değiştireceğini gösteriyordu.

Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı’nın ambargo ülkelerinin bütün ürünlerini bırakma kararı; ambargonun ekonomik boyutundaki içeriğin tamamen kaybolduğu, kısa ve uzun vadeli etkilerinin ortadan kalktığı anlamına geliyordu. Nitekim Katar; tıpkı güvenlik, diplomasi ve dışişleri cephelerinde olduğu gibi ekonomi cephesinde de -iç cephe ile tam bir uyum içinde- sağlam bir duruş sergiledi.

Bu kitap, Katar ambargosunun birinci yılının tamamlanması sebebiyle yayınlanmaktadır. Katar’ı kontrol etmeyi, yönetmeyi, özgür kararlarını ortadan kaldırmayı ve dış siyasetini “büyük” komşuların siyasetine ilhak etmeyi hedefleyen krizin kaderini değiştirmeyi başaran bu “küçük” devletin dayanma gücünün sebeplerini araştırmayı hedeflemektedir. Bu devletin güç unsurları nelerdir? Geleneksel güç açısından kendisinden kat kat büyük olan dört devletin ambargosuna karşı koymayı nasıl başarmıştır? Nitekim Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır’ın silahlanma, ekonomi, coğrafi alan ve nüfus gibi sert güç kaynakları ile Katar’ın bu alanlardaki gücü arasında müthiş bir fark vardır. Buna rağmen ambargo başarısız olmuş ve hedeflerini gerçekleştirememiştir.

Körfez krizinin bu seyri, krizler ve uluslararası ilişkiler alanında çalışanlara;

araştırma, inceleme ve ders çıkarmaları için önemli bir model sunmaktadır. Elinizdeki bu ortak çalışma, bu alana katkı sağlamak için hazırlanmış ve Katar'ın direnişini farklı yönlerden kapsamlıca ele alınmaya çalışılmıştır. Kitabın yazımına Körfez Bölgesi'nden ve Arap dünyasından olduğu gibi Avrupa ve ABD'den de alanında uzman araştırmacılar ve seçkin yazarlar katkı sağlamıştır. Böylece büyük resmin tamamlanması ve okuyucuya, bütün dünya için son derece önemli olan bir bölgedeki karmaşık bir krize ışık tutan en iyi çalışmaların sunulması hedeflenmiştir.

İki editörün birinci bölümde çizdiği teorik çerçeve ve sonraki bölümlere mukaddimenin ardından kitabın konusunu oluşturan araştırmalar; Katar'ın kendi içindeki direniş faktörlerinden başlayarak; Körfez, Asya, Avrupa, Afrika ve nihayet Amerika halkasıyla ilgili çalışmalar olarak sıralanmıştır. Körfez krizinin ortaya çıkması ve Katar'ın kriz yönetimi ile ilgili olarak dört alan seçilmiştir: Ekonomi, askeri alan, yumuşak güç kullanımı ve son olarak siber platformda krize karşı duruş. Kitabın son bölümü, her iki tarafın anlatılarının çözümlemesi ve gelecekte neye evrilebileceğine dair yorumlanmasının ardından Katar'ın direnişinin küçük devletlerin güvenliği açısından örnekliğine ışık tutmaktadır.

Birinci bölüm, uluslararası ilişkilerde gücün konumu, güç kavramının anlamları ve farklı bağlamlarda kullanılması üzerinedir. İzzuddin Abdulmevla'nın çalışması Körfez krizini bu açıdan, Katar'ın yumuşak ve sert güç kaynaklarını zekice yönetmesine yoğunlaşarak ele almaktadır. Takiyuddin el-Havas ise ambargo devletlerinin uluslararası ilişkilerde geleneksel “meşruluk” anlayışına dayanmalarını ele almaktadır. Ancak bu dayanaklar söz konusu devletlerin hafife aldığı gerçeklerle çakışmıştır. Uluslararası sistemde artık “meşru”nun anlamının değişmesi gerçeği gibi. Nitekim artık meşru olmak fiziksel büyüklükle değil egemenlik haklarındaki eşitlikle ilgili kabul edilmektedir. Buna ek olarak artık “güç” sadece fiziksel büyüklük ve sert güç kabiliyeti ile sınırlı değildir.

İkinci bölüm –metod olarak- Katar’ın bir yıl sonra her açıdan tam bir başarısızlıkla sonuçlanan dörtlü ambargo karşısındaki gerek iç gerekse de dış dayanaklılığını ve direniş faktörlerini ele almaktadır. Bu bağlamda Abdulaziz  l-i İşhak, konuyu Katar kimliği çerçevesinde ele alıyor. Söz konusu kimlik, bu genç devletin tarihi boyunca muhafazakarlık ve açılım arasındaki kusursuz uyumunun bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Katar’ın fiziksel küçüklüğünü ve nüfus azlığını zayıf nokta olarak gören ve onu yok edebileceklerini zanneden ambargo devletlerinin aksine çöl-i İşhak, bu faktörü g   noktalarından biri olarak ele alıyor. Çünkü ambargo, i  cepheyi karıştırmayı ve safları bölmeyi hedefleyen uydurma ve yanıltıcı bilgilere dayanmaktaydı. Nüfusun azlığı bu plana karşı koymayı kolaylaştırmış ve karşıt mesajın en hızlı ve en etkin şekilde bütün vatandaşlara duyurulmasını mümkün kılmıştı. Çok geniş topraklara ya da çok fazla nüfusa sahip olan, farklı dillerin ve farklı haber kaynaklarının kullanıldığı ülkelerde böylesi bir durum böyle kolay gerçekleşmez. Bu “küçük” olma etkeni Katar halkının yönetim etrafında tek vücut olmasına, ambargo devletlerinin i  cepheyi zayıflatarak yönetim boşluğu oluşturma planlarının başarısız olmasına katkı sağlamıştı.

Krizin Körfez boyutunda Kuveyt ve Umman Sultanlığı’nın –her ne kadar Katar’a doğrudan deştek vermeseler de- tarafsız kalmaları Katar için bir kredi olmuştur. Çünkü bu iki devletin, Suudi Arabiştan-Birleşik Arap Emirlikleri cephesine karşı tarafsız kalmaları Körfez Bölgesi’nin Katar’a karşı yekpare bir duruşu olmadığı anlamına geliyordu. Bu değerlendirme, Kuveyt ve Umman’ın açıkça tarafsız kalmasının, aslında Katar’ın anlatısını deşteklemek anlamına geldiği görüşünde olan Abdullah Muhammed el-Geylanî’nin çalışmasında ele alınmıştır. Körfez İşbirliği Konseyi’ni ambargo devletlerinin Katar’ı boğmak, önce Körfez sonra da Arap dünyasından dışlamak için kullandığı bir araç olarak alırsak el-Geylanî’nin deyimiy  Kuveyt-Umman “direnci” bu çabayı boşa çıkaran ve Katar’ın Konsey’deki bütün üyelik haklarını muhafaza etmesini sağlayan unsur olmuştur. Katar’ın, bu iki devletin tarafsız kalması için başarıyla sonuçlanan çalışmaları ise Geylanî’nin değerlendirmesine göre

dört güç unsuruna dayanmaktaydı: Medya gücü, ahlaki güç, diplomatik güç ve yatırımı çekme gücü.

Bölgesel olarak Ali Hüseyin Bakır, iki faktörü ele alıyor: Ambargo devletlerini caydırmada ayrıca ekonomik ve gıda dar boğazını aşmada Türkiye ve İran faktörleri. Bu ani ambargonun doğası ve uygulamaların kapsamı göz önüne alınınca Katar, hızlıca ambargo devletlerinin sahip olduğu geleneksel güçteki büyük dengesizliği nisbî de olsa dengeleyebileceği ve destek alabileceği alternatifler aramaya başladı. İran'a doğrudan dayanmak çetrefilli uluslararası ve bölgesel dengeler gölgesinde aksi sonuçlara yol açabilirdi. Bu yüzden Katar, ilk aşamada gıda temini için Tahran'a karşı seçici açılım politikası izledi. Öte yandan ambargonun ilk şokunu atlatmasına yardım eden, ambargonun başarısız olmasında ve krizin askeri bir savaşa dönüşmesine engel olmada başat rol oynayan müttefiği Türkiye'ye yöneldi. Türkiye'nin rolü Katar'ın konumunu doğrudan desteklemekle sınırlı kalmadı. Aksine Türk diplomasisi, büyük güçler ve İslam devletleri platformunda -bu dörtlü ambargonun çekimine kapılmamaları için- diplomatik etkinlikler yürüttü. Türkiye'nin bu krizde dengelerin değişmesi ve ambargo devletlerinin askeri müdahale sorununu ortadan kaldırılması hususunda oynadığı belki en önemli rol; iki devlet arasındaki savunma anlaşması gereğince krizin ilk günlerinde Katar topraklarına askeri güç göndermesidir.

Katar, sadece bölgedeki iki önemli gücü kendi yanına çekmeyi başarmakla kalmamış, aynı zamanda Asya ve Avrupa'daki büyük güçlerin desteğini almayı ve nisbî de olsa onları ambargo devletlerinden uzaklaştırmayı başarmıştır. Cinzia Bianco'nun yazısında ele aldığı konu budur. Katar'ın aktif diplomasisinin Katar'ın anlatılarının Avrupa tarafından anlaşılmasında büyük rolü vardır. Özellikle de iki tarafı birbirine bağlayan büyük ekonomik maslahatlar göz önüne alınınca. Katar varlık fonu Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere ekonomisinde en önemli yatırımcılardan biri kabul edilmektedir. Avrupa'nın pozisyonuna benzer şekilde Asya'nın büyük devletlerinin de Katar'ın direnişinde önemli rolleri vardır. Özellikle de Asya kaplanları, Güney

Kore ve Singapur'un yanısıra Çin, Japonya, Hindistan gibi Asya'daki esas güçlerin büyük ölçüde Katar gazına dayandıkları göz önüne alınınca. Krizin devam etmesinin kendi çıkarlarına zarar vereceğini gören bu devletlerin yaptığı pragmatik değerlendirme, onları ambargoyu reddetmeye ve Katar gazının ithaline devam etmeye itmiştir. Özellikle de Doha'nın hiçbir kesinti ve sıkıntı olmadan tedarik sürecinde başarılı olmasından dolayı.

Afrika boyutundan bakıldığında, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri her ne kadar ambargonun başında bazı devletleri yanına çekmeyi başarsa da Sahra Altı Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu Körfez krizine dahil olmadı. Hatta başlangıçta baskı altında ilişkilerini kesen Çad ve Senegal gibi ülkeler bile çok geçmeden eski ilişkilerine geri döndüler. Thembisa Fakude'nin yazısında isimlendirdiği gibi Moritanya, Komorlar ve Maldivler gibi "tâbi olan küçük devletler" haricinde hiçbir ülkeyle ilişkilerin kesilmesi söz konusu olmadı. Katar, kıtanın doğusunda, batısında ve güneyindeki başlıca bölgelerde hızlı ve aktif bir diplomatik kampanya yürüttü. Bu diplomatik faaliyetler önemli ziyaretlerle ön plana çıktı. Bu ziyaretlerin en önemlisi Prens Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sâni'nin bölgedeki önemli ülkelere yaptığı ziyaretti. Bu ülkelerin aldıkları pozisyonlar genel olarak Katar'ın krizin patlak vermesinden itibaren diplomasi ve diyaloga bağlı duruşunu destekleyen Afrika Birliği'ne de yansdı.

Amerika'nın pozisyonuna gelince; Patrick Theros Katar'ın, ABD'de lobi faaliyetleri yürütmekte gecikmesini ele aldı. Üstelik Körfez Bölgesi'nde; gerek uygulamaları gerekse Amerika'nın değerlerine açık olması bakımından ABD'ye en yakın ülke olmasına rağmen. Bölge ülkeleri ABD'deki faaliyetlerinde Katar'ın katbekat önündeydiler. Nitekim Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri uzun süre önce uluslararası halkla ilişkiler danışmanlık şirketleri ile anlaşmalar yapmışlardı. Aynı şekilde merkezleri Washington'da bulunan araştırma ve inceleme merkezlerine milyonlarca dolar harcamışlardı. Bu iki ülke, Katar'a karşı yürüttükleri kampanyada krizin başından beri bu kurumları kullanmışlardı. Doha, her ne kadar Washington'un

kalbini ve aklını kazanma yolunda rakiplerini izlemekte gecikse de rekor bir hızla Amerikalı kurumları yanına çekmeyi ve krizin başından beri ambargo devletlerinin tarafında yer alan -başta Donald Trump olmak üzere- yönetimin pozisyonunu değiştirmeyi başarmıştı. Böylece Katar-ABD ilişkilerini revize çalışmaları eskisinden daha sağlam temeller üzerine kurulmuş oldu. Bu bağlamda 2018 yılı başlarından itibaren “stratejik diyalog” toplantıları düzenlendi.

Üçüncü bölümde, Katar’ın dört alanda direnişini güçlendirme stratejileri ele alınmaktadır: İktisadi alan, askeri alan, siber alan ve yumuşak güç alanı. İktisadi alanda, Halid b. Raşid el-Hatır ambargonun başarısız olma sebeplerini inceledi. Konsey üyesi devletlerin ekonomik yapısındaki zayıflıktan dolayı Katar ekonomisinin ambargo ülkelerinden kaynaklı açığının sınırlı olması, el-Hatır’ın bu başarısızlığa dair yaptığı yorumlardan biridir. Bir diğer sebep Katar’ın kendi ekonomik gücü ve karşı politikalarıdır. Katar bu politikaları izlerken bir yandan kendi ekonomisine güveniyor, bir yanda da reel ve finansal sektörde ambargoyu etkileyebileceği kanalları belirliyordu. Raşid el-Hatır’ın yazısı, ambargonun nasıl olup da beklenenin tam aksi sonuçlara sebep olduğunu da ortaya koymaktadır. Nitekim bu ambargo, ambargo devletlerinde mali ve ahlâkî sıkıntılara sebep olurken Katar’ın ekonomisini zayıflatmak şöyle dursun, tam tersine güçlendirmişti. Çünkü bu ambargo Katar’ı kendine güvenmeye, potansiyel güçlerini keşfetmeye, eksik yönlerini tamamlamaya, kaynaklarını çeşitlendirmeye ve ekonomik özgürlüğünü daha da arttırmaya itti. Bu çerçevede Nasır et-Temimi’nin çalışması da Uluslararası Hamad Limanı’nın planlanandan altı ay önce genişletilmesinin önemini ele alıyor. Bu liman, devlet için ekonomik bir kaldıraç olmakla birlikte doğrudan uluslararası deniz nakliyatına imkân vermesi sebebiyle ambargoyu yarma araçlarından biriydi. Hamad Limanı, Körfez Bölgesi’ndeki ve Ortadoğu’daki en büyük liman kabul edilir. Liman, Katar’ın daha önce kullandığı Dubai’deki Cebel Ali Limanı’ndan ve Suudi Arabistan karayollarından rekor denebilecek bir hızla bağımsız olmasını sağlamıştı.

Askeri güvenlik alanında ise Dave DesRoches, Katar örneği üzerinde küçük devletlerin güven problemini ele aldı. Küçük devletlerin genel olarak karşılaştığı sorunlar, sadece silah depolamakla karşı durulabilecek sorunlar değildir. Özellikle de Katar örneğinde olduğu gibi devletin insanî kaynakları sınırlı ise. Bu sorunlarla mücadelenin tek yolu, ister komşu olsun isterse de uzak olsun fark etmeksizin büyük devletlerle çeşitli alanlarda ittifaklar kurmak ve bunları güçlendirmektir. Bu platformda Katar, el-Udeyd Üssü'nde asker bulundurmasından istifade ederek ABD ile ittifakını güçlendirmeyi tercih etti. Tıpkı bölgedeki en büyük askeri güç olan müttefik Türkiye ile ilişkilerini geliştirdiği gibi. Ambargo devletlerinin gücüne denk güce sahip bir diğer güç olan İran'la ilişkilerine gelince Doha; İran'a emniyet ve güvenlik alanında kendisini ona yaklaştıracak adımlar atmaktan kaçınarak sağduyulu bir tasarrufta bulundu. Çünkü Dave DesRoches'un da dediği gibi bunun zararı faydasından çok olurdu.

Körfez krizi sırasında mücadele edilmesi gereken alanlardan bir diğeri teknolojik ya da siber güvenlik alanıydı. Kriz, sözde gerekçelerinde Katar Emiri'ne nispet edilen uydurma açıklamalara odaklanmıştı. Bu açıklamaları Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki sözde korsanlar, Katar Haber Ajansı'nın sitelerine koymuşlardı. Muhammed ed-Devranî, çalışmasında krizin bu boyutunu tartışıyor. Söz konusu korsan saldırıyı ve onu hazırlayan aşamaları ele alıyor. Ayrıca saldırının başarılı olması için gerekli olan teknik gereksinimler üzerinde de duruyor. Katar 2017 yılından beri teknolojik savunmasını güçlendirmesine, Siber Komuta ve Kontrol Merkezi kurmak da dahil olmak üzere her açıdan bir savunma hamlesi başlatmasına rağmen ed-Devranî, kriz devam ettiği sürece bu alanda mücadelenin devam edeceği görüşündedir.

Katar; iktisadi, askeri ve siber alanlara ek olarak bir başka alanda; kalpleri ve akılları kazanma alanında da, yumuşak güç alanındaki yeteneğini kullanarak bir savaşa girdi. Son yirmi yıl boyunca Nevaf et-Temimî'nin ifadesiyle “ulusal karakter” oluşturma amacıyla zaten bu alanda çalışmalar yapıyordu.

Katar, yumuşak güç kullanımında kendisi için stratejik bir zırh oluşturan, birbirini tamamlayan yedi farklı cephede çalışmaktadır. Bu strateji ona karşı –dünyanın dikkatini çekmeksizin- herhangi bir saldırıda bulunmayı oldukça zor hale getirmiştir. Bu cepheler: Diplomasi cephesi, medya cephesi, ekonomi cephesi, insani cephe, kültür cephesi, spor cephesi ve turizm cephesi. et-Temimî, ambargo merkezinin –özellikle bu oluşumları hedef almasından dolayı- başarısız olduğu sonucuna varır; çünkü ambargo bunları hedeflemekle aslında Katar’ın geçen yirmi yıl boyunca kesintisiz olarak biriktirdiği güç potansiyelini hedef almış oluyordu.

Kitap dördüncü bölümle bitiyor. Bu bölümde Körfez Krizi’nin anlatıları ve karşıt anlatılarıyla birlikte “küçük devletlerin” güvenliği teorisi ele alınıyor. İlk çalışmada, Ahmet eş-Şerkavî her iki taraf açısından krizin anlatılarını çözümlüyor. Aynı şekilde krizin başından itibaren Amerika’nın söylemini inceliyor ve başlangıçta açıkça ambargo tarafında yer alan bu söylemin nasıl Katar’ın anlatılarını anlamaya yöneldiğini ve krizi bitirmek için iki tarafın ortasını bulma çabasına dönüştüğünü inceliyor. Bölümün ikinci yazısında Rory Miller, geleneksel güç standartlarına göre bu “mikro” devletin, güçlü küçük bir devlete dönüşmeyi başarması ile sonuçlanan ambargoyu yönetme sürecini incelemeye çalışıyor. Katar dünyaya, küçük devletler ve bunların uluslararası sistemdeki yerlerine dair algıların; tâbiyet, zayıflık ve etkisizliğin bu devletlerin doğası olduğunu vurgulayan yönde teoriler üreten bütün edebiyatların oluşturduğu hakim paradigmaya meydan okuyan bir model sunmuştur. Finansal güçlerini zekice kullanması, aktif diplomasi yürütmesi, iç cephesini sağlam tutması, Türkiye gibi bölgesel ve ABD gibi küresel düzeydeki en büyük iki güçle ittifak kurup ilişkilerini sıkılaştırması Katar’ın istikrarı sağlamasına, ambargoya karşı meydan okumasına ve ambargonun bütün alanlardaki etkilerini sıfırlamasına katkı sağlamıştır.

Editörler.

Doha, 30 Mayıs 2018.

BİRİNCİ BÖLÜM:
GÜÇ KAVRAMINA TEORİK GİRİŞ

KÖRFEZ KRİZİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜCÜN YENİDEN TANIMLANMASI

İzzuddin Abdulmevla

Giriş

Haziran 2018’de ilk yılını tamamlayan Körfez Krizi etrafındaki tartışmalar sadece siyasi ve iktisadi açmazları, hukuki ve insani etkileri ile sınırlı kalmamış, uluslararası ilişkiler ve çatışma analizi gibi akademik alanlara da uzanmıştır. Bu problemin çözümü ya da daha çetrefilli hale gelmesinin siyasetteki değişken durumlara bağlı olduğu göz önüne alınırsa akademik alandaki etkisi de uzun süre devam edecek, tıpkı çatışma ve krizlerin okutulduğu gibi üniversitelerde ders olarak okutulacak demektir.

Bu bölüm Körfez Krizi’ni uluslararası ilişkiler açısından tahlilini ele almaktadır. Ayrıca krizle bağlantılı; güç, egemenlik, bekâ, ulusal çıkar gibi temel kavramlara yer vermektedir. Bütün bu kavramlar –bize önemli bir araştırma modeli sunmak üzere- Körfez Krizi’nde birbiriyle kesişmiştir. Bazıları bize öğretilen uluslararası teorilere uysa da diğer bazıları bu teorilerdeki hakim paradigmalara yönelik eleştirel bir meydan okumaya dönüşmüştür.

Teorik boyutuyla uluslararası ilişkiler, küresel sistemi oluşturan devletler arasında şekli bir eşitliği var sayar. Tıpkı demokratik sistemlerde vatandaşların kanun önünde eşit olması gibi. Ancak bu ilişkilerin pratiğine baktığımızda, uluslararası sistemin dengesini düzenlemede ve devletlerarası ilişkilerin tabiatını belirlemede asıl hatta bazen tek unsurun devletin sahip olduğu gücün miktarı olduğu ortaya çıkar. Bu yüzden uluslararası ilişkilere dair farklı ekoller arasındaki büyük tartışmalarda “güç” kavramı merkezi bir yer işgal etmektedir. Liberallerin, realistler ya da bunların türevleri olan neo-liberaller, Marksistler, post-modernistlerin hepsi “güç”ün esas mesele olduğuna inanmaktadır.¹

¹ Wendt, A., *Social Theory of International Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), s. 97.

Öyleyse Körfez Krizi’ni bu açıdan nasıl okumalıyız? Katar ambargosunun –özellikle de krizler sırasında- uluslararası ilişkiler anlayışımıza eklediği yenilikler nelerdir? Bu “küçük devlet”in “büyük devletler” karşısındaki direnişi “güç” kavramını ve içeriğini yeniden tanımlamamıza yardımcı olur mu?

Uluslararası İlişkilerde Gücün Merkeziliği

Güç kavramı, -her ne kadar tanımı etrafındaki tartışma sürüp gitse de- uluslararası ilişkilerin ve bu ilişkilere dair birçok farklı teorinin yapısında merkezî bir kavramdır. Uluslararası ilişkilerin, modern akademik çalışmaların kapsamına girmeden önce de teorileri, metodları ve öncüleri vardı. Güç, her zaman imparatorluk, devlet ya da şehirler gibi siyasi varlıklar arasındaki ilişkilerde merkezi konumda olmaya devam etti. Thukidisis, Peloponez Savaşı’nın sebeplerini yorumlarken Yunan şehir-devlet kampları arasındaki güç dağılımını asıl sebep olarak sayar. (Bir yanda Atina yönetiminde Delos Birliği, diğer yanda Sparta yönetiminde Pelonopez Birliği). Thukidisis, Atina yönetiminin güçlenmesinin Sparta halkını tedirginliğe sevk ettiği görüşündedir. Bu yüzden savaşın başlaması kaçınılmazdı.²

Günümüze dönecek olursak, her ne kadar kavramın –hiçbir şekilde merkeziliğini ortadan kaldırmayan- farklı varyasyonlarını kullanıyor olsalar da “güç” kavramı diğerlerine oranla realist ekolle daha bağlantılıdır. Ancak diğer teoriler de sürekli bu kavram etrafında dönmektedirler. Realist ekolün kurucusu Hans Morgenthau klasik eserinde uluslararası siyasetin tıpkı diğer alanlardaki siyasette olduğu gibi “güç” kazanma çatışmalarına dayalı olduğu görüşündedir. Uluslararası siyasetin uzun vadeli hesapları ne olursa olsun “güç”, doğrudan hedef olarak kalmaya devam eder.³ Sosyal düzenin farklı seviyelerindeki çatışmaların mihveri “güç” olduğu içindir ki “güç” çatışmaları,

² Thucydides, *History of the Peloponnesian War*. Çev. Richard Crawley, (Gutenberg Projesi, 1. Kitap, 1. Bölüm)

³ Morgenthau, J. H., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (Chicago: Univesity of Chicago Press, 1954), s. 25.

zorunlu olarak uluslararası siyaseti “güç siyaseti”ne çevirir.⁴ Öte yandan Kennet Waltz, uluslararası sistemin anarşik yapısına odaklanır. Bu yapıda; üye devletlere bir sistem dayatabilecek, güvenliği koruyacak ve üyeler arasındaki ilişkileri düzenleyecek hiçbir üst otorite yoktur. Bazı devletlerin her an güç kullanmasına izin veren böyle bir sistemde bütün devletlerin güç kullanmaya hazır olması gerekir. Aksi takdirde, askeri güç açısından kendisinden güçlü olan komşularının merhameti altında yaşamak zorunda kalırlar. Dolayısıyla devletlerarası ilişkilerde doğal durum savaş halidir.⁵

Neo-realistler, güç biriktirmenin devletin en büyük hedefi olduğu hususunda klasik seleflerinden farklı düşünmezler. John Mearsheimer’e göre devleti yöneten ve devletin kendine hangi gözle bakacağını belirleyen şey güç hesaplarıdır. Güç, bütün dünya devletlerinin ona nasıl bakacağını da belirleyecektir.⁶ Uluslararası çevrede bekâyı muhafaza etmenin karakteristik özelliği tehlike ve güvensizliktir; çünkü düşmanlık ve harici saldırı tehditleri sürekli devam eder. Bu da –akıl yürüten bir özne olması itibariyle- devleti, varlığını savunmak için yeterli gücü temin etmeye zorlar. Ancak hiçbir devletin, komşularının sahip olduğu gücü ve oradaki karar mercilerinin niyetlerini tam olarak bilmedikleri göz önüne alınınca, “güç” biriktirmek – özellikle de askeri güç biriktirmek- devletin en önemli işi olur. Güç kazanma ve biriktirme potansiyeli -nesnel nedenlerden ötürü- eşit olmadığı için uluslararası sisteme, uluslararası kanuna ve uluslararası kurumlara büyük devletler kendini dayatır.

Kurumsalcı yaklaşım, uluslararası sistem analizinde bazı açılardan realistlerle kesişir. Ancak o, uluslararası sistemi tehdit eden tehlikeleri hafifletme konusunda kurumların ve iş birliğinin rolüne vurgu yapmayı tercih eder. Çünkü ortak kurumlarda dayanışma ile çalışmak, ortak devletlerin niyetlerini bilmeye yardımcı olur. Ayrıca ani bir şekilde güç kullanma ihtimalini zayıflatır. Yine diğer devletlerin davranışlarına karşı güvensizlik

⁴ Morgenthau, *Politics among Nations*, s. 31.

⁵ Waltz, K. N., *Theory of International Politics*, (New York: McGraw-Hill Inc., 1979), s. 102.

⁶ Mearsheimer, J., *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: Norton W.W., 2001), s. 12.

duygusunu azaltır. Neo-liberalizmin en önemli teorisyenlerinden biri olan Robert Keohane bu tezi onaylar ve realistlerin, uluslararası politikayı “savaş alanı” olarak nitelendirmelerini reddeder. Büyük devletlerin uluslararası siyasete hükmettiği doğrudur. Ancak bu hakimiyet, sürekli savaş ve sert güç kullanımı yoluyla olmaz. “Uluslararası politika savaş alanı değildir” der. Sürüp giden çatışmalara rağmen devletleri birbirine bağlayan ortak menfaatler vardır. Bu menfaatler, özellikle ekonomik alandaki işbirliğini herkes için faydalı hale getirir. “Devletin menfaatlerini ve hedeflerini nasıl gerçekleştireceğini idrak etmesi daima ulusal çıkar kavramına ve uluslararası gücün dağılımına bağlı değildir. Aksine bunlar bilginin çokluğuna, çeşitliliğine ve dünyadaki dağılımına da bağlıdır. Güvensizliğin yüksek derecede olduğu durumlarda devletler arasında gerçekleşmesi zor olan ittifak; bilgi alışverişi ve bu sistemin ortak kurumları sayesinde güvensizliğin azalmasıyla mümkün olur.”⁷

Liberalizmin devlet politikasında ortaklık ve işbirliğinin önemine dair öne sürdüğü tezin nispeten doğru olduğunda şüphe yoktur. Ancak gerçek düzlemde, tarafsız gibi görünen uluslararası şirketler, büyük devletlerin kullandığı, tercihlerine ve planlarına hükmettiği dolaylı güç araçlarının ta kendisidirler. Bu durum, uluslararası ya da ulusal komisyonlarla sınırlı değildir. Bununla birlikte ortak çalışma, uyum ve iş birliği komisyonları gibi bölgesel örgütleri de kapsar. Mademki “güç” uluslararası ilişkilerde bu derece önemlidir, öyleyse temel kavramları nelerdir? Geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca güç kullanma mekanizmaları nasıl değişmiştir?

Sert Güçten Yumuşak Güce, Zeki Güçten Keskin Güce

1990’da Joseph Nye, sert gücün diğer yüzü olarak “yumuşak güç” kavramını tedavüle soktu. Devlet, geleneksel güç kullanmadan ya da bu gücü kullanacağına dair tehdit etmek zorunda kalmadan, başka araçlarla hedeflerini gerçekleştirebilirdi. Nye’nin tarifine göre yumuşak güç: “insanların davranışlarını ekonomik yaptırımlar ya da askeri güç ile değiştirmeye

⁷ Keohane, R. O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, (Princeton: Princeton University Press, 1984), s. 245.

zorlamak yerine istediğini insanlara yaptırabilmeyi sağlayan çekim gücüdür.”⁸ Özetle, yumuşak güç açık veya kaşılıklı bir tehdit olmaksızın başkalarını senin planlarını gönüllü olarak uygulamaya ikna etme kabiliyetidir. Bu noktada diğerlerinin gönüllü olarak iş birliği yapmasını sağlayan şey ise modelin özellikleri ve değerlerin çekiciliğidir. Böylece belli bir davranışı gönüllü olarak takip ederler ya da ondan kaçınırlar. Nye, güç kaynakları için üç seviye belirler: Kültür (edebiyat, sanat, eğitim sistemi, halk kültürü), politik değerler (yönetim modeli, adalet değerleri, vatandaşlık ve seçme özgürlüğü), dış siyaset (dış siyasetin revaç bulması; demokrasiyi ve insan haklarını ve kendi geleceğini belirlemeyi desteklemeye ve çatışmaları barışçıl yoldan çözmeye dayanır). Sert güç ile yumuşak güç arasında başkalarının davranışlarını etkileme açısından birbirini tamamlayan sıkı bir ilişki olsa da yumuşak güç kaynaklarına sahip olmak her zaman aynı miktarda sert güç kaynaklarına sahip olmayı gerektirmez. Ayrıca yumuşak gücün etkisi, genellikle zaman ve mekanla sınırlı olan sert gücün etkisinden çoğu zaman daha kapsamlı ve sürekli olur.

Daha sonra Suzanne Nossel, uluslararası siyasette güç meselesini anlama hususundaki yeni gelişmeleri yansıtmak üzere “zeki güç” kavramını ortaya attı.⁹ “Zeki güç” ne sert güç ne de yumuşak güçtür. Richard Armitage ve Joseph Nye, Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi için kendi kontrollerinde hazırlanan raporda “zeki güç” kavramını daha popüler hale getirdiler: “Zeki güç, diğer iki gücü ustaca birleştirmektir.” Ulaşılması mümkün olan en uzak hedefleri gerçekleştirmek için sert ve yumuşak bu iki güç arasındaki hassas dengeyi sağlamak, aralarındaki uyumu muhafaza etmek yüksek bir kalibrasyon yeteneği gerektirir. İşte “zeki güç” dediğimiz şey bu yetenektir. “Askeri güç kullanımı ile diğerleri arasında stratejik birleşimi sağlayan zeki güç, aynı zamanda farklı seviyelerdeki kurumları, şirketleri ve ittifakları kullanır.”¹⁰

⁸ Nye, J., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, (Public Affairs, 2004), s. 5.

⁹ Nossel, S., “Smart Power”, *Foreign Affairs*, (Mart/Nisan 2004).

¹⁰ Armitage, R. ve Nye, J. S., *CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America*, (Washington: The CSIS Press, 2007), s. 7.

Kasım 2017’de Foreign Affairs, Christopher Walker ve Jessica Ludwig’in bir makalelerini yayınladı. Bu makalede kuvvetin yeni bir türüne yer veriliyordu. “Keskin güç”¹¹ Makale, aynı yılın kasım ayında “Ulusal Demokrasi Vakfı” tarafından daha kapsamlı bir raporla “Keskin Güç: Otokratik Etkinin Yükselişi” adı altında yeniden yayınlandı. Raporun yazarlarına göre sert güç ve yumuşak güç kavramları soğuk savaşı izleyen döneme ait modası geçmiş kavramlardır. Bu kavramlar artık uluslararası ilişkilerdeki yeni dinamikleri açıklamak için, ayrıca bu ilişkilere eşlik eden sorunları kavramak için yeterli değildir. Nitekim son yıllarda uluslararası ilişkiler düzeyinde ortaya çıkan bazı “güç” şekilleri ne sert güç, ne yumuşak ne de zeki güç tanımlarına uygun değildir. Mesela Çin ve Rusya etki yaratmak için yeni teknikler kullanmaktadırlar. Bu teknikler, askeri ve ekonomik güç kullanarak davranış değiştirmeye zorlayan sert güç tanımına uymadığı gibi, herhangi bir devletin dışışleri, siyasi değerleri ya da kültür modelini gönüllü olarak kabul etmekten doğan çekim anlamında kullandığımız yumuşak güç tanımına da uymamaktadır. Nesnel anlam taşıyan ya da yumuşak güç olması durumunda pozitif anlam taşıyan yumuşak ve sert güç kavramlarının tersine “keskin güç” kavramı negatif anlam taşır. Çünkü bu güç, aslında kendi içişlerinde kullandıkları üsluplarla uluslararası etki yaratmak isteyen otoriter devletlerle bağlantılıdır. Walker ve Ludwig’e göre Çin ve Rusya, medya, kültür, düşünce ve akademi merkezlerini etki yaratmak için kullanmaktadırlar. Ancak bunu cazibe oluşturmak ya da ikna etmek amacıyla değil manipüle etmek ve kafa karışıklığı yaratmak için yapmaktadır.¹² Mesela İngiltere ve Amerika seçimleri sırasında; modern iletişim teknolojilerini ve sosyal medya ağlarını kullanarak, ayrıca halka ulaşan bilgileri manipüle ederek batılı kamuoyunu etkilediği iddia edilen Rusya müdahalesini ancak bu bağlamda anlayabiliriz. Keskin güç tekniklerini, Katar Haber Ajansı’nın korsan saldırıya maruz kalması ve kriz çıkarmak üzere ambargo devletleri tarafından haber içeriğinin manipüle edilmesi sonucu çıkan Körfez Krizi’nde de görebiliriz.

¹¹ Walker, C. ve Ludwig, J., “The Meaning of Sharp Power: How Authoritarian States Project Influence”, *Foreign Affairs*, (16 Kasım 2017).

¹² Walker, C. ve Ludwig, J., “The Meaning of Sharp Power”.

Analitik Çerçevenin Değişimi: Kaynaklar Denkleminden Etkinin Gücüne

Teorik yaklaşımların farklılık ve çeşitliliklerine rağmen “güç” kavramı geleneksel anlamıyla “sert” denildiğinde devletin sahip olduğu milli kaynakların hacmi ve bunların ulusal güvenliği korumadaki rolünü vurgulamakla sınırlı kalmaya devam etti. Bu tür güce mali ve ölçülebilir olan kaynaklar dahil edilir. Askeri güç, coğrafi alan, nüfus, doğal kaynaklar, üretim kabiliyeti gibi. Bu “kaynaklar” yönelimi onlarca yıl uluslararası literatüre hakim oldu. Ancak 20. yy’da ellili yılların ortasına varılmasıyla beraber gücün “ilişkisel” boyutunu vurgulayan ve dışa etki etme çabasına yoğunlaşan yeni bir yönelim ortaya çıktı. Bu “güç” kavramının tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Nitekim “potansiyel güç” “kaynakların toplamı” olarak kabul edilmesi itibarıyla –karşı tarafın davranışlarını değiştirmek gayesi ile- diğerleri üzerindeki etki gücüne dönüşerek aktif hale gelmediği sürece değersizdir. Özellikle de kuvvetin basit tariflerinden biri göz önüne alındığında: Güç: A’nın B üzerinde -bir eylemi yapmak ya da kaçınmak bakımından- davranışlarını değiştirecek etkiyi yaratmasıdır.

Uluslararası ilişkilerde “güç”e yaklaşımdaki bu sapma ya da David Baldwin’ın deyişiyle “devrim” Siyaset Biliminin yanı sıra Psikoloji, Sosyoloji, İktisat ve Felsefe gibi bilim dallarında pek çok teorisyenin kavramı netliğe kavuşturmak için çalışmalar yapmasına yardımcı oldu.¹³ *Güç ve Toplum* isimli kitabın yazarları Harold Lasswell ve Abraham Kablan güç kavramını, dar “ulusal” sınırlardan çıkararak devletlerarası ilişkilere taşıyan; kaynaklara sahip olmaktan, bu kaynakları başkalarının davranışlarını değiştirme ve etkilemede kullanma kabiliyetine dikkat çeken bu dönüşümün öncülerinden sayılırlar. Lasswell ve Kablan, sert gücün öneminden habersiz değildirler. Ancak onlar

¹³ Baldwin, D. A, Baldwin, D. A, “Power and International Relations”, in *Handbook of International Relations*, *Handbook of International Relations* içinde, s. 247 “Power and International Relations”, *Handbook of International Relations* içinde. (Erişim tarihi: 02 Mayıs 2021): https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/dbaldwin/files/baldwin_2013_power_and_international_relations.pdf
Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. (Erişim tarihi bizim baktığımız tarih, sayfa numarası bizim verdiğimiz linkteki sayfa numarasıdır. (Ç.N.)

bu güce “saygı, dürüstlük, duygu, aydınlanma gibi güç ve etkiye dair temel değerleri eklediler.”¹⁴

İlişkisel teoriye göre artık güç açısından en önemli olan şey devletin kaynaklara sahip olması değil, hedefleri gerçekleştirmek için bu kaynakları kullanma, doğru bir şekilde yönetme yöntemidir. Çünkü düşmanınızdan katbekat fazla güce sahip olabilirsiniz fakat bu gücü yanlış kullandığınız ya da bu kaynakların kıymetini bilmediğiniz takdirde hedeflerinizi tutturamayacak ya da onları gerçekleştiremeyeceksiniz demektir.

Güce “kaynaksal” yaklaşımın eksik yönlerinden biri de ölçülebilir mali, sert unsurlarla yetinmesi; dış ilişkileri stratejik olarak etkileyebilecek ve çatışmalarda kritik roller oynayabilecek olan görünmez ve ölçülemez olan unsurları göz ardı etmesidir. Siyasilerin ve askeri liderlerin savaş ya da barış kararı alırken tanım ve kıyasa dayanmaya meylettikleri doğrudur. Ancak bu onları çoğu zaman yanlış hesaba götürür. Çünkü komuta, idare, sevk, imaj ve devlet dışı aktörlerin hepsinin güç hesapları yapılırken göz önüne alınması gereken unsurlardır. Tarih, bize gidişatı ya da sonucu sert güç hesaplarının tersine olan birçok savaş örneği sunar. Mesela sert güç denilebilecek hiçbir kaynağa sahip olamayan savaşçı gruplar ve iki küçük devlet karşısında iki büyük devletin yenilgiye uğradığı Afganistan ve Vietnam savaşları. Bunlara 2015 Mayıs’ında patlak verdiği sırada, gidişatına dair yazılan senaryolara ters giden ve halen devam etmekte olan Yemen Savaşı’nı da örnek verebiliriz. Gücü, sadece sert unsurlar olarak gören, durum değerlendirmesi yaparken sadece askeri teçhizata, coğrafi büyüklüğe, silahlı güçlerin sayısına ve ekonomik büyüklükteki farklara bakan yanlış hesaplar, çoğu zaman bu hesapları yapan devletlerin hedeflerini ıskalamalarına neden olur. Richard Parker, *Orta Doğu’da Yanlış Hesap Politikaları*¹⁵ isimli kitabında ABD ve Sovyetler Birliği’nin geçen asırda; 60 ve 70’li yıllar ile 80’li yılların başından

¹⁴ Lasswell, H. D., ve Kablan, A. *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*, (New Haven: Yale University Press, 1950), s. 87.

¹⁵ Parker, R. B., *The Politics of Miscalculations in the Middle East*, (İndiana: Indiana University Press, 1993).

beri Filistin, Mısır ve Lübnan’da yaptıkları yanlış hesaplara dair birçok örnek verir.

Bu dönüm dönüştürün önemi, “güç” kavramı etrafında uluslararası ilişkilerde devam eden tartışmalara fikri ufuklar açmasının yanı sıra güç dengesi konusuna dair anlayışımızı revize etmesinde de saklıdır. Artık uluslararası ilişkilerde güç dengesini belirleyen unsurlar, önceki gibi devletlerin fiziksel büyüklüğü ve sert güç unsurları ile sınırlı değildir. Artık küçük bir devletin geleneksel güçler dışındaki güç unsurlarını kullanarak büyük devletlerle kendi arasında bir güç dengesi kurması mümkündür. Bu bağlamda Katar’ın, 2017’de patlak veren Körfez Krizi sırasındaki direnişi bize canlı bir örnek sunmakta, güç dengesindeki geleneksel modeli aşmanın uygulaması olarak karşımızda durmaktadır.

Katar’ın Direnişi: Güç Dengesindeki Geleneksel Modele Bir Meydan Okuyuş

Yukarıdaki teorik çerçeve, güç kavramının uğradığı değişiklikler ve farklı kullanımları Körfez Krizi’ni farklı bir açıdan anlamamıza yardımcı olacaktır. Katar, geleneksel güç kaynaklarına göre kıyaslandığında “çok küçük” bir devlettir. Suudi Arabistan ve İran gibi dost olmayan iki büyük devlet arasında, Körfez’in tam kalbindeki jeo-politik konumu durumunu daha da kırılgan yapmakta, güvenliğini sürekli tehdit altında bırakmaktadır. Komşu iki büyük devlet arasındaki gerginlik ne kadar artarsa Katar’ın güvenliğine yönelik tehditlerin dozu da o kadar artmaktadır. Dış siyasette bağımsızlık, ulusal egemenlik ve bu iki güçten birine bağımlı olmaya karşı direnmek -küçük hacmi ve sert güç kaynaklarının sınırlı olması göz önüne alındığında- yüz yüze kaldığı en büyük tehlikelerden bazılarıdır. Bir yıldır kendisini kuşatan devletlerle arasında hızlıca bir kıyas yapmak geleneksel güç açısından var olan dengesizliği gösterecektir. Nitekim dörtlü ambargo devletleri (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Mısır) bu düzlemde Katar’dan katbekat üstündürler. Bu dörtlü ittifakın silahlanma harcaması,

Katar'ın harcamasının 15 katından fazladır. Toplam nüfusları, Katar'ın nüfusundan 55 kat fazladır. Ambargo devletlerinin coğrafi alanı ise Katar'dan yaklaşık 280 kat fazladır. Ekonomik açıdan ise milli üretim arasındaki fark 10 kattan fazlaya çıkmaktadır.

Teorik olarak, dörtlü ambargonun lehine olan bu büyük dengesizlik Katar'ın kara, hava, deniz ambargosu yanı sıra sistemi değiştirmeye yönelik ilan edilen projeye karşı durmasını bir nevi mucizeye dönüştürmektedir. Katar, karşı durma hesaplarını sadece sert güç kaynaklarına dayanarak yapsaydı daha ambargonu ilk günlerinde çökebilir ya da ambargonun taleplerine boyun eğebilirdi. Ama o, şu ana kadar geçen on iki ay boyunca, direnmeyi ve söz konusu planı bütün boyutları ile başarısız çıkarmayı başardı.

Geçen asır, 90'ların ortasında yönetimi devralan Katar idaresi, geleneksel güç dengelerindeki bu bozukluğun, istikrarsız bir çevrede bu küçük devletin maruz kaldığı güvenlik tehditlerinin tamamen farkındadır. Nitekim Şeyh Hamad Âl-i Sanî, yönetiminin ilk yılı 1995'te, 2017'de ülkeyi kuşatan dörtlü tarafından planlanan bir darbe girişimine maruz kalmıştı. Sonraki yirmi yıl boyunca da kendisine siyasi olarak boyun eğdirmek isteyen baskı girişimlerinden sıyrılmayı başardı. Bazen örtülü bir şekilde yapılan bu baskılar zaman zaman alenen oluyordu. Bunların en önemlisi de diplomatik ambargo ya da büyükelçileri çekme krizi olarak bilinen krizdi. Riyad, Abu Dabi ve Manama, 2014 Mayıs'ında Doha'dan büyükelçilerini çekmişlerdi. Güçlü komşularından gelen bu kesintisiz tehditleri ve sıkıntılı ilişkileri idrak etmek Katar'ı, güç dengelerini değiştirmek ve siyasi coğrafyasının kendisini maruz bıraktığı tehditlere karşı koyabilmek için geleneksel olmayan yollar üzerine düşünmeye teşvik etti. Böylece sert güç kaynaklarını güçlendirerek ve yumuşak gücün modern kaynaklarını da biriktirerek sert ve yumuşak güç kaynaklarını birleştirmeye çalıştı.

Sert güç platformunda Katar, genellikle Körfez Bölgesi ve Orta Doğu'daki stratejik konumunu kullandı. ABD Merkez Komutanlığı Üssü'nü ve

2003 yılında, Suudi Arabistan Prens Sultan Askeri Üssü'nden Katar'a taşındığından beri ev sahipliği yaptığı el-Udeid Hava Üssü'nü kullandı. ABD ile askeri, güvenlik ve ekonomik alanlardaki işbirliğini geliştirdi. İlki 2018 yılında Washington'da gerçekleştirilen Stratejik Diyalog Görüşmeleri ile bu işbirliği taçlandırılmıştı. Görüşmenin ardından iki taraf, aralarında ABD'nin Katar'a 24,3 milyar dolar değerinde silah satmasının da bulunduğu bazı anlaşmaları kamuoyuna ilan etmişlerdi. Öte yandan Türkiye ile karşılıklı ilişkilerini geliştirmeye başladı. Özellikle 2014 yılından beri devam eden askeri alandaki işbirliğini. İki ülke karşılıklı savunma anlaşması imzaladılar ve bu anlaşmanın gereği olarak Katar'da Türkiye'nin hava üssü kuruldu. Bunu birçok ortak tatbikat ve AW139 Helikopter Simülâtörü Entegre Eğitim Merkezi Projesi izledi. Bu merkez, Türkiye savunma sanayisinin Katar'daki en büyük merkezidir. 2017 yılında Körfez Krizi'nin patlak vermesinin ardından Katar, Avrupalı diğer ortaklarla ilişkilerini de güçlendirdi. Bunların başında Birleşik Krallık ve Fransa geliyordu. Bu iki ülke ile savaş uçakları, zırhlı araçlar, gelişmiş silah sistemleri almak için maliyeti 17 milyar dolara varan iki anlaşma yaptı.

Bölgesel ve uluslararası –farklı seviyelerde- kurulan bu ittifaklar ve ortaklıklar Körfez Krizi'nin gidişatına etki etmiş ve Katar'I ambargo karşısındaki duruşunda güçlendirmiş olabilir ama Doha'nın yumuşak güç kaynaklarını “zekice” idare etmesi şüphesiz dörtlü ambargonun başarısız olmasındaki en büyük etkendi.

Abu Dabi, Riyad ve Manama'yı korkuya sevk eden aslında Katar'ın sert güç kaynaklarını arttırması değildi. M.Ö 231 yılında Atina'nın gücünü arttırmasıyla Pelonopez ve Sparta birlikleri arasında olduğu gibi. Aksine, oluşturduğu etkinin artması yumuşak güç kullanımından dolayıydı. Katar, yirmi yılı aşkın süredir medyayı kullanıyordu. 1995 yılında “el-Cezire Kanalı”nı kurmuştu. Kanal, çok hızlı bir şekilde küresel büyük medya ağları ile rekabet eden uluslararası bir aktör haline gelmişti. Özellikle de birçok dil kullanan birçok kanala ve dijital platforma dönüştükten sonra. el-Cezire Kanalı, Arap

dünyasında birçok sistemin bağımlılığına, hegemonyasına, yolsuzluğuna ışık tutuyordu. Böylece despotizme karşı duran, özgürlüğü destekleyen ve değişim isteyen bir kamuoyu oluşturdu. Bu yüzden Körfez hükümetleri dâhil bölgedeki hükümetlerin büyük çoğunluğu Kanal'ın karşısında durdu.

Dış ilişkiler açısından baktığımızda, Katar, Baba Emir Şeyh Hamad b. Halife döneminden beri siyasette bağımsız bir çizgi takip ediyordu. Bu da onu zaman zaman “güçlü” komşuları ile ihtilafa düşürüyor ya da karşı karşıya getiriyordu. Tıpkı bölgesel krizlerin pek çoğunda arabuluculuğa giriştiği siyasi aktivitelerinde olduğu gibi. Nitekim Lübnan, Filitin, Sudan ve Afganistan gibi ülkelerde önemli roller oynamıştı. Bu bölgelerin Suudi Arabistan-Mısır'ın geleneksel etki alanı kabul edildiği herkesin malumudur. Diğer yandan Katar, 2010 Aralık ayında Tunus'ta başlayan Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'ye uzanan Arap Baharı devrimlerini de destekledi. Böylece kendini, başta siyasi İslami güçler olmak üzere yeni siyasi ve sosyal güçlerin yönettiği geniş çaplı değişim hareketiyle aynı safta buldu. Bu saf tutuş onu direk olarak bölgedeki muhafazakâr hükümet sistemleri ile karşı karşıya getirdi ki bunların başında da Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri geliyordu.

İktisadi olarak Katar son yirmi yılda çok hızlı bir kalkınma yaşadı. Bu kalkınma onu birkaç yıl içinde, kişi başına yıllık 129 bin dolara varan düşen milli geliriyle bu alanda dünyadaki ilk sıraya taşıdı. Katar, bağımsız yatırım fonu açısından da dünyada dokuzuncu sıradadır. 335 milyar doları aşkın bu fon, Katar Yatırım Kuruluşu tarafından mali usullerle idare edilmekte ve dünyanın pek çok ülkesinde mali rezervler ve yatırımlar için dağıtılmaktadır. Fonun; Barclays, Credit Suisse gibi dünyanın en büyük bankalarında milyarlarca dolar yatırımı vardır. Adı geçen fon Almanya'daki araba üretim devi Volkswagen şirketinin de en büyük ortağıdır. Hamad Uluslararası Havalimanı'nı idare eden, dünyada 150'den fazla ülkeye seferler düzenleyen, büyük bir uçak filosuna sahip olan Katar Hava Yolları'nı da desteklemektedir. Dünyanın üçüncü büyük gaz rezervine sahip olması ve sıvılaştırılmış doğal

gaz ihracatında dünyada bir numara olması şüphesiz Katar'ı bu alandaki en önemli aktörlerden biri haline getirmiştir. Nitekim Katar dünyanın en büyük ekonomilerine gaz ihraç etmektedir. Ayrıca doğuda Japonya'dan kuzeybatı Avrupa'da İngiltere'ye kadar uzanan binlerce kilometrelik hidrokarbonat lojistik hizmetleri ağının tam merkezinde yer almaktadır. Bu da onu dünyanın ilgi merkezi haline getirmektedir.

Yumuşak güç alanında da Katar, futbolda 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapma isteğini gerçekleştirmiştir. O, Arap dünyasında ve Ortadoğu'da bu büyük organizasyon ve gösteriye ev sahipliği yapma şerefine nail olan ilk devlettir. Katar, Paris Saint-Germain ve ondan önce de İspanya'daki Barcelona gibi dünya çapındaki futbol kulüplerinin sponsoru ve sahibidir. Ayrıca Katar Hava Yolları, Alman Hava Yolları şirketi Lufthansa ile rekabetinin ardından 2018'de Alman futbol kulübü Bayern München'in sponsorluğunu kazanmıştır. Anlaşma gereğince Alman kulübü, futbolcuların formalarına Katar Hava Yolları'nın logosunu koyarak şirketin reklamını yapmak karşılığında her sezon on milyon euroyu aşkın ücret alacaktır.

Sonuç

Körfez Krizi, “güç” kavramını, türlerini ve farklı kullanımlarını bir teste tabi tuttuğu gibi küçük devletlerin uluslararası ve bölgesel sistemdeki yerlerini de bir kez daha tartışmaya açtı. Katar'ın Körfez Krizi'ni idaresi ve dörtlü ambargo karşısındaki bu direnişi bir uygulama modeli teşkil etmektedir. Küçük devletlerin; varlıklarını, egemenliklerini ve özgür kararlarını tehdit eden güvenlik risklerine nasıl karşı durabileceğine dair bir örnektir. Bu model ister Kuveyt ve Umman gibi Körfez Bölgesi'nde olsun, isterse de başka bölgelerde olsun, istikrarsız ya da düşman bir bölgeyle kuşatılmış küçük devletlerin istifade edebileceği bir modeldir. Katar'ın bu krize karşı direnişinin bize verdiği en önemli ders; küçük devletlerin siyasi coğrafyalarına karşı olumlu bir tutum geliştirebilme kabiliyetleri olduğudur. Bunu da her ne kadar güç dengeleri kendi aleyhine olsa da yumuşak güç kaynaklarını biriktirerek

ve bu güçleri kendisine sert güç kaynaklarının yolunu açacak şekilde zekice kullanarak yapabilecek kabiliyeti olmasıdır. Sonuçta her küçük devlet zayıf değildir. Katar, bu tecrübe ile küçük ama güçlü bir devlet olduğunu göstermiştir.

COĞRAFI BÜYÜKLÜK VE GÜÇ FARKININ KATAR AMBARGOSUNDAKİ DAYANAKLARI

Havas el-Takiyye

Katar'a ambargo uygulayan dörtlü, bu ambargoda birbirini destekleyen iki plan izledi. Hakiki planı örten görünür plan. Görünür planda, dörtlü ülkeler davranışlarını ve taleplerini uluslararası kanunlar çerçevesinde sınıflandırmaya çalıştı. Gerekçelerini Katar'ın bölgenin istikrarını tehdit ettiği, uluslararası diplomasi kurallarını çiğnediği şikâyetleri üzerine kurdu. Bunu yaparken de Katar Prens'i ile ilgili çarpıtma bir konuşmadan hareket etti. Daha sonra Birleşik Arap Emirlikleri'nin bu haberi yayınlamak için Katar Haber Ajansı'na korsan bir saldırı düzenlediği ortaya çıktı. Bu saldırıyı Katar'ı fiili olarak uluslararası vesayet altına sokan bir istekler listesi takip etti.

Bu plan hemen çöktü; çünkü dayanakları şekil ve içerik açısından oldukça kırılgandı. Şekil açısından; Katar-Amerikan ortak araştırması ortaya çıkardı ki Katar Haber Ajansı uluslararası hukuka göre ceza gerektiren bir korsanlık eylemine maruz kalmıştı. Prens'e nispet edilen konuşma uydurmaydı. Daha sonra Washington Post Gazetesi, Birleşik Arap Emirlikleri yönetiminin bu saldırıdan birinci derecede sorumlu olduğuna dair Amerikan yetkililerin bir raporunu yayınladı.¹⁶ İçeriğe gelince, ambargo devletlerinin talep ettiği on üç maddenin aslında reddedilmesi üzere hazırlandığı hususunda uluslararası ittifak vardır. Çünkü söz konusu talepler uluslararası anlaşmalarda tarif edilen en basit egemenlik haklarını dahi çiğniyordu. Son noktada Katar'ı uluslararası vesayet altına sokuyordu. Dünya üzerinde bunu kabul edebilecek hiçbir devlet yoktur. Çünkü bir devletin böylesi talepleri desteklemesi gelecekte aynı şeylerin kendisine yapılmasına emsal teşkil edecektir.

Ambargo devletleri, görünür planları başarısız olunca, gizli olan ikinci planı ortaya çıkarmak zorunda kaldılar. Bu plan iki yönlüydü. Birincisi; ambargoya meşruluk

¹⁶ DeYoung, Karen ve Nakashima, Ellen, "UAE orchestrated hacking of Qatari government sites, sparking regional upheaval, according to U.S. intelligence officials", *The Washington Post*, 16 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018): <https://wapo.st/2J4tCHM>

kazandırmak; ama bu defa gücü küçük olan Katar karşısında ambargo devletlerinin büyük güçlerinden elde ettikleri hakka dayanarak. İkinci yön ise ambargo devletlerinin Katar'dan daha büyük ve daha güçlü oldukları için mücadelenin kesinlikle kendi lehlerine sonuçlanacağına yönelik inançlarına dayalıydı.

Bu perspektif tam anlamıyla jeo-politik bir perspektiftir. Nitekim jeo-politik perspektif; ülkelerin tavır, davranış ve söylemlerini siyasi, hukuki, ahlaki ya da ideolojik açıdan değil “güç” ölçülerine göre değerlendirmeye dayalıdır. Mesela coğrafi büyüklük, nüfus sayısı, servetler, konum ve bunlara dayalı olarak uluslararası ilişkilerdeki prestij, konum, meşruluk ve haklar gibi.

Bu konuda ambargo devletleri birçok açıklama yaptı. Ancak biz burada Katar ambargosunun ardındaki hakiki etkene en çok ışık tutan açıklamalarına yer vereceğiz. Hem meşruluğu hem de nihai sonuçları açısından.

Suudi Arabistan Kraliyet Mahkemesi Müsteşarı Suud el-Kahtanî, Prens Muhammed b. Selman'ın Kahire ziyareti sırasında Mısır'ın önde gelen medya mensuplarıyla yaptığı bir görüşmede konuşulanlardan bir kısmını aktardı. Emir, Katar krizi ile ilgilenmediğini ifade ediyor ve kendi tabiri ile aynen şunları ekliyordu: “Bu dosyayla ilgilenen kişi bakan rütbesinden daha düşük mevkidedir. Katar nüfusu Mısır'ın bir caddesinin nüfusu kadar bile değildir. Bizdeki herhangi bir bakan onların sorununu çözebilir”.¹⁷

Katar'ın küçük olması, Muhammed b. Selman'ın nazarında onun önemsiz olduğu, devlet seviyesine yükselemediği ve bu yüzden onunla ilgilenen kişinin bakan mevkiinden daha aşağıda olması gerektiği anlamına geliyordu. Suudi idaresinin zihninde nüfus sayısının bir yandan “önemli” olmakla diğer yandan da devlet vasfı taşımakla bağlantılı olduğu ortaya çıkıyordu. Tabii ki bu bakış açısı, hacmi ne olursa olsun bütün devletlere aynı siyasi eşitliği veren uluslararası anlaşmalarca tanımlanan modern devlet anlayışı ile çelişiyordu. Suud el-

¹⁷ “Prens Muhammed b. Selman Gazetecilerle Görüşüyor... Katar ve Osmanlı Tehlikesi Hakkında Neler Söyledi?”, *CNN el-Arabiyye*, 6 Mart 2018, (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018): <https://arabic.cnn.com/middle-east/2018/03/06/salman-egypt-visit>

Kahtani ilanın ardından Twitter hesabında Neom Projesini paylaştı. “#Neom-projesi ve ondan yaklaşık üç ay önce ilan edilen #Qiddia projesinin yüz ölçümü Katar’ın yaklaşık 6 katıdır. Haddini bil ufaklık, işte Suudi Arabistan budur.”¹⁸ Coğrafi büyüklükle siyasi konum ve haklar arasında kurulan bağ oldukça açık. Coğrafi açıdan ne kadar büyüksen hakların ve rolün o kadar büyük olur. Ama coğrafi açıdan küçük olan, büyük devletin çizdiği sınırlara uymak zorundadır.

Uluslararası meşruluk planının yıpranması ve sert gücün meşruluğu planının ortaya çıkması sonucu ambargo devletleri, ambargoyu uluslararası alandan çekip Körfez bölgesinde ele almaya başladı. Çünkü uluslararası alanda büyük devletin küçük devlet üzerinde hak sahibi olduğu iddiasını savunmak mümkün değildi. Ama Körfez seviyesinde bir çok geleneksel argüman ortaya sürmek mümkündü. Büyük devletin, başka kimsenin sahip olmadığı haklara sahip olması gereken ağabey konumunda olması gibi. Üstelik bu bölgede Katar’ın Almanya, Fransa, ABD gibi küresel, Türkiye gibi bölgesel güçlü müttefiklerine dayanması da mümkün değildi.

BAE Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Enver Karakaş, 11 Nisan 2018’de twitter hesabından attığı tweetle krizin Körfez düzeyinde ele alınmaya başlanmasını şöyle yorumluyordu: “Katar Emiri’nin Birleşik Devletleri ziyaretinin ardından Katar krizinde herhangi bir gelişme yok.” Hemen ardından şunu ekliyordu: “Krizin çözüm kapısı Riyad’dır. Siyasi ilkeler ve talepler çerçevesinde Mısır’ın da dahil olduğu Körfez Bölgesi’nin gayretleri ile çözülecektir. Dört ülke bu konuda hemfikirdir.”¹⁹

İndirgemeci Bakış Açısı

Ambrago devletleri güç farkını kıyaslarken indirgemeci bir bakış açısına dayandılar. Bu bakış açısı ambargo devletlerinin sahip olduğu avantajlara Katar’ın sahip olduğu avantajlardan daha fazla önem atfetmek şeklindeydi.

¹⁸ Hüsam, Birum, Suudi Arabistanlılar’ın “Neom” projesi ile ilgili twitleri: Yüzölçümü Katar’dan daha büyük, 24 Ekim 2017: <https://al-ain.com/article/project-neum-ksa-social-media>

Ayrıca bkz: Suudi Arabistanlı twittwer kullanıcıları Neom Projesi’ni kutluyor ve Muhammed b. Selman’a teşekkür ediyorlar: al-ain.com

¹⁹ Karakaş, “Krizin çözüm kapısı Riyad’dır.” Sky News Arabiyye, 11 Nisan 2018. (Erişim tarihi: 30 Mart 2018). <https://bit.ly/2xqeXFB>

Coğrafi büyüklük, nüfus sayısı, askeri ve iktisadi güç gibi. Mesela Suudi Arabistan'ı ele alırsak bu ölçülere göre Katar'dan çok önde olduğunu görürüz. Suudi Arabistan'ın yüzölçümü 2.150.000 km² dir. Katar'ın yüzölçümü ise 11.521 km² dir. Yaklaşık iki yüz kat fark var. Suudi Arabistan'ın nüfusu 32,6 milyondur. Katar'ın nüfusu ile 2,7 milyondur. On altı kat fark var. Suudi Arabistan, silahlanma harcamalarında Rusya'yı geçerek üçüncü sıraya yükselmiştir. Bu bilgi Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün açıklamasına göredir. Katar ise anılan konuda 64. sırada yer almaktadır.²⁰

Suudi Arabistan hükümeti 2018 bütçesinin ülke tarihindeki en büyük bütçe olacağını açıkladı. Giderler, 978 milyar riyal (yaklaşık 260.8 milyar dolar); tahmini gelir, 783 milyar riyal (yaklaşık 208.8 milyar dolar).²¹ Katar'ın 2018 yılı toplam bütçe tahmini ise 2017 bütçe planına göre % 2.4 artışla ve % 2.9 artarak 175.1 milyar riyale ulaşan gelirlerle birlikte 203.2 milyar riyaldi. Bu da 55.8 milyar dolara denktir.²²

Ambargo devletleri Katar'ın üstün olduğu diğer unsurları göz ardı ettiler. Mesela Rusya ve İran'dan sonra dünyanın en büyük üçüncü gaz rezervine sahip olmasını, sıvılaştırılmış gaz ihracatında birinci sırada olmasını, kişi başına düşen milli gelir açısından dünyada ilk sırada olmasını, BM'nin açıkladığı İnsani Gelişim Endeksi'ne göre 33. sıraya yükselmesiyle bütün Arap ülkeleri arasında en iyi sonucu elde etmesini gözardı ettiler. Bu, Kıbrıs'la aynı seviyede ama AB üyesi olan Polonya ve Portekiz'den daha iyi bir pozisyonudur.

Milos: Hakkın Gücü ve Gücün Hakkı

Tabiatını tanımlayabilmek için Körfez krizi meselesini geniş bir tarihi bağlama oturtarak bakış açısını genişletelim. Bu kriz, hükümetlerin siyasi tavırlarıyla ya da siyasi varlıklar arasındaki güç farkıyla ilgili yeni bir olgu mudur?

²⁰ “Suudi Arabistan Askeri Harcamalarda Rusya'yı Geçti.” *el-Cezire.net*, 2 Mayıs 2018, (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018): <https://bit.ly/2HJ28en> “Suudi Arabistan 2018 bütçesi tarihi zirvede.” *CNN Arabiyye*, 20 Aralık 2017. (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018): <https://bit.ly/2kuehGv>

²¹ “Suudi Arabistan'ın 2018 bütçesi tarihinin en büyük bütçesi...” *CNN Arabiyye*, 20 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018): <https://bit.ly/2kuehGv>

²² “Katar 2018 bütçesinin en önemli göstergeleri... Gelirler artıyor, açık azalıyor.” *Arabi21*, 13 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2018): <https://bit.ly/2IWMQ6o>

Bununla ilgili izlenimler ve beklentiler nelerdir? Yunan tarihçi Thukidisis, Pelonopez Savaşı ile ilgili kitabında - Atina ve Sparta arasındaki çatışmada tarafsız kalmak isteyen küçük Milos Adası'nın trajedisinden bahsederken-buna benzer bir durumu ele alır. Milos tarafsız kalmak istemiş ancak demokratik Atina bir heyet göndererek Milos liderlerinin Sparta ile savaşmak üzere kendilerine katılmasını talep etmişti. Ayrıca Atina ve müttefikleri daha büyük ve güçlü olduğu için itaat etmek zorunda olduklarını da kendilerine iletmişti. İtaat etmek ya da helak olmak dışında seçenekleri yoktu fakat Milos yöneticileri itaati reddetti. Haklı oldukları için tanrının onlarla olduğu hususunda tartışılar. Ancak Atina heyeti, hakkın ne olduğuna gücün karar vereceğini söyleyerek cevap verdi. Gerçekten de Atina, Milos'a zorla girdi, erkeklerini öldürdü, kadınlarını ve çocuklarını ise köle pazarlarında sattılar. Thukidisis, bu durumdan şu meşhur tezini çıkardı: Güçlü olan dilediğini yapar, zayıf olansa kendisine dayatılan sıkıntılarla dolu kadere katlanır.²³

Eylemlerin meşruluğu ve değeri, çatışan tarafların gücünü ve potansiyelini kıyaslamakla sınırlanıyor. Meşruluğun diğer kaynakları ve ahlâk, kanun, din gibi değerler görmezden geliniyor. Muhammed b. Selman ve taraftarlarının açıklamalarında gördüğümüz dil de bunun aynıdır. Nitekim bu açıklamalar Körfez krizinin, Thukidisis'in büyük ve küçük devletlerarasındaki ilişkiye dair bir model haline getirdiği Milos'a dönüşebileceğini göstermektedir. Bu model; yaşanan krizler, ideolojiler ve siyasi sistemler ne kadar farklı olursa olsun geçerlidir çünkü siyasi liderlerin seçimleri ile ilgilidir ve liderlerin duyguları tercih kapsamının genişliğine ya da darlığına göre korku hissinden çöküntüye ya da Yunanca ifadesi ile hubrise (gurura, kibre) evrilebilir. Eğer zayıf olduklarını ve güçlerinin sınırlı olduğunu hissederlerse çöküntüye uğrarken; daha güçlü olduklarını, daha büyük kabiliyetlere ve tercih imkânlarına sahip olduklarını düşünürlerse yine Yunanca ifadesi ile hubrise (gurura ve kibre) kapılırlar.

²³ Vickers, Michael, "Alcibiades and Melos: Thukidisis", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, (C. 48, S.3, 1999), s. 265-281.

Gücün Türleri

Fransızca, gücü iki farklı şeyin kıyası olarak görmesi ile İngilizceden farklıdır. Kabiliyetin fiile dönüşmeden önceki hali anlamındaki güce; “pouvoir” denir. Fiile dönüşmesi anlamındaki güce ise “puissance” denir. Güç, bu iki şeyin terkididir. Kabiliyet yüksek olabilir ama etkin kullanılamayabilir. Amerika’nın Afganistan’ı ve Irak’ı işgalinde olduğu gibi. Öte yandan kabiliyet basit olabilir ama etkili bir şekilde kullanılabilir. 2001 yılında Afganistan’ın işgalinden beri Taliban’ın ABD ve NATO’ya karşı yaptığı gibi.

Ambargo devletleri, fiziksel büyüklük ve kudretlerinin ölçüleriyle belirledikleri gücün onları haklı kılacağını ve zaferin yoldaşları olacağını zannettiler. Fakat “güç” kavramını sert güç kabiliyeti ve onun da bir parçası olarak almakla yetindiler ve Fransızcada “uygulama ve pratiğe dökme” anlamına geldiğinden bahsettiğimiz diğer yönünü basite indirgediler. Böylece güçlerini zayıflatan, imkanlarını tüketen birçok sorunla karşılaştılar.

Ambargo devletleri Katar’ın iktisadi açıdan büyük bir güç sayıldığını gözden kaçırdılar. Çünkü Katar, az önce de bahsettiğimiz gibi doğal gaz piyasasını büyük ölçüde kontrol ediyordu. Katar’ın başına kötü bir şey gelmesi durumunda Asya ekonomisi gibi büyük ekonomiler ciddi şekilde etkilenecekti. Buna ek olarak Katar büyük mali rezervlere sahipti. Bu rezervler ona bir yandan ambargo devletlerinin engellediği ihtiyaçları için alternatifler bulmasını sağlıyor, öte yandan bu mali rezerv –özellikle de varlık fonunda bulunan kısmı- ekonomik krizden muzdarib olan ve Katar’ın yatırımlarını çekmek isteyen büyük devletlerin ekonomilerinde büyük rol oynuyordu.

Katar tabii ki Thukidisis’in ölümsüzleştirdiği Milos’tan farklıydı; çünkü ambargo devletlerinin hikâyesini yalanlayan, kamuoyuna uluslararası kanuna ve ahlâka dayalı başka bir hikâye anlatan el-Cezire Kanalı’na sahipti. Bu, Milos’un halka ulaştırmayı başaramadığı şeydi. Bu yüzden Milos, kamuoyunu

yanına çekememişti. Aksine muhalifleri ile kapalı kapılar ardında tartışmış, bu süreçte kamuoyu, yaşanan çatışmadan uzak kalmıştı.

Katar, Milos'un sahip olmadığı müttefiklere sahipti: Amerika ve Türkiye. Bu iki devletin her ikisi de Katar'ın güvenliğine, bağımsızlığına ve egemenliğine olan bağlılıklarının ifadesi olan askeri üsler kurdular. Bu durum ambargo devletlerinin seçeneklerini sınırladı ve üstün oldukları yetkinliklerden birini saf dışı bırakarak askeri operasyon seçeneğini ellerinden aldı. Seçeneklerini ekonomik ve diplomatik yaptırımlarla sınırladı.

Milos, tarafları birbirine yaklaştırmak için aracı rolü oynamamıyordu. Bu yüzden Katar'ın barışın değerini yükseltmek için çabalaması, anlaşmazlıkları ve çatışmaları çözmek için müzakereler yürütmesi sonucunda elde ettiği yumuşak güce de sahip değildi. Bu hususta ambargo devlerini geride bırakmıştı. Böylece birçok devleti; arabuluculuk rolü üstelendiği Darfur, Cibuti ve Lübnan barış görüşmeleri gibi görüşmeler sonucunda Sudan gibi ülkeleri de yeniden yanına çekmeyi başardı. Bunlara ek olarak uluslararası mahfilde kendisine güzel bir ün sağlayan hayır faaliyetleri de yürüttü.

Bu kitaptaki çalışmalar Körfez krizindeki taraflara dair farklı değerlendirmeleri birçok yönden ele almaktadır. Böylece tarafların kendi tercihlerini diğer tarafa kabul ettirmek için ellerindeki güç kartlarını kullanma stratejilerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM:
YEREL, BÖLGESEL VE ULUSLARA-
RASI DİRENİŞ FAKTÖRLERİ

KİMLİK, AİDİYET VE BUNLARIN KATAR’IN DİRENİŞİNDEKİ ROLÜ

Abdulaziz Âl-i İshak

Katar’ı ambargoya alma krizinde Katar’ın direnişi anlık oluşan bir şey değildi. Halkın “Temim el-Mecd” simgesi etrafında toplanması da durumun gereği ortaya çıkmış psikolojik bir savunma değildi. Aksine Katar yönetiminin devleti idare şekli, vatandaşlarla ilişkileri ve vatandaşların sahip oldukları haklardan kaynaklı uzun bir geçmişi olan vatandaşlık bilincindeki köklü bir fikrin ürünüydü.

Katar Kimliğinin Kökleri

Katar kimliği, Körfez tarihi boyunca gerek teorik gerek pratik açıdan istisnai bir durumda şekillenmiştir. Dini açıdan; Katar (bölgede) Hanbeli Mezhebi’ne mensup tek devlettir. Suudi Arabistan’la birlikte Muhammed b. Abdulvehhab’ın ıslahat davetinden etkilenmiştir ancak uygulama seviyesinde siyasi ve iktisadi ilişkiler açısından dışarıya Suudi Arabistan’dan daha açıktır. Hatta içerde de sosyal ilişkiler açısından daha açıktır. Çeşitli sektörlerdeki Katar kurumları Körfez Bölgesi’ndeki emsallerine kıyasla çok yavaş ilerlese de ilk raddede başkalarının tecrübesinden istifade etmeye dayalı, iyi düşünülmüş bir plana göre ilerlemektedir.

Katar’ın içişlerinde diğerlerinden farklı olarak öne çıkan unsur; yönetici aile ile halk arasındaki büyük bağlılıktır. Katar, babadan oğula geçen bir devlet sistemi ile yönetilmekte ve halkın idari kararlarda herhangi bir temsil yetkisi bulunmamaktadır. Buna rağmen yönetimdeki ailenin, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin birbirini tamamlayan bir ilişki olması gerektiğine inanması, vatandaşları ile çatışmamaya, sınıf ayrımı oluşturmamaya özen göstermesi devletle halk arasındaki sadakat ve saygıya dayalı ilişkinin güçlenmesine

katkı sağlamıştır. Buna yönetimin, Katar vatandaşlarının bir grup imtiyaza sahip olmasını sağlamakta oynadığı rol de eklenebilir. Ülkenin sürekli gelişimi bağlamında vatandaşların sahip olduğu bu imtiyazlar, halkın yönetime olan sevgisinin güçlenmesine ve sürmesine yansiyarak memnuniyetin artmasını sağlamıştır.

Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sanî, 2013 yılında ülke yönetimini devralırken bu durumu şu sözleri ile ifade etmişti: “Katar’ın ve Katar halkının menfaatlerini öncelikler basamağının en başına koymamız doğaldır. Bu; insanı, toplumu, ekonomiyi, siyaseti ve kültürel kimliği kapsar. Aynı zamanda şunu da unutmamalıyız ki daha geniş halkalara katılmadıkça hiçbir kimlikten bahsedemeyiz. Şöyle ki biz Arap Körfez Bölgesi’nin ve Arap dünyasının ve İslam dünyasının bir parçasıyız. Biz aynı zamanda insanlığın ve uluslararası toplumun bir parçasıyız.”²⁴

Bu geniş daireler Katar vatandaşında bir bilinç oluşmasına, toprağına aidiyetinin ve yöneticilerine sadakatının güçlenmesine katkı sağladı. Bu durum Katar’ın uluslararası mahfillerde sergilediği gerek İslâmî gerekse de milli duruşuyla daha da sağlamlaştı. Filişin sorunu karşısındaki sağlam duruşundan alın, Arap Baharı ayaklanmaları sırasındaki duruşu ve halkların yanında yer almasına kadar.

Katar devleti, bu aidiyet dairelerinin birbirine girmemesi için de özen göstermektedir. Vatana aidiyet ve yönetime sadakat anlayışı çevre ülkelerin tecrübelerinin tam zıddıdır. Aynı şekilde bir dile, dine ya da mezhebe aidiyet gibi sonradan kazanılmış aidiyetleri de güçlendirmeye çalışmaktadır. Tabii ki kişinin doğuştan gelen bir aileye, vatana ya da ırka ait olması gibi aidiyetlere zarar vermeksizin.

Devlet, toplumdaki bireyler arasında herhangi bir çatışma yaratmakta etkili olabilecek rakip aidiyetlerin oluşmaması için de gayret sarf etmektedir.

²⁴ Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sanî’nin konuşma metninin tamamı için bkz: *el-Cezire.net*, 26 Haziran 2013. (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): <https://bit.ly/2d5X5Xg>

Bu yüzden, zamanla aynı toplumda farklı düşünenler arasında çatışmaya dönüşebileceği takdiri ile parti kurmayı ve siyasi aidiyete dair açıklamalar yapmayı da yasaklamıştır. Katar vatandaşlarının ırkları ve dinleri farklı olmasına rağmen, yine Katar’da ikamet edenler farklı dinlerden, ırklardan ve mezheplerden olmasına rağmen ülke şu ana kadar bir gün bile mezhepler ya da gruplar arası herhangi bir ihtilafa şahit olmamıştır. Ülke yönetimi bu çeşitliliğe dokunmamaya özen göstermektedir. Çünkü onlar açısından vatandaşlar bu meselelerin genel bir tartışmaya ya da toplumsal bölünmenin sebeplerinden birine dönüşmesine zaten müsaade etmeyecektir.

Katar anayasası, Katar kimliği için bir temel belirlemiş, Katar toplumunun “adalet, iyilik, özgürlük, eşitlik ve ahlâkî değerler üzerine kurulu” olduğuna dair madde koymuştur.²⁵ Anayasa, toplumun olması gereken şekli belirleyen çerçeveyi bu değerli zemin üzerine çizmiştir. Gerek devletin aldığı yüksek kararlar gerekse de vatandaşların bireysel davranışları ile ilgili bir çerçeve. Bu noktada toplumsal birlik açısından ulusal kazanımları vurgulamaya özen göstermiştir. Toplumsal kimliği sağlamlaştırmayı, bu kimliğe tutunmayı ve güçlendirmeyi vurgulamıştır. Anayasanın 20. maddesinde şu ifadeler yer alır: “Devlet, bütün vatandaşlar arasında kardeşliği, dayanışmayı ve milli birliği güçlendirmek için çalışır.”²⁶ Katar’ın ekonomik açılımı turizmde de bir açılım gerektirmiş ancak bu açılım vatandaşların itirazı ile karşılaşmıştı. Özellikle de –her ne kadar yabancılarla sınırlı olsa da– içki satılması hususunda. Yönetim, bu itirazın devlet kurumları ile vatandaşlar arasında bir çatışmaya sebep olmaması için muhafazakâr toplumu Batılılaştırma kâbilinden sayılabilecek adımlar atmamaya özen göstermiştir. Aksine dini değerleri güçlendirip, Arap-İslam kimliğini sağlamlaştırmıştır.

Aynı bağlamda, devletlerin genellikle millette farkındalık ve bilinç oluşturmak, istediği kimliği şekillendirmek ve fikirleri yaymak için kullandığı resmi basın-yayın organları, Katar’da belli bir fikri ya da otoriteyi empoze

²⁵ Katar Anayasası, “Toplumun Temel Dayanakları”, 2/ 18.

²⁶ Katar Anayasası, 2/ 20.

etmeye çalışan bir baskı veya aldatma aracı olmamıştır. Aksine toplumla ve bireylerle ilişkilerinde devamlı olarak son derece dikkatli olmayı hedefleyen bir basın-yayın olmuştur. Herhangi bir şüphe ve ihlale ihtimal bırakmaksızın toplumun kutsallarına dokunma ihtimali olan, âdet ve geleneklerine muhalif konulara girmemeye özen göstermiştir. Katar'ın resmi basın-yayın organları Katar halkının fikrî ve dinî eğilimleriyle yan yana yürümektedir. Toplumun gerçeğini yansıtan bir ayna işlevi görmekte ve kimliğini güçlendirmeye katkı sağlamaktadır.

Katar'da vatandaşlığa kabul işlemleri dahi – toplumun sosyal yönü ile ilgili olmayan belli hedeflere yönelik yapılan sporcuların vatandaşlığa kabulü hariç- yeni vatandaşların büyük çoğunluğunun Katar'da, vatanına köklü bağları olan bir ailenin uzantısı olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Toplumun kimliğini benimsemeyen, dilini anlamayan birçok kişiyi vatandaşlığa kabul eden, sonra da bu kişileri vatandaşla yüz yüze olacakları güvenlik kurumlarına ve askeri mevkilere koyan Bahreyn'in yaptığı gibi değildir. Böylece Katar; mesela Kuveyt'de son derece ilerlemiş olan, toplum yapısını ve oluşumunu tehdit eder hale gelen “uyruksuzluk” sorunundan muzdarib olmamıştır. Suudi Arabistan ve Arap Emirlikleri gibi -her biri kendine has bir kimlik, kültür ve gelenek oluşturmuş olan- bölgelere de ayrılmamıştır. Nitekim Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki bu durum zaman zaman bölgeler arasında çatışma ortamı yaratmakta, yönetici aileler ya da onların bölgedeki temsilcileri arasında rekabeti derinleştirmektedir.

Muhafazakârlık ve Açılım

Elde edilen verilere bakıldığında Katar vatandaşlarının sayısının Katar'da yaşayanlara göre daha az sayıda olması gibi bir sorun söz konusudur. Bu durum toplumu, kimliğini sağlamlaştırma hususunda, kendisiyle çelişir hale getirmiştir. Ya asıl kültürüne baskın gelme ihtimali olan farklı kültürlerle toplumun maruz kalmasını engellemek için bu kimliği dışa kapayacaktır ya da yeni gelenlere açacaktır. Bu bağlamda Katarlı yazar Meryem el-Hamadî,

“Kimliğim Katarlıdır” isimli kitabında şunları söylemektedir: “Katar halkının bilinci ve farkındalığı, bu kimliği insanlığı geliştirmek için kullanmasının hakiki bir sonucudur. Çünkü kişilerin inandığı bütün değerler nihayetinde bilinçli ve dengeli bir tavır olarak dışa yansır. Kişi böylece kendini kontrol ve idare eder, inandığı değerlerin bedelini yüklenebilmek için gerekli olan cesareti elde eder.”²⁷

Ambargo devletleri ilk andan itibaren, üzerinden yürüyebilecekleri zayıf nokta olduğu kabulüyle Katar’daki Katar vatandaşlarının azlığına bel bağladılar ama bu aslında ambargodaki güçlü noktaydı. Çünkü ambargo, yanıltıcı ve uydurma bilgilere dayanıyordu. Buna binaen mümkün olan en kısa vakitte hakikati açıklayan anti tezin aynı güçte ve aynı etkinlikte bütün vatandaşlara ulaşması gerekiyordu. Böylesi bir durum çok geniş topraklara sahip olan, çeşitli dillerin konuşulduğu, farklı kaynaklardan haberler alan devletlerde kolaylıkla sağlanamazdı. Katar’ın küçük ve az nüfuslu olması mesajın güçlü ve hızla etki ederek halka ulaşmasını sağladı. Katar halkını yönetimin etrafında birlik olmaya itti. Ambargoyu –her ne kadar “kardeş” Arap Körfez’inden gelmiş olsa da- düşmanca bir eylem olarak kabul etmesini sağladı.

Siyasi idare için bu ambargo hiç de kolay bir sorun değildi çünkü ambargo, Katar’ın tarihi boyunca maruz kaldığı en tehlikeli siyasi olay kabul edilmektedir. Nitekim ambargo devletlerinin planı ilk günlerde başarılı olsaydı neredeyse savaş çıkacaktı. Bu yüzden kriz idaresini halkla yakınlaşma üzerine kurmak ve devletin siyasi kimlik kazanımlarını muhafaza etmek son derece isabetli bir karardı. Katar, bu süreçte hızla medyayı kontrol altına almadı, karşı bir medya hamlesi yaparak yalan yanlış bilgiler de yaymadı, özel kurumlara ve kişilere ait medya organlarına yönelik bir basın açıklaması da yapmadı. Aksine halkın aidiyet duygusuna, vatan sevgisine, üzerine anayasasını inşa ettiği milli kimlik değerlerine bağlılığına dayandı. Doğrusu bu tavır, Katar’ın maruz kaldığı krizin yarısı kadar olmayan krizler karşısında en güçlü demokratik

²⁷ Meryem el-Hamadı, *Kimliğim Katarlıdır*, (Daru Roza: Katar, 2017).

devletlerin dahi yapamayacağı tam bir meydan okumaydı. Sonuçta iç cepheyi daha güçlü, daha sağlam hale getiren başarılı bir iddiaydı. Siyasi ve iktisadi açıdan tamamen bu krizi idare etmeye yoğunlaşmış durumdaki hükümet için bir savunma hattı oluşturdu.

Krize karşı içerdeki bu toplumsal dayanışma ambargo devletlerini başka bir çıkış aramaya itti. Halkla yönetim arasında bir çatlak oluşturabilecek ve böylece hedeflerini gerçekleştirmesini sağlayacak bir çıkış. Çünkü Katar yönetimini zayıflatmak için ellerindeki en önemli dayanağın bu olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden kabile taassubunun iplerini germeye, ambargo devletlerinde –özellikle de Suudi Arabistan’da- bulunan Katar kökenli bazı kabileler arasındaki ihtilaf tamtamlarını çalmaya başladılar. Ama bu dayanakları da boş çıktı ve istenilen başarıyı gösteremedi. Bu başarısızlık ambargonun geride bıraktığı duygusal şokun sonucu değildi. Aksine hedef alınan kabilelerdeki bir kabileye ait olma fikrinin mutlak olarak kabileye ait olmaktan çıkıp bu aidiyet çemberinin genişletilmesiyle bağlantılıydı. Önce devlete, sonra topluma, sonra kabileye aidiyet. Aidiyetin halkaları bu şekildeydi.

Kabile anlayışındaki bu değişim Katar’da yıllar öncesinden başlayan ve insanların eşitliği ilkesine dayanan, toplumdaki bireylerden kabile taassubunu söküp atan siyasetin sonucuydu. Kabileler arasında silahlı oluşumlar yoktu ve devletin, baskılamak istediği kabilelerin aleyhine olacak şekilde herhangi bir kabileyi desteklemesi söz konusu değildi. Sistematik medya kampanyaları vasıtasıyla kabile çekişmelerini canlı tutmak, halkı önemli toplumsal meselelerden uzak tutarak fer’i meselelerle meşgul etmek de söz konusu değildi.

Katar krizi açısından kabilecilik meselesi çok önemli ve etkiliydi ancak ambargo devletleri açısından bu meselenin devletin geleceği ve yapısına etkisi çok daha büyük ve hayati olacaktı. Nitekim ambargo devletlerinde halen toplumsal dönüşümler yaşanmaktadır. Muhaliflerin tamamına yönelik uygulanan baskılar, hapis cezaları ve hapishanelerde susturulan mahkumlar

artık bu devletlerde günlük olağan şeyler haline gelmiştir. Güvenlik güçlerinin sağlamlaştırılması, onları güçlendirmek için sempati yasası çıkarılması gibi baskıcı, caydırıcı diğer uygulamalar da bu anlayışın göstergesidir. Kuveyt’e, Umman’a ve onların halklarına, ayrıca Katar’ın yanında duran diğer Arap hükümetlerine karşı sürdürülen gizli düşmanlık da buna eklenebilir.

Ambargonun Kimliğe Etkisi

Katar’daki siyasi iradenin ambargo krizini yönetme yolu –özellikle de yerel halk seviyesinde- yönetime geniş bir meşruiyet veren büyük bir halk gücünün ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Böylece bölge halklarının, özellikle de küçük devletlerin, dikkatle izleyeceği olumlu bir örnek oluşturacaktır. el-Cezire kanalı, geçen yirmi yıl boyunca Katar devletinin gerçek yumuşak gücü olmuştur. Bugünse sosyal medya araçlarının yayılması ve halk arasında yaygın şekilde kullanılmasıyla Katar halkının bizzat kendisi –el-Cezire’nin gücüne denk- yumuşak güç haline gelmiştir.

Toplumun kenetlenmesi ve hükümetin etrafında toplanması, siyasi iradeyi, seçilmiş parlamento planını hızlandırmaya itmiş olabilirdi. Bunun tek sebebi halkın artık siyaset ve seçim yapmaya hazır hale gelmesi değildi. Ortak hedef, vatani bu siyasi irade altında bütün tehlikelere karşı korumaktır. Bunlar haricindeki konularda her ne kadar farklı fikri yönelimlere sahip olsalar da bu artık herkes için ortak hedef olmuştur.

Katar’ın geleceği artık gelecekle ilgili hayati kararlar alırken halkın yönetimle dayanışmasına bağlıdır. Körfez bölgesinden özellikle de ambargo devletlerinden kopmasından başlayarak. Çünkü bu kriz çözülse bile bütün örfleri çiğneyen, Katar’a ve kaynaklarına hakim olma girişimleri ile damgalı o düşmanca tarihi yenileyen ambargo devletlerinin yaptıkları sebebiyle derin yaralar bırakacaktır. Bunun yanı sıra su ve gıda güvenliğini sağlama zorunluluğu da vardır. Katar daha önce bu konuda karar almış ve bu yönde pratiğe dönük adımlar atmaya başlamıştı. Şüphesiz krizden önceki yumuşak

güç kazanımlarını ya da krizin şekillendirdiği kazanımları muhafaza etmek devletin, yönetimin ve halkın gelecekteki emniyet sübabı mesabesindedir.

Ama bu, Katar'ın bazı iç ıslahatlara ihtiyacı olmadığı anlamına gelmez. Katar parlamentosunun kurulmasına yönelik adımlar şu ankinden daha hızlı şekilde atılmalıdır. Katar sivil toplumunun hükümet desteğinden bağımsızlaşarak çok daha büyük ve aktif rol oynaması gerekir. Hatta hükümetin iznine bağlı olmaktan, onu kontrol etmesi ve istemesi halinde kapatması gibi durumlardan kurtulmalıdır. Uzman mesleklerin haklarını savunmak ve oralarda çalışanların yeterlilik düzeyini arttırmak için bir an önce mahalli derneklere kuruluş yetkisi verilmelidir.

Dış ilişkiler birinci derece önemlidir. Nitekim Körfez bölgesinin istikrarına yönelik en büyük tehlike; her düzeyde görülen geniş baskılarla birlikte yozlaşmanın son raddeye vardığı Mısır, Libya ve Suriye tecrübesinin bölgeye intikalidir. Bu durum son noktada anayasal monarşinin kurulmasına ya da yönetici aileler ile halk arasında istenmeyen çatışmaların çıkmasına sebep olacaktır. Bu yüzden Bahreyn, Suudi Arabistan ve onlardan biraz daha az düzeyde Birleşik Arap Emirlikleri bugün oldukça sıcak bir zeminde durmaktadırlar. Birleşik Arap Emirlikleri'nde halk çok sıkı güvenlik tedbirleri altında yaşarken; Suudi Arabistan ve Bahreyn'de halk, sıkı güvenlik tedbirleri ve yaygınlaşan yozlaşma ortamında gittikçe fakirleşmektedir. Bu durum, -bölgede istikrarı ve güveni tesis edecek tedbirler alınmadığı takdirde- Arap baharını güçlendirecek bir Körfez baharını doğuracaktır.

Bölgede sadece Kuveyt ve Katar kendini bu kaderden uzak tutabilecektir. Katar, halk ve yönetim arasındaki sıkı bağ, vatandaşların yaşadığı refah sayesinde; Kuveyt ise millet meclisinin uzun tarihi vasıtasıyla halkın yönetime katılabilmesi, ayrıca Bahreyn ve Suudi Arabistan'a kıyasla halkın daha iyi yaşam şartlarında olması sayesinde bunu başarabilecektir. Umman Sultanlığı'na gelince; Sultan Kabus döneminden sonraki merhalede nasıl bir durumda olduğunu açıkça görmek pek mümkün değil gibi. Özellikle de

Birleşik Arap Emirlikleri'nin yirmi yıldan uzun süredir sürekli Umman'ın işlerine müdahale ettiği göz önüne alınırsa.

Sonuç

Şüphesiz Katar ambargosu günümüzde Körfez halkları arası ilişkiler açısından bir kilometre taşı olmuştur. Gelecek açısından değerlendirdiğimizde ise –ister yukarıdan (yönetim tarafından) isterse de aşağıdan (halk tarafından) gelsin fark etmez- nasıl olacağını kestiremediğimiz bir meçhule doğru gidişin hareket noktası olacaktır. Ancak önümüzdeki vakıa ve ambargonun geride bıraktıkları Katar halkını, bu gününü doğru bir şekilde ele almaya itecektir ki geçmişte alışmış olduğundan farklı bir şekilde geleceğini inşa edebilsin. Körfez krizinin ardından Katarlıların kardeş olarak gördükleri hiç kimseye kayıtsız şartsız güvenleri kalmamıştır. Aksine her konuda sadece kendilerine güvenmek durumunda kalacaklardır ve Körfez devletleri arasındaki ilişkiler, kardeşlik ilişkisinden ortak çıkar ilişkisine dönüşecektir.

Başarılar; özellikle de savaş sırasında ya da savaşın sonunda kazanılan başarılar, halklar nezdinde milli gurur duygusunu oluşturur. Katar ambargosu bu iki sonucu birlikte içermektedir. Savaş cephesindeki zafer kazanılacaktır. Ambargo etkileri karşısındaki zaferse şimdiden zaten kazanılmıştır.

KUVEYT-UMMAN EKSENİNDEKİ OLUMLU Dİ-RENCİN KATAR'IN GÜCÜNE ETKİSİ

Abdullah Muhammed el-Geylanî

Giriş

Katar, 2017 yılının Haziran ayında ilk kıvılcımları çıkan ve siyasi literatürde “Körfez Krizi” olarak bilinen durum gibi bir tehditle çağdaş tarihi boyunca hiç karşılaşmadı. 2017 Haziranında, Katar –ve onun gibi bölge ve dünya-basiret sahibi kişilerin aklını meşgul eden, kriz gözlemcilerini ve siyaset analistlerini hayrete düşüren bu krizle uyandı. Çünkü zahiren bölgede, Körfez ülkelerinin birbirleri ile ilişkilerindeki dengeyi alt üst edecek böylesine kritik bir olayın meydana gelebileceğine dair hiçbir emare yoktu. Bu kriz, Körfez iç ilişkilerine uzun süredir hakim olan bir çok siyasi, etik ve sosyal kararı alt üst etmişti. Ki geçen elli yıl boyunca bu kararlar –farklı etkileşim düzeylerinde- birçok husumeti batırmış, aşırılıkları törpülemiş, bölgenin sosyal güvenliği için stratejik tehdit oluşturacak şekilde gelişmelerini engellemişti. Körfez krizinin her ne kadar doğrudan öncülleri olmasa da birikmiş olan öncüller gözlemciler için sır değildi. 1996 yılında Katar siyasi sistemini hedef alan darbe girişiminden beri ambargo devletlerinin Katar’a karşı takındığı siyasi tavır, şu üç külli hedefte kesişen birbiri ile uyumlu bir rotada ilerliyordu:

1. Bu üç devletin belirlediği jeo-stratejik sınırlara Katar’ın boyun eğmesini sağlamak.
2. Katar’ın medya gücünü, ekonomik ve diplomatik yumuşak gücünü kuşatarak faaliyetlerini etkisizleştirmek.
3. Katar’ı Körfez ve Arap dünyası olmak üzere iki düzlemde izole etmek.

Bütün bu öncüller, dıştan bakıldığı zaman istikrarlı, uyumlu görünen ama içi gerginlik ve çatlaklardan oluşan Katar-Körfez ilişkilerinde gizliydi.

1996'dan beri birbirini izleyen olaylardaki ortak strateji, Katar yönetimine el koymak, Katar'ın bölgesel meselelerdeki jeo-stratejik davranışlarını kontrol altına almak; böylece bu davranışların bölgedeki özellikle Suud-BAE muvafakatına aykırı bir tavra; ağırlıklı vasfı siyasi istibdat, askeri kontrol ve toplumu baskılamak hususunda aynı safta durmak olan bu mutabakat karşısında bir tehdide dönüşmesini engellemekti.

2011 yılında aşiret kültüründen etkilenen körfez sistemindeki “siyasi örtbas” diplomasisine karşı Arap devrimleri patlak verdi. Devrimler, Arap bölgesini kasıp kavuran bu başkaldırı sürecini idare edebilmek için yeni yakınlaşmaları dayatıyor; bu tarihi anın şartlarına cevap verebilecek yeni stratejik birlikler kurmaya zorluyordu. Bunun üzerine Körfez sistemindeki devletler – bu tarihi şartlara boyun eğerek- bu hareketlerin evrensel vizyonuna ve devrimci tanımlarına uygun olarak konumlarını yeniden şekillendirmeye başladılar. Bu devrimler Körfez devletlerinin varlığı için bir tehdit miydi yoksa olumlu yönde değişim için değerlendirilmesi ve uyum gösterilmesi mümkün olan bir fırsat mıydı?

İşbirliği sistemi hedefini tutturamadı ve görüşleri üçe ayrıldı: Katar, Arap devrim hareketlerine yaklaştı. Onlara gittikçe artan bir şekilde medya desteği sağladı. el-Cezire kanalı bu noktada Tunus, Mısır ve Libya'da devrimlerin başarısına katkı sağlayan bir öncü rolü oynadı. Suudi Arabistan ve BAE ise derin devletin kalıntıları ile aynı safta yer aldılar. Paramparça olmuş cesetlerini toplamasına yardım ettiler. Ona maddi kaynak ve siyasi değer sağlamak hususunda imdadına yetiştiler. Bu sırada Umman Sultanlığı ve Kuveyt “bekle ve gör” pozisyonunda kaldılar. Bu sıkıntılı andaki pozisyon alma denklemlerinin dikte ettiği bu saflaşmalar bazı stratejik durumları tersine döndürdü. Suudi Arabistan ve BAE ittifakının, bağımsızlık ve herkesten ayrılma yolunda uzun bir yol katetmiş olan Katar'a karşı tutumunu köklü bir şekilde değiştirdi. Katar, dünya görüşünü oluştururken çözüm odaklı ve değersel öncüllerden yola çıkıyordu. Arap ayaklanmalarını karşı durulması mümkün olmayan tarihsel bir hak olarak görüyordu. Bu ayaklanmalar siyasi

istibdatı, polis baskısını ve bunlardan kaynaklanan ekonomik mahrumiyetleri ve insan onurunun çiğnenmesini reddetmeye çalışan adil taleplerdi.

İki kamp böylece birbirinden koptu. Bu kopmanın Suudi Arabistan – BAE kampına hakim olan öfke ve gerginliği yansıtan bir sertlikte ve kesinlikte ifade edilmesi gerekiyordu. Ve 2014 Vakası (Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE’nin Katar büyükelçilerini çekmeleri) gerçekleşti. Kuveyt ve Umman’ın bu çemberin dışında kalma çabaları başarılı olmuştu. Ne var ki bu durum 25 Haziran 2017 Vakasına, Katar’ı büyük tehditlerle yüzyüze bırakan o viraja zemin hazırlayan artçı sarsıntılara yol açmıştı. Katar bu sorunu nasıl aştı? Zorlukların üstesinden nasıl geldi? Kuveyt-Umman ekseninin -Körfez birliğini parçalayan, her geçen gün bölgedeki milli güvenliği daha çok riske atan- Körfez’teki bu çatışmadaki rolü neydi?

Güç Hesapları

Görünüşe göre Suudi Arabistan - BAE - Bahreyn ekseni sahip olduğu sert güç kaynaklarına güveniyordu. Geleneksel güç arenasında sahip olduğu nicel ve nitel üstünlüğünün savaşı bitireceğini zannetti. Çünkü sadece Suudi Arabistan’ın sahip olduğu sert güç ve (başvurulması durumunda) askeri gücü göz önünde alındığında bile Katar’ın gücü son derece zayıf kalıyordu. Ne var ki geçen yirmi yıl boyunca yumuşak güç alanına yatırımlar yapan Katar, kriz duvarında delikler açmayı başardı. Yani Doha, stratejik ve taktik alanlarda yaptığı yatırımların meyvelerini toplamayı başardı.²⁸

Katar’ın yumuşak gücün getirilerine yatırım yapma kabiliyetinin tezahürlerinden biri Kuveyt-Umman ekseninin kendisine yakın durmasıdır. Ki bu ülkeler sırf siyasi sebeplerden dolayı her ne kadar görünüşte tarafsızlığını korusa da aslında Katar’ın anlatılarına karşı en ön yargılı olanlardı. Biz

²⁸ Yumuşak gücün önemiyle ilgili bkz: Nye Jr, Joseph, “How Sharp Power Threatens Soft Power”, (Erişim tarihi: 7 Mayıs 2021): <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>

Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

burada Katar'ın yumuşak güç kaynaklarını tahlil etmek ya da bu gücü nasıl kullandığını değerlendirmek durumunda değiliz. Bu meseleyi nihai sonuçları üzerinde durmak için Katar ile Umman Sultanlığı ve Kuveyt arasındaki yakınlaşmayla ilişkisi çerçevesinde ele alacağız.

Umman ve Kuveyt, Suudi Arabistan-BAE-Bahreyn ekseninde dursaydı ya da Katar'a karşı olumsuz bir tavır alsaydı, bu durum Katar için çok ciddi sonuçlara yol açardı ve Katar'ı büyük sıkıntılara sokardı. Körfez Ülkeleri İş Birliği Konseyi, ambargo devletlerinin Katar'ı sıkıştırmak; meşru üyeliğinden, bölgesel varlığından ve bunlara bağlı ekonomik, siyasi ve sosyal haklarından mahrum etmek için kullandığı bölgedeki en önemli araçtı. Ancak Kuveyt-Umman direnişi bu çabayı boşa çıkardı. Katar'ın Konsey üyeliğinden kaynaklı bütün haklarını muhafaza etmesini sağladı. Şüphesiz bu direniş ambargo cephesinde öfke ve şaşkınlık karışımı duygulara sebep oldu. Fakat aynı zamanda çatışma yönetiminde jeo-stratejik hesaplarda da değişimler ortaya çıkardı. Katar'ın İş Birliği Konseyi'nden ihracı ya da üyeliğinin dondurulması planı başarılı olsaydı elbette bu durum Katar'ın vicdanında derin bir yara açardı ve elbette Katar'ın ittifak haritasında da köklü değişimler ortaya çıkarırdı. Bunların başında da bölgesel ittifaklar gelirdi tabii ki. Özellikle de muhtemel bölgesel destek kabulüyle İran'a yakınlaşması söz konusu olurdu. Ama Kuveyt-Umman direnci Katar-İran bağlantısının minimum düzeyde kalmasına katkı sağladı. Kuveyt-Umman olmak üzere iki devletin temsiliyle bölgesel müttefiklere dayanmanın değerini ön plana çıkardı.

Kuvet-Umman eksenindeki ilişkileri yönlendiren Katar'ın yumuşak gücü dört alana dağılmıştır:

1. Medya Gücü: Bütün çatışmalarda ilk savaş akıllar ve kalpler arasındaki savaştır. Bu çatışmalar da yüksek yoğunluklu ya da düşük yoğunluklu olabilir. Katar, bu Körfez çatışmasına son derece kaliteli, etkisi geniş, nüfuzu kapsamlı, performansı yüksek bir medya sistemi ile donanmış olarak girdi. Farklı kolları ile birlikte el-Cezire'nin medya ağıyla temsil edilen bu

sistem kriz anında doğmuş değildi. Tam tersine yüksek maliyetli stratejik bir yatırımın sonucuydu. Sadece mali açıdan değil siyasi açıdan da maliyeti yüksekti.²⁹ Büyük ihtimalle Katar siyasi idaresi 1996 darbe girişiminin devamında olabilecekleri idrak etti ve bunun bir sonucu olarak yumuşak güce özellikle de medyaya yatırım yapmanın iyi olacağını düşündü. Bu, Katar'ın ulusal güvenliği için kayıtsız kalınamayacak jeo-stratejik bir tercihti.

Anlaşılan bu darbe girişimi Katar'ın stratejik zihnini yeniden şekillendirmişti. Politika oluşturma merkezlerini; ulusal güvenlik kavramı, ulusal ve bölgesel tehditler hakkında kapsamlı stratejik incelemeler yapmaya itmişti. Sonuçta vurucu bir medya gücünün da dahil olduğu ulusal güvenlik stratejisi oluşturmaya gitmişti. Böylece profesyonelliği, yüksek kaliteli, entelektüel devrimci söylemi, gerek genel olarak Arap medyasında gerekse de Körfez medyasındaki geleneksel duvarlarda görülmemiş bir yankı uyandıracak kadar siyasi cesareti ile el-Cezire kanalı kuruldu. Katar, bu kanalın açılmasının külfetini yükledi, ağır siyasi bedelini ve ahlâki sorumluluğunu almaya gönüllü oldu. Çok geçmeden de bu yatırımın meyvelerini kat kat fazla bir şekilde topladı. Bu meyvelerden biri de Körfez kamuoyunun bu çatışmada topluca Katar'ın anlatılarının yanında durmasıydı. Bu kamuoyunun fikri yapısı ve değerleri; haberler, inceleme ve araştırmalar vasıtasıyla el-Cezire tarafından şekillendirilen medya tarafından oluşturulmuştu. Ben, Körfez kamuoyunun tamamen Katar'ın yanında yer aldığını iddia ediyorum. Bunun delili de ambargo devletlerinin kendi vatandaşlarının ve kendi topraklarında yaşayanların –sessiz kalarak da dahi olsa- Katar'ın yanında yer aldıklarını ve onunla en ufak düzeyde empati kurduklarını göstermeleri durumunda siyasi baskıya ve hukuki suçlamalara başvurmalarıdır.

2. Ahlâki Güç: Krizin ilk günlerinden itibaren ambargo devletleri hem uluslararası alanda hem de Arap dünyasında kolektif vicdanı etkilemek için büyük gayret sarf ettiler. Ancak Körfez bölgesine daha çok yoğunlaştılar. Medya platformları, Körfez kolektif vicdanını ahlâkî açıdan etkilemek, sonra

²⁹ Bkz: et-Temimi, Nevaf, “Katar Diplomasisi ve Kriz Sınavı”, *Arap Siyasetleri*, (S. 27, Temmuz 2017), s. 15-16.

olarak diyaloga ve asgari müşterekler üzere görüşmeye davet ediyordu. Hitabında -resmi söyleminde hiç de azımsanamayacak derecede sözlü şiddete başvuran ambargo devletlerinin yaptığı gibi- asla uluslararası ilişkilerdeki teamüllerin ve diplomatik nezaketin dışına çıkarak polemik bataklığına düşmedi.

Ambargo devletlerinin Katar'a yönelttiği suçlamalar objektiflik ve tutarlılıktan yoksundu. Ayrıca ahlâkî açıdan da güvenilirlikten uzaktı. Ambargo devletleri nesnel deliller sunmak şöyle dursun; terörü desteklemek, İran'la yakınlaşma, ambargo devletlerinin işlerine müdahale etmek, medyayı kışkırtmak gibi eylemleri kapsayan suçlama listesine dair ipucu sunmakta bile başarısız oldu. Bu suçlamalar tutarsızlığı ve dağınıklığıyla da ahlâkî düşüklük gösteriyor, Katar diplomasisi de bunu kullanıyor hatta bunları, kriz sahnesini anlamsız bir ironiye dönüştüren ambargo devletlerinin anlatılarının absürtlüğüne kamuoyunu ikna etmek için kullandığı bir araca dönüştürüyordu. Genel olarak Körfez kamuoyu özelde de Kuveyt-Umman kamuoyu Katar'ın ahlâkî gücünün etkisine olumlu tepki veren kesimlerin önünde yer alıyordu. Bu durum Katar'ın yumuşak gücünün nitelikli bir diğer zaferiydi. Daha sonraki dönemlerde de Katar'ın Kuveyt-Umman eksenine daha fazla yakınlaşmasını kolaylaştırdı.

3. Diplomatik Güç: Katar diplomasisi kriz idaresinde son derece etkili roller oynadı. Meseleyle çok yönlü ilgilenirken tam bir profesyonellik sergiledi. Katar'ın medya, ahlâk ve iktisat alanlarındaki yumuşak gücü Katar diplomasisinin gövdesini oluşturdu ve buradan hareket ederek bir yandan kendi anlatılarını sunmak, diğer yandan düşmanlarının anlatılarını çürütmek üzere bütün dünyayı dolaşıyordu. Katar diplomasisi, gücünü “ulusal marka”³¹ dan alıyordu. Bu, Katar devletinin Katar'a zihni bir imaj oluşturabilmek için üzerinde yıllarca çalıştığı şeydi. Çalışmaları hasat etme zamanı gelince Katar diplomasisi kendini yumuşak güç cephaneliği ile donanmış olarak buldu.

³¹ Szondi, Gyorgy, “Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences”, *Netherlands Institute of International Relations*, Ekim 2008, (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018): <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/nationbranding.pdf>

Yatırım yaptığı yıllar boyunca medya, eğitim, sermayeyi çekme, insani yardım, halkların siyasi taleplerini desteklemek gibi alanlarda yumuşak atılımlar yapmayı başarmıştı. Bütün bu diplomatik kazanımlar Katar'ın uluslararası ve bölgesel ilişkilerde, daha önceden milletlerin hafızasına kök salmış, hiç de azımsanamayacak derecede nüfuz ve güzel ün kazanmış olan bir “ulusal marka” olarak yürüyeceği yolu hazırlamıştı.

Katar dış siyaseti kriz idaresini; ahlâkî inandırıcılık, yatırımı çekmek ve aktif medya faaliyetleri yürütmek üzerine kurdu. Böylece hem bölgesel hem de uluslararası alanda diplomatik kazanımlar elde etmeyi başardı.³² Katar diplomasisi, taraftar kazanmak ya da etkili güçlerin tarafsızlığını sağlamak için bölgesel ve uluslararası olmak üzere iki alanda çalıştı. Böylece bu alanda çağdaş tarihinin belki de en önemlileri olan dikkate değer başarılar elde etti. Çünkü özellikle ABD ve Batı Avrupa'da bazı ülkelerin tarafsız kalmasını, bazılarının ise kendisini desteklemesini sağladı. Kuveyt-Umman eksenini ise her ne kadar sırf diplomatik sebeplerden dolayı zahiren tarafsız olduğunu ilan etmiş olsa da aslında Katar'ın çekim alanı içindeydi. Bu da söz konusu ülkelerin medya söylemindeki krize dair değerlendirmelerde tamamen Katar'ın anlatılarına katılması biçiminde ortaya çıkıyordu. Aynı şekilde -siyasi ve hukuki hiçbir bağlayıcılığı olmayan- sosyal medya platformlarında da büyük çoğunluğu Katar'ın siyasi konumunu destekleyen, insani açıdan da empati kuran yorumlardan da anlaşıyordu.

Resmi seviyede, Katar'ın Körfez İş Birliği Meclisi'ndeki üyeliğini hiçbir eksiklik olmadan muhafaza etmiş olması Katar diplomasisinin bir başarısıydı. Kuveyt-Umman direncinin bu noktada merkezi bir rol oynadığı doğrudur. Sadece Katar'ın meclisten ihracına karşı çıkması açısından değil, bizzat meclisi dağılmaktan ve çözülmekten koruduğu için de böyleydi. Ancak Katar diplomasisinin profesyonel ve tutarlı tavrının Kuveyt-Umman eksenini oluşturmakta ana etken olduğu da bir gerçektir. 5 Aralık 2017'de Kuveyt'te yapılan 38. Körfez Zirvesi, Kuveyt-Umman direncinin somutlaştığı toplantı

³² et-Temimî, “Katar Diplomasisi ve Kriz Sınavı”.

oldu. Bu toplantı aynı zamanda Katar diplomatik faaliyetlerinin ikna gücünün de somut olarak ortaya çıktığı yeri.

4. Yatırımı Çekme Gücü: Öncelikle güç kavramı açısından içiçe geçmiş iki türü birbirinden ayırmamız gerekir. Bu iki türün her ikisi de güç tasnifi içindedir ve en geniş tabiri ve farklı boyutlarıyla aralarındaki müşterek nokta “ekonomi”dir. Şöyle ki, bir devletin ekonomik gücü, askeri gücünün ikizidir. Askeri güç ise çatışma dengelerini korumakta ve yüksek menfaatlerin idaresinde kullanılan jeo-stratejik araçların en önemlilerinden biridir. Devletin ekonomik gücü; mali rezervleri, üretim araçları ya da gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) büyüklüğü ile sınırlandırılmaz. Aksine yükselen siyasi beklentilerin güçlendirdiği, coğrafi konumunun sağladığı imtiyazlarla temsil edilen jeo-siyasi yapısını da kapsayacak kadar geniştir. Ekonomik gücün iki türünü birbirinden ayıran sınır, bu gücü kullanma üslubu ve “diğeri” ile başa çıkma yöntemleridir. Ekonomik güç “diğeri”ni; konumunu yeniden belirlemeye zorlamak ya da siyasi tavrını değiştirmek amacı ile yönlendirmek için kullanıldığında bu yaklaşım sert güç (hard power) kapsamına girer. Ancak bir devlet – işaret ettiğimiz tanıma uygun olarak- aktif ya da potansiyel ekonomik gücünü diğer devleti -zorlama olmaksızın, ikna ederek- kendi yatırım eksenine çekmek için kullanırsa bu yaklaşım türü yumuşak güç (soft power)³³ kapsamına girer. İkna ve zorlama, işte bu ikisi, kullanılan gücün tabiatını, etkisini ve hangi sınıfa ait olduğunu belirleyen iki anahtar unsurdur.

Ambargo - Katar ile ambargo devletleri arasındaki bütün ticari bağların kopması, bütün yatırım planlarının dondurulması ya da ilgası dolayısıyla Umman ve Kuveyt’in gerek özel gerekse kamusal alandaki güçlü şirketlerine kapılar açtı. Ambargonun devamında ve onun sonuçlarından biri olarak gelen bu yatırım fırsatlarına her iki devlet de olumlu cevap verdi. Katar da bu olumlu yaklaşıma kucak açtı, bu şirketlerin işlerini kolaylaştırdı, cazip yatırım ayrıcalıkları tanıdı. Böylece 2017 yılının ikinci yarısı üç devlet arasında daha önce görülmemiş oranda yoğun bir ticari hareketliliğe şahit

³³ Bilgin, Pinar ve Elis, Berivan, “Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis”, *Insight Turkey*, (C.10, S. 2, 2008), s. 5-20. <http://pbilgin.bilknet.edu.tr/Bilgin-Elis-IT-2008.pdf>

oldu. Tüm bunların sonucu, bir dizi ortak yatırım projesine girmek, gittikçe genişleyen ve büyüyen ticari işbirliği kurmak oldu.

Bu araştırmanın amacı Katar, Umman ve Kuveyt arasındaki ticari alışverişi tüm yönleriyle ele almak değildir. Sadece bir kısmına işaret etsek yeterli olacaktır. Umman, geniş deniz kıyılarına sahip olmasını sağlayan ve kendisine denizcilik alanında büyük imtiyazlar sağlayan coğrafi yapısı nedeniyle Katar ile arasında deniz hatları oluşturdu. Bu hatların en öne çıkanı Doha'daki Hamad Limanı ile iki ülke arasındaki ticaret hacminin büyümesine katkı sağlayan Sahar ve Salale Limanlar'ı arasındaki doğrudan hattır.³⁴ Hava yolları da aynı şekilde büyük hareketliliğe sahne oldu. Özellikle Katar, Sahar Havaalanı'nın işletme imtiyazı aldıktan sonra. Umman Ulusal Bilgi ve İstatistik Merkezi'nden verilen bilgiye göre Umman'ın Katar'a ihracatı, 2016 yılında 97.122 milyonken 2017 yılının ikinci çeyreğinde 325.4 milyon riyale sıçradı.³⁵ Özellikle havacılık, ulaştırma ve turizm alanlarında oldukça hızlı bir ticari gelişime şahit olan Kuveyt için de durum farklı değildi.³⁶ Yatırım çekme gücü, Kuveyt-Umman eksenini ile ilişkilerin sağlamlaştırılması, ayrıca Körfez ülkeleri arası dengenin şekillenmesi için en güçlü etken olarak kalmaya devam edecektir.

Sonuç

Geçen asrın 90'larının ikinci yarısından itibaren yumuşak güç, Katar'ın dış siyasetinde temel taşı olmuştur. Katar, bu yumuşak güç alanına yaptığı yatırımların ardından büyük yatırım gelirleri elde etmiştir. Bununla birlikte Haziran 2017'de ilk kıvılcımları çıkan bu kriz Katar'ın stratejik zihnini tekrar şekillendirmesine sebep olan tarihi dönüm noktası olmuştur. Bu yeniden şekillendirmenin sonucunda Katar'ın siyasi bilinci –gerek resmi gerekse de

³⁴ “Umman Sultanlığı, Katar Ürünlerinin Uğrak Yeri ve Transit Geçiş Bölgesi”, *er-Raye*, 27 Eylül 2017. (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018): <http://www.raya.com/news/pages/b29f2ee2-8869-4692-af6b-2dabebb4e340>

³⁵ Aşkar, Tarık, “Umman-Katar Arındaki Ticaretin Ufukları Nedir?”, *el-Cezire.net*, 7 Şubat 2018, (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018): <https://bit.ly/2BMq0dp>

³⁶ El-Bihar, Âla, “Katar Ambargosunun Diğer Yüzü, Körfez Krizinin 8 Kazananı”, *el-Arabi el-Cedid*, 14 Haziran 2017. (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018): <https://www.alaraby.co.uk/economy/2017/6/14/>

gayrı resmi yönüyle- yumuşak gücün ne kadar merkezi olduğunu daha iyi algılamıştır. Farklı şekilleri ve bileşenleri ile yumuşak gücün önemi Katar’ın kolektif bilincinde iyice yer etmiştir. Ayrıca Katar diplomasisine oldukça geniş etki alanı sağlayan yumuşak güç alanında manevra yapmakla sert güç arasındaki ikilemden kurtulmasını sağlamıştır.

Ancak yumuşak güç, sert güç olmadan işlevsizdir. İdeal olan bu iki unsurdan homojen bir güç elde eden “zeki güç”ü (smart power) oluşturmak için bu iki gücün birbirine kenetlenmesidir. Katar, bir dizi askeri ittifak vasıtasıyla sert gücünü pekiştirmeyi amaçlamıştır. Bunlardan biri Türkiye ile yakınlaşmasıydı. Türkiye bölgesel seviyede merkezi roller oynayan stratejik bir güçtü.³⁷ Katar-Türkiye yakınlaşması tamamen pragmatik bir yakınlaşma değildi. Aksine her iki ülkenin bölgesel algılarını oluşturan etik ve değersel belirleyicilerle içiçe geçmişti. Bu anlayış daha sonra iki ülkenin bölgedeki sorunlar karşısında jeo-politik yaklaşım oluşturmaya katkı sağlayacaktır. Bu ortak değerler Katar-Türkiye ittifakını güçlendirecek, stratejik uyumlarını arttıracak bir katma değer olacaktır.

Katar diplomasisi Kuveyt-Umman ekseninde- gerek bu iki ülke arasında gerekse de hasımları arasında yaşanan kutuplaşmada- başarılı bir sınav verdi. Ancak bu alanda kendisini bekleyen bir diğer çatışma çok daha çetin olacaktır. Çünkü ambargo devletleri bu iki devleti yanlarına çekmek ya da en azından tarafsızlıklarını sağlamak için kat kat fazla çaba harcayacaklardır. Böylece bu eksen, bu kutuplaşmadaki üstünlüğünü muhafaza etmek için daha fazla yatırım yapması gereken Katar diplomasisi için hayati önem taşıyan yörüngelerden biri olarak stratejik merkeziliğini koruyacaktır. Katar’ın yatırım yapması gereken alanlar:

1. Adı geçen iki devletle ilişkileri dengede tutabilmek için en etkili araç olarak yatırım gücünün cazibesini arttırmak.

³⁷ Aras, Bulent ve Akpınar, Pinar, “Turkish Foreign Policy and the Qatar Crisis”, *Istanbul Policy Center, Sabanci University*, Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2018): http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/08/Aras_Akpınar_QatarCrisis.pdf

2. Katar'ın konumuna duygusal açıdan en yakın, çatışmada Katar'ın anlatısını destekleyen popüler bir yaklaşım oluşturmaya en yatkın insan kaynağına sahip olması hasebi ile Kuveyt-Umman kamuoyu ile iletişimin boyutlarını büyütmek.

TÜRKİYE VE İRAN'IN KATAR'A DESTEĞİNİN KRİZİN GİDİŞATINA ETKİSİ

Ali Hüseyin Bakır

Küçük devlet kavramı uluslararası alanda öteden beri kavramsal sorunlara yol açmış, özsel sorgulamalara sebep olmuştur. Halen bir devletin büyük ya da küçük olmasını belirleyen unsurların ve bir devleti zayıf ya da güçlü kılan yeteneklerin mahiyeti, küçük devletin kendini nasıl koruyabileceği hakkında pek çok tartışma devam etmektedir. Küçük devlete bunu sağlayacak olan stratejiler, mekanizmalar ve araçlar nelerdir? Herhangi bir büyük devletle karşılaşmasının sonucu kesin olarak hezimet midir?

Katar'ın Problemleri

5 Haziran 2017'de bu sahne gerçeğe uyarlandı. Çünkü dört devlet; Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır, Katar ile diplomatik ilişkilerini keştiler ve Katar'ı ambargoya aldılar. Bu olay, Katar resmi haber ajansı QNA'ya korsan saldırı düzenlenerek Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sâni'ye nisbet edilen yalan beyanatlar ve haberler yayınlanmasından yaklaşık oniki gün sonraydı.

Doha'ya saldıran devletlerin hesaplarına göre, atılan bu adımlar sonucunda Katar'ın kendisine dayatılan emirlere teslim olması gerekiyordu. Ambargo eksenindeki devletler geleneksel güç alanında ezici bir üstünlüğe sahip oldukları algısı ile donanmıştı ve üstüne üstlük güç dengesinde kendi lehlerine olacak şekilde büyük bir dengesizlik vardı. Onlara göre durum Doha'nın karşı durmak şöyle dursun herhangi bir manevra yapmasına ve hatta doğrulmasına bile fırsat bırakmamalıydı.

Uluslararası düzlemde var olan elverişli ortam da ambargo eksenindeki devletlerin bu algısını destekliyordu. Özellikle Donald Trump'ın Beyaz Saray'a çıkması ve 28 Mayıs 2018'deki Riyad Zirvesi'ne katılması, savaşın ya da çatışmanın sonucunu belirlemekte çoğu zaman belirleyici rol oynayan sürpriz bir unsur

olarak söz konusu algıyı iyice pekiştirdi. Ama sonrasında olanlar geleneksel beklentilerin tamamen dışındaydı ve bunun da haklı sebepleri vardı elbette.

Uluslararası ilişkilerde teorik çerçevede bazılarına göre herhangi bir çatışmanın, savaşın ya da krizin sonuçlarına dair beklentilerde strateji daima en önemli unsurdur. Geleneksel güç ölçülerini gösteren rakamlar zaruri değildir. Küçük devletler genellikle kendilerine uygun bir çevre oluşturmazlar, hatta belki de askeri kabiliyetleri ile etki dahi yaratamadıkları için büyük devletlerin kullandığı stratejilerden farklı yollar izlemek zorunda kalırlar. Bunların en önemlileri de uluslararası kurumlar ve örgütler, bölgesel ve küresel ittifaklar, riskten korunma ve dengeleme politikalarıdır.

Katar'ın bütün bu stratejileri farklı derecelerde kullanması ambargo devletleri eksenindeki denklemleri hızlı bir şekilde değiştirmesine yardım etti. Ancak Doha, krizin ilk günlerinde bu stratejilerle ilgili üç esaslı problemle yüzleşmek zorundaydı. Burada zamanlama çok hassas ve çok önemliydi:

Birinci Problem: Ambargo devletlerinin bu uygulamalarının içeriğini yürütmek için uluslararası kurumlardan destek almak, dünyadaki dost ülkelerden diplomatik yardım almak çok uzun süre gerektiriyordu. Bu stratejiye dayanmanın olumlu sonuç verme garantisi olmaması bir yana bunun için vakit de yoktu.

İkinci Problem: Geleneksel riskten korunma ve dengeleme politikasıyla Doha'nın hızlıca İran'a dayanması özellikle o zaman diliminde tam aksi sonuçlara neden olabilirdi. Üstelik geçen yedi yıl boyunca bölgesel düzlemde Katar ve Tahran'ın menfaatlerinin çatıştığı düşünülürse atılacak adıma göre o ana kadar izlenen siyasette bir kısım değişiklikler yapmak gerekiyordu.

Üçüncü Problem: Katar'ın asıl uluslararası müttefiki ABD, ambargo devletlerinin uygulamaları karşısında ortak bir tutum yansıtmamıştı. Pentagon ve dışişleri Katar ambargosunu reddederken ABD Başkanı Donald Trump, Doha karşısı eksenin adımlarını çekinmeksizin destekliyor ve dolaylı yollardan

baskıyı arttırması için teşvik ediyordu. Buna ek olarak Amerika'nın Udeyd Askeri Üssü'nde 10-11 bin civarına askeri bulunuyordu ki bu üs, ABD'nin bölgedeki merkezi komuta üssü olmakla birlikte aynı zamanda bölgedeki en büyük askeri üssüydü. Bu durum dörtlü ambargo devletlerini Katar'a ambargo uygulamaktan alıkoymamıştı. Bu da verilen güvenlik garantilerinin ya da o anda Washington'a sınırlı olarak güvenmenin faydası konusunda akıllarda soru işaretleri oluşturuyordu.

Bu verilerden yola çıkarak Katar, daha sonra izleyeceği stratejileri ihmal etmeksizin bölgedeki ilk müttefiği Türkiye'ye yöneldi. Doha'nın darbenin ilk şokunu atlatmasını ve yeniden ayakları üzerinde durmasını sağlayan en önemli etken Türkiye Cumhuriyeti ile mevcut olan bölgesel ittifakın etkinleştirilmesidir desek abartmış olmayız. Türkiye, krizin sıcak savaşa dönüşmesini engellemenin yanı sıra, ambargo devletlerinin Katar'a karşı siyasetinin başarısız olmasında başat rol oynamıştı. Bundan sonraki sırada İran'la iktisadî karakterli, seçici açılıma dayalı kısmi korunma politikası izlemek geliyordu. Bunlara ek olarak küresel düzlemde güvenilirliğini artırmak, diplomatik kabiliyetlerini geliştirmek ve uluslararası kurumlardan destek almak vardı.

Katar-Türkiye-İran Üçlüsünün Siyasi Hesapları

Başlangıçta Türkiye'nin mevcut bölgesel ve küresel şartlar altında Katar'ı destekleme kararı alması hiç de kolay değildi. Ama o stratejik hesaplardan yola çıkarak hızlı bir şekilde destek verdi. Sonuçta, bölgesel düzeyde İran'la devam eden bazı ihtilaflarına rağmen, İran'la yakınlaşmanın gereği bazı geri adımlar atmak zorunda kaldı. Bu, ambargo altındaki Doha'ya etkin bir şekilde yardımların ulaşmasını garantilemek içindi.

Türkiye, ambargo devletlerinin yönelttiği suçlamaları reddetti ve Katar'ı desteklemek için siyaset, ekonomi ve askerî olmak üzere üç eksenle hızlıca harekete geçti. Türkiye ambargoyu açıkça kınadı, özellikle Kral Selman

vasıtasıyla Suudi Arabistan'dan ambargoyu bitirme girişiminde bulunmasını istedi. Alınmış kararlardan geri adım atılarak, krizi tırmandırmadan diyalog yoluyla meselenin çözümü için medya ve diplomatik kanallar aracılığıyla olumlu mesajlar göndermeye devam etti. Bunu her iki tarafla da iletişim kanallarının açık kalmasını sağlamak amacıyla yaptı. Türk hükümeti, uluslararası alanlardaki temsilcilerine Katar'ı desteklemeleri için mesaj gönderdi. Büyük küresel güçlerle ve İslam devletleri ile Katar'a düşman dörtlünün peşinden sürüklenmemeleri için iletişime geçti. Türkiye Maliye Bakanlığı, ekonomik açıdan ambargoyu yarmak için yapılan çalışmaları kolaylaştırmak amacıyla kendi içinde Katar heyetine özel bir ofis açtı.

Katar'ın hesaplarında Türkiye 2014 yılının sonunda imzalanan anlaşma hükmünce stratejik ortaktı. Ayrıca Türkiye'den bu anlaşmaların gereğini yerine getirmesi bekleniyordu. Özellikle de 2016 Temmuz'unda Türkiye'deki başarısız darbe girişimini ilk kınayanın Doha olduğu düşünülürse. Dolayısıyla Doha'nın ihtiyaç halinde güzel bir karşılık beklemesi mantıklıydı.

İran kanadına gelince; Katar'a karşı Körfez krizinin patlak vermesi İran'a altın bir fırsat sunmuştu. Kriz, son dönemde bölgedeki İran etkisine karşı çalışan devletlerin oluşturduğu bölgesel eksenin dağılmasına sebep oldu. Aynı şekilde İran politikalarını en büyük tehlike kaynağı olarak ele almaya doğru giden bölgesel ve uluslararası odağı dağıttı. Birçok devlet ve grup kendini dörtlü eksenin saldırısından korumak için Türkiye ve İran'a yaklaşmak zorunda kaldı. Tahran bu fırsatı değerlendirdi ve ambargonun kalkmasına yardım etmeye hazır olduğunu göstererek yetkililer vasıtasıyla krizin diyalog yoluyla çözülmesini talep eden mesajlar gönderdi.

Doha, İran'dan gelen bu açılıma cevap vermekte gecikmedi. Ancak mümkün mertebe krizin ekonomik boyutuyla sınırlı bir şekilde İran'la coğrafi yakınlıktan istifade etmeye çalıştı. Doha'nın bundan sonra attığı bütün adımlar (ikili ve çoklu anlaşmalar, Tahran'a yeniden büyükelçi atama, karşılıklı ziyaretler vs.) İran'la siyasi ittifakı geliştirmek değil ambargoyu kırmak hedefliydi. İran tarafında da Katar'ın bu hesaplarına dair herhangi bir rahatsızlık yoktu.

Doha'nın Belini Doğrultmasına Destek

Katar'ın nüfusu yaklaşık 2.5 milyon kişidir. Yarımada şeklindeki ülkenin dış dünya ile arasındaki tek karasal geçit Suudi Arabistan'la arasında bulunan Ebu Semra sınır kapısıdır. Bu kapıyı nüfusunun temel gıda ve tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadır. Katar neredeyse tamamen ithalata bağlı bir ülkedir. Gıda ihtiyacının yaklaşık % 80'i Ebu Semra sınır kapısından ya da BAE'deki Cebel Ali Limanı'ndan gelmektedir.³⁸

Bu durum, Katar'daki gıda güvenliğinin apaçık zayıf nokta olduğu anlamına gelmektedir. Bu anlamda düşman devletlerin dayattığı bu ambargo Doha'nın yumuşak karnını hedef almıştı. Doha'yı boyun eğdirmek ve egemenliğini pazarlık meselesi yapmak için siyasi ve diplomatik araçlar yeterli olmayınca ambargo devletleri Katar'ı teslim olmaya zorlamak için ekonomiyi, parayı ve ticareti silah olarak kullanmaya karar verdi.

Ambargonun kendisine zarar vermesini engelleyebilmek için Katar için dış dünya ile iletişim halinde kalmak hayli önemliydi. Bunu gerçekleştirmek için en uygun araç Katar Hava Yolları'nın uçaklarından oluşan filosuydu. Daha sonra da Hamad Limanı'nı açmasıydı. Doha'nın ilk düşmanı zamandı. Körfez prensliğinin çok büyük mali servete sahip olduğu doğrudur. Ancak o anki durum ambargoyu kırmak için bu serveti kullanmasına imkan vermiyordu. Özellikle de düşman dört devletin Katar riyalini manipüle etmelerinin yanı sıra kendisiyle banka ilişkilerini kesmesi ve Katar'a ürün ve hizmet ulaştırmak isteyen araçlara ve üçüncü şahıslara engel olması dolayısıyla. Bu yüzden bu bağlamda Türkiye'nin rolü belirleyici olmuştu. İran açılımı da Ankara-Doha arasındaki destek sürecinin hızlanmasına katkı sağlamıştı.

Türkiye ve İran hükümetleri hava sahalarından Katar uçaklarının geçiş izinlerini arttırdılar. Avrupa'ya giden uçakların rotası İran ve Türkiye üzerinden olacak

³⁸ "Qatar food imports hit after Arab nations cut ties - trade sources", *Reuters*, 5 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.reuters.com/article/gulf-qatar-food/update-1-qatar-food-imports-hit-after-arab-nations-cut-ties-trade-sources-idUSL8N1J23IC>

şekilde değiştirildi. Afrika'ya gidecek olanlar da İran, Umman ve oradan da güneye geçtiler.³⁹ İran hava sahasından geçiş izinleri günlük 100 ila 150 sefer olarak arttı.⁴⁰

Bu alternatif uygulamalar hava ambargosunun anlık etkilerini ortadan kaldırdı. Her ne kadar bu durum yolculuk masraflarının ve yol süresinin katlanmasına sebep olduysa da Doha'nın hayat damarlarını güvenceye aldı. Bu adım Katar hükümetine hem kendi vatandaşları hem de dış dünya nazarında güven sağladı. Katar, direnebilecek kabiliyetteydi ve dört düşmanın hukuk dışı uygulamalarına karşı meydan okumaya hazırды. Bu, psikolojik açıdan bir mesaj mahiyetindeydi. Siyasi açıdan ise bölgesel ve uluslararası müttefiklerin hızlı bir şekilde Katar'ı destekleyen siyasi konum almalarını sağladı. Özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere'nin.

Türkiye, Doha'nın bölgesel baş müttefiği olarak 6 Haziran 2017'de Katar'a dayatılan ekonomik ambargoyu kırmak için ambargonun ilk saatlerinde hava köprüsü kurdu. Türk Hava Yolları'na ait, özellikle süt, yoğurt, yumurta, tavuk gibi ürünlerle dolu kargo uçaklarıyla vasıtasıyla Türk ürünleri Doha'ya akmaya başladı. Katar askeri kargo uçakları ve Katar Hava Yolları'na ait uçaklar da hızlı bir şekilde bu hava köprüsündeki taşımacılığa katıldı. İki ülke arasındaki günlük hava trafiği bu ülkelerin tarihinde görülmemiş derecede arttı. O kadar ki bazıları Türkiye'nin İstanbul Sabiha Gökçen Hava Limanı'nda Katar Hava Yolları'na özel bir terminal tahsis ettiğini işaret ettiler.⁴¹

48 saat içinde Türk ticari ürünleri Katar pazarına akmıştı. Böylece ambargo dörtlüsü tarafından ani bir şekilde Katar'ın boğulmasına fırsat verilmedi. On günden kısa sürede Türkiye ve Katar'ın devasa kargo uçakları 40'tan fazla sefer gerçekleştirdi ve bu seferler vasıtasıyla 2800 tondan fazla gıda maddesi

³⁹ "Gulf blockade disrupts Qatar Airways flights", *Aljazeera*, 7 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/gulf-blockade-disrupts-qatar-airways-flights-170606081841215.html>

⁴⁰ "Iran's airspace open to Qatari flights ", *Tehran Times*, 7 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <http://www.tehrantimes.com/news/414038/Iran-s-airspace-open-to-Qatari-flights>

⁴¹ "Turkey, Qatar build 'air bridge' with aid air traffic", *Daily Sabah*, 17 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.dailysabah.com/business/2017/06/17/turkey-qatar-build-air-bridge-with-aid-air-traffic>

taşıdı.⁴² Türk Maliye Bakanı'nın verdiği bilgiye göre ambargonun ilk 15 gününde yaklaşık 105 uçak düzenli olarak Türkiye'den Doha'ya ürün nakli gerçekleştirdi. Bu da günde yaklaşık 7 uçağa denk gelir.⁴³

Buna karşılık İran, 11 Haziran 2017'de Doha'ya yaklaşık 90 ton hızlı tüketilmesi gereken ürün taşıyan 4 uçak gönderdiğini ilan etti. Yani büyük çoğunluğu sebze, meyve olan ürünler. Katar tarafının istediği kadar ürünü göndermeye hazır olduğunu da açıkladı.⁴⁴

Deniz yolu açısından ise Türkiye 4 bin ton gıda ve ticari ürün taşıyan ilk gemilerini 21 Haziran 2017'de gönderdi.⁴⁵ Bu da masrafların azaltılması ve ürün naklinin devamının sağlanması içindi. Özellikle de hava taşımacılığının çok külfetli olması, orta ve uzun vadede sürdürülebilir olmaması nedeniyle. Ayrıca Türkiye ve Katar arasında İzmir'den Hamad Limanı'na doğrudan deniz taşımacılık hattı kuruldu. Bu hat, Doha'nın Kuveyt, Umman, Hindistan gibi ülkelerdeki şehirlerle Doha arasında kurduğu yeni transit deniz hatlarından biriydi. 2017 Ağustos'unda Katar ve Türkiye arasında her 20-25 günde düzenli olarak gerçekleşecek, İzmir Limanı'ndan 11 günde Doha'ya ulaşacak şekilde ayarlanmış donmuş gıda naklinin ilki gerçekleşti.⁴⁶

İran ise ticari ve gıda ürünlerinin naklini kolaylaştırmak için bir limanını özellikle Katar'a tahsis etti. Bu da gemiler vasıtasıyla haftada 3 gönderi şeklinde gerçekleşti.⁴⁷

Kara yolu açısından ise Türkiye, Avrupa'nın en büyük taşımacılık filosuna sahiptir. Türk tırları İran üzerinden Doha'ya ürün taşıdılar. Ancak bazı lojistik

⁴² "Turkey, Qatar build 'air bridge' with aid air traffic".

⁴³ "First aid ship from Turkey setting sail for Qatar", *Anadolu Agency*, 21 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://aa.com.tr/en/middle-east/first-aid-ship-from-turkey-setting-sail-for-qatar/846593>

⁴⁴ "Iran's 4th Food Shipment Sent to Qatar", *Financial Tribune*, 11 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://financialtribune.com/articles/economy-domestic-economy/66128/irans-4th-food-shipment-sent-to-qatar>

⁴⁵ "Turkey sends 4,000-ton food shipment to Qatar", *TRT World*, 22 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.trtworld.com/mea/turkey-sends-4000-ton-shipment-of-food-to-qatar-385084>

⁴⁶ "Ambargoya Direnişte Katar'ın Denizdeki Hayat Damarları", *eş-Şark*, 30 Ağustos 2017. (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.al-sharq.com/news/details/509955>

⁴⁷ "Ambargoya Direnişte Katar'ın Denizdeki Hayat Damarları".

ve gecikme sorunları ile karşılaştılar. Bazı İranlılar, Türkiye'nin onlardan öne geçtiğini ve Katar pazarında onların aleyhine olacak şekilde krizden fayda sağlamakta acele ettiğini düşündüler.⁴⁸ Bu durum Katar ve Türkiye'yi Katar-Türkiye arasındaki nakliyatı kolaylaştırmayı hedefleyen üçlü bir ittifak kurmaya itti. Buna İran'ın coğrafi yakınlığından istifade ederek özellikle çabuk bozulan ürünler olmak üzere bazı ürünleri direkt İran'dan almak da dahildi. Bu karayolu hattı, hava yoluyla kıyaslandığında nakliye külfetini yaklaşık % 80 düşürdüğü için önemliydi. Zaman açısından ise Katar-Türkiye arası sınırdan itibaren 9 ila 11 gün sürüyordu. Yani bu deniz yolundan daha kısa demekti. Türkiye-İran sınırındaki en yakın noktadan hesaplanırsa iki günden aza indirmek de mümkündü.⁴⁹

Sert Güç Denklemindeki Dengenin Yeniden Kurulması

Arap Körfez'inin batı yakasında bir yarımada olması nedeniyle Katar coğrafi derinlikten mahrumdur. Coğrafya ve demografik açıdan doğuda Körfez boyunca İran, batıda çöl boyunca Suudi Arabistan olmak üzere iki büyük devlet arasında bulunması son yıllarda Katar'ı diplomatik kabiliyetine, korunma ve dengeleme politikasına dayanmak zorunda bıraktı. Bu yüzden ambargo devletlerinin aksine geçen onlarca yıl boyunca kalkınmaya, dış siyasete ve yumuşak güce yatırım yapmayı tercih etti. Bu siyasetin sonucunda bu alanlardaki silahlı gücünün oranı yumuşak güce kıyasla ya da Katar'a düşman dörtlünün savunma ve askeri alımlarına kıyasla oldukça cılız kaldı.

Katar bu açığı kapamak için dış savunmada büyük ölçüde bölgesel ve küresel müttefiği olan devletlerle yaptığı savunma anlaşmalarına dayanmaktadır. Krizin başlangıcında Katar-ABD ittifakı sarsılır gibi oldu ve tek güvence olarak ABD'ye dayanmak mümkün olmadı. Özellikle de ambargo devletlerinden

⁴⁸ "Turkey to Expedite Efforts on Transit to Qatar via Iran", *Financial Tribune*, 18 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018) : <https://financialtribune.com/articles/economy-domestic-economy/80240/turkey-to-expedite-efforts-on-transit-to-qatar-via-iran>

⁴⁹ "Qatar-Turkey Trade Route Via Iran to Cut Transportation Cost", *Financial Tribune*, 15 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/70372/qatar-turkey-trade-route-via-iran-to-cut-transportation>

birinin –BAE- Amerikalıları askeri üslerini Katar’dan başka bir devlete taşıması için ciddi ikna çabaları içinde olduğu ortaya çıkınca.⁵⁰

Bu durum düşman saldırılarına karşı ülkede ABD üssünün bulunmasına münhasıran güvenmenin ne derece etkili olacağı hususunda bazı korkulara sebep oldu. Nitekim ambargo devletlerinin Katar’a boyun eğdirmek için kullandıkları siyasi ve ekonomik uygulamaların başarısız olmasının ardından bu defa krizi askeri seviyeye taşıma imkanları vardı ve bu ihtimal artmıştı.⁵¹ Doha, Türkiye ile kurduğu tam koordinasyon ve İran’a yönelik nisbi açılımla ambargonun ekonomik etkilerini sürekli olarak devre dışı bırakmayı garantilemişti ama askeri açıdan yeni bir karta güvenmek dışında yapabileceği pek bir şey yoktu. Bu da Türkiye ile imzaladığı bölgesel savunma ittifakıydı. 2014 yılında patlak veren eski Körfez krizinin ardından Doha’nın buna yöneldiği düşünülmüyordu.

2017 yılının Haziran ayında üst düzey iki Türk yetkiliden oluşan bir heyet Suudi Arabistan’daki en üst düzey iki yetkili ile görüşmek üzere basına ilan edilmeksizin Suudi Arabistan’ı ziyaret etti. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın görevlendirmesi ile Suudi Arabistan’a giden heyet, sorularına yeterli cevaplar alamadan geri döndü ama kulağına gelen bir cümleden yola çıkarak büyük bir hamlenin geleceği sonucuna vardı.⁵²

Bir yandan bu görüşmenin sonuçlarını, diğer yandan Körfez krizindeki olayların hızlı ilerleyişini değerlendiren Türkiye, 7 Haziran 2017’de yani Katar’a ambargonun başlamasından sadece iki gün sonra Katar topraklarına Türkiye’nin askeri güç göndermesine izin veren kanunun parlamentodan geçmesi için gerekli işlemleri hızlandırdı. Bu, Katar ve Türkiye arasında 2014 yılında yapılan asıl savunma anlaşmasına ve özellikle de 2015 ve 2016’da imzalanan ek anlaşmalara binaen yapıldı.

⁵⁰ Bakeer, Ali, “Making Sense of Qatar’s Military Buildup”, *Gulf International Forum (GIF)*, 8 Mart 2018, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://gulfif.com/making-sense-of-qatars-military-buildup>

⁵¹ Bakeer, Ali, “Why Saudi Arabia’s attempts to topple the emir of Qatar will fail”, *The New Arab*, 7 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.alaraby.co.uk/english/comment/2017/9/7/saudi-arabias-attempts-to-topple-qatars-emir-will-fail>

⁵² Bakeer, Ali Hüseyin, “Türkiye’nin Körfez Krizini Çözmek İçin Gösterdiği Çabanın Bilinmeyenleri”, *el-Kabs*, sy: 15817, 12 Haziran 2017, s. 35. <https://www.alqabas.com/article/3571387-undefined>

Cumhurbaşkanı ertesi gün direkt uygulamaya giren kararı onayladı. Ankara 22 Haziran 2017’de 23 asker, 5 zırhlıdan oluşan yeni bir grubu, Tarık b. Ziyad Üssü’nde daha önce konuşlanmış olan yaklaşık 88 askere katılmak üzere gönderdi.⁵³ Türk güçlerinin gruplar halinde adı geçen üsse akışı devam etti. Son grubun gidişi 26 Aralık 2017’deydi.⁵⁴ Raporlarda belirtildiğine göre iki ülke, üssün 5 bin askerlik kapasitesini göz önüne alarak, asker sayısını gelecek günlerde 3000’e çıkarmaya çalışıyordu.⁵⁵

İlk gönderilen grupların sayısı az olmasına rağmen, Türkiye’nin bu kararının zamanlaması; ayrıca anlaşmanın, gerektiği durumda Türkiye’nin müttefikini askeri olarak savunmasını taahhüt eden bir madde içermesi ambargo devletlerine birkaç açıdan oldukça açık bir mesaj veriyordu:

- Türkiye’nin bu kararı ambargo devletleri ekseninde psikolojik bir darbe yarattı. Atmaları mümkün olan bütün askeri adımları engelledi. Ambargo devletleri, Amerika’daki kurumların kendi aralarında fikir ayrılığına düşmelerinin ve krizi bitirmek için kesin bir müdahale hususunda karasız olmalarının kendilerine askeri müdahale konusunda fırsat vereceğini düşünüyorlardı. Ya da Katar yönetimini çok kısa sürede devirebileceklerine inanıyorlardı. Üstelik böyle bir durumda Amerika’dan herhangi bir tepki almaksızın.

- Krizin başlangıcında dengesiz olan gücü dengeleyip askeri boyuta taşınmasını engelledi. Bunun sonucu olarak ambargo devletlerinin askeri seçeneği düşüncelerini dahi pahalıya patlar hale getirdi. Bunun sonucu olarak hem askeri hem ekonomik yönünü güvenceye almasının ardından Doha’nın konumu daha da iyileşti. Çünkü siyasi, diplomatik ve mali kabiliyetlerini

⁵³ Butler, Daren vd., “Turkey sends Qatar food and soldiers, discusses Gulf tensions with Saudi”, *Reuters*, 22 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-turkey-saudi/turkey-sends-qatar-food-and-soldiers-discusses-gulf-tensions-with-saudi-idUSKBN19D0CX>

⁵⁴ “Turkey sends more troops to Qatar”, *Aljazeera*, 27 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/171227051912500.html>

⁵⁵ Uras, Umut, “No timeline set for further Turkish forces in Qatar”, *Aljazeera*, 31 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <https://www.aljazeera.com/news/2018/01/turkey-deploy-air-naval-forces-qatar180131151537660.html>

kullanabilmesi için gerekli olan vakti kazanmasını sağladı. Bunun yanı sıra iç cephesini de dış tehlikelere karşı güvence altına aldı.

- Türkiye'nin bu kararı ABD tarafını, güvenilirliğini kaybetmemek, ya da sadece Doha açısından değil, dış tehlikeleri engellemede müttefikleri olan ABD'ye güvenen bütün küçük devletler nazarında askeri üsleri ile verdiği güvenlik garantisi hususundaki inandırıcılığını kaybetmemek için konum almada acele etmeye zorladı.

Geçici Önlemlerden Sürdürülebilir Politikalara Geçiş

Özellikle askeri ve ekonomik alandaki doğrudan müdahale tehlikesinin ortadan kalkmasıyla Katar, ambargo devletleri karşısında en zor merhaleyi atlatmış oldu. Yakın vadede krizin gerçekten çözülemeyeceğini gösteren yeni durumlara adapte olmaya başladı. Üstelik bir çözüme ulaşmanın hiçbir şekilde Katarlıların hafızasında oluşan etkiyi silemeyeceği de bir gerçektir. Bu yüzden Doha geleceği hesap ederek kendine güvenini güçlendirmeye başladı.

Katar-Türkiye ittifakı sebebiyle kriz büyük ölçüde ve alışılmadık bir şekilde gelişti. Aynı zamanda İran'la ilişkiler cephesinde de bir gedik açtı. Olayların gidişatı Katar'ın sadece tepkisel davranmak istemediğini, aynı zamanda Katar'ın yeni girişimlerde bulunmak, krizin ilk aylarında attığı geçici adımları sürdürülebilir politikaya dönüştürmek istediğini de gösteriyordu. Nitekim bunu yaptı da.

Siyasi olarak, Emir Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sâni'nin kriz sırasındaki ilk dış ziyaretini Türkiye'ye yapması bunun yansımasıydı. Doha, 2017 Kasım'ında bu durumu vurgulamak için iki ülke arasındaki Yüksek Strateji Komitesi'nin ikinci toplantısına ev sahipliği yaptı. Ekonomik açıdan ise her iki taraf da geçici olarak oluşan ticari patlamayı gelecekteki ikili ticari ilişkiler için sürekli hale getirmeye çalışmaktadır. Özellikle de ticaret, gıda, inşaat, ilaç sanayisi, taşımacılık ve plastik sanayii sektörlerinde.

Savunma açısından baktığımızda, Doha'nın Arap dünyasındaki ilk Türk askeri üssüne ev sahipliği yapmasıyla birlikte iki ülke arasındaki ittifak her zaman olduğundan daha güçlü hale geldi. Doha'nın 2018 Doha Uluslararası Deniz Savunma Fuarı (DIMDEX)'de Türk savunma şirketleri ile silahlanma anlaşmaları imzalaması⁵⁶ bu ittifakın gelecek vizyonunu ve Ankara'nın Katar'ın stratejik savunma araçlarında aktif olarak pay sahibi olmak istediğini yansıtmaktadır.

İran'la ilişkilerde Katar'ın izlediği -sadece ekonomik ilişkilerle sınırlı- riskten korunma politikası güçlenecek gibi görünüyor. Nitekim devam eden bölgesel ve küresel sorunlar göz önüne alındığında siyasi ya da askeri alana geçmeksizin bu devam edecektir. Buna ek olarak bu şartlarda bu zamanda İran'a açılımın içerdiği bazı tehlikeler söz konusudur. Öte yandan farklı meselelerde iki ülke arasındaki devam eden çatışmalar gölgesinde her iki tarafın da gerçek bir açılıma hazır olmaması söz konusudur. İran dosyası en azından Başkan Donald Trump idarede kaldığı sürece sıcak kalmaya devam edecektir. Bu yüzden Doha'nın yapmaya çalışacağı her şey imkânlar ölçüsünde ekonomik açılımı güçlendirme çerçevesinde kalacaktır. İran tarafının amacı da budur. Bu yüzden cüzî açılıma herhangi bir itirazı yoktur. Kriz sürecinde Suudi Arabistan'ın idare ettiği eksen; İran'ın Katar'la ekonomik, Türkiye ile ise siyasi menfaatine hizmet etmektedir. İran yakın ve uzak vadede bu durumdan istifade etmeye çalışmaktadır.

Suudi Arabistan'ın idare ettiği dörtlünün çıkardığı Körfez krizi ve Katar ambargosunun ilk yıl dönümünde Doha, ambargonun etkilerini aşarak tamamen farklı bir seviyeye geçme hususunda uzun vadeli bir potansiyele sahip olduğunu her geçen gün daha fazla ortaya koyuyor. Bu yeni seviye Katar tarihinde tamamen yeni olan bu pozisyonda kendini güçlendirmek ve krizin etkilerini tamamen devre dışı bırakarak uzun vadede bu duruma adapte olmaktır.

⁵⁶ “Turkish defense companies clinch key deals in Qatar”, *Hurriyet Daily News*, 14 Mart 2018, (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2018): <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-build-two-training-warships-for-qatar-navy-128714>

Şüphesiz bu çok zor bir tecrübeydi. Başlangıçta çok külfetliydi. Ancak tüm bunlar Katar'ın egemenlik ve bağımsızlığını koruması, Katarlıların vatandaşlık ruhunun kökleşmesi, devletlerinin ve yöneticilerinin gücüne olan inançlarının daha önce görülmemiş şekilde pekişmesi gibi kazanımlarla kıyaslanınca elbette makul bir bedel olmuştur.

Krizin iyi yönlerinden biri de Katar'ı kendine daha fazla güvenir hale getirmesidir. Sorunlarla, sıkıntılarla dolu düşman bir çevrede dış tehlikeleri daha iyi hesap eder olmuş, daha fazla manevra yapma ve kalıcı olma kabiliyetine sahip olmuştur.

AVRUPALI VE ASYALI ŞİRKETLER: KATAR'IN SİYASİ VE EKONOMİK KONUMUNU DESTEKLEYEN KALDIRAÇLAR

Cinzia Bianco

Giriş

Çoğu gözlemciye göre Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır'ın 2017 Haziran'ında Katar devleti ile bütün ilişkilerini keştiklerini ilan etmesinin sonucunda coğrafi açıdan küçük, az sayıda nüfusa sahip Katar'ın, dörtlü ambargonun temsil ettiği bu çok büyük gücün isteğine teslim olması gerekiyordu. Daha açık bir ifade ile bu durumda güç dengesi şüphe bırakmayacak şekilde, bütün açılardan dörtlü devletin lehine ağır basıyordu. Ancak ambargonun üstünden bir yıl geçtikten sonra Katar, kendisini teslim zorlayan çabaları boşa çıkardı. Bunu da asimetrik etki araçlarını kullanarak yaptı. Amacı ilk şoku atlatmak ve dörtlü devleti kendisine karşı yeni bir düşmanca eylem yapmaktan caydırmak, ardından da güvenilir direniş kaynaklarını işna etmektir. Bu asimetrik araçların, özellikle de yumuşak gücün farklı unsurlarını kullanmanın, Katar'ın uluslararası alanda birbirinden farklı oyuncular arasında önemli bir ortağa dönüşmesinde olumlu katkısı oldu. Katar'ın özellikle Avrupalı ve Asyalı güçlerle kurduğu bu çeşitli ilişkiler ağı, onu zorla teslim olmaya itmeye hazırlık olarak planlanan siyasi ve ekonomik izolasyondan koruyan ana etkeni.

Geleneksel olarak Katar-ABD ilişkilerine Katar'ın istikrarının güvencesinde son sığınak olarak bakılıyordu. Ancak yaşanan kriz sırasında, ilk evrelerinden itibaren açıkça ortaya çıktı ki Donald Trump idaresindeki Amerika artık güvenilir değildi. Arap Körfez Bölgesi'nin istikrarını sağlamakta garantör olduğu eski günlerinden tamamen farklı bir şeyi temsil eder olmuştu.⁵⁷

⁵⁷ Stephens, Michael, "Why key Arab countries have cut ties with Qatar - and what Trump had to do with it", *Washingtonpost.com*, 7 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/06/07/what-you-should-know-about-qatar-now/?utm_term=.cc4356cef34a

Krizin patlak vermesinden bir gün sonra ABD Başkanı, Twitter’den tweetler atamaya başladı. Bu tweetler Beyaz Saray idaresinin Katar’ın düşmanlarını desteklemeye meyilli olduğunu gösteriyordu. Bu açıklama Amerikan Dışışleri ve Savunma bakanlıklarının tırmanışı durdurmaya çağrı yaptığı zamandaydı. Ambargo devletlerinin taleplerini iletmesinden dört gün sonra Katar Dışışleri Bakanı Muhammed b. Rahman Âl-i Sani, ABD eski Dışışleri Bakanı Rex Tillerson ile ortak bir toplantı yaptı. Tillerson ve Savuma Bakanı James Mattis, her iki ülkenin de stratejik menfaatleri için ABD-Katar ortaklığının önemini vurguladılar. Körfez İşbirliği Konseyi’ndeki ülkeleri krizin çözümü için diyaloga teşvik etmeyi taahhüt ettiler.⁵⁸

Bu, ABD siyasetinde örneği görülmemiş bir durumdu. ABD yönetiminde önde gelen iki yetkilinin ABD başkanı ile açıkça ihtilafa düştüğüne şahit oluyorduk. Bu çelişki ABD’nin içinde bulunduğu stratejik yalpalamayı –erken dönemde ortaya çıkarıyordu. Kriz yönetiminde ona güvenilemeyeceğini göstermişti. Bu da Katar’ı Washington haricinde ortaklar aramaya, etkili Avrupa devletleri ve iktisadi açıdan güçlü Asya’daki dengi ülkeler ile olan güvenilir ilişkilerini kullanmaya itti. Katar, son on yıldan fazladır iki kıtada birçok ülke ile ilişkilerini geliştirmişti. İktisadi açıdan, sorunlu varlıklara büyük yatırımlar yaparak 2009 yılında Avrupa’yı kasıp kavuran ekonomik krizin etkilerini telafi etmeye katkı sağladı. Bölgedeki ülkelerin kalkınmasını teşvik etmek gayesiyle Asya’daki iddialı projeleri destekledi.⁵⁹ Enerji alanında ise Katar, Rusya’nın doğalgaz arzına tamamen bağımlılığı sürekli azaltmaya çalışan Avrupa için önemli bir ortak kabul edilmektedir. Katar, Asya ekonomilerine de gaz temin etmektedir ki bu gaz, bölgede hızlı büyüme sürecini muhafaza etmeye çalışan ülkeler için son derece önemlidir.⁶⁰ Yukarıdakilerin tümü Avrupalı ve Asyalı

⁵⁸ Savunma Bakanı’nın açıklamaları için bkz. “Mattis affirms US-Qatar cooperation: Pentagon”, *AFP News*, 7 Temmuz 2017; ayrıca bkz. Dışışleri Bakanı Rex Tillerson ve Savunma Bakanı Jim Mattis’in ortak basın açıklaması: *Dean Acheson Auditorium*, 21 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 08.06.2021) <https://www.france24.com/en/20170707-mattis-affirms-us-qatar-cooperation-pentagon>
Kaynak metinde verilen link, çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi, çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

⁵⁹ Ulrichsen, Kristian, ve Karasik, Theodore, “How Asian and European countries helped Qatar maintain sovereignty”, *Gulf State Analytics*, Nisan 2018, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://gulfsateanalytics.com/how-asian-and-european-countries-helped-qatar-maintain-sovereignty/>

⁶⁰ Ulrichsen ve Karasik, “How Asian and European countries helped Qatar maintain sovereignty”.

şirketlerin Katar’a –kıyı prensliğın şimdiye kadar karşılaştığı bu en büyük tehlike karşısında- siyasi ve ekonomik direnç oluşturmaları hususunda destek olmaları için sağlam bir arka plan oluşturdu.

Katar’ın Siyasi Direnişinde Avrupa’nın Rolü

Krizin patlak verdiği ilk günlerde Katar Dışışleri Bakanı Muhammed b. Abdurrahman Âl-i Sani, Avrupa Birliği Dışışleri Politikaları Temsilcisi Federica Mogherini ile görüşmek için Brüksel’e gitti. Sonra Berlin’de Alman mevkidaşı Sigmar Gabriel ile görüştü.⁶¹ Katarlı bakan 2017 Haziran’ında İtalya ve ABD’yi de ziyaret etti. Bu ziyaretin farklı duraklarında, siyasi liderleri çatışmayı çözmeye çalışan arabuluculuk çabalarını desteklemeye teşvik etmek amacı ile ülkesinin ekonomik ağırlığının aleni olarak tanıtımını yaptı ve farklı yatırımları övdü.⁶² Bu diplomasisi, Katar’ın en önemli yatırımlarını yapmayı hedeflediği Avrupa ülkeleri tarafından olumlu tepkiler aldı ve anlayışla karşılandı. Bu ülkelerin liderleri, bölgede genel olarak atılımlar yapmaya büyük önem verdiklerini ifade ediyorlardı. Bu açıklamalar yatırımların kalkmasından sonra bölgede İran’la da ekonomik ortaklıklar başlatacaklarına dair bir işaretti.

Almanya’nın tutumu, üzerinde durulması gereken nev’i şahsına has bir durum arz ediyordu. Almanya’nın bakış açısına göre Katar krizi; şiddete karşı savaşan cephe de bulunması gereken birliktelik içinde dikkatleri dağıtan, gereksiz bir sorundu. Bu birliktelik mutlak öncelik olmalıydı. Berlin diplomasisinin temsilcisi Sigmar Gabriel, Körfez İşbirliği Konseyi’nde çıkan diplomatik krizden yaklaşık bir ay sonra Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’ni ziyaret etti. Amacı, bu iki ülkeyi ortadaki çatışmayı bitirmeye teşvik etmektir. Bundan sonra Gabriel, hemen sonra Doha’da mevkidaşı ile ortak bir basın toplantısı yaptı. Toplantıda Katar’ın egemenliğine saygı duymak gerektiğini

⁶¹ “EU HR Mogherini meets Foreign Minister of Qatar”, 9 Haziran 2017, *Newsroom Council of the European Union website*, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://tvnewsroom.consilium.europa.eu/event/eu-qatar-580f16be4153f-15668/eu-hr-mogherini-meets-foreign-minister-of-qatar-1780e>

⁶² Katar Dışışleri Bakanı, 5 Temmuz 2017’de Londra’daki Chatham House’da düzenlenen “Körfezdeki Kriz: Katar’ın Cevapları” etkinliğinde bunu açıklamıştı. Videonun tamamı için bkz.: <https://youtu.be/8ksR1C8B2HA>

vurgulayarak Doha'nın krizi idare sürecini övdü.⁶³ Gabriel'in bu açıklamaları geniş ölçüde Almanya'nın kriz sürecinde Katar'a sempati duyduğu şeklinde yorumlandı. Aslında Almanya-Katar ilişkileri, geçen yüzyılın 90'larından itibaren kurumuş olan ekonomik ortaklıklar sebebiyle çok sağlam bir zemin üzerine oturuyordu. Şöyle ki yatırım yetkisini elinde tutan Katar Ulusal Varlık Fonu, Alman ekonomisindeki birinci yatırımcıydı; çünkü Volkswagen, Hochtief, Siemens, Deutsche Bank gibi şirketlere yatırımlar yapmıştı. Fon'un Almanya'daki yatırımların hacmini arttırmak için de planları vardı.⁶⁴ Bütün bunların ötesinde Katar, Almanya için çok iyi bir ticari ortaktı; 2015 yılında iki ülke arasındaki ticari alış-veriş Katar'da bulunan 64 Alman şirketi ile birlikte 2.8 milyar dolar hacmindeydi.⁶⁵

Almanya-Katar iyi ilişkilerine benzer şekilde Katar-Fransa arasında da sağlam ilişkiler kuruldu. Şöyle ki; Katar, Fransa'ya 20 milyar Euro'yu aşkın yatırım yaptı. Özellikle Paris-Saint Germain takımı gibi spor alanında öncü yatırımları vardı.⁶⁶ Katar'ın yatırımları aynı zamanda Katar Yatırım Fonu ile Fransa Mevduat Fonu arasında ortaklığı da içeriyordu. Katar, Fransa'daki orta ve küçük ölçekli şirketlere finansal destekte kullanılmak üzere "Fransa'nın Gelecekteki Kahramanları" projesine 300 milyon Euro tahsis etti.⁶⁷ Aynı bağlamda İtalya'daki küçük ve orta ölçekli şirketlere finansal destek sağlamak amacıyla 2012 yılında Katar Yatırım Fonu ile İtalya Mevduat ve Kredi Fonu arasında sağlam bir ortaklık kuruldu.⁶⁸ Avrupa ekonomisinin anahtarı sayılan ve ekonomik krizden en çok etkilenen küçük ve orta ölçekli şirketlere yoğunlaşmak Katar için stratejik bir tercihtir. Katar'ın yatırımları bu kadarla

⁶³ Kettner, Jeremias, "Germany and the Qatar crisis", *International Policy Digest*, 13 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://intpolicydigest.org/2017/06/13/germany-and-qatar-crisis/>

⁶⁴ "Wirtschaftsdaten kompakt: Katar", Yıllık rapor, (Germany Trade & Invest, 2017)

⁶⁵ "Wirtschaftsdaten kompakt: Katar".

⁶⁶ "Qatar investments worth \$22bn in France, says French Minister", *Arabian Business*, 8 Eylül 2018, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <http://www.arabianbusiness.com/qatar-investments-worth-22bn-in-france-says-french-minister-644954.html>

⁶⁷ "La Caisse des dépôts et Qatar Holding LLC allouent 300 millions d'euros aux PME françaises" *Le Monde*, 30 Kasım 2012, (16 Mayıs 2018): <https://lemde.fr/2Ik5VPs>

⁶⁸ "Joint venture FSI-Qatar Holding: statements by CDP and FSI management", *en.cdp.it*, 19 Kasım 2012, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://en.cdp.it/media/press-releases/joint-venture-fsi-qatar-holding.kl>

kalmadı. Aksine Total gibi dev şirketlerde de damgası vardı. Nitekim 2016 yılında Fransız enerji endüstrisinin devi, Katar'daki en büyük deniz petrol sahası olan Şahin petrol sahasında Qatar Petroleum'la ortak petrol aramaya dair 25 yıllık imtiyaz anlaşmasında % 30 hisseye sahip oldu.⁶⁹

Genel olarak, Körfez bölgesinde Suudi Arabistan'la yakınlaşma politikası izleyen François Hollande'ın başkanlık dönemindeki ne yapılacağı hususundaki belirsizlik ve şaşkınlıktan sonra, Emanuel Makron döneminde Fransa-Katar ilişkileri yeniden açık bir şekilde yükselişe geçti. Makron'un uluslararası alanda Avrupa ile olan ilişkilerde gerçek bir lider imajı çizmek için çalıştığı göz önüne alınınca bu çok önemli bir durumdu. Aslında Makron, Körfez krizi ile ilgili, krizden muzdarip tüm taraflarla görüşmeler yapan ilk Avrupalı liderdi. Bunlara İran ve Türkiye de dahildi.

Garip ve şaşırtıcı olan paradokslardan biri de Avrupa'daki diğer bir gücün bu sahnede hiç yer almamasıydı. Üstelik Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri arasında en güçlü ve en köklü varlığa sahip olmasına rağmen. Evet, bu devlet Birleşik Krallık'tır. Birleşik Krallık, Arap Yarımadası'ndaki küçük devletlerle 19. yy boyunca devam eden kısmen yatırımla ilgili ilişkileri bulunmasına ve bu tarihten itibaren etkin siyasi rolü olmasına rağmen bu krizde etkisiz bir rol oynamayı tercih etti.⁷⁰ Üstelik Katar ile arasındaki köklü ilişkilere rağmen böyle bir tutum aldı. Hatırlayalım ki Katar, İngiltere'nin gaz ihtiyacının yaklaşık üçte birini karşılamaktadır. Aynı şekilde Qatar Petroleum; İngiltere, Milford Haven'da bulunan Avrupa'daki en büyük sıvılaştırılmış doğalgaz terminalini işleten South Hook Şirketi'nin de en büyük hissedarıdır.⁷¹ Yukarıdakilere ek olarak teknolojiye, enerji piyasasından emlağa

⁶⁹ "Qatar: Total celebrates the start of operations on the giant Al-Shaheen oil field alongside Qatar Petroleum", *total.com*, 7 Kasım 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://www.total.com/en/media/news/press-releases/qatar-total-celebrates-start-operations-giant-al-shaheen-oil-field-alongside-qatar-petroleum>

⁷⁰ Jones, Clive ve Stone, John. "Britain and the Arabian Gulf: New Perspectives on Strategic Influence", *International Relations*, (C. 13, S. 4, 1997), s. 1-24.

⁷¹ Vaughan, Adam, "Qatar crisis highlights rising UK energy reliance on imports", *The Guardian*, 8 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://www.theguardian.com/business/2017/jun/08/qatar-crisis-highlights-rising-uk-energy-reliance-on-imports>

kadar her alanda İngiltere’yi tartışmasız Katar’ın Avrupa’da yatırım yaptığı devletler listesinin başına taşıyan yatırımlar 35 milyar sterlini aşmaktadır.⁷²

Katar, Birleşik Krallık’ta, Londra’daki Harrods Mağazaları, Olimpiyat Köyü, siyasi önemi çok fazla olmasa da son derece önemli ticari bir marka olan The Shard Gökdeleni gibi önemli markaların da sahibidir. Katar ayrıca Katar Holding vasıtasıyla Heathrow Havalimanı’nı işleten şirket BAA Holding’in % 20’lik oranda stratejik hissesine sahiptir. Ancak bu gibi güçlü ilişkilerin genelde BAE ve Suudi Arabistan gibi şirketlerin yatırım yaptığı projelerden mukabilleri bulunmaktadır. Bu da İngiltere’yi köşeye sıkıştırmaktadır.⁷³ Gerçekten de tartışmanın her iki tarafıyla da güçlü ilişkileri olması İngiltere’ye önemli bir aracı olma rolünü yüklemiştir. Ama buna karşın görünüşe göre Londra son iki yıldır içinden geçmekte olduğu zorlu siyasi şartlar karşısında bitkin düşmüştür. Bu, İngiltere’nin AB’den çıkma sürecinde AB ile yaptığı görüşme turlarının sonucu olan bir bitkinliktir. Bu süreç 2016 yılında İngiliz halkının referandumla karar verdiği Brexit sürecidir. Katar, 2017 yılının Aralık ayında İngiliz şirketi BAE Systems’den ve Fransız Dassault’dan daha fazla savaş uçağı alacağını ilan etti. Bu alımın değeri sırasıyla 5 milyar sterlin ve 1.1 milyon Euro oldu.⁷⁴

Burada Birleşik Krallığın tasarrufu altında daha büyük siyasi kredisi olsaydı İngiltere’nin ulusal çıkarlarına son derece zararlı olarak kabul ettiği bu krizde Londra’nın daha büyük rol alıp almayacağını tartışabilirdik. Bununla birlikte krizin başlamasından hemen sonra, büyük ihtimalle Doha’daki karar mercii nazarında ulusal güvenlik yaklaşımlarındaki değişimin neticesi gibi görünen savunma sanayii ile ilgili cüzi bir istisna söz konusudur. Savunma sanayiinin her iki ülkede elde ettiği kısa vadeli kârları bir yana bırakırsak

⁷² Jones, Daniel ve Ghanma, Maher, “A new chapter for UK-Gulf trade and investment”, *DLA Piper*, 22 Aralık 2016, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://www.dlapiper.com/en/uk/insights/publications/2016/12/a-new-chapter-for-uk-gulf-trade/>

⁷³ Jones, Ghanma, “A new chapter for UK-Gulf trade and investment”.

⁷⁴ Pocock, Chris, “Qatar Boosts Its Order for Rafales, And Confirms Typhoons”, *ainonline.com*, 8 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://www.ainonline.com/aviation-news/defense/2017-12-08/qatar-boosts-its-order-rafales-and-confirms-typhoons>

Fransa, Birleşik Krallık ve hatta Almanya dahi hesaplarını Körfez krizinin uzun vadede herhangi bir olumlu sonuç getirmeyeceği üzerine kurmuşlardı.

Aynı sebeplerden dolayı Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve İtalya gibi diğer Avrupa ülkeleri bu denklemde dengeleri sağlamak için olağanüstü çaba harcadılar ki çatışmanın her iki tarafından biriyle aynı cephede kalma baskısına boyun eğmekten kurtulabilsinler. Aslında, yukarda izah ettiklerimizin sonucu olarak, Avrupalı liderlerin çoğu dörtlü devlet arasındaki önemli ortaklarını kaybetmeye hazır değildiler. Sözlü destekleri ve Kuveyt liderliğindeki arabuluculuk girişimine etkisiz destek vererek bu konumlarını güçlendirdiler. Bununla birlikte 2017 yılının Temmuz ayında Kahire’de dörtlü ülke dışişleri bakanlarının yaptığı toplantı, açıklanması beklenen gerilimi arttıracak adımlar atılmaksızın ambargonun uzatılması ilanı ile sonlandı. Dörtlü ülkenin geri adım atması gerilimin azaltılmasını isteyen uluslararası baskının neticesi olmalıydı.⁷⁵ Böylece Katar’ın siyasi alandan daha fazla dışlanmasına karşı duran Avrupa’nın bu pozisyonunun Katar’ı uluslararası siyasi arenadan tamamen izole olmaktan kurtardığı açıkça ortaya çıkmıştı.

Katar’ın Ekonomik Direnişinde Asya’nın Rolü

Avrupa nasıl ki Katar’ın uluslararası siyasi arenadaki konumunu muhafaza etmesi ve siyasi direnişini güçlendirmesi için iyi bir müttefik olduysa Asya da aynı şekilde Katar’ın uluslararası ekonomide önemli bir oyuncu olma rolünü koruyup ekonomik direnç oluşturma çabalarını destekledi. Burada şunu belirtmeliyiz ki Hindistan, Japonya, Çin gibi Asyalı büyük güçler, Güney Kore yanı sıra Asya kaplanları olarak isimlendirilen devletler ve Singapur gibi ülkeler büyük ölçüde Katar gazına bağımlıdırlar.⁷⁶ Katar gazı bu ülkelerin çok canlı, hızla gelişen ve çok hareketli ekonomilerini beslemektedir. Bu ekonomiler halen büyük ölçüde fosil yakıtlara bağımlıdırlar. Bunun yanı sıra Hindistan, Çin

⁷⁵ “Qatar should commit to six principles”, *Bahrain News Agency*, 5 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <http://www.bna.bh/portal/en/news/792679#.WV1XMXHPicY>

⁷⁶ Piet, Remi ve Wright, Steven, “The Dynamics of Energy Geopolitics in the Gulf and Qatar’s Foreign Relations with East Asia”, *Energy Relations and Policy Making in Asia* içinde, (Singapur: Palgra ve Macmillan, 2016), s. 161-179.

ve Japonya, BAE ve Suudi Arabistan'ın temin ettiği petrole de bağımlıdılar.⁷⁷

Bu durum söz konusu devletlerin, krizi kendi çıkarlarına bir tehdit olarak gören yaklaşımlarını daha da güçlendirdi ve onları mümkün olduğunca menfaatlerini koruyabilecekleri pragmatik bir yaklaşım benimsemeye itti. Bu tavır da 2017 Haziran'ında krizin başlamasıyla birlikte öncelikle ve özellikle çatışmanın her iki tarafından enerji teminini sürdürmek ve ilan edilen yaptırımlara karşı aleni bir karşı tutum almak şeklinde oldu. Çünkü bu krizin Katar ekonomisini ciddi şekilde felç etme ihtimali vardı. Bu ülkeler açısından Katar güvenilir bir enerji kaynağı olarak rolünü yerine getirmeye dikkate değer şekilde bağlı kalmıştı. Katar, kullanılan geleneksel yollar haricinde enerjiyi kesintisiz ulaştırmayı garanti altına alabilmek için kendi tedarik hatlarını kurmuştu. Bunlar arasında ürettiği enerjiyi ulaştırmak için alternatif yollar bulmak da vardı ki bunun sonucunda mesela ulaşım hızının yavaşlamasıyla teslim tarihinde yaşanan aksamaları en aza indirmek için ek külfetlere katlaması gerekiyordu. Katar'ın bu gayreti güç dengesi sağlayan Asya devletleri ile ekonomik ilişkilerin sürmesini ve güçlenmesini sağladı. Mesela Hindistan, Katar'ın krizden büyük zarar gören gıda güvenliğini sağlama çabasını desteklemede çok önemli bir rol oynadı. 2017 Haziran'ında Suudi Arabistan'ın Katar sınırını kapatma kararı, Katar'ın kendisine gelen gıda maddelerinde %80 oranında bu sınıra bağımlı olması nedeniyle, doğrudan Katar'ın gıda ürünleri pazarını vurmuştu.⁷⁸ Ama Türkiye, Umman Sultanlığı ve İran'la kurulan hava köprüsüyle verilen destek yanı sıra Hindistan da Katar'ın gıda ürünlerini temin etmekte önemli rol oynamıştı. Bu destek aslında daha önce kurulan bir arka plana dayanıyordu. Nitekim 2012 yılında Katar, Yeni Delhi'de basmati pirinç üreticisi Bush Foods Overseas Şirketi ile ortak yürütülen ulusal tarım üretimini geliştirme projesine 500 milyon dolar yatırım yapmıştı.⁷⁹

⁷⁷ Al-Tamimi, Naser, "Asia-GCC relations: growing interdependence", *Italian Institute for International Political Studies (ISPI)*, (Analysis 179, 2013), s. 11.

⁷⁸ "Qatar food imports hit after Arab nations cut ties - trade sources", *Reuters*, 5 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <http://www.reuters.com/article/gulf-qatar-food-idUSL8N1J23IC>

⁷⁹ "Hassad Food of Qatar Acquires Majority Equity Interest in Bush Foods Overseas, India", *Business Wire*, 3 Nisan 2013, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://www.businesswire.com/news/home/20130403005982/en/Hassad-Food-Qatar-Acquires-Majority-Equity-Interest>

Genel olarak Katar -kısmen Hindistan'ın da yardımıyla- gıda güvenliğini sağlaması Katar'ın direncindeki belirleyici faktör oldu. Çünkü gıda güvenliği konusunda çıkacak bir kriz hiç şüphesiz Katar'ın dörtlü devletin taleplerine kesin bir şekilde boyun eğmesine sebep olacaktı.

Japonya da Doha açısından aynı derecede önemliydi. Nitekim Katar-Japonya ilişkilerinin kısmen tarihi bir boyutu vardı. Zira bu ilişkilerin Katar'ın kalkınma sürecini başlattığı dönemlerde özel bir önemi bulunmaktaydı. Geçen yüzyılın 90'larında, Tokyo, o günlerde Katar'ın henüz gelişmekte olan enerji piyasasına oldukça ciddi bir destek sağlamıştı.⁸⁰ Yukarıda belirtildiği gibi Japonya, Katar gazını ithal eden en büyük devletlerden biriydi. Bu gaz Japon sanayi sektöründe temel kaynak mesabesindeydi. Öte yandan enerji sektörünün dışında Katar'ın Japon ekonomisine yatırımları da oldukça çeşitli ve önemli boyutlardadır. Bunların içinde Sendai'de Katar Bilim Kompleksi ve Shirakawa'da Katar Spor Parkı da vardı.⁸¹ Son olarak 2010 yılında Fukuşima Reaktörü'nde⁸² meydana gelen ve Japonya çağdaş tarihinin en büyük doğal felaketi kabul edilen nükleer sızıntı akabinde Doha, Japonya'ya 100 milyon dolar verdi. Bu yardım, felaketin etkileri ile mücadele projelerine sağlanan finansal desteğe ek olarak verildi.⁸³

Bu bağlamda Çin'in bu çatışma karşısındaki tutumunun aynı derecede önemli ama daha karmaşık ve temkinli olduğunu söyleyebiliriz. Krizin başlamasından kısa süre sonra Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, pek de ikna edici olmayan bir şekilde taraflar arasında arabuluculuk yapmayı önerdi ancak o andan sonra

⁸⁰ Bartsch, Ulrich, "Financial risks and rewards in LNG projects: Qatar, Oman, and Yemen", *Working Paper*, (Oxford Institute for Energy Studies, 1998).

⁸¹ Miotto, Cinzia ve Cafiero, Giorgio, "The Prospects for Japanese-Qatari Relations", *The Atlantic*, 22 Haziran 2016, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-prospects-for-japanese-qatari-relations>

⁸² Fukuşima Nükleer Santrali kazası 11 Mart 2011 yılında gerçekleşmiştir. Kaynak metindeki tarihe müdahale edilmemiştir. (Ç.N)

⁸³ Miotto, Cinzia ve Cafiero, Giorgio, "The Prospects for Japanese-Qatari Relations", *The Atlantic*, 22 Haziran 2016, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-prospects-for-japanese-qatari-relations>

herhangi bir adım atma hususunda isteksiz davrandı.⁸⁴ Az önce bahsettiğimiz gibi Çin'in kendisini her yönden bu krize bağlayan önemli ilişkileri vardı. Bir yandan büyük ölçüde Suudi Arabistan ve BAE'nin tedarik ettiği gazla bağımlı olması diğer yandan Katar ile önemli ilişkileri olması gibi. Nitekim Doha, Çin'in gaz ithalatının üçte birini temin etmekte ve bu ihracat hacminin gelecekte artması planlamaktadır. Pekin, 2012'de % 5 olan sıvılaştırılmış doğalgaz tüketimini 2020'de % 10'a çıkarmayı planlamaktadır.⁸⁵ Çinli şirketler de 2022 Dünya Kupası projelerinin uygulaması ile ilgili milyarlarca dolarlık anlaşmalar imzalamışlardır. Böylece iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2016 yılında 5.5 milyar doları geçmiştir.⁸⁶ 2013 yılında da iki ülke sivil havacılık, altyapı, yatırım, iletişim ve para birimleri ile ilgili çeşitli anlaşmalar imzalamışlardır.⁸⁷

Çin'i 21. yy'da uluslararası ticarete tek merkez haline getirmeyi planlayan "Tek Kuşak Tek Yol" projesinin direkt üstünde bulunmamasına rağmen Doha, Çin'in bu girişimine erken dönemde Asya Altyapı Yatırım Bankası vasıtasıyla büyük bir destek sağlamıştı. Çin'in farklı yol ayrımlarından geçmesini gerektiren bu girişimi aslında Afrika ve Orta Doğu için oldukça sorunluydu. Doha, 2000 yılında Darfur krizinde oynadığı arabuluculuk rolünde olduğu gibi burada da Çin'in bu girişimini tehdit eden çatışmaları çözmekte asıl aracı olabilirdi. Aslında güvenlik alanında Katar'ın Çin'den 2014 yılında satın aldığı 250 mil menzilli SY-400 balistik füzelerinin 2017 yılında teslim edilmesiyle ikili ilişkiler dikkate değer şekilde genişlemeye tanık olmuştu.⁸⁸ İki ülke karşılıklı askeri ilişkileri güçlendirmek için, teröre

⁸⁴ Fulton, Jonathan, "China's approach to the Gulf Dispute", *China Policy Institute*, Analiz, Mayıs 2018, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://cpianalysis.org/2018/05/03/chinas-approach-to-the-gulf-dispute/>

⁸⁵ Lin, Wensheng, Na Zhang ve Anzhongm Gu, "LNG (liquefied natural gas): a necessary part in China's future energy infrastructure", *Energy*, (C. 35.11, 2010), s. 4383-4391.

⁸⁶ Ramani, Samuel, "China's Growing Security Relationship With Qatar", *The Diplomat*, 16 Kasım 2017, (Erişim tarihi: 16 Mayıs 2018): <https://thediplomat.com/2017/11/chinas-growing-security-relationship-with-qatar/>

⁸⁷ Ehteshami, A. ve Niv, H. (ed.), *China's Presence in the Middle East: The Implications of the One Belt, One Road Initiative*, (London: Routledge, 2017).

⁸⁸ Fulton, "China's approach to the Gulf Dispute".

karşı mücadelede ortak tatbikatlar yapmayı ve farklı alanlarda ortak eğitim faaliyetlerini içerecek şekilde daha güvenilir, daha derin bir şekilde askeri ilişkilerini geliştirmeyi de görüşmektedirler.

Küresel büyük güçlerden biriyle daha fazla yardımlaşmayı hedefleyerek atılan bu adımların, Doha'nın takdirine göre komşularını ona karşı pozisyon almaktan alıkoyacak ciddi bir caydırıcılık sağlama imkânı varsa da Çin'in bölge siyasetine tamamen dalmakta tereddüt ettiği de kesindir. Aslında Pekin, Körfez bölgesinde ABD'nin bıraktığı jeo-politik boşluğu doldurmakta tereddüt etmektedir. Bu durum çıkan son çekişmelerde ABD'nin lider rolü oynamaya gönüllü olmamasında iyice ortaya çıkmıştır.

Çin açısından bakınca; görünüşe göre Pekin'in stratejik hesaplarını yönlendiren unsur ekonomidir. Pekin, bölgedeki güvenlik garantörü olarak ABD'nin yerini doldurmanın getireceği yüksek bedelleri ödemek zorunda kalmadan konumunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ama bu hesaplar aynı zamanda Katar'ı izole etmek isteyen dörtlü ile aynı safta olmayı reddetmeyi de gerektirmektedir. Çin'in Orta Doğu ve çok sıkıntılı olan Kuzey Afrika'da riskten uzak durma temeli üzerine kurulu politikası dikkate alındığında bu çok ilginç bir pozisyonudur.

Sonuç

Avrupalı ve Asyalıların Doha ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek ya da ilişkilerinin seviyesini düşürme hususundaki isteksizlikleri bu oyuncuların dörtlü devletle güçlü ilişkileri göz önüne alındığında çok önemli bir durumdur. Buna karşılık Katar, büyük bir ustalıkla ilişkilerini korumayı, hatta güçlendirmeyi başardı ve sonuçta siyasi ve ekonomik izolasyondan kurtuldu. Aslında krizin sonuçları Katar'ın ilişkiler ağının sadece bölgede değil dünya düzeyinde yeniden değerlendirilmesi ve resmedilmesiyle görülebilir. ABD'nin uzun vadeli hesaplarını gerçekleştirmek ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki varlığını korumak için adım atmaya devam etmesi durumunda

diğer uluslararası oyuncularla ilişkileri güçlendirmek çok önemli olacaktır. Jeo-Politika boşluk kabul etmediği için etmediği Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA)'da uluslararası çeşitliliğinin artması gelecekte gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel bir durumdur.

Bölgede, Amerika'dan sonraki dönemdeki güç dengelerini ve pozisyonları belirlemek için yeni çatışmalar doğabilir. Yukarda saydıklarımız göz önüne alındığında çok sayıda küresel oyuncuyla ilişkileri çeşitlendirmek, Katar gibi küçük bir devlet için hayati önem taşıyan seçenekler olabilir.

KATAR'IN AMBARGO DEVLETLERİNİN AFRİKA'DAKİ ETKİSİNİ DARALTMAYA YÖNELİK DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

Thembisa Fakude

Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır; Katar'ı siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan izole etmek hedefli bir ambargo yürütmektedir. 2017 yılının Haziran'ında bu dört devlet kara, deniz ve havadan Katar'ı ambargoya almışlardır. İnsanların bölgede serbest dolaşımdan mahrum kalması ambargonun en sancılı ve en maliyetli yönü olarak öne çıkmaktadır. Bölge sakinlerinin çoğunun sınır ötesi ailevi ilişkileri olmasından dolayı bu kesim krizden en çok etkilenen kesim olmuştur. Üstelik yurtdışı yolculukları da bundan etkilenmektedir; çünkü çok kısa sürede tamamlanan yolculuklar bugün çok fazla vakit almaya başlamıştır. Seferlerin bu etkilenişine en bariz örnek Dubai-Doha arasındaki 380 km'den az olan ve eskiden bir saat on beş dakika süren yolculuğun ambargodan sonra Maskat Havalimanı'nda beklenen vakitle birlikte üç saat on beş dakikaya çıkmasıdır.

Öte yandan Katar, gıda ihtiyacının % 80'ini Doha ile ilişkilerini kesmeden önce Suudi Arabistan ve BAE'nin de içlerinde bulunduğu komşu büyük ülkelerden ithal ediyordu.⁸⁹ Bu yüzden Katar'ın alternatif gıda pazarları bulması gerekiyordu. Bu durum en azından şu ana kadar bazı gıda türlerinin Katar pazarına sağlanmasına etki etmiştir.

Ambargo devletleri, özellikle Suudi Arabistan ve BAE, Katar ambargosunda kendilerine katılmaları için diğer ülkelere çeşitli baskılar yapmaya çalıştı. Birçok ülkeye ambargoya katılmaları için baskı yaparken zaman zaman mali imkânlarını kullandılar. Buna karşılık Katar, Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed

⁸⁹ Osborne, Samuel, "Qatar crisis: Iran begins food aid flights into nation isolated by Arab neighbors", Independent, 11 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/qatar-crisis-iran-food-flights-shortages-isolated-by-arab-neighbours-saudi-arabia-a7784871.html>

b. Abdurrahman Âl-i Sâni liderliğinde aktif diplomatik rol oynamaya başladı. Bakan, ülke ilişkilerini güçlendirmek ve gelecekteki herhangi bir tırmanışı engellemek için çeşitli dünya ülkelerini dolaştı. Öte yandan Şeyh Temim b. Âl-i Sâni, Katar'ın savunmak için ambargoyu izleyen yıl dünyanın birçok başkentini ziyaret etti.

Elinizdeki bu çalışma, Sahra Altı Afrika devletlerinin Katar ambargosu karşısındaki tepkilerini araştırmakta ve bölgedeki bazı ülkelerin ambargoya katılarak Katar'la diplomatik ilişkilerini kesmelerinin ardındaki sebepleri incelemekte; ambargonun etkisini hafifletmek için Katar'ın bu devletlerle yürüttüğü siyasi ve diplomatik faaliyetleri ele almaktadır. Ayrıca Katar'ın diğer Afrika devletlerini ambargoya katılmamaya ikna etmek için yürüttüğü çeşitli diplomatik faaliyetleri metodik olarak ele almaktadır. Çalışma, Afrika Birliği içinde güçlü bloklar oluşturan bölgedeki farklı devletlerin Katar ambargosuna yaklaşımlarına da hızlıca göz atmaktadır. Bu bağlamda bizzat Afrika Birliği'nin ambargo karşısındaki konumunu incelemekte ve "Katar krizi siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan Doha'nın Afrika devletleri ile ilişkilerini nasıl etkiledi?" sorusunun cevabı bağlamında sonucu değerlendirmektedir.

Katar Amargosu Sahra Altı Afrika Bölgesi'nde "Uydu Devletleri" Ortaya Çıkıyor

Katar ambargosunun en bariz yönlerinden olan hız ve etki alanı, Orta Doğu'da izlenen politikaların sert yönünü ortaya çıkardı. Bu kadar kısa sürede durum nasıl böyle bir krize dönüşebildi? Ambargo devletleri neden Katar'la iştisare ve diyalog yolunu izlemedi?

Ambargo ilanı ile sonuçlanan siyasi gidişat, bu bağlamda ele almamız uygun olan bir dizi eksikliği içermektedir:

1. Katar resmi haber ajansı, Katar Prensi Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sani'ye nispet edilen açıklamaları yayınladı. Bu açıklamalarda Emir'in Mısır, BAE

ve Bahreyn’i Doha’ya karşı saldırgan tutumlarını gözden geçirmeye davet ettiği iddia ediliyordu.

2. Prensın söylediği iddia edilen sözde açıklamalarda Emir; ABD, İran, İsrail, Lübnan Hizbullah’ı, Filiştin direniş hareketi Hamas hakkındaki görüşlerini açıklıyordu.⁹⁰ Katar’ın resmi tepkisi çok hızlı oldu ve Emir’e nispet edilen bu açıklamaların doğruluğunu reddetti. Ancak Katar’ın bu resmi açıklamasına rağmen, BAE ve Suudi Arabistan medyası, peşi sıra ambargo ilanı gelecek olan diplomatik krizin patlamasına sebep olan bu sözde açıklamaları yayınlamaya devam etti.⁹¹

Katar’ın ambargoya alınmasından sonra bazı Sahra Altı Afrika ülkeleri ambargo devletlerine tabi oldular. Mauritius, Moritanya, Senagal, Maldivler, Çad, Komor Adaları ambargo ittifakına katıldıklarını ilan ederken Gabon, “Katar’ın tavrı”nı kınamakla birlikte Doha ile ilişkilerine dair tam bir açıklama yapmaktan geri durdu. Nijer, ambargo devletleri ile dayanışma adımı çerçevesinde Doha elçisini geri çağırdı ama o da Katar’la tüm ilişkisini kesmedi. Cibuti ve Eritre’ye gelince onlar da yaptıkları birbirlerinden farklı ve koordinesiz açıklamalarla ambargoyu desteklediler ama Katar’la ilişkileri kesmek hususunda kararsız kaldılar. Katar’ın birbiri ile savaşan bu iki devletin ambargoya desteğine -kısmen doğrudan- tepkisi, 2004 yılından beri barışı koruma misyonuyla Cibuti ve Eritre arasındaki sınırı koruyan 500 askerden oluşan gücünü geri çekmek şeklinde oldu.⁹²

Ambargo devletlerinin Katar’a yönelttiği suçlamalar terörü desteklemesi ve bölgenin istikrarını sarsması şeklindeydi. Katar ambargosuna sebep olan suçlamalardı. Ambargo devletlerinin Afrika ülkelerinden bu adımda kendilerine katılmalarını ve kendilerine tabi olarak Doha ile ilişkilerini

⁹⁰ al -Mesri, Ahmed, “Qatar slams media over “fake” remarks by emir”, *Anadolu Agency*, 24 Mayıs 2017, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/qatar-slams-media-over-fake-remarks-by-emir/825087>

⁹¹ al -Mesri, Ahmed, “Qatar slams media over “fake” remarks by emir”, *Anadolu Agency*, 24 Mayıs 2017, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/qatar-slams-media-over-fake-remarks-by-emir/825087>

⁹² Hammond, Joseph, “Qatari’s withdrawal from Horn of Africa was retaliatory”, *al-Arabiya*, 21 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <http://english.alarabiya.net/en/features/2017/09/21/Qatar-s-withdrawal-from-Horn-of-Africa-was-retaliatory.html>

kesmelerini talep ederken kullandıkları deliller de aynıydı. Bu amacını gerçekleştirmek için de “dolu cep” politikasını izliyordular. Yani aşağıda açıklayacağımız üzere Katar’la ilişkileri kesme dalgasında bazı ülkeleri kendi yanlarına çekebilmek için parayı kullanıyorlardı.

BAE, yabancı ülkelerin kalkınmasına yardım alanında, milli gelirlerine oranla, dünyada en çok para harcayan ülkedir. Bu bilgiyi OECD’nin açıkladığı resmi raporlar desteklemektedir.⁹³ Bu yardımlardan faydalanan devletlerin çoğunluğu Sahra Altı Afrika’da bulunmaktadır. Ancak ambargo devletlerine katılan bu ülkelerin bazıları da Katar’la eski hesaplarını kapatmak için bu fırsatı değerlendirmiştir.

Moritanya

Moritanya’nın Katar karşısındaki konumu başlı başına bir bilmece olarak durmaktadır. Moritanya, geçen yıllar içinde Katar’dan hibeler kabul etmiş bir devlettir. Doha’nın ona karşı niyeti de her zaman iyi olmuştur. Buna rağmen Moritanya Dışişleri, Katar’la ilişkisini kesmesine mazeret olarak ambargo devletlerinin kendisine pazarladığı sözde suçlamaları tekrar etmekte bir sakınca görmedi. Moritanya Dışişleri Bakanlığı’nın Moritanya haber ajansından Arapça olarak yayınladığı açıklama şu şekildeydi: “Katar devleti, politikasını terör örgütlerini desteklemekle ilişkilendirmiştir. Arap ülkelerinde, Avrupa’da ve diğer dünya ülkelerinde birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olan radikal düşünceleri yaymıştır.”⁹⁴

Dünya Gıda Örgütü’nün raporlarından okuduğumuz kadarıyla Moritanya halkının % 42’si aşırı yoksuldu. Bilindiği gibi Moritanya, gelişme projelerinin pek çoğunda büyük ölçüde Arap Körfezi ülkelerinden gelen

⁹³ “UAE ranked world’s top aid donor for third consecutive year”, *gulfnews*, 11 Nisan 2017, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <http://gulfnews.com/news/uae/aid/uae-ranked-world-s-top-aid-donor-for-third-consecutive-year-1.2009870>

⁹⁴ “Mauritania breaks diplomatic ties with Qatar, Gabon voices condemnation”, *Reuters*, 7 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-mauritania-idUSKBN18X2ZH>

yardımlara dayanmaktadır. Katar Hayır Kurumu da Moritanya’da çok aktifti ve devletin omuzundaki yükü hafifletmek için devlete geniş çaplı yardımlar yapmıştı. Katar Dışişleri Bakanlığı’nın İngilizce sitesine göre; “Katar ulusal üniversiteleri ve kurumları dahilinde Moritanya kadroları vardır. Aynı şekilde Katar hayır kurumları da Moritanya’da çok etkili çalışmalar yapmaktadır. Bu da iki ülke arasında karşılıklı işbirliği için olumlu bir çerçeve çizmektedir. Ayrıca Moritanya’nın resmi ve sivil kuruluşlarında dikkate değer ölçüde Katarlı bulunmaktadır.”

Bunların yanı sıra BAE Kızılay’ı son olarak BAE Kızılay’ının gözetiminde her yıl yapılan “Bağış Kampanyası” fuarında 2018 yılında yapılan bağışların, Moritanya’da bulunan ve nüfusunun yarısı ırsi olarak kör olan Daly Kemp Köyü’ndeki sağlık ve alt yapı projelerine tahsis edileceğini açıkladı.⁹⁵ BAE’nin bu ülkeye sunduğu maddi yardımlara bakarak Moritanya’nın ambargo devletleri tarafında yer alma sebebinin bu yardımlar olduğunu sonucunu çıkarabiliriz. Ancak tüm bunlara rağmen Katar, Nuakşot’un pozisyonunu görmezden gelerek Moritanya’daki hayır faaliyetlerine devam etmiştir.

Mauritius Ada Cumhuriyeti

Mauritius Cumhuriyeti üç Körfez ülkesi ve Mısır’ın Katar’a karşı başlattığı uygulamaları destekleyen ilk devletlerden biri olmuştur. Mauritius Başbakan Yardımcısı’nın konuyla ilgili açıklaması şöyledir; “Mauritius; Suudi Arabistan’ın, Orta Doğu’da yaşanan gelişmelerin Katar’ın terörü desteklediğinin göstergesi olduğunu ilan ederek uluslararası barışı güçlendirmeyi hedefleyen adımını desteklemektedir.”⁹⁶ Bilindiği gibi Mauritius, Hindular çoğunlukta olmakla birlikte çokuluslu bir devlettir.

Mauritius, yabancı hükümetler ve yatırımcılarla büyük ticari anlaşmalar yapmıştır. Vatandaşlarının zengin gurbetçi Hintli diaspora topluluklarıyla,

⁹⁵ “UAE contributes to health projects in Mauritania”, *Emirates News Agency*, 7 Mart 2018, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <http://wam.ae/en/details/1395302672848>

⁹⁶ “Mauritius severs diplomatic ties with Qatar”, *newsofbahrain*, 6 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <http://www.newsofbahrain.com/viewNews.php?ppId=34178&TYPE=Posts&pid=22&MNU=3&SUB=88>

özellikle de BAE’de bulunan gurbetçi Hintlilerle yakın ilişkileri vardır. Mauritius ve BAE, 2006 yılında çifte gelir vergisi konusunda önemli bir anlaşma yapmıştı. İki ülke 2015 yılında da, yatırımı çekmek için kolaylıklar sağlamak hususunda işbirliği anlaşması imzalamışlardı. Anlaşma gereği her iki taraf da gelişme ve yatırım teşviği vadeliyordu. Bu da her iki ülkenin sermayeyi çekmek için uygun şartlar koyması ve her iki ülkede geçerli olan kanunlara uygun şekilde yatırımların koordinasyon işlemlerinin kolaylaştırılması yoluyla olacaktı. Karşılıklarına çıkan keyfi ve ayrımcı uygulamalara karşı koruma sağlamak, muhafaza etmek, genişletmek, pazar bulmak ve tasfiyeleri konusunda adil ve insaflı muamele görmeleri şartıyla.⁹⁷

Mauritius ve BAE arasındaki ticari ilişkiler son derece önemliydi. Yukarıdakilere ek olarak BAE’de ikamet eden Hintli grupların Mauritius halkı ile güçlü ailevi ilişkileri vardı. Ancak Mauritius ve Katar arasındaki ilişkiler çok geçmeden normal seyrine döndü. Mali Hizmetler Ve İyi Yönetişim Bakanı Dharmenda Seesunkur 23 Mayıs 2018’de Doha’yı ziyaret etti. Ziyaret sırasında Katarlı iş adamlarını Mauritius’da yüksek kârlı yatırımlar yapmaya teşvik etti. Özellikle de şu anda fiili olarak iş cetveline eklenmiş olan finans sektöründe.⁹⁸

Senegal Cumhuriyeti

Senegal’de ambargonun hemen ardından direkt Katar’la ilişkilerini kesen ilk devletler arasındaydı. Senegal’in bunu yapmak için çok açık bir sebebi vardı: Senegalli siyasetçi Kerim Vadi, Katar’da sığınmacıydı. Vadi, eski Senegal Başkanı Abdullah Vadi’nin oğluydu. Senegallilerin çoğunun nazarında siyasallaştırılmış kabul edilen bir mahkemede yolsuzlukla suçlanmıştı. Bu suçlama Vadi’nin Senegal başkanlık seçimlerinde aday olacağını açıklamasından sadece bir gün sonraydı. Mahkeme, Vadi’yi yüksek miktarda para cezası yanı sıra üç yıl hapse mahkûm etmişti. Daha sonra 2016 yılında

⁹⁷ “UAE, Mauritius ink pact for bilateral investments”, *khaleejtimes*, 23 Eylül 2015, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018):

<https://www.khaleejtimes.com/business/economy/uae-mauritius-ink-pact-for-bilateral-investments>

⁹⁸ “Qatari executives back multi-cloud’s business potential”, *Qatar Tribune*, 23 Mart 2018, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018):<http://www.qatar-tribune.com/news-details/id/117571>

Başkanlık affı kapsamına alındı ve bu affın hemen ardından ülkeyi terk ederek halen bulunduğu Katar’a gitti. el-Cezire Media Network haberlerine göre Senegal’in en büyük muhalefet partisi Senegal Demokrat Partisi 2019 yılında yapılması planlanan başkanlık seçimleri için de Kerim Vadi’yi hapisle olduğu halde aday gösterdi. Bugün Vadi’nin adaylığının hâlâ devam edip etmediği net değildir. Özellikle de daha önce hapis cezasına çarptırıldığı göz önüne alınınca.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı gibi Senegal’in Katar’la ilişkilerini kesmesi, iki ülke arasındaki siyasi gelişmeleri takip edenler için sürpriz değildir. Ancak Doha ve Dakka arasındaki ilişkiler bu kısa kesintinin ardından hemen eski haline döndü. İlişkilerin normalleşmesi haberi 22 Ağustos 2017 tarihinde Katar Dışişleri Bakanlığı Basın Ofisi Direktörü Ahmed b. Said er-Ramihi’nin, Büyükelçi ile ilgili attığı bir tweetle ilan edildi. Tweet, Senegal’in Doha Büyükelçisini yeniden görevlendirdiği haberini içeriyordu.⁹⁹Türk haber ajansı Anadolu Ajansı’nın verdiği bilgiye göre Senegal, Katar Emiri Şeyh Temim Âl-i Sâni ile Senegal Devlet Başkanı Macky Sall arasında yapılan telefon görüşmesi sonucunda alınmıştı. Tabii ki bazı mutabakat anlaşmalarını iki ülke arasında ilişkilerin kesik olduğu zamanlarda askıya alınmıştı ancak karşılıklı ilişkilerin eski haline dönmesi iki ülke arasında farklı alanlardaki işbirliğini güçlendirecekti. Bu, 2017 Aralık ayında Katar Emiri’nin birçok Batı Afrika ülkesini kapsayan Afrika gezinin sonuçlarından biriydi.

Maldivler Cumhuriyeti

Bağımsız Maldiv gazetesinin haberine göre 2005 yılında ülkeyi vuran tsunaminin ardından Katar Hükümeti, Maldivler Cumhuriyeti’ne 469 milyon dolar değerinde yardım vermişti. 1998 yılında da Laamu Atoll şehrinde bir okul inşa etmişti. Maldivler Ooredoo telekomünikasyon şirketi de Katar Ooredoo grubunun bir şubesi idi ve merkezi Doha’daydı. el-Cezire İngilizce

⁹⁹ Yousef Elsayed Abdelrehim, Ahmed, “Senegal restores its ambassador to Qatar”, *Anadolu Agency*, 22 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <https://aa.com.tr/en/middle-east/senegal-restores-its-ambassador-to-qatar/890618>

Kanalı'nın "Yolsuzluk Cenneti" adıyla bir belgesel yayınlamasının hemen ardından Maldivler-Katar ilişkilerinin yönü değişti. Bazı yorumculara göre Maldivler Cumhuriyeti'nin Katar'ı ambargoya alan devletlerle ittifak etmesi, el-Cezire Basın Araştırma Birimi'nin hazırladığı bu belgesel nedeniyledi. Ancak Maldivler Hükümeti bu iddiaları doğrulamadı. Ambargonun devletlerine katılan bütün diğer devletlerin yaptığı gibi Maldivler de Katar için hazırlanmış olan "teröre finans sağlamak, bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemek" suçlarını tekrar etmeye başladı. "Yolsuzluk Cenneti" belgeseli Maldivler Cumhuriyeti'ndeki derin devletin yaptığı yolsuzlukları ortaya çıkarıyor, Singapurlu ve Malezyalı iş adamlarının oluşturduğu bir şebekenin bir buçuk milyar dolarlık para aklama eylemini açıklıyordu. Araştırmalar Maldivler Cumhuriyeti'nden bazı kesimlerin de bu skandala karıştığını gösteriyordu.¹⁰⁰

Basın Araştırma Birimi, bu küçük turistik ülkedeki başka yolsuzlukları da ortaya çıkardı. Mesela üst düzey bir hakim ve eski devlet başkanı vekili de devlet malını zimmete geçirme suçuna karışmıştı. Maldivlerdeki iktidar partisi, ülkede yolsuzluk bulunduğunu iddia eden ve parti tarafından uydurma olarak nitelenen bu iddiaları yayınlamaya kalkışan herkese karşı tartışmalara sebep olan teşhir kanununa başvuracağını açıklamıştı. Ama burada Maldivler Hükümeti'nin kararının arkasında bir etken daha vardı. 2013 Kasım'ında göreve gelmesinden itibaren Başkan Yemin, Suudi Arabistan ve Çin'le sağlam ilişkiler kurmuştu. 2016 Ekim'inde Suudi Arabistan'a yaptığı ikinci resmi ziyaretinde Suudi Arabistan, Maldivler'e 150 milyon dolar yardım etmeyi vadetmişti. Bu yardım, o anki hükümetin ülkenin alt yapısını inşa etmeyi hedefleyen projeler için aldığı borçları ödemesi içindi. Yine Suudi Arabistan Kalkınma Fonu, Başkan Yemin Hükümeti'ne 2017 yılında Uluslararası Velana Havalimanı'nın geliş terminaline ek bölüm inşası için 100 milyon dolar borç vermişti. Projenin inşaatını Suudi Arabistanlı Bin Ladin İnşaat Grubu yürütecekti.

¹⁰⁰ "Stealing Paradise", *Al Jazeera Investigative Unit*, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <https://www.aljazeera.com/investigations/stealing-paradise>

Komor Adaları - Komorlar Birliği

Küçük yüz ölçümü ve yoğun nüfusuyla Komorlar Birliği ya da Komor Adaları, büyük ölçüde aralarında Katar'ın da bulunduğu Arap Körfezi ülkelerinden gelen yardımlara dayanmaktadır. Doha, 2010 Mayıs'ında bağışçılar için düzenlenen bir toplantıya ev sahipliği yapmıştı. Toplantı, Komorlar Birliği'nin gelişmesi, devletin enerji alt yapısı, içilebilir su temini, yollar, havaalanları, siteler, köprüler ve tarım sektörü gibi alanlardaki projelerine yatırım yapmayı teşvik içindi. Bütün bunlara ek olarak Doha, Komorlar'ın ekonomik kalkınmasına da katkı sağlıyordu. Orada iş fırsatları oluşturdu. Küçük ve orta ölçekli yatırım girişimleri için hem bireylere hem de büyük Komor şirketlerine destek verdi. Katar'ın yardımları; denizcilik, tarım, hayvancılık ve turizm sektörlerinde şirketlerin kurulması ayrıca kalkınma bankası kurulması gibi farklı alanları içeriyordu.¹⁰¹ Ancak Komor Adaları'nda bulunan üçüncü güçlü bir taraf da Suudi Arabistan ve Körfez'teki müttefikleri ile diplomatik ilişkiler kurdu. Bu eş zamanlı ilişkiler devlet bütçesinde önemli bir artış sağladı. Komor Devleti'ne kendi bütçesi haricinde yatırımları destekleyecek ek bütçe sağladı. Bu yatırımlar arasında Başkent Moroni'yi havaalanına bağlayan ayrıca Bambao ve Wani şehirlerini birbirine bağlayacak yollar yapma projesi de vardı.¹⁰² 2017 yılında Suudi Arabistan ve BAE, Komorlar'a baskı yaparak Katar'a ambargo uygulamak suretiyle egemen karar alma yetkisine el koydular. Bu durum, zengin devletlerin bazı küçük devletlerin zayıflığını nasıl kullandığına ve siyasi gündemlerini fakir halkların aleyhine, "Petrodolar" ülkelerin menfaatine olacak şekilde nasıl yönlendirdiklerine dair yeni bir örnekti.¹⁰³

¹⁰¹ "Comoros Economic Outlook", *African Development Bank Group*, 2018, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <https://www.afdb.org/en/countries/east-africa/comoros/comoros-economic-outlook>

¹⁰² "UAE, Mauritius ink pact for bilateral investments", *khaleejtimes*, 23 Eylül 2015, (Erişim tarihi: 21 Mart 2018): <https://www.khaleejtimes.com/business/economy/uae-mauritius-ink-pact-for-bilateral-investments>

¹⁰³ Abdulhameed Al Mudanka, Faisal, "The road to the Comoros and the petrodollar", *gulf-times*, 5 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 21 Mart 2017): <http://www.gulf-times.com/story/560005/The-road-to-the-Comoros-and-the-petrodollar>

Çad Cumhuriyeti

Çad Cumhuriyeti 2017 Ağustos’unda Katar’ı Kuzey komşularının istikrarını sarsmakla suçlayarak Encemine’deki Katar Büyükelçiliğini kapattı. Kapatma kararı, ağır silahlı milislerin ülkenin kuzeyinde Libya sınırında devriye gezen Çad askeri devriyesine düzenlediği saldırıdan birkaç gün sonra ilan edildi. Encemine, Doha’yı bu saldırının arkasında olmakla suçladı. Çad’ın açıklamasına göre Katar, Çad Hükümeti’ni sarsmak isteyen teröristlere finansal kaynak sağlıyordu. Çad, Katar’ı Encemine’nin Doha’da ikamet ettiğini iddia ettiği Çad’lı direnişçi Timan İrdemî’yi barındırmak ve finans sağlamakla da itham ediyordu. İrdemî, Çad Devlet Başkanı İdris Deby’nin kardeşinin oğluydu. Her ikisi de Çad ve Sudan sınırındaki 845 km’lik geniş bir alanda yaşayan ve üyelerinin sayısı bir milyona yaklaşan Zegava Kabilesi’ne mensuptu. Doha, Çad’ın istikrarını sarsmaya yönelik bütün ithamları reddetmekte, ambargo devletlerinin Afrika devletlerine büyük baskılar yaptığını, Çad’ın da bu baskılara boyun eğdiğini vurgulamaktadır.

Çad ve Katar arasındaki olayların akışı daha sonra değişti. 21 Şubat 2018’de Katar Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed b. Abdurrahman Âl-i Sâni, Çad Cumhuriyeti’nde Dışişleri, Afrika Entegrasyon ve Uluslararası İşbirliği Bakanı Şerif Muhammed Zeynî ile mutabakat anlaşması imzaladı ve bunun ardından iki ülke arasındaki ilişkiler eski haline döndü.

Çad 2014 yılından beri Glencore Şirketi tarafından kendisine verilen 450 milyon dolar borcun şartları ve koşulları hakkında görüşmeler yapıyordu. Borç Encemine’nin Doba havzasında Chevron varlıklarını satın alabilmesine tahsis edilmişti. 2018 Mayıs ayında Çad, Glencore ile Fransa-Paris’te bir anlaşma imzaladı. Çad’a göre oldukça iyi şartlarda olan bu anlaşma aslında perde arkasında büyük çaba harcayan Katar sayesinde gerçekleşmişti.¹⁰⁴ Nitekim Katar Yatırım İdaresi, Glencore Group’un en büyük hissedarıydı.

¹⁰⁴ Qatar’s discreet game behind Glencore-Deby deal”, *Africa Intelligence*, 6 Mart 2018, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <https://www.africaintelligence.com/aem/oil/2018/03/06/qatar-s-discreet-game-plan-behind-glencore-deby-deal,108297173-eve>

Katar, Sahra Altı Afrika'da Yapılmak istenen Ambargo Girişimlerini Nasıl Boşa Çıkardı?

Katar'ın ekonomik, siyasi ve sosyal ambargosunun ve ambargo devletlerinin ambargoyu kaldırma şartı olarak taleplerini sunmalarının üzerinden yaklaşık bir yıl geçti. 12 Temmuz 2017'de el-Cezire Kanalı ambargo devletlerinin 13 maddelik talep listesini ilan etti. Talepler içinde el-Cezire Kanalı'nın ve Türkiye'nin Katar'daki askeri üssünün kapatılması, İran'la ilişkilerin azaltılması da vardı. Doha'ya bu talepleri yerine getirmesi için on gün süre tanındı.¹⁰⁵ Katar'ın cevabı ambargo devletlerinin taleplerini kesin bir şekilde reddetmek oldu ve bu talepleri “reddedilmek üzere yazılmış, son derece sert” olarak niteledi. Katar Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed b. Abdurrahman Âl-i Sâni, hemen Katar'ın durumunu ve yaşanan siyasi krizi barışçıl yolla çözmek yönündeki isteğini anlatmak için çeşitli dünya ülkelerine geziler düzenledi. Katar, Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerini iyileştirmek amacıyla birçok Afrika ülkesinin ziyaretine zaman ayırdı ve çaba harcadı.

Yazının devamında Sahra Altı Afrika ülkelerinin Katar'ın çabaları karşısındaki tepkilerini ele alacağız ve buradaki en büyük bölgelere yoğunlaşacağız: Afrika'nın batısı, doğusu ve güneyi. Afrika Birliği'nin ambargo karşısındaki konumuna da değineceğiz.

Katar İkna Diplomasisi Batı Afrika'da Meyvelerini Veriyor

Bazı Batı Afrika ülkelerinin Katar'a karşı takındığı olumsuz tutuma rağmen Doha, çok gecikmeden bu ülkelerin sempatisini kazanmak için karşı diplomatik faaliyetler başlatmak üzere adımlar attı. Bu diplomatik girişimlerin belki de en önemlisi Emir Temim b. Hamad Âl-i Sâni'nin ve yüksek bir heyetin 2017 Aralık ayında Batı Afrika'ya yaptığı ziyarettir. Emir,

¹⁰⁵ “Arab states issue 13 demands to end Qatar-Gulf crisis”, *aljazeera*, 12 July 2017, (Visited on 08 May 2018): <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/arab-states-issue-list-demands-qatar-crisis-170623022133024.html>

bu ziyareti sırasında bölgedeki ülkelerin liderleriyle önemli görüşmeler yaptı. Burkinafaso, Fildişi Sahili, Gana, Gine, Mali ve Senegal'i ziyaret etti. Fildişi Sahili Devlet Başkanı, Emir'e "Ulusal Üstün Başarı Madalyası" verdi ki bu, Fildişi Sahili'ndeki en büyük madalyadır. Senegal ise yukarıda zikrettiğimiz gibi bu ziyaretin ardından ilişkilerini normale döndürdü. Gana 7 Mayıs 2018'de büyükelçiliğini açtı. Öte yandan Mali Devlet Başkanı İbrahim Ebubekir Keita, Katar Emir'ine 22 Ocak 2018'de el yazısı ile bir mektup yazarak iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirme isteğini ifade etti ve Mali Devlet Başkanlığı Ofisi Genel Sekreterini, mektubu Katar Emir'ine götürmekle görevlendirdi.¹⁰⁶

O zaman şöyle diyebiliriz: Katar'ın yukarıda bahsettiğimiz çabaları Batı Afrika'da Katar'ın direnişi şeklinde meyvelerini vermiştir. Halen ilişkilerini kesme kararında devam eden Moritanya hariç.

Katar ve Güney Afrika: Siyasi Başarı

Sahra Altı Güney Afrika ülkeleri Katar'ı destekleme yönündeki tutumlarını göstermekte ve ilişkilerini sürdürmekte istikrarlıydılar. Güney Afrika Devleti bu ülkelerin başında geliyordu. Bu bağlamda Sahra Altı Güney Afrika devletlerinden hiç birinin Haziran 2017'de ilan edilen ambargo kararında ambargo devletlerine katılmadığını söylemekte fayda var. Aksine ambargonun başlamasından itibaren Katar'ın Sahra Altı Güney Afrika ülkelerinden önemli isimleri kabul etmesi nedeniyle ilişkiler dikkate değer bir gelişme gösterdi. Bu kabullerin sonuncusu Zimbabwe Devlet Başkanı Emmerson Mnangagwa idi. Zimbabwe resmi sitesinin bildirdiğine göre 8 Mayıs 2018'de iki ülke liderinin görüşmesinde iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, özellikle yatırım ve tarım alanında iş birliği alanlarının araştırılması ele alındı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ "Emir receives message from Mali President", *thepeninsulaqatar*, 22 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <https://www.thepeninsulaqatar.com/article/22/01/2018/Emir-receives-message-from-Mali-President>

¹⁰⁷ "Doha: Mnangagwa holds talks with the leader of Qatar", *New Zimbabwe*, 8 Mayıs 2018, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <https://www.newzimbabwe.com/doha-mnangagwa-holds-talks-with-the-leader-of-qatar/>

11 Temmuz 2017’de Güney Afrika Dışışleri, Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanı Maite Nkoana-Mashabane yüksek yetkili bir heyetin bir yıl içinde Doha’ya yaptığı ikinci ziyaretine başkanlık etti. Güney Afrika Dışışleri Bakanlığı’nın açıklamasına göre Bakan Mashabane’nin ziyaretinin amacı iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve geliştirmektir. 2016-2017 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı ve Katar Emiri son derece önemli ziyaretlerde bulundular. 2016 Mayıs’ında Güney Afrika Cumhuriyeti Eski Devlet Başkanı Jacob Zuma, Katar’ı ziyaret eden yüksek yetkili bir heyete başkanlık yaptı. 11 Nisan 2017’de Katar Emiri, Katar Hükümeti yetkililerinden oluşan bir ekiple iadei ziyarette bulundu. 9 Ağustos 2017’de içlerinde Güney Afrika Cumhuriyeti’nin de bulunduğu 80’den fazla ülkenin vatandaşlarına vizelerin kaldırıldığını ilan etti. Böylece Güney Afrika Cumhuriyeti vatandaşları bu imtiyaza sahip tek Afrikalı vatandaşlar oldular. Vizelerin kaldırılmasını takiben üst düzey bir Güney Afrika Cumhuriyeti heyeti Katar’ı ziyaret etti. Bu noktada Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Sahra Altı Güney Afrika Bölgesi’ndeki 15’ten fazla devletten oluşan Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)’a başkanlık ettiğini ifade etmekte fayda var.

Katar ve Doğu Afrika: Güçlü İlişkiler

Afrika’nın doğu bölgesi Sahra Altı Güney Afrika havzasının en önemli kısmı kabul edilir. Ambargodan yaklaşık iki ay önce Katar Prensi Güney Afrika Cumhuriyeti, Etiyopya ve Kenya’ya resmi ziyaretlerde bulunmuştu. Bu ziyaret sırasında Katar ve söz konusu ülkeler arasında bir dizi anlaşma imzalamıştı.

Emir’in Etiyopya ziyareti ise, Etiyopya ekonomisini harekete geçirecek, canlılık katacak olan iki ülke arasındaki ortak projeleri uygulamak için Katar sermayesini teşvik etmeye, yatırımını çekmeye, farklı alanlardaki iş adamlarına kapılarını açmayı ne kadar istekli olduğunu göstermişti. Bu durum Katarlı iş adamları için de kendilerine sosyal ve ekonomik getirisi yüksek projeler yapmak için fırsat veriyordu.¹⁰⁸

¹⁰⁸ “Qatar-Ethiopia ties towards new phase of co-operation”, *gulf-times*, 10 Nisan 2017, (Erişim tarihi:

Katar'ın Afrika Birliği İle İlişkileri

Son olarak şunu söyleyelim ki ambargo devletlerine katılan Afrika ÷lkelerinin sayısı oldukça sınırlıdır. Bunların büyük çoğunluğu da çok kısa süre içinde Doha ile siyasi ve diplomatik ilişkilerini eski haline döndürdüklerini açıkladılar. Hatta eskiden güçlü olmayan ilişkilerini güçlendirmeye çalıştılar. Bu devletlerin büyük çoğunluğu da Katar'dan yardım kabul etti. Ayrıca Katar Emiri Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sâni, geçen 12 ay boyunca Sahra Altı Afrika Bölgesi'ndeki en güçlü devletlerin başkentlerine ziyaretler gerçekleştirdi. Bu geziler Senegal, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya ve Etiyopya'yı kapsıyordu. Aynı şekilde Katar, aralarında Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı ve Benin, Mali, Gana gibi diğer birçok ÷lkelerden mevkidaşlarının bulunduğu Sahra Altı Güney Afrika ÷lkelerinin liderlerini de ağırladı.

Afrika ÷lkelerinin hepsi ambargonun ve ona eşlik eden Körfez'teki siyasi krizin ancak barışçıl diyalog çerçevesinde çözülebileceği konusunda ittifak ettiler. Bu ÷lkelerin tutumu Afrika Birliği'nin tutumuna da yansıdı. Çünkü bu ÷lkeler Afrika Birliği vasıtasıyla genel olarak Afrika'nın dış siyasetinde önemli roller oynayan ÷lkelerdi. Afrika Birliği Komisyonu, Körfez İşbirliği Konseyi üyesi olan devletlerin krizi hızla çözüme kavuşturmak için acilen aralarında iletişime geçmelerini tavsiye etti.¹¹⁰ Her halükârda bu ambargo Katar'ın Sahra Altı Afrika ÷lkeleri ile ilişkilerini ve siyasi konumunu güçlendirmesi için bir uyarı niteliğindedir. Her ne kadar zorunlu bir sebeple yola çıkmış olsa da Doha'nın geçen 12 ay boyunca bizzat tanık olduğu durum budur.

¹¹⁰ Alfa Shaban, Abdur Rahman, "Qatar- Gulf Crisis: AU urges speedy resolution through dialogue", *africanews*, 17 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 08 Mayıs 2018): <http://www.africanews.com/2017/06/17/qatar-gulf-crisis-au-urges-speedy-resolution-through-dialogue//>

KATAR'IN AMERİKA İLE İLİŞKİLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ VE SUUD-BAE ETKİSİNDEN KAYNAKLI MEYDAN OKUMALAR

Patrick Nicholas Theros

Bütün objektif ölçülere göre - komşularının ambargosu altında yaşayan-Katar'ın ABD'nin tam ve açık desteğini alması gerekirdi. Çünkü ABD demokrasinin esaslarını ve ilkelerini oluşturan değerleri Katar kadar sahiplenilen başka bir devlet yoktu. Katar 1996 yılından beri gazeteciliği kontrol altında tutan bütün sınırlamaları kaldırmaya başladı. Amacı, medyayı cezalandırmakla ilgili bir bakanlığı olmayan tek Arap ülkesi olmaıdı.¹¹¹ Eğitim sistemini geliştirme isteği çerçevesinde Katar, ilkokuldan liseye kadar olan seviyelerde çeşitli okullarda tecrübelerini paylaşması ve ıslah projeleri yapması için ABD menşeli Rand isimli kurumla anlaşma yaptı.

Dünyanın önde gelen Amerikan üniversitelerinin yüksek kalitedeki standartlarını kabul ettiğini ilan ettikten sonra Katar Hükümeti, o zamanki Katar Emiri'nin eşi Şeyha Moza bint Nasır el-Misned gözetiminde Amerika'nın en köklü altı üniversitesine Doha'da kendilerine bir şube açmaları için davet gönderdi.¹¹² Katar, söz konusu üniversitelerin Doha'daki bu kollarının ana vatanları olan Amerika'dakilerle aynı seviyede olmaları hususunda ısrarlıydı. Buna anavatanda tabi oldukları şartlar ve standartlar altında aynı programların öğretimini verirken sınırsız akademik özgürlüğe sahip olmaları da dâhildi. Bu niyetini vurgulamak için Katar'da eğitim hizmetleri vermek üzere Georgetown Üniversitesi'ne bağlı Hıristiyan bir kurum olan Dış İlişkiler Enstitüsü'nün kurulmasını memnuniyetle kabul etti.

¹¹¹ "Qatar: Freedom in the World 2001", *Freedom House*, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2001/qatar>

¹¹² Anderson, N., "In Qatar's Education City, U.S. Colleges are Building an Academic Oasis", *The Washington Post*, 6 Aralık 2015, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): https://www.washingtonpost.com/local/education/in-qatars-education-city-us-colleges-are-building-an-academic-oasis/2015/12/06/6b538702-8e01-11e5-ae1f-af46b7df8483_story.html?utm_term=.f7934280167f

Bu dönemden itibaren Katar Bilim Eğitim ve Sosyal Kalkınma Kurumu, sosyal ve bilimsel kurumları içeren bir çeşitlilik oluşturmaya çalıştı. Bu kurumların Katar’da kadının konumunu yükseltme, güçlendirme, eşitliğini sağlama ayrıca iktisadi ve sosyal açıdan erkeklerle aynı konuma getirme gibi alanlarda çalışmaları vardı. Bunun en bariz delillerinden biri Katar’daki üniversite mezunlarının % 70’inin kadın olmasıydı. Bu kadınların diledikleri herhangi bir kurumda çalışma imkânları da vardı. Birçok kadın devlette yüksek makamlarda yer almış ya da Katar Üniversitesi’nin rektörlüğü gibi yüksek mevkilere gelmişti.¹¹³

Kişisel özgürlükler açısından Katarlı kadın her ne kadar Amerikalı ve Avrupalı hemcinsleri ile aynı seviyeye ulaşamamış olsa da hükümetin Katar kadınına destek vermesi ve amaçları önündeki engelleri kaldırması sayesinde bu alanda devasa adımlar atmıştı.¹¹⁴

2000 yılından beri Katar, genel seçim yöntemiyle seçilmiş üyelerden oluşan Belediye Meclisi kurdu. Kadın, erkeğin seçme hakkı elde etmesiyle eş zamanlı olarak oy kullanma hakkı kazandı. Katarlı seçmenler 2003 yılında anayasa yazılması lehine oy kullandı. Ne var ki anayasa içeriğinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar oldukça yavaş ilerliyor. Bu anayasa Katar’ın tarihinde ilk olmasına rağmen Batılı anayasalar seviyesine ulaşamamış, onların standardını yakalayamamıştır ancak söz konusu Batılı ülkelerin geçen yüzyılda bu açıdan gelişmelerine benzer şekilde ve hızda gelişimini sürdürmektedir.¹¹⁵

Halkın yönetime katılması daha hızlı bir şekilde olabilirdi. Ancak Katar halkının muhafazakâr doğasını, zenginliğini ve az sayıda olmasını göz önüne aldığımızda şu an bulunduğu konumda büyük bir gelişme kaydetmiş olduğu gibi güzel bir sonuçla karşılaşırız. “Freedom House” kuruluşu, Şeyh Hamad b. Halife Âl-i Sâni’nin siyasi modernizasyon taahhüdünün halkın bu hedefe

¹¹³ Sheikhha Abdulla Al-Misnad, *Middle East Institute*, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://www.mei.edu/profile/sheikha-abdulla-al-misnad>

¹¹⁴ Paschyn, Ch., “A Feminist Musing on Gender Equality in Qatar”, *JustHere*, 23 Aralık 2013, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): [http://www.ju\\$there.qa/news/feminist-musing-gender-equality-qatar/](http://www.ju$there.qa/news/feminist-musing-gender-equality-qatar/)

¹¹⁵ Hawthorne, A, “Qatar’s New Constitution: Limited Reform from the Top”, *Carnegie Middle East center*, 26 Ağustos 2008, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://carnegie-mec.org/sada/21605>

dair beklentilerinin üzerinde olduğuna dikkat çekmektedir. Bölgedeki diğer ülkelerin aksine Katar'ın ıslahatları kabul etmedeki motivasyonu halk baskısı değil pratik hayatın zorlamasıdır. Şeyh Hamad, siyasi demokratik yaşantının gelişmeyi güçlendireceği ve yönetime meşruiyet kazandıracağı yönündeki kesin inancını açıklamaktan geri durmamaktadır.¹¹⁶

Katar 1996 yılında Suudi Arabistan'ın Katar topraklarında resmi olarak Hristiyan varlığı bulunmasını reddederek kendisine baskı yapmasına meydan okumuş ve Doha, Kudüs Ortodoks Patrikliği'nden bir rahibin gelmesine ayrıca Kutsal/Çile Haftası ve Paskalya kutlamaları yapmalarına izin vermiştir. Bugün ise Katar'ın farklı mezheplerden birçok Hristiyan kilisesinin Doha'nın taşra kesimlerinde yer edinmesine izin verdiğini görüyoruz. Bu izin hükümetin resmi desteği ile.¹¹⁷ Bütün bu değişimler, civar ülkelerdeki gibi muhafazakâr İslam inancına bağlı olan bir toplumda gerçekleşmiştir.

Katar'ın en büyük hatası - ambargo dörtlüsü nazarında- 1995 yılının sonlarına dayanmaktadır. Özellikle de o günkü Katar Emiri Şeyh Hamad b. Halife Âl-i Sâni'nin Şura Meclisi açılışında şu cümleyi içeren konuşmasını yapmasına: "Arap dünyası en zayıf olduğu dönemleri yaşıyor. Bunun sebebi, Arap hükümetlerinin halkların yönetime katılma ve katkı sağlama haklarını engellemeleridir."¹¹⁸

Şeyh Hamad, Arap halklarının yönetime daha iyi şekilde katılmayı hak ettiğine dair derin inancını açıklamaktan hiçbir zaman geri durmamıştır.¹¹⁹ İfade özgürlüğü ve basın hürriyetinin gerçekleşmesi için örnek olmuştur. Bunu da Suudi Arabistan'ın kapattığı BBC el-Arabiyye enkazı üzerine el-Cezire uydu kanalını kurarak yapmıştır. Şeyh Hamad, birçok önde gelen

¹¹⁶ "Qatar: Freedom in the World 2001", *Freedom House*, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2001/qatar>

¹¹⁷ "Christianity in Qatar", *Harvard Divinity School*, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://rlp.hds.harvard.edu/faq/christianity-qatar>

¹¹⁸ Yazar dinleyiciler arasındaydı.

¹¹⁹ Jehl. D, "Young Turk of the Gulf: Emir of Qatar", *The New York Times*, 10 Temmuz 1997, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://www.nytimes.com/1997/07/10/world/young-turk-of-the-gulf-emir-of-qatar.html>

Arap entelektüelin -ülkelerinin istihbaratı tarafından takip edilme korkusu olmaksızın- birbirleri ile görüş alış verişi yapma imkânı buldukları çok sayıda uluslararası konferansa kucak açmış, Katar'ı bu konferansların merkezi yapmıştır. Arap Baharı'nın patlak vermesiyle hepimiz başarısız olmuştuk. Çünkü fikrî etkileşimi başka yerde arıyorduk. Katar o günlerde, biz hiçbir şekilde fark etmesek de nispeten Endülüs rolünü ştlenmişti. Mısır'ın ilk seçilmiş hükümeti şiddetle ve karşı bir devrimle yıkılınca Doha, Mısır'ın gerici hamlesi ile ilgili ABD ile aynı kaygıları taşıdığını ilan ettiği an "o büyük günahı" işlemiş olmuştu.

Katar, mttefiğine karşı yükümlülüklerini yerine getirmek için hiçbir çabadan kaçınmayan Amerika müttefiği olarak olarak pozisyonunu belirlemişti. 1991 yılında Hafci Muharebesi'nde l Fırtınası Harekatı sırasında Katar askeri kuvvetleri Amerikan denizcilerle birlikte cesurca savaşmıştı. Aynı şekilde o günlerde Suudi Arabiştan topraklarından hareket ederek operasyon düzenleyebilecek yeterlilikte olmayan ABD güçlerinin ihtiyaçlarını sağlamak için büyük bir hava şs kurmuştu. Böylece Udeyd şs 2005 yılından itibaren ABD askeri gücünün Orta Doğu'daki lojiştik merkezi haline gelmiştir. General Mattis, bölgede Katar kadar ABD'nin özgürce operasyon yapmasına müsaade eden hiçbir müttefiği olmadığını açıklamıştı. Hatta Doha'nın ABD siyasi kanadıyla ihtilafa düştüğü zamanlarda bile bu durum aynıydı. ştelik Katar, ABD Merkez Komutanlığı İleri şs'ne ve ABD askerlerini deştekleme kzere gelişmiş birimlerin konuşlaması için kurulmuş olan dünyanın en büyük şsne de ev sahipliği yapmaktadır.¹²⁰

Katar, ABD için karşılıklı ticaret açısından da en önde gelen merkezdir. Bu da ticarete önem veren ABD yönetimi için çok önemlidir. Katar, şu anda ABD'nin en büyük ticaret ortağı olarak 55. sırada yer almaktadır. 2016 yılında iki ülke arasında ticari alış veriş hacmi toplamda 6.1 milyar dolardır. ABD'nin Katar'a ticari ürün ihracatı 4.9 milyar dolarken Katar'dan ithalatı

¹²⁰ Cole, J., "David and Goliath: How Qatar Defeated the Saudi and UAE Annexation Plot", *The Nation*, 16 şubat 2018, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://www.thenation.com/article/david-and-goliath-how-qatar-defeated-the-saudi-and-uae-annexation-plot/>

1.2 milyar doları aşmamaktadır. 2016 yılında ABD'nin Katar'la ticaret dengesi fazlası 3.8 milyar dolardır. Ticaret Bakanlığı'nın bildirdiğine göre ABD'nin Katar'a ticari ihracatı 2015 yılında (eldeki son sayılara göre) 20 bin istihdam yaratmıştır. Buna enerji şirketlerinin ihtiyacı olan binlerce istihdam dâhil değildir. Buna ek olarak Katar yatırım ABD pazarında milyarlarca değer tutarında on binlerce istihdam oluşmasına katkı sağlamıştır.¹²¹ Ayrıca Katar, dünyadaki en büyük doğalgaz yatağı olan North Dome havzasındaki milli enerji rezervini çıkarması için Exxon Mobil, Conoco gibi ABD'li enerji şirketlerine olan güvenini ve onlarla çalışmayı tercih ettiğini vurgulamıştır.

Katar, gurbetçi işçilere muamele hususunda yapılan eleştirilerden de büyük ölçüde nasibini almıştır. Bu eleştirilerin birçoğunun açıklaması olmasına ve bu konuda aynı durumda olan komşu ülkelere değil de sadece Katar'a yüklenilmesine bakılınca şüpheli bir durum ortaya çıkmaktadır. Nitekim sonradan anlaşılmıştır ki kaynağı insan haklarını savunan örgütler olan bu eleştirilerin büyük çoğunluğu, bilgilerde bazı araştırma ve inceleme merkezlerinin verilerini esas almışlardır. Bu merkezler BAE'ye bağlı, ücretli olarak çalışan “alternatif örgütler”dir. Mesela 2015’de iflasını açıklamadan önce kısaca GNRD olarak bilinen Uluslararası İnsan Hakları ve Kalkınma Örgütü gibi. Ki bu örgüt, sürekli Katar’a karşı hareketler başlatan ve saldırılar düzenleyen örgütlerden biriydi.¹²² Katar’ın son yıllarda civar ülkeler arasında ülkenin eleştirilmesine neden olan ve onlarca yıldır süren göçmen işçilerin maruz kaldığı kötü muameleden en çok kurtulan ülke olduğu açıktır.¹²³ Katar, göçmen işçilerin ücretlerini sözleşmeye uygun şekilde almalarını garantileyen modern bir dijital sistem kurmuş ve vekâlet sistemini kaldırmıştır.¹²⁴ Aynı

¹²¹ “U.S.-Qatar Trade Facts”, *Office of the United States Trade Representative*, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/middle-east/north-africa/Qatar>

¹²² Whitaker, B, “Another UAE-linked rights group vanishes in a trail of debt”, *Al-Bab.Com*, 1 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://al-bab.com/blog/2017/12/another-uae-linked-rights-group-vanishes-trail-debt>

¹²³ Dulay, A. Dodo, “Qatar’s initiatives are very promising”, *The Manila Times*, 13 Mart 2018, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://www.manilatimes.net/qatars-initiatives-are-very-promising/385887/>

¹²⁴ Kemp, K, “Qatar: Kafala system officially abolished”, *Construction Week Online*, 12 Ekim 2016, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://www.constructionweekonline.com/article-41223-qatar-kafala-system-officially-abolished>

şekilde göçmen işçilerin çalışma şartlarını iyileştirmek ve sayılarını korumak için de çalışmalar yapmıştır. Bu noktada insan hakları örgütlerinin büyük çoğunluğunun yapılan değişikliklerden elde edilen güzel sonuçları kabul etmekte gönülsüz davrandıklarını belirtmekte fayda var. Çünkü bu alanda gösterilen başarıyı kabul etmeleri bu örgütlere yapılacak olan bağışların düşmesine neden olacaktır.¹²⁵

ABD'nin Katar'a desteği üzerinde düşünülmemesi gereken bir konu olmasına rağmen çoğu zaman şüphe sebebi olmuştur. Katar, krizin başında ABD'nin değerlerini benimseyip yaymasında ne kadar büyük payı olduğunu anlatmayı başaramadı. Nihayetinde bu değerleri benimsemek ABD'nin bölgedeki çıkarlarına hizmet ediyordu. Katar şu anda “küreye dokunanlar” oyununu oynamaya çalışıyor; ama halkla ilişkiler hususunda büyük sorunlarla birlikte yaşıyor. Özellikle sadece dörtlü ambargo ülkeleri değil diğer hasımlarının çoğunun da oldukça başarılı olduğu siyasi etki karşısında etkili olacak bir üs kurma alanında. Bu alandaki çalışmalar 2017 Haziran'ında patlak veren krizden çok daha önceye dayanmaktadır. Suudi Arabistan ve ona tabi olan kurumlar 30 yıl önce ABD'deki halkla ilişkiler danışmanlık şirketleri ile anlaşmalar yaptı.¹²⁶ Suudi Arabistan, merkezleri Washington'da olan araştırma ve inceleme merkezlerine de milyonlarca dolar harcadı. Bu merkezlerden biri Katar haber ajansına korsan saldırı düzenlendiği gün Washington'da bir sempozyum düzenlemişti. Bu korsan saldırı ambargo devletlerine Katar'a karşı ambargo ilan etmek için mazeret vermişti. BAE'ye gelince, ABD'de en çok mali harcamalar yapan ülkeler listesinin en başındadır. Nitekim 2013 yılında ABD'lileri etkilemek, köşe yazarları ve gazetecilerle anlaşmalar imzalamak için yaptığı harcama 14.2 milyar dolara ulaşmıştır. Amacı perde arkasında çoğu zaman Katar'ı hedef alarak “Gayri meşru finans sağlama meselelerini”

¹²⁵ “Qatar: New Law Gives Domestic Workers Labor Rights”, *Human Rights Watch*, 24 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://www.hrw.org/news/2017/08/24/qatar-new-law-gives-domestic-workers-labor-rights>

¹²⁶ Ho, C., “Saudi Government has Vast Network of PR, Lobby Firms in U.S”, *The Washington Post*, 20 Nisan 2016, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): https://www.washingtonpost.com/news/powerpost/wp/2016/04/20/saudi-government-has-vast-network-of-pr-lobby-firms-in-u-s/?utm_term=.8fee2c7a607a

tartışmalarını sağlamaktı.¹²⁷ Daily Post Gazetesi'nin verdiği bilgiye göre şu anda analizci Moler ile çalışmakta olan Lübnanlı-Amerikalı iş insanı George Nadir, BAE'nin en büyük rakibi olan Katar'ı hedef alan kanunlar çıkarmaları için ABD'li birçok milletvekiline siyasi hibeler dağıtmadan önce BAE'den milyonlarca dolar almıştır.¹²⁸ Ama Katar'ın şansına, ambargo devletlerinin işbirlikçilerinin abartılı ve kötü niyetli saldırıları Washington'da dışişlerinde çalışan birçok kişinin tutumunu değiştirmesine neden oldu. Bu da Katar'ın kısık sesinin duyulmasını sağladı.

Buradaki fark Katar'ın içinin rahat olması ve ABD ile iyi ilişkiler kurmanın tek garantisinin sadece iyi işler yapmak olduğuna inanmasıydı. Ne var ki Katar 6 Haziran 2017'de ABD Başkanı Donald Trump'ın attığı tweetle kötü bir sürpriz yaşadı. "Orta Doğu'ya yaptığım son ziyaretim sırasında radikal ideolojilere finans sağlamanın sağlamanın son bulması gerektiğini vurguladım. Bunun üzerine zirveye katılan liderler Katar'ı işaret ettiler!"¹²⁹ Ambargo dörtlüsünün yaptıkları seri ziyaretler vasıtasıyla ve Trump'ın selefi Barack Obama ile olan düşmanlığını kullanarak Trump'ı bu konumu alması için çok iyi bir şekilde hazırladıkları açıktı.¹³⁰ Ancak Savunma Bakanı James Mattis, ikili ilişkilerin lehine hareket ederek o zamanki Dışişleri Bakanı Rex Tillerson'un başkanı daha akılcı bir politika izlemeye yönelik davetini destekledi.¹³¹

Katar'ın tepkisi daha yıkıcı hasarlardan kaçınmak için oldukça ağırdan almak şeklinde oldu. 2017 Haziran'ından itibaren Katar, yabancı temsilcilerin kaydı

¹²⁷ Itkowitz, C., "Which foreign countries spent the most to influence U.S. politics?", *The Washington Post*, 14 Mayıs 2014, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): https://www.washingtonpost.com/blogs/in-the-loop/wp/2014/05/14/which-foreign-countries-spent-the-most-to-influence-u-s-politics/?utm_term=.9f8128c1f145

¹²⁸ Butler, D., LoBianco, T. ve Klapper, B., "Mueller Witness Took UAE Cash, Bankrolled Anti-Qatar Laws", *Daily Beast*, 26 Mart 2018, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://www.thedailybeast.com/mueller-witness-took-uae-cash-bankrolled-anti-qatar-laws>

¹²⁹ Ulrichsen, K. C., "Fire and Fury in the Gulf", *Fair Observer*, 7 Şubat 2018, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): https://www.fairobserver.com/region/middle_east_north_africa/gulf-cooperation-council-qatar-crisis-saudi-arabia-uae-donald-trump-news-analysis-00111/

¹³⁰ Ulrichsen, "Fire and Fury in the Gulf".

¹³¹ Worthmarch, R. F., "Can Jim Mattis Hold the Line in Trump's 'War Cabinet'?", *The New York Times Magazine*, 26 Mart 2018, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <https://nyti.ms/2JgEqg>

kanunun gereğince saklanan bilgilere göre yedi lobi şirketi ile anlaşma yapmış ve 5 milyon dolar harcamıştı. Suudi Arabistan ve BAE'nin Washington'daki dostları ise daha önce bahsettiğimiz gibi Katar'ın terörü destekleyen devlet kabul edilmesi için Katar'ı Hamas'la bağlantılı gösteren kanun projelerine finans sağlamışlardı. Bu proje halen Temsilciler Meclisi lobilerinde yavaş yavaş hareket etmektedir. Tarafsız bilgilere göre bu kanunu yazan kişi dahi kanunun saçmalığına inanmaktadır. Ne var ki kanun çıkarmak maalesef gerçeklere dayanmaktan ziyade lobi şirketlerinin sermayelerinin büyüklüğüne dayanmaktadır.

Katar başlangıçta Körfez İşbirliği Komisyonu çerçevesinde ABD ile yapılan anlaşmaya uygun davrandı. Anlaşma, para aklamakla mücadele operasyonlarını ve bunları kanunla koruma altına almasını kontrol etmek için kayıtlarının açılmasını gerektiriyordu.¹³² ABD ve Katar arasındaki ilişkiler iyileşmeye başlamıştı. Daha önce olduğundan daha sağlam temeller üzerine ilişkilerin yeniden kurulması yönündeydi. 2018 Şubat'ın bakanlar düzeyinde "Stratejik diyalog" toplantıları da bu zemin üzerine kurulmuştu.¹³³

¹³² "Qatar: Anti-Terror Legislation Amended", *Library of Congress*, 16 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/qatar-anti-terror-legislation-amended/>

¹³³ Henderson, S., "The First U.S.-Qatar Strategic Dialogue", *The Washington Institute for Near East Policy*, 29 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2018): <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-first-u.s.-qatar-strategic-dialogue>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
KATAR'IN AMBERGOYA KARŞI
STRATEJİLERİ

KATAR'IN EKONOMİK AMBARGOYU AŞMAK İÇİN UYGULADIĞI STRATEJİ

Halid b. Raşid el-Hatır

Giriş

5 Haziran 2017'de Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn, Katar sınırından insanların ve ticari ürünlerin geçiş trafiğini yasakladı. Katar'a hava sahalarını kapattılar. Mısır da aynı şekilde Katar'a ekonomik boykot uygulamaya başladı. Şüphesiz bu uygulamalar boykottan daha geniş boyuttaydı. Çünkü ticari boykot bir ülkenin başka bir ülke ile ticari alış verişini kesmesiyle olur. Ama başka ülkelerdeki insanların ve ticari ürünlerin sınır geçişlerini engellemek, Katar'ın dünyaya tek karasal bağlantısı olan geçidi kapatmak, insanların ve ticari ürünlerin Suudi Arabistan'dan geçişinin engellenmesi gibi başka ülkelere de Katar'a geçişini yasaklamak, işte bu bir ambargo türüdür. Bu ülkelerin uluslararası suları ve hava sahasını kapatamıyor olmaları bütün güçleri ile ve mümkün olan her açıdan Katar'ı ambargoya almalarına engel değildi. Hatta bu uygulamalar bazı yönleriyle boykot mahiyetini aşıp ekonomik savaşa dönüşmüştür. Ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarı sarsmayı, sermayeyi kaçırmayı ve bunlar gibi insanların gelirleri ve ülkeleri için felaket olacak kadar hayatlarını etkileyecek olumsuz sonuçların doğmasını hedefleyen bir savaş.

Bu ambargo ile Katar'a; egemenliğine ve haysiyetine dokunan, mantık dışı taleplere teslim olması için baskı yapmak hedeflenmiştir. Ne Katar yönetiminin ne de Katar halkının bunları kabul etmesi beklenmiyordu. Çünkü açıkça ortaya çıkmıştı ki ambargonun hedefi; egemenlikten, siyasi kararlarda bağımsızlıktan vazgeçmesi, Suudi Arabistan ve BAE hegemonyasına boyun eğmesi, Katar'daki rejimin sarsılması, düşmesi ya da düşürülmesine zemin hazırlamak için Katar'a baskı yapmaktır. Ambargonun bu hedefleri gerçekleştirmekte başarısız olduğunu, hatta üç açıdan tam tersi sonuçlara yol açtığını söyleyebiliriz:

a) Katar'ın ekonomisinin ambargo devletlerinden dolayı verdiği açığın sınırlı olması.

b) Katar ekonomisinin özellikleri ve kendi gücü.

c) Katar'ın ambargoya karşı izlediği karşı politikalar.

Bunlar bu çalışmada incelemeye çalışacağımız hususlardır.

Körfez İşbirliği Konseyi Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Zayıf Olması

Katar ekonomisinde ambargo devletlerinden dolayı oluşan açığın sınırlı olması, İş Birliği Konseyi'ndeki ülkelerin genel olarak zayıf bir ekonomik alt yapıya sahip olmalarına bağlıdır. Çünkü ambargo devletleri sanayileşmiş değildir, ekonomileri çeşitli olmadığı gibi tarımsal üretimleri de yoktur. Bu yüzden Katar'a; makine, teçhizat, araba, tıbbi ya da elektronik cihazlar sağlamadıkları gibi buğday, mısır, arpa gibi temel gıdaları, et ya da canlı hayvan da temin etmemektedirler.¹³⁴ Buna rağmen ambargo devletleri, ambargo ile birlikte Katar pazarının boş kalma ihtimaline yatırım yaptılar. Onlara göre bu durumda Katar, ya koydukları şartlara boyun eğecek ya da hazinesini tüketecek kadar yüksek maliyetlerle alternatif pazarlardan ithalat yapmak zorunda kalacaktı. Sonuçta - onların hesaplarına göre- er ya da geç boyun eğecekti. Ambargo devletlerinin uluslararası suları kapatma ve Katar'ı hava, deniz ve kara yolundan tamamen kuşatmak gibi bir hakları olmadığı gibi, tıpkı İsrail ve Mısır'ın onlarca yıldır Fildişi'ne yaptığı gibi Katar'ın ithalatına tahakküm etme hakları da yoktu.

Petrol ihracına başlamalarının üzerinden yarım asır geçmesine rağmen İşbirliği Konseyi üye ülkeler iktisatlarını çeşitlendirmede başarılı olamadılar.

134 Hayvani ve bitkisel ürünlerinden oluşan uzun bir listeye ek olarak bu son iki kısımdaki ürünlerin aslında ambargodan önce de bölgedeki en büyük ekonomi olan Suudi Arabistan'dan ithali yasaktı. İnsanların bu ülkeler arasında özgürce dolaşımı, ticari ürünlerin rahatça sağlanması, pazarlar arasında üretim entegrasyonu sağlanması için yapılan Körfez ekonomileri arasındaki birlik anlaşmasına rağmen durum böyleydi.

Sadece petrol çıkarıyor, dış dünyaya ihraç ediyorlar, buna karşılık tüketim ürünlerinin çoğunu, sermayeyi ve işçileri dışarıdan ithal ediyorlardı. Bu yüzden aralarında değişim yapabilecekleri çok fazla bir ürün yoktu. İşbirliği Konseyine üye devletler arasındaki ticaret uzun yıllar % 10 düzeyinde devam etti. Bu yüzden Katar’a ticari ambargo uygulayabilecekleri pek fazla bir alanları yoktu. Sonuç olarak sınırlı ticari değişim ve finansal anlaşmalar nedeniyle ambargonun etkisi her iki taraf için de sınırlı olacaktır. Bu ülkeler gerçek bir iç üretim yapısından yoksundur ve gelirleri dışa bağlı rantçı ekonomilerdir. Petrol ihracatı ve fiyatları bu krizden etkilenmediği sürece, diğer faktörler etkisiz hale gelecek, krizin ekonomilerin performansı üzerindeki etkileri sınırlı olacaktır.

Katar Ekonomisinin Gücü ve Özellikleri

Katar’ın ekonomisinin güçlü olması, kendine has özellikleri ve nispeten faydalandığı avantajları ambargoya karşı direnmesini –diğer etkenleri etkisiz hale getirerek- ambargonun orta ve uzun vadeli etkilerini yok etmesini sağlamıştı. Çünkü Katar’ın uluslararası sulara ve hava yoluna açılan limanları ve hava alanları bulunmaktadır. Bu da ona ambargoyu aşma, ambargo devletlerini aşarak esnek bir şekilde alternatif kaynaklar ithal etme imkânı sağlamıştır. Her şeyin yolunda olduğu dönemlerde izlediği sağlam ekonomik politikalar sayesinde Katar, ülke için hatırı sayılır düzeyde istikrarlı gelir üretmek için devasa doğal kaynaklarını kullanmayı başardı. Modern alt yapısını güçlendirdi. Krizlerle ve durgunluklarla mücadelede kullanılabilecek bir güvence olması için ayrıca, gelir kaynaklarını çeşitlendirmek ve gelecek nesillerin birikimini korumak için bu kaynaklardan elde ettiği gelirleri biriktirerek yatırımlar yaptı.

Katar, dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz rezervine sahip olması hasebi ile nispeten kısa denebilecek bir dönemde sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG)’de dünyanın önde gelen üreticisi ve ithalatçısı oldu. Böylece Katar ekonomisinin gaz üretiminden hatırı sayılır düzeyde istikrarlı bir geliri oldu. Bu gelir

sayesinde hem geçmişteki ekonomik krizleri hem de halen yaşanmakta olan krizi aştı. Böylece Katar ekonomisi, bölgede hatta belki dünyada en hızlı gelişen ekonomilerden biri oldu. (2015 yılına kadar süren on yıllık süreçte % 12 reel büyüme oranıyla). Ayrıca dünyada kişi başına düşen milli gelirin en fazla olduğu ülke haline geldi. Yine devlet olarak büyük rezervlere sahip olduğu gibi dış ticarete, finans ve ithalatta uzun süre boyunca sürekliliğe ve istikrarı sağlamasına yetecek kadar finansal ödeme gücüne sahiptir. Üretken ekonomisi ona bu süreci uzun süre devam ettirmesini ve (diğer faktörleri etkisiz hale getirerek) ambargonun etkilerine intibak etmesini sağlayacak düzeydedir. Katar'ın oldukça modern bir alt yapısı vardır. Yüksek kapasiteli havaalanı ve limanı, iletişim ağıları, modern ulaşım, sanayi şehirleri, lojistik merkezler Katar'ın ambargoyu aşmasını ve temel ithal ürünlerine ulaşmasını sağlamaktadır. Katar, geçtiğimiz yıllarda hidrokarbon sektörüyle ilişkili sanayi alanında hatırı sayılır derecede dikey çeşitlendirme gerçekleştirmiştir. Sağlam ekonomisi ve son dönemlerde gerçekleşen güçlü iktisadi gelişimin desteklediği güçlü bir mali sektörü vardır. Bu sektör, 2003-2004 petrol döneminin başlamasıyla birlikte Merkez Bankası'nın uyguladığı çevrim karşıtı ithiyati mali politikalar sayesinde güçlenmiştir. Bu korumalar, darbelere sağlam bir zırh oluşturmuş; faizlerin yükselmesi ve ekonomik gelişmeyle birlikte iç ve dış borçlanmada aşırı açılmaya sınır getirmiştir.¹³⁵ Katar para birimi de aynı şekilde güçlüdür. Çünkü Katar'ın sağlam ekonomisi, devasa maddi ve tamamen yeterli milli rezervler tarafından desteklenmektedir. Hem paranın hem de egemen tahvillerinin tedavülünün sınırlı olması nedeniyle dış spekülasyonlara alan bırakmamaktadır.

Aşağıda ambargonun Katar ekonomisine etki ettiği kanalları ele alacağız. Bunlar; reel sektör, finans sektörü, güven faktörü gibi alanlardır. Bunları ele alırken her birindeki güçlü ve zayıf yönleri, Katar'ın kısa vadede ambargoya karşı kullandığı politikaları ele alacağız.

¹³⁵ Tim Callen vd., "Economic Diversification in the GCC: Past, Present, and Future", *Staff Discussion Notes* (S.14/12), International Monetary Fund (IMF), 2014.

A. Reel Sektör

Güç Kaynakları:

Büyük Doğal Kaynaklar ve Doğru Ekonomik Politikalar.

a) Yapısal Üretim Politikaları: Bu politikalar sayesinde Katar, dünyanın en büyük üçüncü doğalgaz rezervine sahip olması hasebi ile gaz üretimi ve ihracatında dünyada ilk sıraya yükseldi.

b) Modern Alt Yapıyı Güçlendirme Çalışmaları: Modern iletişim ve ulaşım ağı, yüksek kapasiteli havaalanı ve liman, lojistik merkezler, sanayi şehirleri vb. yerler ambargoya ülkelerini aşmasını, gıda güvenliği için stratejik stok yapmasını, temel ve öncelikli ürünlerin lojistik teminini sağlamaktadır.

c) Dikey Çeşitlendirme Politikaları: Gelir kaynaklarını çeşitlendirmek için demir çelik endüstrisi gibi alanların yanı sıra petrokimya, gübre gibi ilişkili sektörleri geliştirmek.

d) Yatırım Politikaları: Hidrokarbon sektöründen elde edilen gelirlerle birikim ve yatırım yapmak, bunları coğrafi, jeo-politik ve maddi alanlara dağıtmak. Böylece durgunluk ve kriz dönemlerinde kullanmak, gelir kaynaklarını çeşitlendirmek, Katar Milli Servet Fonu vasıtasıyla gelecek nesillerin haklarını korumak. Bu fonun rezervi, 2016 yılındaki % 225 GSYİH ile krizden önce 340 milyar dolardı. 180 milyar dolara yakını yarı likit varlıktır. Bu durumda söz konusu fonun rezervinin ön görülen fiyatlar ve harcamalara göre gelecek 25 yıl boyunca yeterli olması beklenmektedir.

Gelişim Kaynakları:

Dış Ticaret: Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin ekonomilerinin çeşitli olmaması ve onlardan ithalatın sınırlı olması nedeniyle Katar'ın gelişim kaynakları sınırlıdır. Katar'ın BAE'den aldığı ürünler, toplam ithalatının %

9'unu oluşturur. (Büyük çoğunluğu Dubai Limanı üzerinden yeniden ihraç ticaretidir. Bu sistemdeki en büyük ekonomiden yaptığı ithalatın oranı ise % 4'tür).¹³⁶ Ancak yoğurt, bazı sebzeler, kümes hayvanları ve yapı malzemeleri gibi temel tüketim ürünleri yoğunluktadır. Bütün bu ürünler üretimi zor olan ürünler değildir ve yerel olarak da kaliteli seviyede üretilmeleri mümkündür. Aynı şekilde çok kolay bir şekilde başka kaynaklardan ithal edilmeleri ve eksikliklerinin giderilmesi de mümkündür. Zaten fiilen gerçekleşen de bu olmuştur. Ancak eskiden İş Birliği Konseyi ülkelerinin tek bir sistem olduğu ve birbirlerini tamamladıkları görüşü hâkimdi. Bu nedenle pazar ihtiyaçlarını tamamlamak için birbirlerine güvenmelerinde bir beis yoktu. Hatta piyasaların bütünleşmesi, ticari ürünlerin, üretim faktörlerinin ve bireylerin serbest dolaşımı İş Birliği Konseyi'nin Birleşik Ekonomik Anlaşma'da öngördüğü hedeflerden biriydi. O zamanlar kimsenin aklına bir gün gelip de üye devletlerden birine, komşu ve kardeş devletler tarafından süt, yoğurt ve ilaçlar gibi temel ihtiyaç olan ürünlerin girmesinin yasaklanabileceği gelmemişti. Katar'ın açıklarının kaynakları ve uzantıları özetle aşağıdaki gibidir:

a) Dış ticaret hacminde sınırlı bir daralma: Ambargonun ilk ayında geçici ithalat yıllık bazda % 40 geriledi. Yeniden yükselmesi ithalat kaynak ve araçlarının değiştirilmesinden sonra ağustos ayında oldu.

b) Fiyatlarda sınırlı yükselme: ambargonun ilk iki ayında gıda ürünlerindeki yıllık enflasyon % 4.5'a yükseldi. Ağustos ayında genel enflasyonun negatif alanda kalmasıyla birlikte % 2,8'e geriledi.¹³⁷

c) Tek karasal geçit (Salwa): İthalatın yeniden ihracında bölgesel tek limanda yoğunluk oluştu. (Dubai)

B. Turizm Sektörü

2016 yılında 15 milyar dolarlık hacmi olan bir sanayi olduğu göz önüne

¹³⁶ Institute of International Finance (IIF, 2017).

¹³⁷ "Qatar: Growth downgraded as GCC dispute hits an impasse", National Bank of Kuwait, 2 Ekim 2017.

alındığında, ulaşım ve turizm hizmetleri sosyal turizm ambargosundan, kara ve hava yolculuğunun yasaklanmasından en çok etkilenen sektör olacaktır.¹³⁸

Ticaret ve Seyahat Ambargosuna Karşı İzlenen Politikalar

a) Ambargo nedeniyle bazı ürünlerin ithalatında sorun çıkınca hükümet hızla müdahale etti. İthalatçı, dağıtımçı ve fiyat kontrolörü rolünü üstlendi. İthalat kaynaklarını ve araçlarını çeşitlendirdi. Yeni kaynaklar, hava ve deniz ikmal hatları açtı. Ambargo devletlerini baypas etmek ve temel ithalat ürünlerine doğrudan ulaşmak için yüksek kapasiteli alt yapısını; Hamad Havaalanı ve Hamad Limanı'nı kullandı. Böylece ticari ürün akışını ve fiyat dengesini rekabet sınırında kalması için güvenceye aldı. Bu şekilde alınan ürünler hem çok çeşitli hem de yüksek kalitesi yanı sıra uygun fiyattaydı.

b) Gıda güvenliğini sağlamak için depolama kapasitesi ve öncelikli ürünlerin lojistik tedarik kapasitesi genişledi. Bu amaçla lojistik, endüstriyel ve ticari şehirler kuruldu.

c) Gaz üretiminin % 30 artırılmasıyla üretim yıllık 100 milyon tona ulaştı. Bu da reel ve mali sektörlerin istikrarı ve sürekliliği için kaynak sağladı. Ekonomide güven faktörünü güçlendirdi. Ambargonun direk ve dolaylı etkileri nedeniyle yabancı rezervlerdeki muhtemel düşüşü tazmin edecek yabancı sermayeyi çekme çalışmalarını güçlendirdi.

d) Devlet, hayvancılık ve tarım alanında yerel üretimi teşvik eden, özel sektörü destekleyen politikalar izlemeye başladı.

d) Uluslararası turizmi çekme politikaları izledi.

e) Katar havacılığına rotalar açmak için uluslararası hukuka başvurdu.

Bu politikalara binaen, aşağıdakiler gibi bir dizi önlem almak suretiyle Katar

¹³⁸ "Qatar Research Note: GCC Rift Weights on the Outlook", İnstitute of International Finance, 6 Haziran 2017.

ekonomisindeki güç faktörlerini arttırmak mümkündür.

1. Kaynakları, ithalat araçlarını, ticari ortakları ve dış yatırımları çeşitlendirmekte süreklilik.
2. En az iki yıl yetecek şekilde depolama gücünü genişletmek. (Gıda güvenliğini, öncelikli ürünlerin ve diğerlerinin lojistiğini sağlamak için).
3. Tekelci uygulamalarla mücadele.

C. Mali Sektör

Güç Kaynakları:

a. Geçen yıllar boyunca gerçekleşen güçlü iktisadi gelişme ve sağlam iktisadi temeller.

b. Merkez Bankası, hükümet ve Katar Egemen Fonu tarafından tutulan devasa döviz rezervleri.

c. Bankacılık sistemi: 2003 yılında petrol döneminin başlamasıyla Merkez Bankası'nın izlediği çevrim karşıtı, ihtiyati politikalar sayesinde bankacılık sistemi sağlam bir kale olmuştur. Bu politakayı izlemenin amacı ekonomik gelişme ve faizlerin yükselmesiyle aşırı iç ve dış borçlanmayı sınırlamaktı. Bu politikalar mali sektördeki açığı, dengesiz birikimi ve finansal kırılganlığı sınırladı.¹³⁹ Geçen 15 yıl boyunca Katar bankacılık sistemi bölgeyi vuran krizlerden en az etkilenen bankacılık olmuştur. (2006 borsa balonu, 2008 küresel kriz).

d. 2016 yılı bankacılık sektörü verileri kâr oranının iyi olduğunu gösterdi. (Ortalama öz sermaye kârı % 14.5). Aynı şekilde likitidenin rahatlatıcı olduğunu gösterdi. (Likit aktiflerin toplam aktiflerdeki oranı % 30). Sermaye yüksek (% 16), tahsil edilemeyen borç oranı ise düşüktür. (% 1.33).¹⁴⁰

¹³⁹ Tim Callen vd., "Economic Diversification in the GCC: Past, Present, and Future".

¹⁴⁰ Qatar Central Bank, Financial Stability Review 8, 2016.

e. Para birimi: Para birimi, Katar'ın güçlü ekonomisi, merkez bankası, hükümet ve milli fonunda bulunan büyük nakit ve devlet rezervleri tarafından desteklenmektedir. Sınırlı arzı nedeniyle dış spekülasyonlara alan bırakmamaktadır. Tarihi olarak da son onlarca yılda gerçekleşen ekonomik krizler, bölgenin yaşadığı savaşlar ve son Körfez krizi sırasında Katar riyali döviz kuru sisteminin en istikrarlı ve güvenilir sistem olduğu ispatlanmıştır.

Gelişim Kaynakları:

Gelişme sınırlıdır: şöyle ki ambargosunun başlangıcında, yurtdışı yerleşiklerinin 52 milyar dolar olan toplam mevduatının 15-20 milyar doları ambargo devletlerine aitti. Bu da bankacılık sektöründeki toplam mevduatın % 25'iydi. Standard & Poor's'a göre 2017 Temmuz ve Haziran aylarındaki sermaye çıkışı, büyük çoğunluğu ambargo devletlerinin mevduatı olmak üzere 8 milyar dolar ve 15 milyar dolardır. Katar bankacılık sektörünün Körfez İş Birliği Konseyi ülkelerindeki varlıkları ise toplam varlıklarının % 27'si olarak tahmin edilmektedir.¹⁴¹

Katar'a Karşı Ekonomik Savaş: Aşamaları ve Araçları

Ambargo devletlerinin Katar'a karşı başlattığı kısıktırma ve nefret kampanyasını, her gün çevirdikleri entrikaları gözlemleyenler için, ekonomik cephenin bu çatışmanın hedefi olacağı aşikârdı. Hedef tahtasının ortasında da ulusal para birimi vardı. Para birimi, teorik de olsa, Katar'a en büyük zararın verilebileceği, uzun vadede --üstelik çok küçük bir külfetle- ekonomisinin çöktürülebileceği yumuşak karındı. Gerçekleşmesi umulan nihai hedef, zayıflatmak ve düşürmek maksadıyla Katar'daki rejimin istikrarını sarsmaktı. Bir ülkenin, egemenlik sahibi başka bir ülkenin para biriminin ve ekonomisinin istikrarını sarsmayı planlaması ve bunun için çabalaması ekonomik savaş kabul edilir.

Katar riyalini hedef alma çalışmaları krizin başlamasıyla başladı. Yerel spot döviz piyasasında ilk ve ikinci haftalarda arttı. Bu durum, 2017 Haziran'ının

141 "Qatar Research Note: GCC Rift Weights on the Outlook".

sonlarında dış piyasaya yönelmeden önceydi. Krizin başlangıcında bir şok ve siyasi gerginlik faktörü söz konusuydu. Buna (Dubai'den dolar temin eden birçok döviz şirketi tarafından) Dubai'den ABD doları arzında ani bir kesinti eşlik etti. Üstelik yıl sonu tatilinin ve bayram dönemlerinin başlamasıyla dolara yıllık talebin zirve yaptığı bir dönemde. Görünüşe göre bu zamanlama mümkün olan en kötü sonucu yaratmak için dikkatle planlanarak seçilmişti. Buna ambargo devletleri tarafından başlatılan bir medya kampanyası eşlik etti. Amaç, Katar para biriminin değeri ve güvenilirliği konusunda şüphe oluşturmak, kaygı ve kafa karışıklığı yaratmak, Katar riyalinden kurtulmak ve sermayeyi kaçırmaya teşvik etmektir. Hedef, Katar'daki döviz kuru sistemini kırmak, yıkılmaya sürüklemek ve para birimini zayıflatmak, Katar ekonomisinde mümkün olan en feci etkileri oluşturmak, ekonomik ve mali sistemi sarsmaktır. Ama bunların hiç biri olmadı. Ambargo medyası güvenilirlikten mahrum, ön yargılı, profesyonellik ve nesnellikten uzak olduğu ve ayrıca krizin başladığı andan beri insanların aklını küçümsediği için diğer para birimlerinin lehine olacak şekilde Katar dâhilinde Katar riyalinden kurtulmaya yönelik ikna çabalarında başarısız oldu.

Bahsi geçen süreç çok kısaydı. Fakat ambargo devletlerinin Katar'a karşı açtığı savaşın en tehlikeli aşamasıydı. Bundan sonra Katar riyaline saldırılar Katar dışına taşındı. Bu da hamlelerin başarısız olacağını müjdeliyordu, çünkü Katar riyali taşıyanlar Katar'ın içindeydi, dışında değil. 2017 Haziran'ının sonlarında Katar riyalini bazı dış pazarlardan çıkarma girişimleri oldu. Bu süreci Hintli milyarder Shetty yönetiyordu. Kendisinin Abu Dabi hükümeti ile sıkı ilişkileri vardı. İngiltere ve diğer ülkelerde döviz alım satım hizmeti veren meşhur Travelex döviz şirketi ona aitti ve bunun yanı sıra BAE döviz şirketinin hissedarıydı.¹⁴² Bundan sonra Katar'ın milli tahvilleri ve Riyal, özellikle BAE

142 Daha fazla bilgi için müellifin Katar'a karşı yürütülen savaşa dair olan raporuna bakınız: el-Hatır, Halid b. Raşid, "Katar'a Karşı Ekonomik Savaş... Araçları ve Hedefleri" el-Cezire.net 4 Ocak 2017. (Erişim tarihi: 08.06.2021) <https://www.aljazeera.net/ebusiness/2017/12/4/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D8%B9%D9%84%D9%89-%D9%82%D8%B7%D8%B1-%D8%A3%D8%AF%D9%88%D8%A7%D8%AA%D9%87%D8%A7>

Ayrıca bkz: <https://twitter.com/ajarabic/status/937711951051935746?s=24> (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

Kaynak metinde verilen linkler, çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

olmak üzere, bazı ülkelerde manipüle edildi. Amaç, ekonominin krizde olduğu, devletin çok sert bir siyasi kriz yaşadığı izlenimi vermek, döviz kur sisteminin güvenilirliğine dair şüpheler oluşturmak, gerginlik, kaygı yaratmak, böylece herkesin Katar riyalinden ve yatırımcıların da Katar varlıklarından ve devlet tahvillerinden kaçmasını sağlamak için devlet tahvilleri de manipüle edildi. Bunu sermayenin çıkışı, para biriminin değerine baskı, yüksek enflasyon ve egemen rezervlerinin düşmesi izleyecekti. Katar devlet fonlarını manipüle etme operasyonlarını Abu Dabi Hükümeti adına Amerikalı milyarder, Lüksemburg'daki Havilland Bankası'nın sahibi David Rowland yönetti.¹⁴³

Ambargo devletlerinin gerçekeleşmesini istediği olumsuz etkileri ve Katar'a yönelik ekonomik savaşın ardındaki olası senaryoları (teorik olarak) şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Borç vermede Katar'ın faiz oranlarının yükselmesi.
2. Katar devlet tahvillerinde sigorta değerinin yükselmesi.
3. Katar'ın kredi notunun düşmesi.
4. Katar'ın borçlanmada zorlanması.
5. Sermayenin dışarı çıkması.
6. Para biriminin değerine baskı yaparak güvenilirliğini sarsmak. Ayrıca döviz piyasasının istikrarını bozmak, ardından da panik ve kafa karışıklığı yaratmak.
7. Döviz kuru sisteminin çökmesi ya da para biriminin değerinin zayıflaması, enflasyon oranlarının artışı. Bunlar halkın içerde şikâyetlerinin artmasına neden olacak şeylerdi. Ardından ekonomik istikrarın, sonra da sosyal ve siyasal istikrarın sarsılmasına imkân sağlayacaklardı. Sonuçta ulusal güvenliği tehdit edecek ve varacağı en kötü nokta sistemin istikrarını sarsmak olacaktı. Daha büyük felaket olan diğer bir ihtimal ise şuydu:

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Hatır, "Katar'a Karşı Ekonomik Savaş".

8. Katar'ın milli rezervleri; para birimini desteklemek, mali ve kur sisteminin istikrarını sağlamak için sürekli kan kaybedecekti. Zamanla da devletin mali gücü tükenecekti. Ambargoyu uzatmanın sebeplerinden biri de buydu. Ayrıca Katar'ın alt yapı projelerini ve dünya kupası şampiyonası planlarını bozma planları vardı. Bunun varacağı en kötü sonuç ise dünya kupası projeleri, alt yapıyı geliştirmek için gerekli olan malzemeler, nakliye araçları gibi ekipman ve temel ürünlerin ithal masraflarını karşılayamamak olacaktı. Hatta bu durumda, uluslararası standartlara göre, temel ihtiyaç ve gıda ürünlerinin ithalat masraflarını da ancak birkaç ay karşılayabilecekti.

3. Ekonomik Savaşa Karşı İzlenen Politikalar

Bu tehditler karşısında Katar devleti para birimini korumak için tedbirler aldı. Büyük çoğunluğu ambargo devletlerine ait olan sermayenin çıkışını tazmin edebilmek, para biriminin, bankacılık ve finans sisteminin istikrarını güçlendirmek için krizin ilk iki ayında bankacılık sistemine 23 milyar dolar değerinde mevduat ve likitide enjekte etti. Ekonomik istikrarı güçlendirmek için ekonomiye de bütün olarak 38.5 milyar dolar enjekte etti. Bu noktada Katar'a ve para birimine karşı başlatılan ekonomik savaşın ve ona eşlik eden medya kampanyalarının başarısız olmasında rol oynayan en etkili iki faktörü belirtmek gerekiyor. Katar riyalini speküle etme çabaları, daha önce de bahsettiğimiz gibi, faydasızdı; çünkü Katar riyali yurt dışında tedavülde değildi. Katar devlet tahvillerini üzerindeki spekülasyon çabaları da aynı şekilde faydasızdı; çünkü onların da dünya para piyasalarındaki tedavülü sınırlıydı. Ayrıca yüksek getirisi ve kredi puanı (AA-) nedeniyle uluslararası bankaların elinde bulunuyordu. Katar'ın finansal sistemini sarsmayı ve para birimini zayıflatmayı hedefleyen medya kampanyalarını başarısızlığa uğratan bir diğer faktör yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu medyanın güvenilir olmamasıydı. Son olarak merkez bankası, hükümet ve milli fonunda bulunan büyük nakit rezervler, para birimini ve Katar tahvillerini hedefleyen girişimlerin başarısını iyice zorlaştırıyordu. Bu girişimler, dünyanın en büyük sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatçısı ve üreticisinin gerçekten güçlü ekonomisi ile desteklenen sağlam önlemler

duvarına çarpıyordu. Bu noktada belirtmek gerekir ki Körfez bölgesindeki en iyi ekonomilerden birinin döviz kuru rejimini kırmak iki tarafı keskin bir bıçaktı. Onu kullanan kişiye dönebilir, bölgedeki diğer ülkelere sığırayabilir ve ABD doları ile irtibatı dolayısıyla ABD ile ortak para birimi bölgesini oluşturan sistemde kur krizinin fitilini ateşleyebilirdi. Bu sistem zaten petrol fiyatlarındaki düşüşten kaynaklı ekonomik zorluklar ve baskılardan muzdaripti.¹⁴⁴ Mesela yüksek riskli olan Bahreyn, Konsey ülkeleri arasında en savunmasız olandı. Çünkü Bloomberg Ajansı'nın 2017 Ekim'inde yayınladığı rapora göre mali sıkıntıdaydı ve döviz kurunu tehlikeye sokabilecek şekilde yabancı rezervin düşmesinden muzdaripti. Bu durum da para biriminin değerinin düşmesine ya da zayıflamasına sebep olabilirdi. Rapora göre Bahreyn, para biriminin değerini düşürmek zorunda kalması durumunda salgının yayılma tehlikesine karşı bazı Konsey üyelerini uyarıyordu. Geçen yüzyılın 90'larının son döneminde Doğu Asya'da yaşanan ekonomik krizin Tayland'daki kur krizi ile başladığını, çok geçmeden komşu Doğu Asya ülkelerine yayıldığını hatırlamakta fayda var. Bankacılık sistemindeki ve mali sistemdeki güç faktörlerini arttırmak için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekiyordu:

1. Finans sektörünü sürekli kontrol etmek ve güçlendirmek.
2. Önlemlere dair talimatlara bağlılığın vurgulanması ve güçlendirilmesi.
3. Katar borçlanma senetleri piyasasının sürekli kontrol edilmesi. Alım-satım hareketleri, alıcının ve satıcının kim olduğunun denetlenmesi.
4. Finans ve bankacılık sisteminde kalifiye işçi bulundurmak.

İhtiyaç durumunda yapılabilecekler:

5. ABD para politikalarından ayrılmak.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Reuters'in müellifle yaptığı roportaj: "Qatar could adopt more independent monetary policy if needed", *Reuters*, 26 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 25 May 2018): <https://reut.rs/2IYxyhe>

¹⁴⁵ "Qatar could adopt more independent monetary policy if needed".

6. Mevduat ve sermaye arttırımı ile bankaları desteklemek.
7. Müşteri mevduatlarını sigortalamak.
8. Sermaye transferine kısıtlamalar getirmek.

Güven Savaşı

Güç Kaynakları: Katar ekonomisinin sahip olduğu yer altı ve yer üstündeki reel ve finansal varlıklar, ekonomik ve politik krizle her alanda mücadele için yürüttüğü karşı politikalar. Katar'ın izlediği sağlam ekonomik politikalar, aktif medya ve diplomasi politikaları kendisine güven yanı sıra içerde destek, dışarda da güvenilirlik ve saygınlık kazandırdı. Mesela gaz üretiminin % 30 arttığını ilan etti ki bu da ardından şunları getirecekti:

- a. Katar ekonomisine güvenin artması.
- b. Doğrudan yabancı yatırımları çekme.
- c. Hidrokarbon sektöründeki gelirin artması. Bu da hidrokarbon dışındaki piyasalardaki düşüşü tazmin edecekti. Devasa Barzan gaz sahasında üretimin başlamasıyla 2018 GSYİH'nın % 3'ün üzerine çıkması.
- d. Kriz nedeniyle finans, ithalat gibi sektörleri desteklemekten dolayı devlet rezervlerinde meydana gelen düşünün tazmini.
- e. Küresel gaz piyasasında Katar'ın payının artması.

Gelişme Yönleri:

- a. Ambargonun ve siyasi gerginliğin sürmesinin güven faktörünü olumsuz etkilemesi doğaldı. Bu da iş dünyasına, yatırımlara, mevduat ve finans çevrelerine olumsuz etki edecekti. Ayrıca hidrokarbon dışındaki sektörlerin

gelişmesine de olumsuz yansıyacaktı. Nitekim 2017-18 yıllarında krizden önce % 5.3 olan oranın % 1.3'lük bir düşüşle % 4'e gerilemesi bekleniyordu.¹⁴⁶ Ancak hidrokarbon sektörü ambargodan etkilenmeyecekti. Bu sektörün gelişimi 0.2'lik hafif bir düşüşle -0.5 olmuştu. Bu da Katar'ın OPEC'teki payına bağlı kalmasının gereği idi. Ayrıca Dünya Bankası'nın tahminlerine göre gelişmenin 2017'de % 1.8 – 2 ve 2018'de % 4 olması için kısıtlamaya gidilmesinden dolayıydı.

b. Söylentilerin ve provakasyonların yayılması.

c. Para birimi ve finans sektöründeki istikrarı bozmak için entrikalar çevrilmesi.

Güven Faktörünü Güçlendirmek İçin İzlenilen Politikalar

a. Ulusal yeterlilik alanında seçkin bir grubun ortaya çıkmasıyla, halkı bilinçlendirmek, güveni arttırmak ve gerek bölgesel gerekse uluslararası mahfillerde Katar'ı savunmak için Katar'ın etkileyici medya aygıtının kullanılması.

b. Hükümetin gaz üretiminin artırılmasına müdahale etmesi. (77'den 100 milyon tona). Bu durum hem reel sektörü hem de finans sektörünü destekleyecek ve güven faktörünü sağlamlaştıracaktı.

c. Bazı alt yapı projelerinin açılışını yapmak. (Hamad Limanı, lojistik merkezler vs.) Alt yapı ve dünya kupası programlarına devam etmek. Daha önce planlandığı gibi ekonomiyi çeşitlendirmek. Bunlar yatırımcılara olumlu işaret verecek şeylerdi.

d. Orta vadeli çeşitlendirme proje ve planları yapmak ve bunları açıklamak.

Bu politikaları desteklemek için bir dizi ek tedbir almak gerekir:

¹⁴⁶ "Qatar: Growth downgraded as GCC dispute hits an impasse".

1. Sorunlara, çözümlerine ve izlenen politikalara dair şeffaf ve açık olmak.
2. Ekonomiye çeşitlendirmek için uzun vadeli yapısal reform politikaları tasarlamak ve bunları açıklamak.
3. Yatırımcılara olumlu mesaj verecek her türlü politika ve proje.
4. Ulusal, bölgesel ve uluslararası alanlarda Katar'ı savunmak ve konumunu anlatmak için medyayı ve Katar'ın yetkinlik gruplarını en etkili şekilde kullanmak.
5. Şeffaflık ve açıklık politikası izleyerek uluslararası düzeyde ekonomik ve siyasi açılardan etkili devletlerde yapılan ticari-mali ortaklıkları ve yatırımları çeşitlendirmek için çalışmak.

Sonuç

Açık bir şekilde görülmektedir ki ambargonun ve ona eşlik eden uygulamaların hedefi siyasi kararlarında özgür olmaktan ve egemenliğinden vaz geçmesi, ambargo devletlerinin hegemonyasına boyun eğmesi için Katar'a baskı yapmaktır. Yine açık bir şekilde görülmektedir ki ambargo devletlerinin, adeta savaşta galip gelmiş ülkelermişçesine yaptıkları taleplerin kabul edilmesi imkânsızdı. Birinci dünya savaşından sonra ittifak devletlerinin Almanya'ya dayattığı şartları düşünün. Bu şartlar sanki reddedilsin ve sonrasında ambargo devletlerinin Katar'a askeri operasyon düzenlemelerine varacak kadar saldırgan uygulamaları için mazeret olsun diye yazılmıştı. Ambargo devletleri Katar üzerindeki baskılarını mümkün olan her yolu deneyerek sürdürmüşlerdi. Ekonomik ambargodan alın ekonomik, diplomatik ve medyatik savaşa kadar. Katar'a teröre destek verme suçu atmaya ve ona karşı entrikalar çevirmeye kadar. Sanki ambargo ve ekonomik savaşın hedefi özellikle Katar ekonomisinin istikrarını sarsmak, rejimin istikrarının bozulmasını sağlamak ve yönetimi düşürmek için ekonomisini yıkmaktı. Ambargo, ekonomik

savaş hedeflerini gerçekleştiremedi. Hatta tam aksi sonuçlara neden oldular. Ambargo Katar ekonomisini zayıflatmak yerine güçlendirdi. Kendine güvenini daha da arttırdı. Kaynaklarını ve ithalat araçlarını çeşitlendirmesini sağladı. Ticari, mâlî ortaklıklarını genişletti. Maddi, coğrafi ve jeo-politik alanlardaki dış yatırımlarını arttırdı. Bu ambargo, adeta Katar'ın bazı eksiklikleri tamamlansın, gerekli gücü ve sağlamlığı kazansın diye yapılmış güçlendirici bir aşı mesabesindeydi.

KATAR'DAKİ HAMAD LİMANI'NIN GENİŞLETİLMESİ: EKONOMİK VE JEO-POLİTİK YANSIMALAR

Nasır et-Temimî

Giriş

Katar 2017 Eylül ayının başında Uluslararası Hamad Limanı'nı açtı. Bu tarih, normal bitiş tarihinden altı ay önceydi ve Katar'ın yaptığı birçok resmi açıklamaya göre maliyeti beklenenden daha düşük olmuştu. Bu liman, Körfez bölgesinde ve genel olarak Orta Doğu'daki en büyük limanlardan biridir. 2020-21 yıllarında tam kapasite çalışmaya başladıktan sonra bölgedeki en büyük ikinci ya da üçüncü liman olacağı tahmin edilmektedir.

Uluslararası Hamad Limanı'nın açılması beşinci ayına giren Körfez krizinin tam ortasında olmuştu. Liman'ın ambargonun zorluklarını aşmada önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Bu liman doğrudan uluslararası sulara açılma imkânı sağlayacak ayrıca Katar ve dünya ülkeleri arasındaki ticaret hareketini canlandıracaktır.

Kısa vadede limanın Doha'ya ihtiyacı olan bağımsızlığı daha çok sağlayacağı kesindir. İthalat ve ihracat maliyetlerini düşürecek, hem Duabi'deki Cebel Ali Limanı'na hem de Suudi Arabistan'la arasındaki kara yollarına bağlı kalmadan dış ilişkilerini güçlendirecektir.

Orta ve uzak vadede ise Körfez bölgesine, bir yandan yeni inşaatlar yapmak, bir yandan da öncekileri güçlendirmek için milyarlarca dolar akıtılmasıyla bağlantılı olan bu limanın kapasitesinin artması beklenmektedir. Bu durum bölgeyi limanlarla dolu hale getirebilir ve sonuçta bölgedeki limanlar arasında ticari bir savaşın patlak vermesine kadar gidebilir. Körfez ülkeleri arasında entegrasyon ve iş birliği olmazsa birbirlerin zararına olabilir.

Hamad Limanı ve Ulusal İhtiyaçları Karşılama

Hamad Limanı inşaatı Katar'ın 2030 vizyonuna uygun olarak, Doha'nın enerjiden bağımsız alanlarda ekonomisini çeşitlendirme çabaları çerçevesinde 2010 Haziran'ında başladı. Liman, Katar'ın güneyindeki Müseyid şehrinde bulunmaktadır. 28.5 kilometre karelik bir alandadır. Yani Doha Limanı'nın 14 katına denk gelen bir alan. 7.4 milyar dolara varan bir maliyeti olmuştur.¹⁴⁷

Limanın, şu andan itibaren 3-4 yıl gibi bir sürede tamamlandığında toplam kapasiteleri 3 milyon metrik tona (3.3 milyon tona) varan 3 terminal içermesi planlanmaktadır.¹⁴⁸ İlk aşamada liman, 2 milyon TEU'yu (standart 20 fitlik konteyner) hareketi sağlayabilecek kapasitede olacaktır. Tam kapasite çalıştığı zaman, Doha Limanı'nın 500-750 konteyner kapasitesine karşı Hamad Limanı'nın 7.5 milyon TEU'ya çıkması beklenmektedir.¹⁴⁹

Bu noktada Uluslararası Hamad Limanı'nın rıhtımının 4 km'yi aştığını, 700 m. (2297 fit) genişliğinde ve 17 metreye varan derinlikte olduğunu belirtmekte fayda var. Bu ölçüler limanı dünyada en fazla gemi kabul eden liman haline getirmektedir.¹⁵⁰ Bu, konteyner gemilerinin Katar'a doğrudan gitmesine imkân sağlayacaktır.

Birinci terminal 2016 yılının sonunda çalışmaya başladı. Ancak liman, Doha ve Dubai'deki Cebel Ali Limanı ile yapılan anlaşmalar nedeniyle 2017 yılının başlarına kadar tam kapasite çalışmadı. Körfez krizi ve Katar'a ambargonun başlamasının ardından Doha, Uluslararası Hamad Limanı'na konulan sınırlamaları kaldırdı ve 5 Eylül 2017'de resmi olarak açılışını yaptı.

¹⁴⁷ "Qatar inaugurates mega-port amid trade blockade", *JOC*, 7 Eylül 2017.

(Erişim tarihi: 12 Mayıs 2021): https://www.joc.com/port-news/international-ports/qatar-inaugurates-mega-port-amid-trade-blockade_20170907.html

Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

¹⁴⁸ "Qatar Opens Big Port to Ease Gulf Blockade", *The Wall Street Journal*, 7 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 10 Eylül 2017):

<https://www.wsj.com/articles/qatar-opens-port-to-ease-blockade-1504713505>

¹⁴⁹ "Qatar Opens Big Port to Ease Gulf Blockade".

¹⁵⁰ "Qatar Opens Big Port to Ease Gulf Blockade".

Buna göre Hamad Limanı'nın temel işlevi şu anda Katar'ın büyüyen yerel ekonomisinin ihtiyaçlarını ve 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapması ile ilgili projelerin ihtiyaçlarını karşılamaktır. The Economist İstihbarat Birimi'nin (EIU) açıklamaları göstermektedir ki dünya kupası ile ilgili projelerin maliyeti son noktada 65 milyar dolara ulaşacaktır.¹⁵¹

Ambargo önlemlerine uyum sağlayabilmek için Katar hızla yeni ticari ortaklıklar ve alternatif ticari yollar kurdu. Gıda ürünlerini ithal etmek için Türkiye ve İran'a yönelince İran hava yollarını ve kendisine yakın olan Umman limanlarını kullanmaya başvurmuştu. Doha ayrıca Çin, Hindistan ve Pakistan dahil olmak üzere birçok ülkedeki başlıca limanlar ile de direkt nakliye hattı kurdu. Malezya ve Tayvan arasında da iki direkt hat kurma çalışmaları vardır.¹⁵²

Bu çerçevede Uluslararası Para Fonu'nun 2017 Ağustos'unda Katar'ı ziyaretinin ardından hazırladığı rapor, hükümetin hızlı hareket etmesinin bazı ticari ilişkilerin gidişatını değiştirdiğine, gıda temini için alternatif kaynaklar bulmasının da yaşanması muhtemel mağduriyetler hususundaki korkuları hafiflettiğine dikkat çekmektedir. Başlangıçta kaygılar, ticari ilişkileri kesmenin temel alt yapı projelerini etkilemesinden kaynaklıydı. Ancak bu kaygılar da yapı malzemeleri için stok sağlanması ve alternatif ithalat yollarının temin edilmesi ile azaldı.¹⁵³

Burada şunu da belirtmeliyiz ki 2017 Haziran'ında ambargonun uygulanmaya başlamasıyla birlikte ithalat o ay yıllık bazda %40 azaldı. 2017 Temmuz'undaki kısmen iyileşse de yıllık bazda geçen yıla göre %35 daha azdı.¹⁵⁴ Sonuç olarak Doha, dünya devletleri ile ticari alışverişinin kısa sürede eski haline dönmesinde Uluslararası Hamad Limanı'nın hayati bir rol oynayacağına dair büyük umutları beslemektedir. Katar ithalatının %38 artışla 8.68 milyar

¹⁵¹ "Country Report: Qatar", *The Economist Intelligence Unit (EIU)*, Eylül 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/AoZPpz>

¹⁵² "Qatar Opens Big Port to Ease Gulf Blockade".

¹⁵³ "Para Fonu Uzmanları Katar Ziyaretini Bitiriyorlar." *Uluslararası Para Fonu*. 30 Ağustos 2017. (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/9Twnyt>

¹⁵⁴ "Qatar Opens Big Port to Ease Gulf Blockade".

riyale (2.38 milyar dolara) sıçramasından sonra yapılan Ağustos ayı ticaretine dair resmi açıklamalar da bu eğilimi desteklemektedir.¹⁵⁵

Hamad Limanı ve Ekonomik Çeşitlendirme

Hamad Limanı'nın açılışı Ekonomik İşler ve Yatırım Yüksek Konseyi'nin, İkinci Ulusal Kalkınma Stratejisini onaylamasının ardından geldi. Bu stratejinin en önemli özelliği, ekonomik aktivitelerin çeşitlendirilmesi, petrol ve gaza bağımlılığın azaltılması yönündeki çabaların artırılmasını vurgulamasıydı. Bu limanın çalışmaları belki de bu yönde atılan en önemli adım olacaktı. Nitekim Katar'ın petrol dışındaki ihracatlarını arttırmak, ileri teknoloji sanayileri, imalat sanayileri ve petrokimya gibi önemli sektörlere yabancı yatırımcıyı çekmek için Doha'nın yürüttüğü çalışmalar kapsamında limana komşu bir ekonomik bölge kurulmuştur.¹⁵⁶

Kısa vadede Katar Hükümeti, Hamad Limanı'nın Katar ve dünya devletleri arasındaki uluslararası ticarete, ithalat masraflarının düşmesine, Katarlı gençlere iş fırsatları yaratmaya, ülkenin temel maddeleri stoklamasına katkı sağlamasını ummaktadır. Üstelik uluslararası deniz yollarının inşası da ülkenin rekabet gücünü arttıracaktır. Limanın, serbest veya ekonomik bölgelerin küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından işletilmesi yoluyla özel sektöre de güçlü bir ivme kazandırması beklenmektedir.

Orta ve uzun vadede ise, özellikle de ikinci etabın tamamlanmasının ve limanın tam kapasite çalışmaya başlamasının ardından Katar Hükümeti, ülkeyi önemli bir bölgesel merkez haline dönüştürmeyi dört gözle beklemektedir. Bu bağlamda Doha, Uluslararası Hamad Limanı'nın Irak, Kuveyt, İran gibi körfez ülkelerinin ve Güney Asya ülkelerinin ihtiyaçlarını gideren bir merkeze

¹⁵⁵ "Katar İthalatındaki Toparlanma Yaptırımların Etkilerinin Azaldığına İşaret Ediyor.", *Reuters*, 27 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/Wht9YD>

¹⁵⁶ "A new hope for Middle East volumes", *Container Shipping & Trade*, 20 Aralık 2016. (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2021):

<https://www.rivieramm.com/opinion/opinion/a-new-hope-for-middle-east-volumes-30427>

Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

dönüşmesini istemektedir. Hatta ilişkilerin eski haline dönmesi durumunda Suudi Arabistan'ın doğu bölgesi için de bu geçerlidir.

En önemli şey ise şudur: Hamad Limanı, Doha'nın izlediği gıda güvenliği stratejisi için hayati bir bileşen haline gelmiştir. Özellikle de Katar'ın ithal ettiği gıdanın % 38'inin Suudi Arabistan'la arasındaki kara yolu ticareti vasıtasıyla gerçekleştiği göz önüne alınırsa.¹⁵⁷ Katar Hükümeti, limanda 26 ay içinde gıda depolar ve tesisler kruması için yerel bir şirketle 1.6 milyar riyal (431 milyon dolar) değerinde bir sözleşme imzaladı. Bu tesisler tamamlandıktan sonra iki yıldan fazla gıda ihtiyacını cevaplayacak kadar gıda depolamaya imkân verecekti.¹⁵⁸

Bölgesel Rekabetin Artması

Körfez İş Birliği Konseyi ülkelerinde faaliyet gösteren limanların sayısı 37 civarındadır. 21 tanesi Suudi Arabistan'da, 9 tanesi BAE'de, 3 tanesi Umman Sultanlığı'nda, 2 tanesi de Katar ve Bahreyn'dedir. Bu limanların toplam kapasitesi yıllık 50 milyon TEU'dan fazladır.¹⁵⁹ Bununla birlikte kapasitesinin üçte biri Dubai'deki Cebel Ali Limanı'na ve yaklaşık % 95'i de bölgedeki 10 limana aittir. (Bkz: Tablo: 1)

¹⁵⁷ "Qatar Plans Food Cluster to Boost Supplies at Home", *Bloomberg*, 16 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/JKuRbd>

¹⁵⁸ "Qatar Plans Food Cluster to Boost Supplies at Home".

¹⁵⁹ Srinivasan, V. L., "GCC countries Focus on Future Strategies", *Break Bulk Magazine*, (1, 2017), s. 56.

Tablo 1: Körfez İş Birliği Konseyi’nden En Büyük 10 Konteyner Limanı
(Kapasitelerine göre)

Sıra	Liman	Ülke	Kapasite (Yıllık milyon TEU)
1	Cebel Ali	BAE	18*
2	Cidde	Suudi Arabistan	7.2
3	Khor Fakkan	BAE	5
4	Salale	Umman	5
5	Halife	BAE	2.5
6	Kral Abdullah	Suudi Arabistan	3 **
7	Demam	Suudi Arabistan	2.5
8	Hamad	Katar	2
9	Sahar	Umman	1.2
10	Halife b. Selman	Bahreyn	1

*2017 yılının sonunda limanın kapasitesinin 1.3 milyon TEU artması bekleniyor.

**2017 yılının sonunda limanın kapasitesinin bir milyon TEU artması bekleniyor.

Kaynak: MEED

Uluslararası Hamad Limanı şu anda konteyner hareketliliği kapasitesi açısından Körfez bölgesinde sekizinci sırada yer almaktadır. Ancak limanın sınıflandırılması önümüzdeki 3-4 yıl içinde ikinci etabın tamamlanması ve kapasitesinin 7.5 konteynıra çıkmasıyla hızla ikinci ya da üçüncü sıraya yükselebilir. (Tabii bu, Suudi Arabistan'daki Kral Abdullah Limanı'nın kapasitesinin artmasına bağlıdır).

Bu durum gerçekleşirse Orta Doğu'daki denizcilik haritasının tekrar çizilmesi beklenmektedir. Ayrıca Körfez devletlerindeki limanlar arasında güçlü bir rekabeti de ateşleyebilir. Hamad Limanı'nın Dubai'deki Cebel Ali Limanı ile rekabet etmesi hiç de kolay olmayacaktır. En azından kısa ve orta vadede. Bu iki limanın potansiyeliyle kıyaslandığında; yıllık TEU hareketlilik kapasitesi, lojistik kabiliyetleri, deniz taşımacılığı ve liman yönetimleri hususlarındaki uluslararası tecrübeleri açısından büyük fark olduğu açıkça ortaya çıkacaktır.

Uluslararası Hamad Limanı'nın şu anki taşıma kapasitesi yıllık 2 milyon konteynerdir. 2020-21 yıllarında yıllık 7.5 milyon konteynera ulaşsa bile Dubai'deki Cebel Ali'nin o zamanki kapasitelerinin üçte birine denk gelecektir.¹⁶⁰ Öte yandan Cebel Ali ve limanının işletmecisi ve sahibi olan Uluslararası Dubai Ports (DP World) dünyanın en büyük beşinci liman işletme şirketidir. Uluslararası nakliye pazarındaki payı % 9'a ulaşmaktadır.¹⁶¹ (Uluslararası konteyner hareketliliği esas alınarak). Söz konusu şirketin hafife alınamayacak ölçüde bölgesel ve uluslararası tecrübesi, dünyanın birçok ülkesinde lojistik ve idari merkezleri vardır.

Dubai'deki Cebel Ali Limanı, Orta Doğu'daki en büyük, dünyadaki dokuzuncu büyük limandır. . DP World, portföyünde bulunan dünyanın altı kıtasına yayılmış deniz terminalleri ve 78 limanı ile lider bir işletmedir.¹⁶² Sadece 2016 yılında BAE şirketine ait bu terminaller ve limanlar 64 milyon

¹⁶⁰ "Crowded Persian Gulf port market ripe for consolidation", *JOC*, 19 Nisan 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/UNP3wx>

¹⁶¹ "Investor Presentation", *DP World Limited*, Mayıs 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): http://ar.dpworld.com/2017/download/DPWORLD_AR.pdf

¹⁶² "Investor Presentation",. Ayrıca bkz: Uluslararası Dubai Ports sitesi: <https://www.dpworld.com/>

TEU hareketliliğine ulaşmıştır. Taşıma kapasitesi ise 85 milyon TEU'ya ulaşmıştır. 2020 yılıyla birlikte bu kapasitesini 100 milyon TEU'ya ulaştırmayı hedeflemektedir.¹⁶³

Cebel Ali Serbest Bölgesi Jafsa, dünyanın her yerinden 7300 şirkete ev sahipliği yapmaktadır. 2016 yılının girmesiyle Jafsa, 80.2 milyar dolar değerinde ticari işlem kaydetti. Bunun üçte biri sırasıyla şu dört devletleydi: Çin, Suudi Arabistan, Vietnam, Amerika Birleşik Devletleri.¹⁶⁴

¹⁶³ “DP World hitches lift on the new Silk Road”, *Financial Times*, 29 Mayıs 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/ocrAea>

¹⁶⁴ “2016 Yılı Cebel Ali Serbest Bölgesi Ticari Değeri 80.2 Milyar Dolar.” *Cebel Ali Serbest Bölgesi Jafsa*, 19 Ağustos 2017. (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://bit.ly/3vV8P1M>

Tablo 2: Dünyanın En Büyük Konteyner Limanı

(Milyon TEU hareketlilik hacmi, 2016).

Sıra	Liman	Ülke	2015	2016	2015-2016 Yüzdelik değişim
1	Şangay	Çin	36.53	37.13	% 1.6
2	Singapur	Singapur	30.92	30.90	% - 0.1
3	Shenzhen	Çin	24.2	23.97	% -0.9
4	Ningbo- Zhoushan	Çin	20.62	21.56	% 4.6
5	Busan	Güney Kore	19.46	19.85	% 2
6	Hong Kong	Çin	20.07	19.81	% -1.3
7	Guangzhou	Çin	17.62	18.85	% 7
8	Qingdao	Çin	17.51	18.01	% 2.9
9	Cebel Ali	Dubai	15.59	14.77	% -5.3
10	Tianjin	Çin	14.09	14.49	% 2.8

Kaynak: Lloyd's List, One Hundred Ports 2017

Ancak Cebel Ali Limanı'nın bu baskın konumu orta ve uzun vadede bölgesel ve iç gelişmeler neticesinde sarsılabilir. Nitekim bölgedeki limanlar arasındaki rekabetin keskinleşmesi, bölgenin ve BAE'nin bu en büyük limanı üzerindeki ticari baskının artması beklenmektedir.

Başlangıç olarak da Cebel Ali Limanı'nın Katar'la doğrudan ilişkilerinin kesilmesinden sonra Doha'daki önemli bir ticari ortağını kaybetmesi söz

konusudur. Katar’ın tek başına bu limanın ve serbest bölgenin ticari aktivitesini çarpıcı bir şekilde etkileyemeyeceği doğrudur. Özellikle de Katar’ın toplam ticari dolaşımın sadece % 2-3’ünü oluşturduğunu göz önüne aldığımızda.¹⁶⁵ Ancak Cebel Ali Limanı’nın bölgede yeni pazarlar kazanması hiç de kolay olmayacaktır. Özellikle de komşu ülkelerdeki limanların kapasiteleri arttıkça.

Bu bağlamda Lloyd’s’a göre Cebel Ali Limanı’nın konteyner hareket hacmi, zorlu pazar şartlarından, ayrıca petrol fiyatlarının düşmesiyle bölgede yaşanan ekonomik canlılıktaki gerilemeden etkilenerek 2015 yılındaki 15.6 milyon TEU’dan 2016 yılında 14.8 milyon TEU’ya gerilemiştir. Yani % 5.3’e denk gelmektedir.¹⁶⁶ Lloyd’s’a göre bu durum Dubai Ports’u Cebel Ali Limanı’nın dördüncü terminalindeki binalarını küçültmeye itti. Bu terminalin tamamlanmasıyla limanın taşıma kapasitesinin yıllık 22.1 milyon TEU’ya yükselmesi bekleniyor.¹⁶⁷ Bu yılın ilk yarısında Dubai Ports’taki nisbi iyileşmeye rağmen uzmanların büyük çoğunluğu büyüme oranlarının eskisi gibi olma ihtimalini uzak görüyorlar.¹⁶⁸

BAE’de de Abu Dabi’deki Halife Limanı 2012 yılından beri hızlı bir sıçrama yaşıyor. Nitekim 2016’da işlem hacmi ikiye katlandı. Bu rakamın da önümüzdeki yıllarda ikiye katlanması bekleniyor. Bu bağlamda, dünyanın en büyük konteyner terminallerinin işletmecisi kabul edilen Çin’in Cosco Şirketi, 2018 yılı içinde Halife Limanı’nda ikinci terminali tamamlamaya çalışmaktadır. Böylece yıllık taşıma kapasitesi ikiye katlanacak ve yaklaşık 5 milyon TEU’ya ulaşacaktır. 2020 yılının girmesiyle de bu kapasitenin 6 milyon konteynere yükselme imkânı olacaktır. Abu Dabi’nin yaptığı bu genişletmeler 2030 yılıyla birlikte Halife Limanı’nın kapasitesini 15 milyon TEU’ya çıkarmayı hedefleyen planı çerçevesindedir.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Bu oran, Dünya Para Fonu’nun 2016 yılına dair yayınladığı dış ticaret rakamları esas alınarak takribi olarak hesaplanmıştır.

¹⁶⁶ “One Hundred Ports 2017”, *Lloyd’s List Intelligence*, 2 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/ouQ4eL>

¹⁶⁷ “One Hundred Ports 2017”.

¹⁶⁸ “Don’t believe the hype”, *Lloyd’s List Intelligence*, 14 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://goo.gl/eYymLS>

¹⁶⁹ “Abu Dhabi Ports CEO Shares 15 Million TEU Vision”, *Port Technology*, 22 Ağustos 2017, (Erişim

Abu Dabi Ports 2016 yılında Cosco şirketi ile imtiyaz sözleşmesi imzaladı. Şirket anlaşma gereği Halife Limanı'ndaki 2 numaralı terminali 35 yıl boyunca (5 yıl ek süre için yenilenebilir şekilde) işletmeyi üstlendi.¹⁷⁰ 2017 Temmuz ayının sonunda Halife Limanı'nı işleten Abu Dabi Ports, Çin'den 1.1 milyar dirhem (yaklaşık 300 milyon dolar) değerinde yatırım güvencesi almayı başardı. Bu, Abu Dabi Ports'un Jiangsu Provincial Overseas Cooperation and Investment Company Limited (JOCIC) ile sanayi şehri olan Halife'de bulunan Halife Limanı'nın serbest bölgesinde 50 yıllık intifa sözleşmesi (yaklaşık 23.7 milyon feet karenin kira idaresi yani %2.2 oranında) imzalamasından sonraydı.¹⁷¹

Tabii ki bu durum söz konusu şirketin Abu Dabi'deki faaliyetlerinin gelişmesi anlamına geliyordu. Muhtemelen bazı çalışmalarını Dubai'den Halife Limanı'na ya da oradaki serbest bölgeye taşıyacak ya da gelecekteki aktivitelerinin birçoğunu oraya yönlendirecekti. Bu noktada Cosco'nun, Asya ve Orta Doğu arasındaki ticaretin % 30'una hakim olan Okyanus İttifakı'na katıldığını belirtmekte fayda var. CMA, CMG ve Evergreen gibi meşhur şirketler de bu ittifaka üyeydi. Bu durum, Çin şirketlerinin Dubai'deki Cebel Ali Limanı'ndan Abu Dabi'deki Halife Limanına aktaracağı iş hacmi ve faaliyetlerin ne olacağı hususunda merak uyandırmaktadır.¹⁷²

Yukarıda geçenlerden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: İki BAE şehri Abu Dabi ve Dubai arasında faydaları ve riskleri paylaşırma üzerine iş birliği ve entegrasyon olmazsa iki liman arasındaki rekabet artabilir ve bu rekabet iki BAE limanı arasında siyasi hassasiyetlerin seviyesini yükseltebilir.

tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/bgq7Kd>. Ayrıca bkz: "Abu Dhabi Ports expands in Persian Gulf via multipurpose dock", *JOC*, 17 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/qeyQqi>

¹⁷⁰ "Abu Dabi Ports ve Çinli Cosco, Halife Limanı'ndaki terminaleri için imtiyaz anlaşması imzaladı", *BAE Haber Ajansı*, 28 Eylül 2016, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/yrLqr6>

¹⁷¹ "Abu Dabi Ports, Çinli JOCIC İle İntifa Anlaşması İmzaladı", *BAE Haber Ajansı*, 31 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/QkA4Gt>

¹⁷² "A new hope for Middle East volumes", *Container Shipping & Trade*, 20 Aralık 2016, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/Kg1FAH>

Öte yandan bölgesel düzeyde limanlara gelen para da artmaktadır. Bazı değerlendirmelere göre bu sektöre tahsis edilen yatırımlar 36 milyar doları aşmaktadır. Bu yatırımlar muhtemelen Körfez bölgesindeki limanların kapasitesini önümüzdeki birkaç yıl içinde dikkat çekecek bir şekilde arttıracaktır.¹⁷³

¹⁷³ “GCC port frontrunner leaves the rest trailing”, *IHS Fairplay*, 16 Eylül 2016, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017); <https://bit.ly/3vZqk1e>

Tablo 3: 2016 Yılı Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki En Büyük Konteyner Limanları*

(Milyon Konteyner Hareketliliği)

Sıra	Liman	Ülke	2018 Milyon Konteyner Hareketliliği	Uluslararası sıra
1	Cebel Ali	BAE	14.77	9
2	Khor Fakkan Şarika	BAE	4.33	34
3	Cidde	Suudi Arabistan	3.95	39
4	Salale	Umman Sultan- lığı	3.32	44
5	Port Said	Mısır	3.03	49
6	Tanca	Fas	2.96	51
7	Ambarlı	Türkiye	2.80	54
8	Bender Abbas	İran	2.13	76
9	Demam	Suudi Arabistan	1.78	86
10	İskenderiye	Mısır	1.63	87
11	Aşdod	İsrail	1.44	98
13	Kral Abdullah	Suudi Arabistan	1.40	100

*Lloyd's'un dünyanı en büyük 100 limanı listesinden, 2017.

Kaynak: Lloyd's List, One Hunderd Ports 2017.

Suudi Arabistan'da Riyad, 2030 Vizyonu'nun temel bileşenlerinden biri olarak Kızıldeniz kıyısındaki stratejik konumundan dolayı Kral Abdullah Limanı'nı geliştirmeye karar vermiştir. Hükümet 2020 yılında limanın taşıma kapasitesini 20 milyon TEU'ya çıkarmayı, 2025 yılında da bu rakamı ikiye katlamayı hedeflemektedir.¹⁷⁴ Bu planın gerçekleşmesi durumunda liman Dubai Cebel Ali Limanı'ndan sonra bölgedeki en büyük ikinci liman olacaktır.

¹⁷⁴ Kral Abdullah Limanı: <https://goo.gl/J5Kwi4>

Umman Duqm’da iddialı bir proje vardır. Söz konusu proje, Maskat’ın petrole bağımlılığını azaltmak için uygulamaya çalıştığı ekonomik çeşitlendirme programlarının bir parçası olarak büyük bir liman ve sanayi merkezi kurmaya yöneliktir. Proje için bölgenin Arap Denizi’ne nazır olması ve uluslararası nakliye geçitlerine yakın olmasından istifade edilecektir.¹⁷⁵ Limanın başlangıçta - birkaç sene sürecek olan tamamlanma sürecinde- yıllık 3.5 milyon konteyner kapasiteli olması beklenmektedir.¹⁷⁶

Bu noktada Duqm bölgesinin Çin şirketlerinin, Körfez ve Hint Yarımadası ve Kuzey Afrika’da geliştirmeyi istedikleri ithalat pazarına yakın işletme üssü olma potansiyeli de vardır. Bu şirketler buralarda yaklaşık 11 milyar dolar yatırım yapmayı hedeflemektedirler.¹⁷⁷ Durum sadece bu ülkelerle sınırlı değildir; nitekim Körfez İş Birliği Konseyi’ne üye devletlerde birçok başka proje de vardır. Mesela Kuveyt’teki Mübarek el-Kebir Limanı ve BAE’nin kuzeyindeki limanların genişletilmesi gibi projeler bunlara dâhildir.¹⁷⁸ Körfez İş Birliği Konseyi’ndeki ülkeler arasındaki rekabeti bir kenara bırakırsak, Körfez bölgesindeki bazı limanların, Çin’in hem kara hem deniz tarafında uzanan İpek Yolu projeleri yanı sıra Pakistan, İran ve Cibuti’deki limanlardan dolayı bazı sorunlarla karşılaşmaları muhtemeldir.

Pakistan’ın Güney Batı kesiminde bulunan Gwadar Limanı, Çin ve Güney Asya ülkelerine Körfez’e ve Orta Doğu’ya ulaşma imkânı veren stratejik bir konumda yer almaktadır. Aynı zamanda Çin-Pakistan ekonomik koridorunun hayati bir parçası kabul edilmektedir. Nitekim Çin, Pekin’in 2014 yılında ilan ettiği enerji ve alt yapı projeleri için 57 milyar dolar yatırım yapmaya karar vermiştir.¹⁷⁹

Buna karşılık Çin’in yeni stratejisinde ya da yeni İpek Yolu kurma projesinde merkez ülke kabul edilen İran, Hindistan’la iş birliği yaparak Çabahar

¹⁷⁵ “Development of Duqm gathers momentum”, *The Economist Intelligence Unit*, 26 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/eyH2LY>

¹⁷⁶ “Development of Duqm gathers momentum”.

¹⁷⁷ “Umman, Sahra’da sanayi merkezi kurmak için milyarlar değerinde Çin yatırımını güveniyor” ,*Reuters*, 5 Eylül 2017. (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://www.reuters.com/article/china-oman-ab4-idARAKCN1BG2L0>

¹⁷⁸ “EXCLUSIVE: Rapid expansion threatens profitability of GCC ports”, *MEED*, 9 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/MXEYq5>

¹⁷⁹ “Land rush around Pakistan’s Gwadar port triggered by Chinese investment”, *Reuters*, 23 Şubat 2017, (Erişim tarihi: 2 Ekim 2017): <https://goo.gl/8eibQ8>

Limanı'nı geliştirmeye, limanı bölgedeki en önemli sanayi merkezi haline getirmeye çalışmaktadır. Tahran, Çin'in girişimleri çerçevesinde demir yollarını, bağlantı noktalarını, Körfez bölgesindeki Bender Abbas'ta başlayıp Hazar Denizi'ne kadar olan limanlarını da modernize etmeyi hedeflemektedir.¹⁸⁰

Jeo-Politik ve İktisadi Yansımalar

Bölgede gerçekleşmesi beklenen bu ekonomik rekabete, Körfez limanları arasındaki rekabeti keskinleştirecek, son noktada herkese zarar verebilecek siyasi ve güvenlikle ilgili sorunların eşlik etmesi de muhtemeldir. Tabii ki tüm bu sorunlar nedeniyle Dubai'deki Cebel Ali Limanı kesinlikle çarpıcı ölçüde gerileyecektir sonucu çıkaramayız. Hatta bunun tam aksi olabilir. Cebeli ali limanı gelecek uzun yıllar boyunca dünyanın ve Körfez'in en büyük ve en önemli limanlarından biri olarak kalmaya devam edecektir. Ancak gelecekte karşılaşması mümkün olan sorunları görmezden gelmek hiçbir şekilde mümkün değildir.

1. Dubai'nin Korkuları: Dubai'de devasa lojistik tesisler ve Jafera Serbest Bölgesi ile desteklenen Cebel Ali Limanı, özelde Dubai'nin genelde de BAE ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Bu noktada Cebel Ali Limanı ve serbest bölgenin Dubai'nin GSYİH'sine dörtte bir oranında katkı sağladıklarını belirtmek gerekir.¹⁸¹ Ekonomik beklentilerin büyük çoğunluğu halen olumlu yönde olmasına rağmen, Dubai "Exbo 2020 Dubai"nin çekeceği yatırımlara güvenmektedir. Özellikle de dış yatırımlara ve turizm ve gayrimenkul sektörlerine. Ne var ki içerdeki ve bölgedeki gelişmelerin pek çoğu BAE ekonomisini olumsuz bir şekilde gölgelemeye devam edecektir.

Aslında BAE ekonomisi Körfez krizinden önce zarar görmüştü. Nitekim BAE geçen beş yıl boyunca bütçede sınırlı mali fazlalık kaydetmiştir ve bu

¹⁸⁰ "GCC port frontrunner leaves the rest trailing".

¹⁸¹ "2016'da Cebel Ali'nin Serbest Bölgesinin Ticari Değeri 80.2 Milyar Dolar." *Dubai Ulusal Basın Ofisi*, 13 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 3 Ekim 2017): <https://goo.gl/4xeKRV>

yıl % 2.2 oranında açık kaydetmesi beklenmektedir.¹⁸² Dubai'nin EXBO 2020 ile ilgili projeleri finanse etmek için yapması gereken yatırımlarla bu açığın daha da genişlemesi beklenmektedir. Sonuçta bu durum Emirlikleriin toplam borç oranının artmasına neden olabilir. Ki bu oran IMF'nin 2017 yılı değerlendirmesine göre Dubai'nin GSYİH'sinin yaklaşık % 115'idir.¹⁸³

Emirlikler içindeki ekonomik politikalara bakıldığında Abu Dabi ve Duabi Emirlikleri'nin iki borsaya (Abu Dabi borsası ve Dubai finans piyasası) sahip olmakla birlikte kamu borcunu ayrı ayrı ihraç ettikleri ve nisbeten bağımsız ekonomi politiklarına sahip oldukları biliniyor. Ancak Abu Dabi; istikrarı, etkinliği ve uygulamayı hızlandırmak için ekonomik pazarları ve politikaları birleştirme yönünde çağrı yapmaktadır. Buna karşılık Dubai Emirliği bu politikaların emirliğin dış politikadaki etkisini azalmasından, daha sonra da bağımsızlığını kaybetmesine sebep olmasından korkmaktadır.¹⁸⁴

Abu Dabi'nin kontrolündeki Emirlikler dış politikası, Dubai Emirliği'nde kaygıya sebep olmaktadır. Çünkü İran ve Katar'la ilişkiler konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. Şöyle ki Dubai her iki ülke ile genel olarak daha sıkı ekonomik ilişkiler kurmayı tercih etmekte, siyasi gerginliklerin orta ve uzun vadeli menfaatlerine zarar vermesinden endişe etmektedir.¹⁸⁵ Emirlikler'in bölgesel gerginlikler gölgesindeki dış politikaları reflektif olarak gelişen diplomatik tepkilere sebep olabilir ve DP Word'ün özellikle Orta Doğu ve Afrika'da dış yatırımlarını genişletmeyi hedefleyen politikalarına zarar verebilir.

Bir diğer husus Dubai Emirliği, Abu Dabi'nin İran'a ve (siyasi ve cihadî kanatları olmak üzere) İslami hareketlere karşı benimsediği sert politikaların bizzat BAE'ye geri tepmesinden korkmaktadır. Bu bağlamda BMI Research'ın

¹⁸² "Qatar's ostracization could backfire on Dubai", *Euromoney*, (C. 48 S. 581, Eylül 2017), s. 16.

¹⁸³ "United Arab Emirates selected issues", *IMF*, 14 July 2017, (Visited on 3 October 2017): <https://goo.gl/pv3pa2>

¹⁸⁴ "United Arab Emirates Country Risk Report Q4 2017", *BMI Research*, October 2017, p. 27.

¹⁸⁵ "Country Report: UAE", *The Economist Intelligence Unit (EIU)*, Eylül 2017, (Erişim tarihi: 3 October 2017): <https://goo.gl/fEaMoL>

BAE'nin savunma ve güvenlik sorunları ile ilgili yayınladığı son rapor, ülkenin son yirmi yıldır herhangi bir büyük terör saldırısına şahit olmamasına rağmen, güvenlik sorununun halen devam ettiğini ve büyük ihtimalle de tırmanacağını belirtmektedir.¹⁸⁶

Rapor, bu risklerin genel olarak BAE'nin güven ortamı için sınırlı bir tehdit oluşturmalarına rağmen Dubai'nin "güvenli sığınak" imajını zayıflatabileceğini, ayrıca turizm ve inşaat gibi hayati sektörleri de etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Standard Chartered Bank İcra Kurulu Başkanı Bill Winters, Körfez krizinin Dubai'nin finans merkezi olma statüsünü baltalama riski olduğunu belirtmektedir. Bölgedeki gerginliğin devam etmesi durumunda Dubai'nin Körfez'teki uluslararası şirketlerin faaliyetleri için kapsamlı bir merkez olarak çalışmasının zor olacağını altını çizmektedir.¹⁸⁷

Buna karşılık Kuveyt, Irak ve İran gibi ülkelerin Körfez krizinden sonra Dubai'ye yönelmeleri ve ithal kaynaklarını çeşitlendirmesi için çalışmaları mümkündür. Bu çalışmalar Umman ve Katar limanlarının kullanılmasını da kapsar. Daha önemlisi DP World; Kral Abdullah, Hamad, Duqm, Gwadar, Çabahar gibi limanlarda rekabet edebilmek için yeterli yatırıma sahip değildir.

Bütün bu gelişmeler son noktada Dubai'nin bölgesel ve uluslararası limanlar haritasında lider konumunu ve ekonomik statüsünü koruma gayretleri gölgesinde, özellikle Dubai ve Abu Dabi emirlikleri arasında siyasi hassasiyetleri arttırabilir.

2. Suudi Arabistan Limanlarının Rekabeti: Suudi Arabistan son zamanlarda Kızıldeniz'e nazır bölgelerde mega projeler ortaya koydu. Bu projeler finans merkezleri kurmayı, limanları geliştirmeyi ve devasa turizm projeleri inşa etmeyi kapsamaktadır. Riyad, bu çalışmalarla Suudi Arabistan'ın dünya ticaretine hizmet etmeye katkı sağlayan lojistik bir merkeze dönüşmesini

¹⁸⁶ "United Arab Emirates Defence & Security Report 2017", *BMI Research*, Nisan 2017, s. 22-23.

¹⁸⁷ "Standard Chartered Başkanı: Körfez Krizi, Dubai'nin Finans Merkezi Olma Statüsünü Tehdit Ediyor." *Reuters*, 7 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 1 Ekim 2017): <https://bit.ly/34PCv4w>

amaçlamaktadır. Kızıldeniz'deki limanlar, özellikle de Kral Abdullah Limanı bu stratejiler kapsamında odak noktası olacaktır.

Öte yandan Suudi Arabistan, Arap Körfez'ine ulaşmak üzere Kızıldeniz limanlarını birbirine bağlayan 1600 km uzunluğunda bir demir yolu hattı inşa etmeye karar vermiştir.¹⁸⁸ Suudi Arabistan'ın en önemli şehirlerini, Körfez ve Arap ülkelerini birbirine bağlayan bu hatların (buna ek olarak Suudi Arabistan'ı Körfez ülkeleri, Irak ve Ürdün'le bağlayan kara yollarının genişletilmesi) tamamlanması durumunda Suudi Arabistan'ın hatırı sayılır bir rekabet ayrıcalığı olacağı beklenmektedir.

Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın diğer ülkelerle, özellikle de Dubai Serbest Bölgesi ve Cebel Ali Limanı ile rekabete girmesini beklemek makul olacaktır. Suudi Arabistan'ın 2016'da Jafera'nın en büyük ikinci ortağı seviyesine geldiğini ifade etmekte fayda var. Bu da, 7 milyar dolar değerindeki ticari işlemi sayesinde olmuştur. Söz konusu oran, Dubai'deki serbest bölge ticaretinin toplam cirosunun % 9'una denk gelmektedir.¹⁸⁹ Fakat bu durum az önce bahsettiğimiz ve Suudi Arabistan'a son noktada bu ticari işlemleri kazanma imkânı sağlayacak olan projeler sonucunda Suudi Arabistan limanları lehine değişebilir.

Suudi Arabistan- BAE ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde iyileştiği, iki ülke arasında birçok konuda bölgesel ve yerel anlaşmalar yapıldığı doğrudur. Ne var ki limanlar, serbest bölgeler ve turizm alanlarında gerçekleşmesi muhtemel ticari rekabet, gelecekte sınır sorunları, Yemen'in geleceği, İslami hareketlere nasıl tavır alınacağı ve bölgesel politikalar gibi sorunlara bağlı olarak duran saatli bombalar ile çakışabilir, siyasi ve ekonomik alanları yeniden dizayn edebilir.

3. Hamad Limanı'nın Yeni Rolü: Uluslararası Hamad Limanı, önümüzdeki

¹⁸⁸ "Saudi Arabia to Seek Bidders for 1,000-Mile Red Sea-Gulf Railway", *Bloomberg*, 18 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 3 Ekim 2017): <https://goo.gl/ByqGGV>

¹⁸⁹ "Saudi Arabia to Seek Bidders for 1,000-Mile Red Sea-Gulf Railway".

üç yıl içinde limanın tam kapasite çalışmaya başlamasıyla, Doha'ya ticari bağımsızlığını kazanma ve zamanla masrafları azaltma hususunda güçlü bir destek verebilir. Daha önemlisi Cebel Ali Limanı'na ve Suudi Arabistan kara sınırına bağımlılığını azaltabilir. Bu durum Doha'nın önceliklerini, ulusal ekonomik ihtiyaçlarını ve Dünya Kupası projesi ihtiyaçlarını karşılamaktan bölge ticaretinden pay kazanmaya doğru değiştirmeye teşvik edebilir.

Katar ve komşuları (Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn) arasındaki güven kaybı Doha'yı Türkiye ve İran'la ilişkilerini güçlendirmeye itebilir. (Katar büyükelçisi 26 Ağustos 2017'de bir buçuk yıllık bir aranın ardından İran'a döndü).¹⁹⁰ Ayrıca Umman ve Kuveyt'le ilişkilerini de daha yüksek seviyeye taşıyabilir. Bu bağlamda İran üzerinden kara yolu aktivitesinin genişletilmesi sonucunda Hamad Limanı büyük ihtimalle İran ticaretinden pay alacağını ve bu durumun nihayetinde Dubai'deki Cebel Ali Limanı'nın aleyhine olacağını belirtmekte fayda var. Bazı kaynaklara göre kara yolu hattı, hava nakliyesinin masraflarını % 80 azaltacak ve Türkiye ürünleri Doha'ya iki günden daha kısasüredeulaşacaktır.¹⁹¹

Sonuç

Yukarda saydığımız bütün faktörler, Körfez İş Birliği Konseyi'nin ekonomik entegrasyon planının aksaması, bölgedeki hükümetlerin kazançları paylaşmak ve riskleri ortadan kaldırmak için iş birliği sağlayamaması gibi etkenler altında gerçekleşirse beklenen sonuç şiddetli bir rekabetin ortaya çıkmasıdır. Bu rekabet Körfez'deki limanları, özellikle Cebel Ali Limanı'nı olumsuz etkileyecektir. Son noktada bu limanların kârlarını da uzun vadede etkileyebilir. Ya da bazıları kapasitelerinin çok altında çalışır ve ticari açıdan cazibelerini kaybederler.

¹⁹⁰ "Country Report: Qatar".

¹⁹¹ "Qataris savor Iran land route in upset for Saudis", *Press TV*, 6 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 3 Ekim 2017): <https://www.presstv.com/Detail/2017/09/06/534197/Iran-Qatar-Turkey-trade-route-Saudi-siege>

KÜÇÜK DEVLETLERİN ASKERİ GÜVENLİĞİ

KATAR ÖRNEĞİ

Dave DesRoches

Giriş

Küçük bir devlet güzel olabilir ama kesinlikle güvenli değildir. Çünkü küçük devletler eğer komşuları büyükse, çeşit çeşit güvenlik sorunlarıyla yüz yüze kalır, çoğu zaman da boyun eğdirme ve işgal tehdidi altında olurlar. Eğer iki büyük komşu devlet arasındaysalar ya büyük çatışmalara karşı mücadele ederler ya da geleceğine karar veremeyen piyonlar olurlar. Böyle küçük devletlere komşu büyük devletler çoğu zaman küçük komşudan - ortak menfaatler ve güvenlik gereği- siyaseten kendisine tabi olmasını, daha büyük devletlerin politikaları ile uyumlu olmasını ister. Küçük devlet bu durumdan hoşlanmasa ve reddetse bile.¹⁹² Tabii ki büyük devletler genellikle, tek taraflı kararlar yoluyla, lider rolüne soyunurlar ve kendilerini bölgesel güvenliğinin lideri ve hamisi olarak görürler. Sonra da komşu küçük devletlerden oluşan tebâsını itaate ve bağlılığa zorlarlar. Bu gibi sorunlar sadece günümüzde ortaya çıkmış, nev'i şahsına münhasır sorunlar değildirler. Bununla birlikte saydığımız sorunların çoğu Katar devletine uymaktadır. Özellikle de Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in Katar'la ilişkilerini keştiklerini ilan etmelerinin ardından.

Bu çalışmada küçük devletlerin yüz yüze kaldığı askeri zorlukları ele alacağız.¹⁹³ Sonra da Katar'ın askeri gücünü arttırmak için izlediği yola bir göz atacağız.

Coğrafi Meydan Okuma: Büyük Devletle Komşuluk Küçük bir devletin karşılaştığı zorlukların en başında, büyük devletin küçük komşusundan

¹⁹² Thucydides, uluslararası çoğu meselede kullanışlı bir anoloji sunar. Körfez İşbirliği Teşkilatı Krizinin Atina'nın Melos Adası mücadelesiyle karşılaştırıldığı makale için bkz. Lenderking, vd., "The GCC Rift: Regional and Global Implications", *Middle East Policy*, (C. XXIV, S. 4, Kış 2017), s. 5-28.

¹⁹³ Bu çalışmada geçen görüşler ABD'li herhangi organizasyonun ya da ABD hükümetinin görüşlerini temsil etmemektedir.

liderliğini kabul etmesini, güvenlikle ilgili meselelerde onun gündemine tabi olmasını istemesidir. Çünkü büyük devletler, özellikle de güvenlik alanına oldukça cömert yatırımlar yapanlar genellikle kendilerini önder sancağını taşıma mevkiine koyarak komşularıyla ittifaklar kurmaya çalışırlar. ABD, 1823 yılında Monroe Doktrini’ni ilan ettikten sonra kendini bölgesel güvenliğin lideri olarak takdim eden ilk modern devlet olmuştur. (Avrupa güçlerini Batı coğrafyasında istenmeyen güç kabul ederek). Bundan sonra geçen iki yüzyılın büyük kısmında kendisinden daha zayıf devletlere bir sürü müdahalede bulundu. Bu devletler çoğunlukla, batı yarımkürede bulunan başarısız devletlerdi. Bu müdahalelerin en öne çıkanları; onlarca yıl süren Haiti işgali¹⁹⁴ ve Panama’yı Kolombiya’dan ayrılmaya zorlamasıdır.¹⁹⁵ Bunu Panama’nın kanal bölümündeki kısmının işgalini uzatması izledi.¹⁹⁶ Ayrıca Nikaragua ve Dominik’te de tekrar tekrar ve kısa süreli ihlallerde bulundu.¹⁹⁷

ABD, bölgesel liderliğini ileri sürmek üzere İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde Amerika’nın bir dizi ülkesini bir araya getiren büyük bir bölgesel örgüt (Amerikan Devletleri Örgütü) kurmayı başardı. Komşu küçük devletlerden de güvenlik operasyonlarına katılmalarını talep etmişti. Washington merkezli Amerikan Devletleri Örgütü kendisine hukuki nitelik sağladı ve geçen asrın altmışlarında Haiti ve Dominik Cumhuriyeti’ni işgal etmek için askeri güç hazırladı.¹⁹⁸

Şüphesiz bazı küçük devletler izleyebilecekleri en iyi politikanın, kendisine

¹⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı bu işgalin kısa bir tarihçesini vermektedir. “U.S. Invasion and Occupation of Haiti, 1915–34”, *history.state.gov*, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://history.state.gov/milestones/1914-1920/haiti>

¹⁹⁵ “Building the Panama Canal, 1903-1914”, *history.state.gov*, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/panama-canal>

¹⁹⁶ C. Johnston, Suzanne, “An American Legacy in Panama: A Brief History of Department of Defense Installations and Properties in the Former Canal Zone of Panama”, (Panama City: Panama United States Army South, tarih yok), (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://archive.org/stream/agacyin00suza#page/83/mode/2up/search/date>

¹⁹⁷ Sinclair, Dionne, “US Military Interventions in the Caribbean, 1898-1998”, *MA Thesis US Army Command and General Staff College*, (Fort Leavenworth KS, 2012).

¹⁹⁸ “Charter and statement of goals”, *The OAS*, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-41_charter_OAS.asp

Küçük Devletin Beka Stratejileri: Büyük Bir Güçle Anlaşma Yapmak

Körfez İş Birliği Ülkelerinin - farklı seviyelerde- bekâları için son sigorta kabul etmeleri itibarı ile ABD'ye tabiliği, şu an yaşanan Katar krizinin karmaşık hakikatlerinden biridir. Bu bağlamda Carter Doktrini'ni Amerika'nın NATO'ya olan bağlılığından daha sağlam bir taahhüt olarak görebiliriz. Bu doktrin Amerika'nın İş Birliği Konseyi üyelerinden birini hiçbir ön şart olmaksızın destekleyeceğini vadettiği tek taraflı bir bildiridir.²⁰⁰ Beşinci bende uygun olarak Amerika'nın Avrupa'daki çatışmalara müdahale edeceğini taahhüt etmesinin aksine, Carter Doktrini, 1991 yılında ABD güçlerinin Kuveyt'i kurtarmaya öncülük ettiğinde test edildi.²⁰¹ İş Birliği Konseyi'nin diğer üyeleri bu mesajın içeriğini asla unutmadı: ABD'nin bölgede güç bulundurmayı sürdürmesi ve bölgedeki güvenlik sorunlarında son hakem olarak kabul edilmesi.

Böylesi bir durumda Suudi Arabistan ve BAE'nin Katar'ın politikaları ile ilgili şikâyetlerinin esasen ABD'yi ikna etmek için özenle seçilmiş ibarelerden oluşması gerekiyordu. Ambargo ilan edildiği zaman temel şikâyet, terörün finanse edilmesiydi.²⁰² Bu kesinlikle meşru ve kaygı verici bir faktördü, ne var ki bu Katar'ın yalnız olduğu anlamına gelmiyordu. Çünkü Amerikalıların çoğuna göre Suudi Arabistan el-Kaide'nin ilk finansörüydü ve Amerikalılar, Suudi Arabistan'a pek de sıcak duygular beslemiyorlardı.²⁰³ Suçlamalarda kullanılan dil, ne Katarlılar ne de diğer Arap Körfezi ülke vatandaşlarında yankı bulsun diye tercih edilmişti. Sadece ABD'de yankı bulması için tercih edilmişti. Suudi Arabistan ve BAE tarafından Katar'a karşı öne sürülen suçlamalar gerçekten de ilke olarak ABD'de kabul gördü ve sonrasında ABD

²⁰⁰ Carter Doktrini ile ilgili bkz. (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://www.youtube.com/watch?v=jjcMXKmW28E>

²⁰¹ Bkz. National Security Directive 45, "U.S. Policy in Response to the Iraqi Invasion of Kuwait", *nsarchive2.gwu.edu*, 20 Ağustos 1990. (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): https://fas.org/irp/offdocs/nsd/nsd_45.htm

Kaynak metinde verilen link, çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

²⁰² Örnek için bkz. "Saudi Arabia- Minister for Foreign Affairs Addresses General Debate", 23 Eylül 2018, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://www.unmultimedia.org/avlibrary/asset/1978/1978089/>

²⁰³ Bkz. The Gallup 1991-2018 arası anket rakamları: "American approval of Saudi Arabia has never reached the levels seen during Operation Desert Storm", *gallup.com*, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <http://news.gallup.com/poll/1624/perceptions-foreign-countries.aspx>

suçlayanları destekler gibi göründü. Körfez İş Birliği Konseyi krizi devam ederken taraflar, önce sundukları delillere yoğunlaşmaktansa ABD resmi kurumlarını da etkilemek için çalışmaya başladılar. Krizin başlamasından itibaren mümkün olan en çok sayıda ülkenin desteğini almak için milyonlarca dolar harcadılar. Katar, Washington'daki mütevazı varlığını canlandırmak için daha aktif, yeni bir soluk yaratmak için; Washington'daki karar mercilerinde gerçekten son derece etkili olan BAE elçisinin etkin ve aktif varlığıyla mücadele etmeye çalıştı.²⁰⁴ Katar'ın bu çabaları bazı başarılar elde etti. Şöyle ki gözlemcilerin ve yetkililerin pek çoğu Körfez tartışmasını yerel çözüm gerektiren yerel bir anlaşmazlık olarak görmeye başladı. Bu da farklı değerlendirmelere göre Katar için bir zaferdi.

Sorunların çözümünde dış bir güce dayanmanın başka örnekleri olmuştu. Soğuk savaş döneminde Yunaniistan-Türkiye anlaşmazlığı gibiyi. Özellikle de 1974 Kıbrıs çıkarmasından sonra. Türkiye ve Yunaniistan birbirleri ile savaşmanın eşiğine geldi. Her ikisi de NATO üyesiydi. Her ikisi de nihai garantör olarak ABD'ye dayanıyorlardı.²⁰⁵

Her iki taraf da Washington'a meseleyi taşımaya ve bakış açılarını orada anlatmaya karar verdi. Yunanlılar, Amerikalıların dikkatini çeken şatafatlı söylemlerle demokratik değerlere dikkat çekmeye çalıştı. Türkiye ise SSCB sınırlarındaki pozisyonuna ve NATO ile askeri bağlılığını hatırlatma yolunu seçti.

ABD'de önemli bir Türk varlığı olmamasına karşın geniş Yunan varlığı meseleyi daha karmaşık hale getiren etkenlerden biri oldu.²⁰⁶ Türkiye, Amerika'nın siyasi platformlarında daha az etkiliydi. Bu faktörün Körfez ülkelelerinin hiç biri için de kayda değer olumlu bir etkisi yoktur. Çünkü hiç birisi Amerikan toplum dokusu içinde yeterli ölçüde temsil edilmemektedir.

²⁰⁴ Grim, Ryan ve Shahid Ahmed, Akbar, "His Town", *The Huffington Post*, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://highline.huffingtonpost.com/articles/en/his-town/>

²⁰⁵ Bkz. Jangian, Alan, "The Cypriot-Turkish Conflict and NATO-EU Cooperation", Yüksek lisans tezi, (Naval Post Graduate School, Monterey, CA, 2017), s. 38-43.

²⁰⁶ "Brief discussion of Greek-American lobby", *americanforeignrelations.com*, (Erişim tarihi: 5 May 2018): <http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Special-Interest-Lobbies-Ethnic-lobbies.html>

Bu bilgiler ışığında Katar'ın Washington'daki sürekli ve yoğun çabalarını çok başarılı olarak değerlendirebiliriz. Katar'ın Washington'daki varlığı, Suudi Arabistan ve BAE'nin Washington'un dostluğunu kazanmada kullandığı lobilerin çabaları ile çok daha etkili ve cesur varlığının karşısında oldukça cılızdı. 2006 yılındaki Uluslararası Dubai Ports World skandalının ardından BAE, kendi elçiliğinin Washington'daki en etkili elçilik olması için çalıştı. O dönemde Katar'ın bu yarışta kayda değer bir önemi yoktu. Ama o andan itibaren Katar, Washinton'daki düşmanca ya da düşmanca olması muhtemel birçok yasayı geri çevirebildi. Komşularını köşeye sıkıştırmayı başardı. Bu da Katar için bir zafer kabul edilmelidir.

Katar, lobileri kullanmaktan daha fazlasını yaptı. Tamamen farklı bir yol izleyerek Washington'u angaje etti. Dışişleri bakanı gibi Katarlı yetkililer, ABD'yi yoğun şekilde ziyaret ettiler. Gazetecilerle, akademisyenlerle, araştırma merkezlerindeki analistlerle Arap dünyasındaki denklerinde eşi az görülecek bir şekilde görüşmeler yaptılar.²⁰⁷ Katar, ABD güçlerini ağırladığı ABD üssünü genişletme projelerini açıkladı. Bu girişim, mali sıkıntı çekmekte olan ABD tarafında büyük bir memnuniyetle karşılandı. Katar açık semalar meselesinde de ABD ile iş birliği yaptı. Bu mesele ABD'li nakliye şirketlerini endişelendiriyor ve iki ülke arasındaki ilişkileri zayıflatıyordu.²⁰⁸ Son olarak Katar büyük miktarda Amerikan silahı satın aldı. O kadar ki yerel nüfusun bunca silahı fiili olarak kullanması mümkün değildi.²⁰⁹ Bütün bu adımlar Katar'a olumlu bir imaj çizdi, Suudi Arabistan ve BAE'nin çizdiği Amerikan çıkarlarına saldıran haydut devlet imajını baltaladı.

²⁰⁷ Bkz. Katar Dışişleri Bakanlığı'nın 2018 Katar-ABD Stratejik Diyalogu hakkındaki basın açıklaması: "Qatar-US Strategic Dialogue" Stresses Two Countries' Need to Remain Close Allies", 4 Şubat 2018, (Erişim tarihi: 5 May 2018): <https://www.mofa.gov.qa/en/all-mofa-news/details/2018/02/04/qatar-us-strategic-dialogue-stresses-two-countries-need-to-remain-close-allies>

²⁰⁸ Jansen, Bart, "U.S., Qatar Reach Agreement in Long-running Dispute Involving Qatar Airways", *USA Today*, 30 January 2018, (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2018): <https://www.usatoday.com/story/travel/flights/todayinthesky/2018/01/30/us-qatar-reach-agreement-airline-finances/1079830001/>

²⁰⁹ Mountachaf, Chirine, "A Huge Military Build-up is Underway in Qatar. But Who Will Man The Systems?", *Defense News*, 15 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2017/12/15/a-huge-military-buildup-is-underway-in-qatar-but-who-will-man-the-systems/>

Askeri olarak Katar’ın esas hareketi Udeyd Ortak Hava Üssü kartını oynamak oldu. Udeyd Üssü, Amerika’nın dünyadaki en büyük üslerinden biridir. Ayrıca Amerika’nın B-52 uçaklarının operasyonlarında kullanabileceği kapasitede olan Körfez’te tek üssüdür.²¹⁰

Udeyd Üssü, ABD Merkez Komutanlığı İleri Üssü’ne ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Ortak Hava Operasyonları Merkezi’ne ve Amerikan Merkez Komutanlığı’nın Özel Harekât biriminin ileri üssüne ev sahipliği yapmaktadır. Üssün uzun bir ana pisti yanı sıra güçlendirilmiş bir pisti vardır. Amerikan askerleri için çeşitli olanaklarla donatılmış geniş bir yerleşim alanı vardır. Ayrıca Amerikan askerleri son derece özgür hareket edebilmektedir.

Katarlılar bu üssün önemini nihayet anladılar. Nitekim Körfez İş Birliği Konseyi krizi başladığından beri Katar karşıtı ittifakın en önemli hedeflerinden biri Amerikan Merkez Komutanlığı Karargahı’nın Udeyd Üssü’nden Abu Dabi’deki ez-Zafra Hava Üssü’ne taşınmasıydı.²¹¹ Savunma Bakanı’nın bu adıma karşı tavrı her ne kadar sabit olsa da (çoğu zaman bunun sebebi maliyet ve bunu gerektirecek askeri bir ihtiyaç bulunmamasıydı) üssün taşınması talebi değişmeyen talep olarak kalmıştır.

Katarlılar, Udeyd Üssü’nün değerini anladılar ve bu değeri arttırmaya çalıştılar. 2018 Ocak ayında Katar Dışişleri Bakanı, Kültürel Miras Komitesi önündeki konuşmasında kışla sayılarının arttırılacağını, üstte Amerikan okulu açılacağını, ayrıca Katar’da Amerikan deniz tesisi kurma projesini ilan etti.²¹²

Bu uygulamalar Washington’da memnuniyetle karşılanmasına rağmen işi nihayete erdirmek için yeterli değildi. ABD’nin -herhangi bir üssün ABD

²¹⁰ Des Roches, David, “A Base is More Than Buildings: The military implications of the Qatar crisis”, *War on the Rocks*, 8 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2018): <https://warontherocks.com/2017/06/a-base-is-more-than-buildings-the-military-implications-of-the-qatar-crisis/>

²¹¹ Robert Gates’in Demokrasi Savunma Vakfı Konferansı’ndaki açıklamaları için bkz. (Bu açıklamalar Washington için KİT krizinin başlama etkinliği olarak kabul edilebilir.), 23 Mayıs 2017, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2018): <https://www.youtube.com/watch?v=bT6ypHHH9JA>

²¹² “US Qatar Military to Military Relations”, *heritage.org*, 29 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2018): <https://www.heritage.org/defense/event/us-qatari-military-military-relations>

hedeflerine hizmetinin yetersiz olduğuna ya da işletme masraflarının yüksek olduğuna karar verdiği zaman- üssü terk ettiği vakidir.²¹³ Katar, kendi topraklarında faaliyet gösteren Amerikan güçlerin hareketlerine sınırlama getirirse söz konusu üslerin alt yapısı ne olursa olsun değerleri azalır. Ancak durum şu an böyle görünmüyor. Çünkü Katar'daki üsler aktiftir, sürekli genişlemekte ve takdir edilmektedir.

Katar'a karşı düzenlenecek herhangi bir askeri saldırıyı bertaraf etmekte bu üslerin kullanılabilme imkânı ile ilgili yaygın bir yanlış söz konusudur. Doğrusu Katar'da bulunan iki büyük Amerikan üssü komuta, kontrol, hava kuvvetleri ve lojistik eylemler içindir. Katar'daki Amerikan üslerinde kara muharebe gücü yoktur. Bu durumda İş Birliği Konseyi'ndeki komşular Katar'a karşı askeri bir adım atacak olursalar Amerika'nın tepkisi askeri değil politik olacaktır. Bu üslerde bulunan güçler muhtemel herhangi bir kara saldırısı karşısında savunma için uygun değildir. Dolayısıyla Amerika'nın ilk tepkisi siyasi olacak ve herhangi bir askeri operasyon hiçbir şekilde Amerikan tesislerinden başlamayacaktır.

ABD-Katar ittifakı, askeri üslerin daha ötesindedir. Ama söz konusu üsler bu ilişkilerin dışı vuran ifadesidir. Yine de önemlerini abartmamak gerekir. Çünkü ABD ve Katar arasında çıkabilecek herhangi bir güvenlik sorunu durumunda üslerin diğer meseleleri çözmekte bir rolü olmayacaktır. Amerikan üslerine ev sahipliği yapmak takdir edilen bir durum olmakla birlikte bu, ABD'nin diğer güvenlik meselelerini görmezden geleceğine dair bir açık çek değildir. Modern Amerikan tarihi, birçok askeri üssün durumların değişmesine binaen kapatıldığına tanık olmuştur. Katar'ın konumu bu çerçevede değerlendirildiğinde güçlüdür ama mutlak bir dokunulmazlığı yoktur. Bu bağlamda Katar tarafının menfaatlerine hizmet edecek şey; Savunma Bakanı'nın Udeyd Üssü'ndeki Amerikan askerlerinin yerleşim birimleri projesini genişletme kararını açıklamasına benzer adımlar atmasıdır.

²¹³ Örneğin, Birleşik Devletler 2006 yılında İzlandalıların itirazları üzerine İzlanda'daki deniz hava istasyonunu tek taraflı olarak kapattı; 2016'da kısmen yeniden açıldı.

Muhtemel Bir Askeri Felaket: Katar'ın Düşman Bir Yabancı Güçle İttifak Yapması

Bazı küçük devletler, büyük komşu devletlerin haksız taleplerine karşı koymayı ve büyük komşusuna düşman olan yabancı bir güçle ittifak etmeyi tercih edebilirler. Küba'nın ABD'ye karşı bağımsızlığını (belki gelişmesini de) korumak için izlediği metot buydu. Küba'nın SSCB ile ittifakı siyasi ve ekonomik gelişimi açısından bir felaketken, 30 yıl boyunca Washington'a muhalif politikalar izleyerek bu bağımsızlığını koruması açısından temel faktör olmuştur.²¹⁴ Küba yarı bağımsız olmakta iken dışişlerinde tam bağımsız bir ses haline gelmiş hatta Bağlantısızlar Hareketi'nin lideri olmuştur. Küba, halen dünyanın en baskıcı ülkelerinden biri ve batı yarım küredeki en kötü ekonomik performansa sahip ülke olmakla birlikte tam bir bağımsızlığa sahiptir.

Küba, SSCB'nin dağılmasının ardından, petrol zengini olması yanı sıra kendisiyle aynı mantıkta olan bir liderle, Venezuela lideri ile ittifak yaptı.²¹⁵ Ancak ABD düşmanı bu yaklaşım ne kadar devam edebilirdi? Bu soru cevaplanmayı bekleye dursun, en azından kısa vadede devam edecektir. Küba'nın politikası başarılı olarak değerlendirilebilir. Çünkü Küba ABD'nin yörüngesine girdirilmesi zor olan egemen bir ülke olarak kalmaya devam etmektedir.

Burada Katar ve gelişmekte olan Türkiye'nin siyasi ve askeri bağlantılarının bu rolü oynadığı söylenebilir ki bunlara ambargo devletleri nisbeten düşman güç olarak bakmaktadır. Türkiye'nin askeri kapasitesi değerlendirilirken genellikle mübalağa yapılmasına rağmen Türkiye, Katar'da sınırlı olarak askeri varlığını kurmayı başarmıştır. Bu askeri varlık gazetelerin (çoğu zaman çok da hassas olmayan) değerlendirmelerine göre Katar'ın özgürlüğünün muhtemel garantörü olarak görülmektedir.

²¹⁴ Tsokhas, Kosmas, "The Political Economy of Cuban Dependence on the Soviet Union", *Theory and Society*, (C. 9, S. 2, Mart 1980), s. 319-362.

²¹⁵ Grant, Will, "Cuba Concerns over Venezuela's Economic Woes", *BBC.com*, 11 Mart 2016, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-35686683>

Katar, Rusya'ya açılım yaptı.²¹⁶ Rusya ile ilişkilerdeki bu açılım Türkiye'ye yapılan açılımla kıyaslanamaz tabii. Çünkü Rus savaş uçağı satın alınmasının askeri hiçbir gerekçesi yoktur ama son derece siyasi bir mantık taşımaktadır. Bu, Amerika ve Körfez İş Birliği Konseyi'ne üzerindeki baskının artması durumunda yedekte başvurmak zorunda kalabileceği başka yedekte bekleyen seçenekleri olduğunu hatırlatmaktadır.

Bu noktada atılmamış bir diğer adım ise İran'la ittifaktır. Katar için liderlerinin İran'la güvenlik anlaşması yapmaması çok faydalıdır. Çünkü kuşkusuz Körfez İş Birliği Konseyi'ne üye ambargo devletlerinin gücünü dengeleyen bir güç kabulüyle İran'la bağlantıları güçlendirmek Katar'ın güvenliğine zarar verir. İran'ın kendini Suudi Arabistan ve BAE'ye alternatif olarak sunduğu bir zamanda Katar'daki İran varlığını güçlendirmek perde arkasında ABD ve diğer batılı güçlerin Katar'a nefret duyması riskini barındırmaktadır. Gerçekten de Katar'ın inandırıcılığını sarsmak için Doha'da İran devrim güçlerinin bulunduğu dair sahte raporlar tedavüle sokulmuştur.

Küçük Devletin Bekasını Savunma Stratejileri: Askeri Güce Dönüşme

Bazı küçük devletler güvenlik çevrelerini coğrafi büyüklüğünün gereğinden çok daha büyük askeri bir güç olacak şekilde değiştirmeyi başarmıştır. 1994'te Ruanda soykırımının ardından Ruanda Orta Afrika Bölgesi'ndeki en büyük askeri güç haline geldi ve normal hacmini kat kat aşan bir etki ile Kongo'ya müdahale etti. Her açıdan küçük bir ülke olan Singapur da bölgesinde büyük bir güvenlik rolü oynamaktadır. Aynı zamanda coğrafi büyüklüğünün gereğinden çok daha büyük öneme sahip bir devlet olarak muamele görür hale gelmiştir.²¹⁷

²¹⁶ "Qatar Mulls Buying Russia's Su-35 Fighter Jets", *Tass.com*, 1 Mart 2018, (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018): <http://tass.com/defense/992351>

²¹⁷ "The Hard Man of the Hills", *The Economist*, 15 July 2017. (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): <https://twitter.com/theeconomist/status/885589690627305475>

Kaynakta bu dipnotla ilgili bir link verilmemiştir. Başlık, *The Economist* dergisinin Ruanda ile ilgili haberi paylaştığı bir twitte geçmektedir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

Twitte paylaşılan yazı için ayrıca bkz. <https://www.economist.com/briefing/2017/07/15/paul-kagame-feted-and-feared?fsrc=scn%2Ftw%2Fte%2Fbl%2Fed%2Fpaulkagamefetedandfeared>.

Katar’ın komşusu olan BAE, askeri gücünü inanılmaz bir hızla, etkileyici bir şekilde geliştiren küçük bir devlet olma hususunda dikkat çeken bir örneklik teşkil etmektedir. BAE’nin silahlı güçleri 30 yıldan az bir sürede düzensiz polis gücü topluluğundan Arap dünyasının en gelişmiş gücüne dönüştü. Askeri güçleri amfibik hareketler gerçekleştirmiş, Afrika ve Yemen’de askeri üsler kurmuştur. Böylece Emirlikler haklı olarak “Küçük Sparta” ünvanını kazanma şerefine nail olmuştur.²¹⁸

Bu bağlamda şöyle bir soru akla geliyor: Katar’ın komşusunu taklit etmesi ve önemli bir askeri güce dönüşmesi mümkün müdür? Katar’ın son dönemde yaptığı silah alımları bu yaklaşımı takip ettiğini gösteriyor. Nitekim Katarlılar; Fransa, Birleşik Krallık, Amerika ve Rusya’dan çeşit çeşit gelişmiş silah teçhizatı satın aldılar.

Körfez İş Birliği Konseyi krizi başladığı zaman Katar, birkaç çeşit savaş uçağı satın aldı ya da alacağını ilan etti. 2017’nin Aralık ayında Katar, F15 modeli 36 savaş uçağı almak için 6 milyar dolarlık sözleşme imzaladı.²¹⁹ Aynı ay içinde Rafale modeli 12 Fransız savaş uçağı alacağını, ek olarak 24 savaş uçağı daha almasının mümkün olduğunu açıklamıştı. Bunlar sahip olduğu 36 uçağı ek olarak.²²⁰ Katar daha önce 2017 sonbaharında da Typhoon modeli 24 Avrupa uçağı alma planını ilan etmişti.²²¹ Böylece Katar, bu alımları ile hava kuvvetleri teçhizatını 12 savaş uçağından 72’ye belki de daha fazlaya yükseltecekti. Diğer bölümlerdeki orduların teçhizatı da benzer bir yükselme gösterdi. Katar, deniz tekneleri, hava savunma sistemleri ve piyade savaş teçhizatı satın almıştı. Bu durumda Katar’a yükselen bir süper güç olarak bakmak cazip gibi görünse de bu aldatıcı bir gerçektir. Askeri teçhizat kapasite

²¹⁸ Chandrasekaran, Rajiv, “In the UAE, the United States has a quiet, potent ally nicknamed ‘Little Sparta’”, *The Washington Post*, 9 Kasım 2014. (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2020):

²¹⁹ <https://edition.cnn.com/2017/12/22/politics/us-qatar-f-15-fighter-jets-sale/index.html>
Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

²²⁰ Tran, Pierre, “Qatar moves to buy more Rafale jets, order infantry fighting vehicles”, *Defense News*, 7 Aralık 2017, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2018): <https://www.defensenews.com/global/mideast-africa/2017/12/07/qatar-moves-to-buy-more-rafale-jets-order-infantry-fighting-vehicles/>

²²¹ Chuter, Andrew, “Qatar to buy 24 Typhoon fighters from UK”, *Defense News*, 18 Eylül 2017, (Erişim tarihi: 14 Mayıs 2018): <https://www.defensenews.com/air/2017/09/18/qatar-to-buy-24-typhoon-fighters-from-uk/>

geliştirmekte temel bileşen kabul edilmekle birlikte Katar’ın deniz botlarını, savaş uçaklarını, zırhlılarını gerçek bir askeri güce dönüştürebilecek insan gücüne sahip olduğu şüphelidir. Çünkü Katar’ın nüfusu 330 bindir. Bu da Londra’nın bir banliyösü olan Ealing’in nüfusuna denk, Kaliforniya’nın Anaheim şehrinin nüfusundan ise azdır. Bu modern askeri cihazları çalıştırmayı gerektiren yüksek seviyeli bir askeri tatbikat yapmak için yeterli sayıda yetişmiş, hazır vatandaşının bulunması çok zordur.

Askeri teçhizatın bu kadar çeşitli olması bir başka sorunu daha ortaya çıkarmaktadır. Sadece savaş uçaklarını hesaplasak Katar’ın üç tane birbirinden bağımsız lojistik hattı; askerleri ve pilotları eğitmek için 3 merkez; silahlar için de birbirinden bağımsız 3 merkeze sahip olması gerekiyor. Öte yandan hava subaylarından bazılarının Fransızca, bazılarının da İngilizce öğrenmesi gerekmektedir. Eğitebileceği insan kaynaklarının toplamına baktığımızda bu kadar çeşitli askeri teçhizat muhtemelen atıl kalacaktır. Son olarak bu teçhizatın hiç biri Katar’a birkaç seneden önce teslim edilmeyecektir.

Katar’ın fiilen “Küçük Sparta” olma imkânı mevcuttur. Ancak bu uzun yıllar boyunca harcanacak yoğun çabalar sonunda olacaktır. Şu anda ise askeri silah alımlarının çokluğu fiili olarak askeri kapasitenin bulunmasından ziyade böyle bir askeri arzu ve hedefi olduğunu göstermektedir.

En basit ifade ile Katar’ın askeri potansiyelini kurmadan önce böyle bir lüksü yoktur. Körfez’teki gözlemcilerin fark edeceği üzere askeri güç sadece teçhizat almakla değildir. Aksine bunun için başlı başına bir nesil gerekir ki nitelikli, eğitilmiş, antremanlı askeri liderler yetiştirilebilsin ve sonra da fiili olarak savaş güçlerine dahil edilebilsinler. Katar savunma gücünün bugün sıkıntısını çektiği eksiklik, Katar yönetiminin geçen asrın doksanlarından beri almış olduğu yatırım kararlarının yansımasıdır. Çünkü yönetim, sabırla askeri gücü inşa etmek yerine ülkenin alt yapısına yatırım yapmak ve uluslararası faaliyetlere katılmak için çaba harcadı. Bu durumun kısa vadede düzeltilmesi mümkündür.²²²

²²² Roberts, David B., *Qatar: Security the Global Ambitions of a City-State*, (London: Oxford University Press, 2017), Chapter 8.

Sonuç

Güvenlik alanı, belli bir çerçevede tasnif edilmiş, sistemli ilmi çalışmaların bir kolu değildir. Bu yüzden güvenlik alanındaki teori ve stratejilerin gerçeğe uygulanması çoğu zaman insanların planlarından ve beklentilerinden sapmaya eğilimlidir. Şu an Katar'ın hedeflerine en iyi hizmet edecek şey küçük bir devletin beka hedeflerine uygun birkaç tekniği ayrı ayrı kullanmak olacaktır. Görünüşe göre Katar'ın fiilen yaptığı da budur.

Katar, topraklarında bulunan askeri tesisleri genişletmesi ve geliştirmesi durumunda daha iyi duruma gelecektir. Ülkelerin bu tesislerin geliştirilip, genişletilmesi üzerinde durması gerekir. Aynı zamanda bu üslerin stratejik değil taktiksel olduğunu kabul etmesi gerekir. Yani ABD ile ilişkilerinin bileşeninden başka bir şey olmadığını kabul etmeli. Katar'ın ABD güçlerini ücretsiz olarak ağırlama taahhüdünü yenilemesi ikili ilişkiler açısından yapıcı bir sonuç doğurur. Bunun gibi ABD askerlerinin üsse giriş çıkışlarındaki gümrük uygulamalarının hafifletilmesi şeklindeki uygulamalar ABD'nin farklı askeri birlikleri ve saflarında Katar'ı destekleyen bir uyumun oluşmasını sağlar.

Katar'ın askeri kapasitesini arttırmayı hedefleyen çabaları istenilen ve memnuniyet yaratan çabalar değildir. Katar, bu modern askeri teçhizatları fiili askeri güce çevirirken birçok sorunla karşılaşacaktır. Katar'ın, orduya katılacak insan gücü ile ilgili konumu temel endişe sebebi olarak kalacaktır. Her halükarda askeri kapasitenin geliştirilmesi göz açıp kapayana kadar olacak bir şey değildir. Bugün alınan kararların sonuçları en iyi ihtimalle onlarca yıl sonra ortaya çıkacaktır. Ama önemli olan Katar'ın kendini doğru yöne doğru ilerlemeye zorlamış olmasıdır.

Sonuçta çok az sayıda ülke askeri unsurlarla kendini emniyete almayı başarmıştır. Mesela ABD ve Kanada arasındaki sınır tamamen savunulamaz durumdadır. Ancak adı geçen sınır iki halkın kurduğu dostluk ticari ve kültürel ortaklıkla korunmuştur. Askeri yollarla değil.

Katar’a göre şu anki krizin hakiki bir şekilde çözümü ve krizden önceki refah günlerine dönmesi şu anki krizi çözmeye odaklanmasını gerektiriyor.

KÖRFEZ KRİZİNDE GÖRÜNMEYEN MÜCADELE

Muhammed Devrani

Siber saldırılar, intikam almak isteyen ya da başka bir ülkeye karşı düşmanca bir gündem belirleyen devletler arasında salgın bir hastalık gibi yayıldı. Özellikle korsanlıkta ve sosyal medya araçlarında teknolojiye başvurarak gerçekleri tahrif edip sanki o hali gerçekmiş gibi sunmak bir vakıa haline geldi.²²³ Mesela herhangi bir devlet sosyal medya araçlarını geniş çaplı olarak kullanarak, belli bir plana hizmet amacıyla, başka bir devleti terörle suçlamak, onu saldırgan ya da onur zedeleyici başka herhangi bir vasıfla nitelemek içi siber saldırıya kalkışabiliyor. Bu tavır -elektronik saldırı düzenlemek- uluslararası bir gelenek haline geldi. Halkları ortak paydalarda buluşan Körfez İş Birliği Konseyi'ne üye devletler de bu tuzağa düştü. Hem de daha önce bu alanda eşi benzeri görülmemiş şekilde. Bu konseydeki bir ya da birkaç devlet İş Birliği Konseyi'ndeki komşu bir devletin kendilerinin peşinden gelmediğini ya da metotlarına tabi olmadığını hissettiği zaman söz konusu devlete karşı özel bir savaş ilan ediyorlar. Bu gün Katar ambargosunda böyle bir şavaşa tanık oluyoruz. Bu ambargoyu Körfez İş Birliği Konseyi'nin üç üyesi; Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn yanı sıra Mısır uygulamaktadır. Mısır, Körfez İş Birliği Konseyi'ne üye olmamasına rağmen yeni askeri yönetim ile Katar arasındaki husumet dolayısıyla o da Körfez üçlüsüne katıldı.

Bu savaş niçin özel bir karaktere büründü? Aslında bu savaşın senaristi bu konudaki batılı uygulamaları ve aynı senaryonun kullanıldığı, ondan da malum savaşların çıktığı diğer ülkeleri çok iyi tanıyor olmalı. Hatta Hollywood bile bu saldırıların nasıl düzenlendiğine ve hükümetlerin düşürüldüğüne dair birçok film yapmıştır.

²²³ Jones, Mac, "Hacking, bots and information wars in the Qatar Spat, *washingtonpost.com*, 7 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): <https://wapo.st/2jSkOKf>

Ambargo İçin Bahaneler Üretmek

Katar'ın durumunda senaryonun birden fazla parçadan ya da bölümden oluşması gerekiyordu. Senaryo ilk olarak Riyad'da yapılan, ABD Başkanı Donald Trump'ın da katıldığı İslam Ülkeleri Zirvesi'nde başladı. Bu, Trump'ın ilk yurt dışı ziyareti olarak Suudi Arabistan'a gittiği sıradaydı. Suudi Arabistan, ABD ile koordineli olarak bütün müslüman liderleri zirveye katılmaya davet etti. Trump bu zirvede bir konuşma yaptı ve müslüman ülke liderleri ile görüştü. Tabi ki Trump'ın seçim kampanyası sırasında müslümanlara karşı gösterdiği düşmanlık herkesin aklındaydı. Kendisini İslamofobiye karşı takıntılı bir kişi olarak nitelemişti. Seçim kampanyaları da Amerikan tarihindeki İslam'a karşı en saldırgan kampanyalar olarak kabul edilmişti. Riyad İslam Zirvesi'nin mesajı açıktı. Terörle mücadeleye destek vermeye, cihatçı toplulukları finans kaynaklarını kurutmaya davet ediyordu. Zirvenin gündeminin başında diğer taleplerin yanı sıra özellikle zengin devletlerden ve daha özel olarak Körfez İş Birliği Konseyi'ne üye devletlerden azami miktarda para toplamanın zarureti yer alıyordu. Zirve süresince, ele alınan meseleler ve belirtilen endişeler hakkında ne İş Birliği Konseyi üyesi herhangi bir devletle ne de Katar'la ilgili herhangi bir şey yoktu. Zirveden, en azından ortalama bir gözlemci için, sıra dışı hiçbir şey çıkmadı.

Senaryonun ikinci bölümüne gelince; savaş ilanı için bir sebep ya da bir saik gerekiyordu. Bunu yapmak için en iyi yol da Katar Emiri Şeyh Temin b. Hamad Âl-i Sani adına bir konuşma uydurmaktı. Bunu da Katar'ın resmi haber ajansı (QNA) üzerinden yapmak gerekiyordu. Bu komplonun planlanması eski bir film olan "Wag the Dog"²²⁴ isimli Hollywood senaryosundan mülhem bir Hollywood yapımı düzeyinde yönetmenlik gerektiriyordu. Söz konusu film 1997 yapımıydı. Filmin başkahramanları Amerikalı iki meşhur aktör Dustin Hoffman ve Robert De Niro'ydu. Başkahramanlar filmde, ABD başkanını ciddi olarak tehdit eden ahlâki bir skandal hususunda seçmenlerin dikkatini dağıtmak ve başka yöne çekmek

²²⁴ "Wag the Dog", *Wikipedia*, (Son güncelleme tarihi: 20 Nisan 2018).

(Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): https://en.wikipedia.org/wiki/Wag_the_Dog

Söz konusu film Türkiye'de "Başkan'ın Adamları" ismiyle gösterime girmiştir. Yazarın verdiği tarihten sonra sayfa güncellenmiş olup son güncelleme tarihi: 9 Mayıs 2021. (Ç.N.)

üzere Arnavutluk'ta siber bir savaş çıkarmak için birlikte çalışıyorlardı. Film, Lewinsky skandalının hemen ardından gösterime girmişti. Aynı şekilde ABD'nin Sudan'daki eş-Şifa ilaç fabrikasına saldırarak imha etmesinin hemen ardındandı. Medya yeni gösterime giren filmle yaşanan olaylar arasında karşılaştırma yapmıştı.

Benzer bir senaryoda, Katar'a karşı önlem kararı alındıktan sonra, üç Körfez ülkesi müttefikleri Mısır'ın eşliğinde Hollywood filmi gibi bir film yapmaya girişti. Çalışmaları profesyonel düzeydeydi. Sadece hikâye aşamalarının örüntüsü açısından değil bazı bölümleri saklayıp, onları mutlak bir sır perdesi altında bırakmak açısından da. Komplo doğal olarak doğrudan Katar Emiri'ni, sonra da tüm ülkeyi hedef aldı. Tabi ki filmle bu komplo arasındaki fark komplonun saiki ve sebebinde saklıydı. Şöyle ki Katar'ın durumunda Emir'e nispet edilen bu uydurma açıklama, savaş ilanının ardındaki sebebi. “Wag the Dog” filmi ile bu senaryo arasındaki ortak nokta ise her iki senaryonun da ulaşılması hedeflenen sonuçlar tahmin edilerek gösterime girmeden aylar önce uydurulup hazırlanmış olmasıdır. Bu sonuçlar da senaryoları hazırlayanların ajandasındaki son aşamayı oluşturuyordu.

Senaryonun üçüncü bölümü nasıl pazarlanacağı ile ilgiliydi. “Wag the Dog” filminin pazarlaması ABD ve dünyadaki sinema salonlarına gösterime girmesini gerektiriyordu. Katar'ın durumunda ise Katar devleti adına konuşması, yani Katar Haber Ajansı'ndan çıkmış gibi yayınlanması gerekiyordu. Doğrusu senaryonun bu aşaması en zor aşamaydı. Çünkü çok az devletin sahip olduğu yüksek teknolojik kabiliyet gerektiriyordu. Siber saldırı düzenlemek, Katar Emir'inin konuşması olarak uydurulmuş ses kaydının indirilmesi ve kaydın orijinal ses kaydının yerine konulması ancak devletler tarafından finanse edilen ve desteklenen uzman ellerin yapabileceği çok karmaşık bir süreçti.

Devletler Neden Siber Saldırlara Başvurur?

Siber saldırı kavramı, herhangi bir devlet tarafından finanse edilen bir grup kişi ya da oluşum tarafından yapılır. Bu kişiler herhangi bir hükümetle

birlikte çalışıyor ya da destek alıyor olabilir. Saldırı; virüs, elektronik solucan salınması ya da başka siber saldırı türü ile yapılır. Bu saldırılar sadece “Truva atı” ya da “arka kapılar” olarak bilinen gizli uygulamalar ya da “hizmet reddi” gibi diğer kodlarla sınırlı değildir. Saldırının amacı; ister birey olsun ister bir grup, ister örgüt, şirket ya da hükümet ajansı olsun fark etmeksizin kurbanı felç etmek ya da sarsmaktır.

Çağımızda söz konusu virüsler ve e-solucanlar siber saldırılarda geniş çaplı olarak kullanılmaya başladı. Virüs ya da e-solucan, profesyonel şekilde yapılan ve sosyal mühendislik gerektiren teknik bir çalışma ile gönderilir. Nitekim çeşitli cep telefonu ve sosyal medya araçlarının kullanımına ilginin artmasıyla virüs ve e-solucan yayma işi oldukça kolaylaşmış durumdadır. Halklar sosyal medya bağımlısı olmuş durumdadır. Herkes günlük hayatının bir parçası olarak, önünde saatlerce vakit geçirecekleri bir cep telefonu ya da bilgisayara sahip olmak istemektedir. Böylece virüs ve e-solucan yaymak korsanların başvurduğu sıradan ve kolay bir iş haline gelmiştir. Bunların sayısı geçen yıllara oranla korkunç derecede artmaktadır.

Dünyada siber saldırıların sayısı, her geçen gün binlerce hatta milyonlarca olacak şekilde artmaktadır. Bu virüslerin büyük çoğunluğu sisteme sızmayı başaracak kabiliyette olmasa da yüzdelik oranla çok azlık bir kısmı bunu başarabilmektedir. Nihayetinde yıkıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Asıl tehlike modern olarak üretilmiş ya da gelecekteki saldırılarda ve savaşlarda kullanılmak üzere saklanmakta olan virüsler ve e-solucanlardır. Bu virüsler ve e-solucanlar; güvenlik duvarları ya da anti virüs programları tarafından tespit edilmesi ve püskürtülmesi çok zor olan dijital parmak izlerine sahiptir. Çünkü bunlar; güvenlik duvarları ve anti virüs yazılımı veri tabanları içinde depolanmazlar. Bu virüsler artık çeşitli türleri ile devletlerin elektronik alt yapısına saldırmak için kullanılan modern silahlar haline gelmiştir. Kurbanlar çoğu zaman kullandıkları bilgisayar sisteminde e-solucan ya da virüs bulunduğundan bihaberdirler. Fark ettikleri zaman ise iş işten geçmiş olacaktır. Saldırının arkasındaki hedefe göre virüsler gerçek zamanlı olarak

fark edilebilir. Ama diğer durumlarda çoğunlukla virüsler ve e-solucanlar kurbanlar farkına bile varmadan hedeflerini gerçekleştirirler. Bu saldırıların bazıları mesela hizmet engelleme türünde olanlar onarılabilir. Ama çoğunluğunun onarılması çok zordur. Casusluk, dezenformasyon ve iftira kampanyası düzenlemek amacıyla ya da fiili saldırı düzenlemek üzere uçak gönderebilmek için radarları devre dışı bırakmak gibi askeri hedefli saldırılar kurbanların fark edemeyeceği şekilde mutlak bir gizlilik içinde yapılır.

Katar Resmi Haber Ajansına Saldırı

Tüm medya kuruluşlarının yayınlarına ve Katar Devleti'nin yaptığı açıklamaya göre Katar Haber Ajansı'na yapılan siber saldırının tarihi 24 Mayıs 2017'dir. Bu tarih saldırının gerçek tarihi değildir. Yukarıda bahsettiğimiz Hollywood filminin prodüksiyonuna benzer şekilde uydurma ses kaydı sızıntısının tespit edildiği tarihtir. Kayıt, Emir'in 23 Mayıs 2017'de askeri okul mezuniyet töreni sırasında yaptığı konuşma üzerine montajlanmıştı. Burada bilinmeyen şey, Katar Haber Ajansı'nın bilgisayar sistemine bu saldırı düzenlenmeden öncesinde saldırıyı planlamak için ne kadar zaman harcadığıydı.

Katar Emiri 23 Mayıs 2017'de konuşma yapmıştı. Ancak konuşmanın Katar Haber Ajansı'nda yayınlanması ertesi gün 24 Mayıs 2017'deydi ve konuşma orijinalinden tamamen farklıydı. Konuşma uydurmaydı ve asıl kayıt üstüne montajlanmıştı. Konuşmada Katar'ın ABD Başkanı Donalt Trump ile ilişkilerinin iyi olmadığı, Hamas'ın Filiştin halkının meşru temsilcisi olduğu söyleniyordu. İran da uydurma kayıta Emir'in diliyle bölgenin istikrarı için önemli büyük bir bölgesel güç olarak niteleniyordu.²²⁵ Bu açıklamaların hepsi orijinal kayıt üzerine bir ses mühendisi tarafından montajlanmış olan uydurma açıklamalardı. Burada ilginç olan şey bu çalışma ile “Wag the Dog” filminin senaryosu arasındaki benzerlikti. Nitekim uygulama, yüksek kaliteli ve karmaşık tekniklere son derece hâkim uzman bir ekip tarafından yapılmıştı.

²²⁵ Coats Ulrichson, Kristian, “What’s going on with Qatar?”, *washingtonpost.com*, 1 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): <https://wapo.st/2KVXI1z>

Devletler tarafından destek almayan herhangi bir tarafın yapamayacağı bir şeydi.

Saldırı için önce uygun bir fırsat yakalamak gerekiyordu. Emir'in konuşmasıyla bu fırsat ortaya çıkmıştı. İkinci olarak asıl kayıt üzerine ses montajı operasyonu hızla ve profesyonelce yapılmıştı. Bir sonraki adımsa, işletim sisteminin ana sunucusuna uydurma sesin gönderilmesi, orijinal sesin silinmesi ve ertesi gün yayınlanmasıydı. Bu senaryonun planlanması, hazırlanması ve aktifleştirilmesi yukarıda bahsettiğimiz Riyad İslam Zirvesi'nden aylar önce yapılmıştı. Bütün bunlar hiç kimse sıra dışı hiçbir şey fark etmeksizin ve sonradan olabilecekleri tahmin edemeden yapılmıştı. Tabii ki senaryoyu hazırlayan ve uygulayan dört ülke hariç. Onlar, eğer plan her aşaması ile uygulanabilirse gelecekte ne olacağının farkındaydılar ve ikinci adım için hazır dılar. Nihai hedef; Katar'a hava, kara ve deniz ambargosu uygulamaktı. Durumun gereğine göre askeri müdahale ve Katar'ın iştilası ihtimali ile birlikte. Böylece Katar, terör devleti olarak nitelendi ve dört ülke Katar'a tam bir ambargo ilan etti. Asıl sorun şuydu ki söz konusu ambargo sadece ticari ilişkileri kesmekle sınırlı değildi. Aksine ambargo devletlerindeki halkla Katar halkı arasındaki ilişkileri kesmeye kadar varmıştı. Daha da kötüsü bütün bu planlamanın, hareketlerin, planı işletmenin, doğuracağı sonuçların vs. ABD gibi bazı büyük devletlerin onayı olmadan, özellikle de bizzat Başkan Trump'ın izni olmadan yapılması mümkün değildi. Başkan, ambargo devletlerine planlarını uygulamaları için yeşil ışık yakmıştı.

Katar'a Siber Saldırının Uygulamaya Konması

Kimlik avı/Oltalama (Phishing Spear) korsan dünyasında en aktif kullanılan yöntemlerden biridir. Bunun anlamı belli bir kurbanın kimliğinin belirlenmesi ve sonra da onu hedef alan bir e-solucan ya da virüs gönderilmesidir. Yine de bir ses kaydı üretmek seviyesinde bir operasyon yapmak sonra da onu Katar Haber Ajansı'na göndermek yayın öncesinde yoğun bir hazırlık süreci gerektirir. Çünkü herhangi bir e-korsanlık eyleminin uygulamasını planlamak,

hedef alınan kurbanın bilgisayar sistemini çok iyi şekilde bilmeyi gerektirir. Korsanların, kurbanın kullandığı farklı türdeki yazılım uygulamalarını bilmeleri ve mevcut koruma programlarını öğrenmeleri gerekir. Yani güvenlik duvarını ve anti virüs programlarını tanımalıdırlar. Aynı şekilde hedef alınan sitenin işletim sisteminin ana sunucusunda kullanılan korsanlık ya da saldırı tespit yazılımlarını da bilmeleri gerekir.

Planlamanın ve uygulamanın Katar ambargosuna katılan dört devletten birinde yapılmış olması gerekir. Bu dört devletin hepsi korsan bir eylem düzenlemek için gerekli teknik beceriler açısından aynı seviyede değildir. İçlerinde bunu yapabilecek tekniklere sahip olan sadece Birleşik Arap Emirlikleridir. Bu bilgi şu anda birçok gazete tarafından vurgulanmıştır. Aslında Washington Post Gazetesi, Amerikan istihbarat teşkilatından, Katar Haber Ajansı'na düzenlenen korsan eylemi planlayanın ve uygulayanın BAE olduğunu nakletmiştir. Hatta gazete ayrıntılı bilgi de vermiştir. Buna göre Katar Hükümeti ve birçok Katarlı resmi yetkili bu sözlerin Katar Emiri'ne ait olduğunu reddetmiş ve Katar Haber Ajansı'nın korsan bir eyleme maruz kaldığına dair bir açıklama yayınlamıştır. Buna rağmen BAE Hükümeti'ndeki birçok yetkilinin, Katar Emiri'ne ait kaset yayının oluşturulması ve sızması için eş zamanlı olarak plan yapıp bu planı uyguladıklarını yazmıştır.²²⁶ Aslında Katar, Katar Haber Ajansı'nın korsan saldırısına uğradığını belirten Amerikan istihbarat teşkilatı FBI ve İnterpol'ü davet etmiş, ancak ambargo ülkeleri nasıl ki Katar Hükümeti'nin resmi beyanlarını görmezden geldilerse bu araştırmaların sonuçlarını da öyle görmezden gelmişler ve planlarını uygulamaya devam etmişlerdir.

Kimlik avı/Oltalama (Phishing Spear) işlemi zayıf korunan bir elektronik bağlantı üzerinden yapılır. Katar Haber Ajansı'na saldırı düzenleyen korsanın, işletim sisteminin ana sunucusuna uzaktan erişim yetkisine sahip kişinin kimliğini tespit etmesi gerekiyordu. Ana bilgisayara uzaktan erişim sistemi birçok yerde yaygındır. Bu da Katar Haber Ajansı'nın web sitesi gibi herhangi

²²⁶ "US intelligence confirms UAE planned Qatar fake news hack", washingtonpost.com, 17 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): <https://wapo.st/2jSq2Wd>

bir uygulamanın kullanıcılarından birinin sitenin ana sunucusuna uzaktan erişebileceği anlamına gelir. Korsanın, ana bilgisayara uzaktan erişim yetkisi olan bu kişiyi, ayrıca ister cep telefonu ister dizüstü bilgisayar olsun kullandığı cihazı bilmesi gerekir. Şu durumda muhtemel senaryo bu kişinin cep telefonu olmasıydı. Ya iPhone ya da Samsung olabilirdi. Kimlik avı (Phishing Spear) tekniği, e-posta ya da belge yoluyla gönderilen bir dosya biçiminde bir bağlantı kurularak kullanılır. Cep telefonu kullanıcısı bu bağlantıya tıklayınca, içindeki virüs ya da e-solucan elektronik posta yoluyla dosyaya gönderilmek üzere yüklenir. Sonra ikinci adım olarak e-solucanın cep telefonundan ana bilgisayara aktarılması gelir. Bu tamamlanınca korsan bilgisayarı kontrol eder hale gelir. Ancak bundan önce e-solucan yüklenince, taşıdığı özelliklere bağlı olarak bütün şifreleri kırar ve ana sunucunun şifrelerini alarak kontrol paneline erişim avantajını hızlandırır. Sonra da bilgisayar sistemini tamamen kontrol eder. Katar Haber Ajansı ile yaşanan senaryo budur.

Bunun da ötesinde e-solucanın arka kapılar açma imkânı da vardır. Bu da korsana Katar Haber Ajansı'na ve ana sunucuya herhangi bir zamanda siber saldırı yapma imkânı verir. Ayrıca e-solucan, geri bildirim yapma, belgeleri kopyalama ve başka bir devletten kontrol etme gibi imkânları da sağlar. Katar Haber Ajansı'nın bilgisayar sisteminde olduğu gibi. Bu eylem tam bir gizlilik içinde ve ajans çalışanlarının herhangi bir bilgisi olmadan gerçekleşmiştir.

Katar Haber Ajansı'na saldırı yapılması bir ihmâl ya da ajansın teknik donanımlarındaki eksiklikten ziyade saldırıyı düzenleyenlerin teknik yeteneklerinin üstünlüğüne dayanmaktaydı. Saldıranlar BAE tarafından desteklenmekteydi. BAE eskiden karaborsadaki üçüncü kişilerden e-solucan satın almış, acil ve ileride yapacağı saldırılar için saklamıştı. Yine BAE bir grup korsandan oluşan üçüncü kişilerle acil ya da gelecekte siber saldırı düzenlemek amacıyla iş bağlantıları kurmuştu.

Katar İşleri Bakanlığı saldırıda kullanılan bazı IP adreslerini açıklamıştı. Söz konusu IP adresleri siber saldırıda kullanılan cihazlara aitti. Eğer gerçekten

QNA Ajansı'ndaki hedef alınan memura bir belge ile birlikte e-solucan taşıyan bir bağlantı için kullanıldıysalar bu yukarda anlattığımız senaryonun gerçek olduğu anlamına gelir. Saldırgan QNA Ajansı'nın ana işletim sistemini bu şekilde kontrol altına almış demektir. Öte yandan Katar İçişleri Bakanlığı saldırıda kullanılan IP adreslerinin BAE'ye ait olduğunu doğruladı. Bu da söz konusu bilginin BAE'ye karşı açılacak herhangi bir davada ana delil olduğu anlamına geliyordu. Bunun yanı sıra BAE'nin İsrail'le bağlantılı bir şirketle ve İsraillilerle yardımlaştığı da ispatlanmıştı. Buna örnek olarak NSO isimli şirketi verebiliriz. Şirket, birçok ülkeye; halklarına ya da diğer gruplara karşı casusluk için özellikle e-korsanlıkla ilgili mobil cihazlar satmıştı. Bu ülkelerin arasında BAE'de vardı.²²⁷ Bu cihazların fiyatları oldukça yüksektir ve bir mobil cihazdan diğerine farklılık gösterir. Buna ek olarak İsrail'le bağlantılı olan başka şirketlerin de e-korsanlık kabiliyetini geliştirmede BAE ile iş birliği yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu bilgi çeşitli medya raporlarının naklettiği bir bilgidir.

Aslında bu gibi saldırılar yasa dışı sayılır ve uluslararası hukuka göre de suçtur. Bu gibi saldırılara bulaşan ülkelerin mahkemeye çıkması gerekir. Ancak bu durumun kesin bir şekilde ispatlanma problemi göz önüne alındığında ayrıca hükümetlerin saldırı ile doğrudan alakaları olmadığını defalarca söylemeleri ve söz konusu saldırıların bazı hükümetlere sempati duyan gruplar ya da kişiler tarafından yapılmış olabileceğini savunmaları hukuki sorumluluğun söz konusu ülkelere yüklenmesini şüpheli hale getirmektedir. Ancak hukuki ve ayrıntılı bir suç soruşturması açılması, teknik verilerin toplanması durumunda BAE'ye karşı, saldırı düzenleme suçuyla dava açılması mümkün olacaktır.

Gazetelerde ardı ardına yayınlanan raporlar, özellikle Washington Post gibi saygın olanlarda, hükümetlerin bu tür saldırılar düzenlemek konusunda pek de masum olmadıklarını gösteriyor.²²⁸ Bununla birlikte BAE devleti saldırıyla

²²⁷ Ngo, Amanda, "Behind the \$ 4B NSO Hacking Business", *Nocamels*, 27 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): <http://nocamels.com/2017/07/nso-cybersecurity-blackstone-israel-1-billion/>

²²⁸ DeYoung, Karen ve Nakashima, Ellen, "UAE orchestrated hacking of Qatari government sites, sparking regional upheaval, according to U.S. intelligence official", *washingtonpost.com*, 16 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): <https://wapo.st/2ICbtUM>

alakası olduğunu inkâr etti.²²⁹ Son olarak BAE Dışişleri Bakanı ve Washington Elçisi Yusuf el-Uteybe de BAE'nin saldırı ile ilişkisi bulunduğunu inkâr etti.

BAE, kendisi siber saldırılar düzenlediği gibi, bazı devletler ve topluluklarla gittikçe artan ihtilafları da onu siber saldırılara açık hale getirmektedir. Nitekim BAE Büyükelçisi Uteybe bizzat QNA Ajansı'na yapılan saldırının ardından gerçekleşen bir e-saldırının kurbanıdır. Büyükelçi el-Uteybe'yi hedef alan saldırıyı Global Leaks isimli bir korsan grubu üstlendi. Korsanlar el-Uteybe'nin dizüstü bilgisayarının kontrolünü ele geçirip tüm e-postalarını ve dosyalarını sildi. E-Postalarının bir kısmı da internete sızdırıldı ve dünya medyasında yayınlandı. Bu da BAE'nin sadece Washington'da değil bölgede de olayların akışını etkileme çabalarını boşa çıkardı. Yukarıda belirttiğimiz siber saldırı ve Katar Haber Ajansı'nın bilgisayar sisteminin korsan saldırıya uğramasına yönelik senaryonun sonucunda Katar Emiri'ne ait uydurma kaydın yayınlanması ile eş zamanlı saldırılar düzenlendi. Bu da söz konusu senaryonun nasıl önceden hazırlanmış olduğunu ortaya koydu. Ardından dört ülke, terör örgütlerini finanse ettiği ve ambargo ülkelerinin istikrarını sarstığı gerekçesiyle Katar'a kara, hava ve deniz olmak üzere kapsamlı bir ambargo ilan etti.

Katar'ın Savunması ve Siber Güvenlik Stratejileri

Katar Mayıs 2014'te ulusal güvenlik stratejilerinin ilkinin ilan etti ve bu ilanda aşağıdaki hedefleri açıkladı:²³⁰

1. Hayati öneme sahip ulusal bilgilerle ilgili alt yapıyı korumak.

²²⁹ Kerr, Simeon, "UAE foreign minister denies hacking Qatari government media sites", *ft.com*, 17 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): <https://www.ft.com/content/47c3464e-6ada-11e7-b9c7-15af748b60d0>

²³⁰ "Qatar National Cyber Security Strategy", *motc.gov*, Mayıs 2014, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2018): http://www.motc.gov.qa/sites/default/files/national_cyber_security_strategy.pdf

2. e-Saldırlara ve sorunlara anında cevap vermek, uygun vakitte, ilgili taraflarla ortak çalışma, iş birliği ve bilgi paylaşımında bulunarak bunları onarmak.

3. Güvenli ve dinamik bir siber alan yaratmak için yasal ve düzenleyici bir çerçeve oluşturmak.

4. Siber alana uygun ve onun güvenli kullanımını güçlendirmek için siber güvenlik kültürünü sağlamlaştırmak ve yaygınlaştırmak.

5. Ulusal siber güvenlik kabiliyetini geliştirmek ve kaldırmak.

Bu hedeflerin hepsi, siber saldırılar ve sorunlara karşı bir koruma sağlayacak, bunlara karşı hazır olma, ortaya çıkarma, cevap verme ve etkili bir şekilde onarılmasını sağlayacak sistemi güçlendirecektir. Bu hedeflerin her birinin desteklenmesi, uygulanmalarına yönelik çalışmalara teşvik eden girişimler vasıtasıyla olacaktır.

Bu ulusal stratejileri uygulamak ve yukarıda ayrıntıları verilen hedefleri gerçekleştirmek için Q-CERT adı altında Katar-Bilgisayar Acil Müdahale Ekibi kuruldu. Ekip, e-solucanlar ve virüsler vasıtasıyla ülkenin e-alt yapısını ve kurumlarını hedef alan çeşitli saldırılara karşı hükümet kanallarını tetikte tutma ve muhtemel elektronik tehditlere karşı uyarma konusunda maharetini ispat etti. Q-CERT her yıl bu sektördeki en önemli kurumların iş birliği ile hükümetin farklı birimlerinde çalışanlara yönelik eğitim kursları vermektedir. Amaç çalışanlara siber saldırı senaryolarını tanıtmak ve bu tür tehditleri bertaraf etme kabiliyeti kazandırmaktır. Ancak bütün bu hazırlıklara ve eğitimlere rağmen birçok ülkenin bilgisayar sistemlerinin yüz yüze olduğu pek çok zayıf nokta vardır. Bu zayıf noktalardan biri de insan faktörüdür. Nitekim vatandaşların her geçen gün daha fazla sosyal medya ve farklı uygulamalar kullanmaya yönelmesi ve bağımlılık kazanmaları, onları Katar Haber Ajansı'nın başına geldiği gibi e-ortalama ve siber saldırıların hedefi haline getirmektedir. Q-CERT'in hükümet birimlerinin de yardımı ile

yürüttüğü bilinçlendirme kampanyasına rağmen bu durumdan kaçış yoktur. İkinci zayıf nokta ise hükümetlerin desteklediği yapıların bulunmasıdır. Bunlar hükümetlerin siber saldırı için beslediği ve hem teknolojik hem de mali anlamda yüksek miktarda kaynağı emirlerine amade kıldığı yapılardır.

Hükümet kurumlarının çoğu ile birlikte Katar'ın elektronik alt yapısını kontrol eden bilgi işlem sistemleri, gelişmiş cihazlar ve yazılımlardan oluşan koruma programlarına sahiptirler. Söz konusu hükümet kurumları son teknoloji güvenlik duvarları, anti virüs yazılımlar, korsan saldırıları engelleme yazılımları, bu saldırıları ortaya çıkarma gibi çeşitli güvenlik uygulamaları ile donatılmıştır. Ancak, az önce bahsettiğimiz gerçekleri göz önüne alırsak devlet kurumlarını gelecekteki saldırılardan tamamen korumak imkânsız olacaktır.

Katar, siber saldırı tehlikesini ortadan kaldırmak için çeşitli uluslararası kurumlarla ve müttefikleri ile çalışmaktadır. Bu alanda koordinasyon ve iş birliği için sahip olduğu bütün imkânları kullanmaktadır. Son derece yüksek güvenliğin temin edilmesi için bu iş birliğinin devam etmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Katar'ın Farazi Koruma Senaryosu

Katar, çok kaliteli bir internet ağına sahiptir. Bu da gerek devlet tarafından gerekse bireyler tarafından olsun oldukça geniş bir çevrede çeşitli sosyal medya uygulamalarının ve internet kullanımının yayılmasına yardımcı olmaktadır. Doğrusu bu bir nimet kabul edilmektedir. Ancak aynı zamanda bir bela ve lanettir de. İnsanlar arasında iletişim imkânı sağlaması ve internet vasıtasıyla bilgiye erişim izni vermesi nedeniyle nimettir. Ancak elektronik saldırılara kapı açması nedeniyle de lanettir. Çünkü internet bu saldırıların büyük kısmı için giriş kapısı mesabesindedir.

Katar'ın siber güvenliğini azami ölçüde sağlayabilmek için yapılması gereken

bazı şeyler ve yaklaşımlar söz konusudur. Bu da her ne kadar bunlarla sınırlı olmasa da aşağıda sayacağımız hususları içermektedir:

1. Siber kontrol merkezi kurulması: Bu merkez Katar’da temel bir misyon yüklenecektir. Ülkenin elektronik alt yapısının savunmasını, ister şu anda yapılacak olsun isterse de gelecekte gerçekleşmesi beklenen saldırılar olsun bütün siber saldırılara karşı güvence altına alacaktır. Bu tür merkezler genellikle birçok ülkede ya orduya bağlı olur ya da ülkenin alt yapısını koruyan bilgi işlem sistemlerine doğrudan müdahale yetkisi bulunan üst düzey bir yürütme organına bağlı olur.

2. Elektronik alt yapıya bağlı bilgi işlem sistemlerine internet üzerinden uzaktan erişim hizmetini kesmek ve tamamen kaldırmak. Aynı şekilde ülkenin elektronik alt yapı tesislerindeki bütün memurlara dosya indirme izni veren internet hizmetini kaldırmak. Ülke için hayati öneme sahip elektronik alt yapı hizmetleri ile ilgili bütün tesislerde bu uygulamaların katı bir şekilde uygulanması gerekir.

3. Siber güvenlik alanında çalışan nitelikli Katar vatandaşlarından istifade etmek. Yanı sıra gerek şu anda yapılan gerekse de gelecekte yapılması mümkün olan siber saldırılara karşı ülkenin elektronik alt yapısını korumayı üstelenecek yetkinlikte bir ekip oluşturmak üzere uzman kişiler tarafından Katar vatandaşı memurları eğitmek ve yetiştirmek.²³¹

Bölgesel Siber Savaş

Olaylar böyle devam ederse, istikrar sağlanıncaya kadar Körfez İş Birliği Konseyi’ne üye devletlere, özellikle ambargo devleri tarafından, siber saldırıların devam etmesini beklemektedir. Bunun yanı sıra Katar’ın Doha ile

²³¹ Al-Dorani, Mohammed, *Cyber Challenge & GCC Countries*, CreateSpace Independent Publishing Platform (e-kitap), Kasım 2015.

çatışan ve siber saldırı düzenleyebilecek ölçüde mali ve teknolojik kaynaklara sahip başka devletlerin siber saldırılarına uğrama ihtimali de söz konusudur.

Katar, dünyanın en büyük etkinliklerinden biri olan, şu andan itibaren dört yıl sonra gerçekleşecek olan 2022 Dünya Kupası etkinliklerini kaldırabilecek alt yapıyı kurma ve hazırlama çalışmalarında hızla ilerliyor. Bu proje için Katar 200 milyar dolardan fazla harcama yaptı. Bugün artık gelecek dünya kupasını başarılı ve güvenli bir şekilde düzenleyebilmek için alt yapı ve siber güvenlik tekniklerine yoğun bir şekilde yatırım yapma ihtiyacı doğmuştur.

Her halükarda siber saldırılar durmayacaktır. Katar da dâhil olmak üzere bütün devletlerin insanların hayatını doğrudan etkileyen elektronik alt yapı sistemlerine herhangi bir saldırı olmaması temennisi ile bütün saldırılara karşı hazırlıklı olmaları gerekir. Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda hayati öneme sahip alt yapılara siber saldırı düzenlemeyi planlayan devletler, fiili ve maddi saldırı düzenlemeyi de planlayacaklardır. Tarih bütün dünyada bu tür senaryoların yaşandığına dair kayıtlarla doludur.

GÖNÜLLERİ KAZANMA VE AMBARGOYU BAŞARISIZLIĞA UĞRATMADA KATAR'IN YUMUŞAK GÜCÜNÜN ROLÜ

Nevaf et-Temimi

Giriş

24 Mayıs 2017 sabahı Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır'la yaşanan krizin patlak vermesinden itibaren Katar yumuşak güçle karşı koymayı tercih etti. Dört ülke her ne kadar Doha'daki devlet dairelerini karıştırmak için Amerikanvari “korkutma ve şok” üslubu ile gecenin karanlığında kriz çıkarmayı hedeflemiş olsa da Katar ilk şoku atlatmayı başardı. Tabii bütün resmi-siyasi ihtilaf sınırlarını aşan, bütün kırmızı çizgileri geçip Katar'a ve halkına ambargo uygulamaya kadar varan bahaneler konusunda oldukça şaşırmıştı. Son dönemdeki krizin gidişatına yönelik dikkatli bir gözlemlerle aynı şekilde Katar'ın ilk andan itibaren krizde yaşanan iniş-çıkış ve gelişmeler karşısındaki tepkisini ve diplomatik tavrını inceleyerek Katar'ın performansını gösteren birkaç faktör üzerinde durabiliriz. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri Katar'ın “ulus marka”sının (Nation Brand) gücüdür. Katar son yirmi yıldır bunu kurmak ve yumuşak güç cephanesini geleneksel diplomatik faaliyetleri ile desteklemek için çalışmaktadır.

Ulus Marka Oluşturmanın Şartları ve Aşamaları

Küçük bir coğrafyaya, az bir nüfusa sahip bütün küçük ülkeler gibi Katar da yıllardan beri siyasi varlığını ve ulusal egemenliğini korumak için, iyi komşuluk, bölgesel ve uluslararası ittifaklar kurmak kabilinden özel stratejiler benimsemeye başvurdu.²³² Bunun yanı sıra ülkeye uluslararası alanda eşsiz

²³² Peterson, J. E, “Qatar and the world: branding for a micro-state”, *Middle East journal*, (C. 60, S. 4, Sonbahar 2006), s. 733-784, (Erişim tarihi: 9 Mart 2018): http://jepeterson.net/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Peterson_-_Qatar_and_the_World.pdf

bir konum sağlayarak politikalarını güçlendirecek, ülkenin değerini ve dünyaya katkılarını ön plana çıkaracak “ulus marka” oluşturma stratejisini kullandı.²³³ Henrikson’a göre küçük devletlerin uluslararası alanda daha fazla destek sağlamak için kullandığı iki tür strateji vardır: Kamu diplomasisi ve “ulusal marka”.²³⁴ Bu iki stratejinin ikisi de uzmanlıkla kurulmaları açısından birbirleriyle uyumludur. Çünkü bir millet ulusal markasını oluşturur ve izlediği diplomasisi bu markayı dünyaya taşır. Katar gibi küçük bir devlet söz konusu olduğunda kamu diplomasisi, diplomasi kanalları, ulusal marka ve unsurları stratejik bir araç olarak kullanılır. Bundan gaye öncelikle uluslararası alanda varlık göstermek, ikinci olarak da ülkenin herhangi bir tehlike ya da riskle karşılaşma ihtimaline karşı “yumuşak bir savunma sistemi” kurmaktır.²³⁵

Katar’ın uluslararası toplumda “yumuşak” aktiviteler vasıtasıyla kamu diplomasisi alanındaki uygulamaları bölgesel çatışmalarda arabulucu rolü üstlenme şeklinde kendini göstermiştir. Daha sonra bu rolün meyvelerini toplamış ve bunları sıkıntılarla dolu bölgede elini güçlendiren diplomatik kazanımlara dönüştürmüştür.²³⁶

Ulus marka kavramı Avrupa kökenli bir kavramdır ve aslen İngiliz Simon Anholt ve meslekdaşı Wally Olins’le bağlantılıdır.²³⁷ İçinde bulunduğumuz yüzyılın başından itibaren ulus marka kavramı küresellik kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü ulus marka, ulusal kalkınma değerlerinin oluşturulması ve iyileştirilmesinde, yine insanların hayat standardının yükseltilmesinde, uluslararası pazardaki devletlerin rekabet şartlarının iyileştirilmesinde kullanılan önemli bir metot ve yaklaşım haline gelmiştir.²³⁸

²³³ Anholt, Simon, “Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions”, *Journal of Brand Management*, (C. 14, S. 6, 2007), s. 134.

²³⁴ Henrikson, Alan, “Niche Diplomacy in the World Public Arena: The Global ‘Corners’ of Canada and Norway”, *The New Public Diplomacy* içinde, Melissen, J. (Ed.), (New York: Palgrave, 2005), s. 1.

²³⁵ Henrikson, “Niche Diplomacy in the World Public Arena”.

²³⁶ Cooper, Andrew ve Momani, Bessma, “Qatar and Expanded Contours of Small State Diplomacy”, *The International Spectator; Italian Journal of International Affairs*, (C. 46, S. 3, 2011), S. 113-128. Ayrıca bkz. Peterson, “Qatar and the World: Branding for a Micro-State”.

²³⁷ Anholt, “Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions”.

²³⁸ Aaker, A. D, *Building Strong Brands*, (New York: Free Press, 1996).

Joseph Nye'ye göre bu görüş, birçok devleti, yumuşak güç unsurlarından biri olduğu esasına dayanarak, politik stratejileri bağlamında “ulus marka” oluşturmaya itmiştir.²³⁹ Soğuk savaşın bitmesi, iki kutuplu dünyanın parçalanması; küresel politikanın geleneksel güç dengesi çatışmaları yerine özgür dünya, serbest ve rekabetçi pazar kavramlarına uygun yöntemlere yönelmesi nedeniyle ulus marka söylemi daha da ön plana çıktı.²⁴⁰ Gerçekten de soğuk savaşın bitmesi ve uluslararası toplumun küreselleşmesi ulus marka kavramının gelişmesi ve uygulanmasına katkı sağlamıştır. Bir yandan SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni devletler, bağımsızlıklarını ifade eden ve güçlendiren ulus markalar oluşturuyor, bu kavrama uluslararası alanda yer açıyor; diğer yandan uluslararası ilişkilerin yeni durumu milletler arasında gerek ekonomik gerekse de ekonomik olmayan yepyeni ihtilaflar doğuruyordu. Birçok meselede bu ihtilaflar derinleşti ve halkların istiklalini ve istikbalini tehdit eden siyasi, sosyal ve kültürel çatışmalara yol açtı.²⁴¹ Bundan dolayı birçok devlet, kimliğini ve varlığını korumak, aynı zamanda yumuşak güç unsurlarını güçlendirmek için “ulus marka” kavramının önemli olduğu düşünüldü. Güçlü devletler de bu kavrama rekabet günlerini arttıracaklarını, siyasi nüfuzlarını güçlendireceğini düşündükleri için ayrıca değer atfettiler.²⁴² Devletler genel olarak ya SSCB'den ayrılan Kuzey Avrupa ülkeleri gibi ulusal kimliğini yeniden şekillendirmek için ya da Katar gibi küçük devletlerde olduğu üzere siyasi varlığını korumak için ulus marka oluşturmaya çalışırlar. Ya da Hindistan, Brezilya, Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkelerde olduğu üzere ülkenin rekabet gücünü arttırmak için bu çalışmayı yaparlar. ABD, İngiltere, Fransa gibi büyük devletlerde olduğu gibi içerde ve dışarda siyasi ve iktisadi menfaatlerini güçlendirmek için ve Güney Afrika'da olduğu gibi

²³⁹ Nye, Joseph, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, (New York: Perseus Books group, 2004).

²⁴⁰ Nye, *Soft Power*.

²⁴¹ Nye, *Soft Power*.

²⁴² Szondi, Gyorgy, “Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences”, *Netherlands Institute of International Relations*, Ekim 2008. (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): https://www.researchgate.net/publication/253744488_Public_Diplomacy_and_Nation_Branding_Conceptual_Similarities_and_Differences

Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

milletin imajını değiştirmek, iyileştirmek ya da gclendirmek için ulus marka oluşturmayaalışırlar.²⁴³

Ulus marka teorisinin pratik ve hatta birebir uygulanması, ulus marka oluşturmanın ilkeleri ve şartları açısından Körfez bölgesinde Katar'ın durumu nadir bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Katar 2008 yılında, devlet “Katar 2030 Vizyonu”nu onayladığında bu çalışmalara başladı. O andan itibaren ulus marka oluşturmak; ulusal kalkınma değerlerini oluşturma ve iyileştirmede, vatandaşların hayat şandardını yükseltmede, uluslararası pazarlarda devletin rekabet şartlarını ve gücünü iyileştirmek için kullanılan önemli bir metot haline geldi. Vizyon, Katar'ın hedeflerini çeşitli alanlarda ve seviyelerde aşağıdaki gibi belirledi:

Uluslararası şandarta ulaşıncaya ve Katar'ın hem bölgedeki hem de dünyadaki yatırımcılar ve ziyaretçiler için en cazip yer olarak kalmasını garanti edinceye kadar alt yapıyı sürekli geliştirmek.

Ülkedeki eğitim siştemini gclendirmek, sağlık hizmetlerini iyileştirmek ve toplumun her kesiminin ulaşabileceği bir hale getirmek.

Bütün Katarlıların refah içinde yaşamasını sağlamak. Kadınlar, maddi imkânları sınırlı olanlar, ülkeyi, hükümet kurumlarını ve özel sektörü deştekleme noktasında ülkede aktif rol oynamalarına imkân tanınması gereken gençler gibi en çok ihtiyaı olan kesimlere ve özel sektöre fırsatlar vermek.

Vatandaşlara lke ekonomisine katılmaları, etkili mercilere yükselmeleri için fırsatlar ve imkânlar sağlayarak Katarlıların ülkenin iş gücüne katılmasını teşvik etmek.

Katar toplumunun hoşgrl karakteri ayrıca adalet, sosyal dayanışma ve hayır faaliyetlerinde kendini gşteren İşlami değerleri benimsemesi ve

²⁴³ Olins, W. *Corporate Identity: Making Business Strategy Visible Through Design*, (Boston: Harvard Business School Press, 1999).

gelenek ve göreneklere sahip çıkması veçhi ile bir Katar kültürü oluşturmak ve bunu desteklemek. Ulusal Kalkınma Stratejisi'nin Katar kültürünü korumaya verdiği önem, Katar'ın mimari karakterinin ve Katarlıların geleneksel yaşam tarzının korunması için de geçerlidir.²⁴⁴

Ulusal Vizyonda kendini gösteren Katar tecrübesi “ulus marka” kurma şartlarını birebir yansıtmaktadır. Ulus marka oluşturmak birbirini izleyen çeşitli aşamalardan geçer ki bunlardan herhangi birini atlamak ya da birbirilerine karıştırmak kabul edilemez. Bunlar aynı şekilde birbirini tamamlayan, çelişki ve uyumsuzluk²⁴⁵ barındırmayan aşamalardır. Söz konusu aşamalar şu şekildedir:

1. Yüksek Siyasi İdare Oluşturmak: Yapılan araştırmalar bir millet için marka oluşturmada sorumluluğun ilk olarak devletin en üst kademesine düştüğünü göstermektedir. Devletteki ilk karar merciinin “ulus marka” stratejisini başlatan ilk kişi olması gerekir.
2. Yasama ve yürütme otoritelerinin marka oluşturmaya katılması ve bunu taahhüt etmesi. Yasama ve yürütmeye bağlı bütün kurumların bu konuda uyumlu ve akıllı bir şekilde çalışmasını sağlamak.
3. Uzun vadeli, sürdürülebilir ve kapsamlı bir stratejik vizyon oluşturmak.
4. Halkın bütün kesimlerinin katılımını sağlamak. Meslek grupları, aktivistler, sivil toplum örgütleri, siyasetçiler, siyasi partiler, basın-yayın kuruluşları, özel sektör, akademisyenler, üniversiteler ve din adamları gibi.
5. Ulus marka oluşturma konusunda biribiri ile etkileşim içinde çalışan unsurlara gerekli kaynağı ve yapıları sağlamak. Bu adım; gerekli olan idare

²⁴⁴ “Qatar National Vision 2030”, *mdps.gov.qa*
(Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): https://www.psa.gov.qa/en/qnv1/Documents/QNV2030_English_v2.pdf
Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

²⁴⁵ Anholt, “Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions”.

merkezlerinin, hükümet organlarının inşasını; ayrıca gerekli insan kadrosunun oluşturulmasını ve eğitilmesini kapsar. Ayrıca uzman düzeyde çalışmak için gerekli ekipmana sahip olabilmeleri ve uygun girişimleri başlatabilmeleri için sivil toplum örgütlerine ve özel sektöre yardımcı olmayı içerir.

6. “Ulus marka” stratejisini tanıtmak için ulusal farkındalık kampanyaları başlatmak, ulusal marka’nın nasıl oluşturulduğu, boyutları ve içeriği hakkında açıklamalar yapmak. Her bir bireyin ve kurumun üzerine sorumluluk düştüğünü vurgulamak, sonuçta hem kurumların hem de vatandaşların elde edeceği faydaları anlatmak.²⁴⁶

Katar Başbakanı, Dışişleri Eski Bakanı Şeyh Hamad b. Casim Âl-i Sani, 28-29 Ekim 2008’de Doha’da düzenlenen “Katar’ın Ulusal Stratejileri” konulu semimerde yaptığı konuşmada ulus marka’nın pratiğe dökülmesini şu sözlerle özetlemişti: “Ulusal bir vizyon geliştirmek, devletin teşvik ve idare ettiği toplumsal bir sorumluluktur. Buna özel sektör, sivil toplum, fikir ve ilim adamları da katılır... Hepimiz, toplumun bütün kesimleri olarak ulusal strateji oluşturmak ve bunu uygulamakla yükümlüyüz.”²⁴⁷

Yumuşak Güç Teçhizatı Oluşturmak

Katar, ulusal bağımsızlığını ve siyasi egemenliğini korumak için kamu diplomasisini, diplomatik kanalları, ulus marka ve unsurlarını stratejik bir araç olarak kullandı. Böylece uluslararası alanda varlık oluşturmayı, caydırıcı ve yumuşak bir savunma sistemi kurmayı hedefledi. “Yumuşak güç” kavramı ile kastedilen uluslararası ilişkilerde baskı ve tehdit üsluplarından uzak durarak ikna ve taraftar toplama yöntemlerini kullanmaktır. Dış ilişkilerde kamu diplomasisine başvurmak, yaratıcı, eğitici ve kültürel unsurları kullanmak ya da ekonomik yardımlar yapmak, eğitim bursları vermek gibi.²⁴⁸

²⁴⁶ Anholt, “Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions”.

²⁴⁷ et-Temimi, Nevaf, *Kamu Diplomasisi ve Ulus Marka Oluşturmak: Katar Örneğinde Teori ve Pratik*, el-Cezire Araştırma Merkezi, (Beyrut: Daru’l-Arabiyye li’l-ulum, 2012), s. 68.

²⁴⁸ Nye, *Soft Power*.

Yumuşak güç kavramı modern anlamı ile ABD Ulusal İstihbarat Teşkilatı Eski Başkanı, Bill Clinton döneminde savunma bakanı yardımcısı ve Harvard Üniversitesi Öğretim Üyesi Joseph Nye’a nisbet edilen bir kavramdır. Nye, yumuşak güç kavramını şöyle tanımlar: “Zorlama ve para ödeme yerine çekim gücü yoluyla istediğini elde etmektir.” Nye 1990 yılında yumuşak güç kavramına daha geniş bir tanım getirdi: “Yumuşak güç özünde bir milletin başka bir milleti etkileme ve genel tercihlerini yönlendirme gücüdür. Bu da zorlama ve tehdit yerine kültürel ve sosyal düzeninin, kurumlarının ve değerler sisteminin çekim gücüne dayanarak olur. Bu çekim gücü halk kültürü, kamu ve özel diplomasi, devlet kurumları ve aktif ticari kurum ve şirketlerin hepsiyle birlikte olur.”²⁴⁹

Katar, yumuşak güç inşasında bu metodu benimseyince kamu diplomasisi kanallarını ve yumuşak güç unsurlarını çeşitlendirdi. “Katar 2030 Vizyonu”nda geçen hedeflerde ifadesini bulan uyumlu bir çalışma çerçevesinde bunları cepheye dağıttı.

Diplomatik Cephe: Katar’ın kamu diplomasisi alanında yürüttüğü “yumuşak” faaliyetlerdeki tarzı bölgesel çatışmalarda “ara bulucu” rolünü üstlenmesinde kendini göstermektedir. Katar daha sonra bu rolü oynamanın meyvelerini toplamış ve bunu sorunlarla dolu bölgede elini güçlendiren bir kazanıma dönüştürmüştür. Katar’ın uluslararası arenadaki rolü arabulucu misyonu yüklenmesi vasıtasıyla ön plana çıkmıştır. Böylece diplomatik çalışmaları alanında coğrafi büyüklüğünü ve nüfusunu aşan bir mesafe katetmiştir. Katar’ın kamu diplomasisinde oynadığı rolü anlamak için etkisini arttırmak ve kendisinin önemli olduğuna dair dış dünyadaki algıyı güçlendirmek için harcadığı çabaya bakmak gerekir. Kısaca bu diplomasinin aşağıdaki sabitelerden yola çıktığını söyleyebiliriz:

1- Devletlerin egemenliğine saygı. Başka devletlerin içişlerine karışmamak. Eksenleşme politikasından kaçınmak.

²⁴⁹ Nye, *Soft Power*.

2. Uluslararası kanunlara bağlı kalmak, küresel gelişmelere ve yeniliklere ayak uydurmak ya da uyum sağlamak.

3. Barışa katkıda bulunmanın sonuçlarını kabul ederek, çatışmaların çözümünde güce başvurmayı reddederek “gerçekçi politika” felsefesini benimsemek.

Katar, bu bağlamda uluslararası arenada rolünü güçlendirmek için çalıştı. Bunu da büyük ve önemli uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapmakta merkez olma konumu geliştirmek ve uluslararası siyasette liderlik rolünü paylaşmak vasıtasıyla yaptı. 1995 yılında Kopenhag’da gerçekleştirilen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi’ne başkanlık yaptı. 2001 yılında BM’ye bağlı Ekonomik ve Sosyal Konseyi’nde Asya kıtasına ayrılan 4 koltuktan birini kazanmayı başardı. Aynı yıl Dünya Ticaret Örgütü Konferansı’na ev sahipliği yaptı. 2005 yılında da G77’nin ikinci zirvesine ev sahipliği yaptı.

Medya Cephesi: el-Cezire uydu medya ağı 1996’da kurulduğundan itibaren Arap medyasında benzeri olmayan bir tarz oluşturdu.²⁵⁰ el-Cezire ismi, kanal medya faaliyetlerinin ana merkezini Doha’da kurduğu için Katar’la ilişkilendirildi. el-Cezire sadece canlı yayın yapmak ve izleyicilerin ekranlarında yer almakla yetinmedi. Sadece haberleri ve olayları nakleden bir kanal olmakla kalmayıp haber yapan ve olayları üreten en azından olayları üretmeye katılan bir kanal oldu. Birkaç yıl içinde bu medya ağı en az CNN, SKY, BBC gibi uluslararası kanallar kadar önemli hale geldi. el-Cezire İngilizce, BeIN SPORTS olarak bilinen el-Cezire Spor, el-Cezire Çocuk, el-Cezire Canlı Yayın ve el-Cezire Belgesel gibi kanalların yayına başlamasıyla birlikte bu ticari markanın nüfuzu da arttı. Bunlara ek olarak el-Cezire etkinliklerini de genişletti. Artık geleneksel herhangi bir TV kanalı gibi değildi. Kendisi için oldukça geniş ve etkili faaliyet alanları oluşturdu. Yıllık festivaller, el-Cezire Medya Enstitüsü, el-Cezire İnsan Hakları Merkezi, el-Cezire Araştırma Merkezi, el-Cezire Net, el-Cezire Plus (AJ+) gibi. Böylece

²⁵⁰ Samuel-Azran, Tal, “Intercultural Communication as a clash of civilizations: Al-Jazeera and Qatar’s Soft Power”, *Pacific journalism review*, (C. 23/2, 2017), s. 227-228.

el-Cezire TV ağı, bağlı kurumları ile birlikte Körfez Bölgesi'nde mücadele eden büyük güçlere karşı Katar'ın varlığını korumak için oluşturulan “yumuşak güç” teçhizatının önemli unsurlarından biri haline geldi.²⁵¹

İngiliz The Guardian Gazetesi, WikiLeaks'in yayınladığı belgeler içinde bir belge keşfetti. Belgeye göre ABD, Katar'ın el-Cezire Kanalı'nı gündemini uluslararası sahneye taşımasına yardımcı olması için dış politika görüşmelerinde pazarlık kartı olarak kullandığına inanıyordu. Gazete, ABD Katar Büyükelçisi Josheph LeBaron'a ait gizli bir telgrafı da yayınladı: “el-Cezire Kanalı'nın bölgenin her tarafındaki kamuoyu üzerindeki etkisi Katar'ın nüfuzu için büyük bir kaynak. Kanal diğer devletlerle ilişkileri iyileştirmek için de kullanılıyor. Mesela el-Cezire'nin 2007 yılı boyunca Suudi kral ailesinin faaliyetlerini olumlu şekilde ele alması Doha ile Riyad arasındaki uzlaşmayı kolaylaştırdı. Kanal, halen Katar Hükümeti'nin elindeki en faal diplomatik araçlardan biri olarak kabul edilmektedir.”²⁵²

Ekonomi Cephesi: Katar, siyasi varlığını korumak, konumunu, bölgesel ve uluslararası rolünü güçlendirmek için tabii servetini ve yatırımlarını kullanmasının ne derece önemli olduğunun farkındadır. Bu farkındalık Katar'ın dış yatırım fonlarını nasıl dağıttığında ortaya çıkmaktadır. Çin ve Endonezya'da gaz ve petrokimya projelerindeki yatırımlarda büyük şirketlerle ortaklıklar kurması, İngiltere'de turizm ve emlak sektörüne yönelik projeler hazırlaması, Çin'den ABD'ye dünyanın her yanında borsada, yatırımlarda ve bankacılık sektöründe uluslararası ortaklıklara katılması bunun göstergesidir.²⁵³

İnsani Cephe: Katar, Katar halkının insancıl yönünü tanıtmak amacıyla insani hizmetler alanında sivil toplum kurumları ve cemiyetlerinin girişimleri vasıtası ile etkinlik göstermektedir. Katar'ın insani yardımları ırk, din, cinsiyet ayrımı olmaksızın ihtiyaç sahibi olan herkese ulaşmaktadır. Gazze'de

²⁵¹ Samuel-Azran, “Al-Jazeera and Qatar's Soft Power”.

²⁵² et-Temimi, Kamu Diplomasisi ve Ulus Marka'nın Oluşturulması, s. 85.

²⁵³ Antwi-Boateng, Osman, “The rise of Qatar as a soft power and the challenges”, *European Scientific Journal*, (C. 2, S.31, 2013), (Erişim tarihi: 4 Mart 2018): <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1031.7525&rep=rep1&type=pdf>

sürekli devam eden İsrail savaşlarının kurbanlarına, Asya’da tsunamiden ya da Katrina kasırgasından etkilenenlere, 2011 Avustralya selzedelerine, 2011 Japonya depremzedelerine yardımlar ulaştırması ya da 2011’de Libya’daki silahlı çatışma nedeniyle göç eden binlerce kişiye gemi temin etmesi gibi.

Kültürel Cephe: Katar, dünyadaki fikir ve siyaset önderleri ile bir merkez olmaya önem vermektedir. Bu kişileri Brookings Center gibi uluslararası araştırma merkezlerinin cazibesıyla, Doha’daki el-Arabi Araştırma ve Siyasi Analiz Merkezi, Doha Lisansüstü Enstitüsü gibi yeni merkezler kurarak bir araya toplamaktadır. Buna ek olarak Katar, Texas A&M, Georgetown, Carnegie Mellon, Calgary, Paris İşletme Enstitüsü ve Kuzey Atlantik Koleji gibi üniversitelerin şubelerini de ülkeye çekmiştir. Ulusal bağımsızlıkla ilgili savunma sisteminin temel bileşeni olması nedeniyle müzelere ve tarih mirasına özel bir önem vermektedir. Çünkü soy, miras, tarih gibi unsurların hepsi Katar devletinin meşruiyetini, köklerini ve uzun bir tarihe sahip olduğunu gösteren güç ve koruma unsurlarıdır. Katar, insanlık mirasına ve düşünce dünyasına katkılar sağlayarak ülkenin uluslararası boyutunu da güçlendirmektedir. Bu alanda İslam Müzesi ve Katar Ulusal Müze gibi müzelerin kurulmasına ağırlık vermiştir.²⁵⁴

Spor Cephesi: 2022 Dünya Kupası’na²⁵⁵ ev sahipliği yapma zaferini kazanmak Katar’ın bu alandaki çalışmalarını taçlandırdı. L’Équipe Gazetesi Jeo-Politika uzmanı Fransız gazeteci Pascal Boniface, Katar’ın kamu diplomasisi üzerinde sporun rolünü şu sözleri ile yorumlamaktadır: “Katar, sıkıntılı bir jeo-politik bölgede ve haritada varlık gösterebilmek için spor diplomasisi yapmayı tercih etti... Yumuşak güç, imaj ve çekim gücü en temel faktör haline geldi... Katar

²⁵⁴ Felsch, Maximilian, “Qatar’s rising international influence: a case of soft power”, *Conjuntura Internacional*, (C.13 S.1, Kasım 2016), s. 22 – 35. (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): https://www.researchgate.net/publication/317052081_Qatar’s_Rising_International_Influence_A_Case_of_Soft_Power

Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

²⁵⁵ Brannagan, Paul Michael ve Giulianotti, Richard, “Soft power and soft disempowerment: Qatar, global sport and football’s 2022 World Cup finals”, *Leisure Studies*, (C. 34:6, 2015), S. 703-719, (Erişim tarihi: 4 Mart 2018): <http://dx.doi.org/10.1080/02614367.2014.964291>

üzerinde emelleri olan herhangi bir devletin Katar bu açıklıkta ve bu vizyonda olduğu sürece herhangi bir girişimde bulunması artık mümkün değildir... Katar artık en büyük küçük güç haline gelmiştir çünkü nüfusunun ağırlığını aşan bir diplomatik rol oynamaktadır... Uluslararası sporda baş faktör olmak uluslararası diplomaside baş faktör olmak demektir.”²⁵⁶

Turizm Cephesi: Katar’ın dünyayı ülkenin turizm ve kültürel imkânlarına çekmek için yürüttüğü çalışmalar çeşitlilik göstermektedir. Katar turizmi bölgedeki ülkeler ve komşuları dolayısıyla çok sıkı bir rekabetle karşı karşıya olmasına rağmen turizm, Katar’ın varlığını güçlendirmede esaslı ve destekleyici bir unsur olarak kalmaya devam etmektedir. Katar Hava Yolları turizm cephesinin en önemli markasıdır. 1997 yılında şirket yeniden faaliyet geçti ve birkaç yıl içinde uluslararası uçmaya, dünya üzerinde 220’den fazla yere gitmeye başladı. 2017 yılında en iyi havayolları şirketi seçildi. 2006 yılında Katar Hava Yolları uçakları üzerindeki logosunu, ülkenin ismi ve ülkeyi daha fazla temsil eden Arap antilobu olacak şekilde değiştirmesiyle dikkat çekti. Katar’ın Katar Hava Yolları Filo’suna ulusal sembolünü ve ülkenin ismini koymakla şu mesajı vermek istediği sonucunu çıkarabiliriz: Katar Hava yolları dünya halklarını Katar’la tanıştırmak için günler ve saatler boyunca dünyayı dolaşıyor, ülkeleri ve kıtaları aşıyor. 2017 Körfez krizinden itibaren Katar Hava Yolları’nın “Birlikte Her Yere” sloganı ile yoğun olarak reklam kampanyaları yapmaya başladığı dikkat çekmektedir. Böylece kendisine ambargo dayatan Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır’a karşı açıkça meydan okumaktadır.

Yumuşak güç cephelerinin bir uzantısı olarak Katar, Katar uzmanı Mehran Kamrava’nın dediği gibi “uluslararası” olma hususunda bir merkez haline dönüşmüştür.²⁵⁷ Böylece Katar kendisini stratejik unsurlardan oluşan bir “zırh” ile öyle bir koruma sağlamış oldu ki artık bu küçük devlete dünyanın

²⁵⁶ eštad-aldoğa.net, (Erişim tarihi: 9 Mart 2018):

http://www.eštad-aldoğa.net/arabic/vews_view.php?id=37878

Ayrıca bkz. Brannagan ve Giulianotti, “Qatar, global sport and football’s 2022 World Cup finals”.

²⁵⁷ Felsch, “Qatar’s rising international influence: a case of soft power”.

dikkatini çekmeksizin herhangi bir saldırıda bulunmak oldukça zor hale geldi. Aynı şekilde Katar topraklarının ya da egemenliğinin herhangi bir ihtilale, parçalanmaya, ilhaka ya da korsan saldırıya maruz kalması oldukça zorlaştı. Çünkü böylesi bir durum Katar’la, resmi ve yerel kurumları ile kurulan ekonomik, siyasi, insani, ahlâki menfaatlerle bağlantılıdır. Katar’ın “yumuşak güç” kabiliyeti şu an yaşanan kriz sürecinde ortaya çıkmıştır. Nitekim kendisine karşı başlatılan kampanya ne herhangi bir Arap ülkesinden ne de uluslararası alanda destek bulmuştur. Aksine ambargo devletlerinin el-Cezire Kanalı’nın kapatılmasına kadar varan talepleri uluslararası platformlarda antipati ve memnuniyetsizlikle karşılandı. Uluslararası toplum da Katar’a ve Katar halkına uğranan haksız ambargoyu reddetti.

Katar’ın Yumuşak Gücünün Geleceği

Katar, geleneksel diplomasisini kamu diplomasisi ile güçlendirerek “şeytanlaştırma” politikasına karşı koymayı başardı. Katar’ın resmi kurumları ve özel sektör ambargonun Katar’ın vizyonuna ve geleceğe doğru attığı adımlara zarar vermesini engellemek için bir yandan projeler başlatarak girişimlerde bulunurken diğer yandan Katar’ın uluslararası alanda oynadığı rolü güçlendirdiler. Bu çalışmaların en öne çıkanı Qatar Petroleum’un sıvılaştırılmış doğalgaz üretim kapasitesini, Kuzey Sahası’nın güney sektörünü ikiye katlamak ve geliştirmek suretiyle yıllık 77 milyon tondan 100 milyon tona çıkardığını ilan etmesiydi. Ekonomi uzmanlarına göre bu adım Katar’ın uluslararası konumunu güçlendirecek ve uluslararası enerji örgütleri arasında önemli bir aktör haline getirecekti.²⁵⁸ Aynı bağlamda Katar Hava Yolları da yeni uçuş noktalarının tanıtımını yaptı ve son model uçak alımını artıracığını ilan etti.²⁵⁹ Bu arada Hava Yolları Şirketi bir de reklam kampanyası başlattı. Kampanya, ABD’nin kriz karşısındaki çelişkili, pek de net olamayan bir tavır almasının ardından ABD kamuoyunu etkilemeye yönelik gibiydi. Reklamda

²⁵⁸ “Katar Sıvılaştırılmış Doğalgaz Üretimi Yükseltiyor ve Uluslararası Liderliğini Güçlendiriyor., el-Cezire net., 4 Temmuz 2017, (Erişim tarihi: 10 Mart 2018): <https://goo.gl/aNzYZW>

²⁵⁹ “Katar Hava Yolları, 6.35 Milyar Dolar Değerinde 50 Airbus Satın Alıyor”, *el-Vatan*, 17 Kasım 2017., (Erişimtarihi: 18 Mart 2018): <http://www.al-watan.com/Latest-News/ArtMID/424/ArticleID/25205>

Katar Hava Yolları'nın 91.8 milyar dolar değerinde ABD yapımı 332 uçak olarak, ABD pazarına doğrudan 123 bin iş imkânı sağlayarak ve ABD'ye yıllık 3.1 milyon ziyaretçi taşıyarak ABD ekonomisine nasıl katkı yaptığı anlatılıyordu. Bütün bunların sonucunda Katar Hava Yolları, ABD ekonomisine sadece 2016 yılında 4 milyar dolar ek gelir sağlamıştı. Söz konusu reklam sosyal medya platformlarında 8 milyondan fazla kişi tarafından izlendi.²⁶⁰

Yine aynı bağlamda Mwani Katar Şirketi, Hamad Limanı'nın genişletme çalışmalarının başlamasıyla birlikte 5 yeni deniz hattının tanıtımını yaptı.²⁶¹ el-Cezire Kanalı da ambargo ülkelerinin el-Cezire kanallarının, aralarında el-Arabi el-Cedîd Gazetesi ve sitesinin de bulunduğu bir çok diğer medya kuruluşunun kapatılması taleplerine karşı dünyayı harekete geçirmeye çalıştı. Söz konusu talep İngiliz Gazetesi The Guardian'ın "gülünç" olarak nitelediği bir talepti.²⁶² Uluslararası Gazeteciler Federasyonu da bu talebi kınadı.²⁶³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre de el-Cezire Kanalı'nın kapatılması talebi sadece Katar için bir ceza değil, önemli bir medya ağında yer almaları engellenmiş olacağı için bölgedeki milyonlarca Arap için de bir ceza olacaktı.²⁶⁴

Sonuç

Dört devletin Katar'a sunduğu 13 talebe hızlı bir göz attığımızda bu ülkelerin Katar'ın 1996 yılından beri kurmaya çalıştığı yumuşak güç sistemini dağıtmak istediği görülür. el-Cezire Kanalı'nın kapatılmasından alın Katar Hava Yollarına ambargo uygulanması, hayır kurumlarını terörü finanse etmekle suçlamaya kadar varan 13 talep. Bunlara ekonomi sektörünü hedef

²⁶⁰ "Katar Hava Yolları 91.8 Milyar Dolar Değerinde 332 ABD Uçağı Satın Alıyor", *eş-Şark*, 14 Ekim 2017, (Erişim tarihi: 18 Mart 2018): <https://www.al-sharq.com/news/details/524916>

²⁶¹ "Ticari Deniz Yolları Katar'a Dayatılan Ambargoyu Kırıyor", *el-Arabi el-Cedîd*, 11 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 11 Mart 2018): <https://goo.gl/YIiLwt>

²⁶² "The Guardian: 'el-Cezire'nin Kapatılması Aptalca Bir Taleptir.'", *el-Cezire.net*, 23 Haziran 2017. (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2017): <http://bit.ly/2ufiP6t>

²⁶³ "Uluslararası Gazeteciler Federasyonu el-Cezire'nin Hedef Alınmasını Kınıyor", *el-Cezire.net*, 16 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2017): <http://bit.ly/2wyRTzj>

²⁶⁴ Selkavi, Halid, "HRW: el-Cezire'nin Kapatılması Talebi Korkakça Gözetimi Genişletmeyi Hedeflemektedir ve Başarısızlığa Mahkumdur", *Rassd Haber Ağı (RNN)*, 23 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 7 Ağustos 2017): <http://rassd.news/208823.htm>

alan ambargo ve Katar'ın 2022 Dünya Kupası'na ev sahipliği yapmasını karalamaya yönelik şeytanca kampanyalar da eşlik etmiştir. Tüm bunlara karşın Katar'ın son yirmi yıllık birikimi olan yumuşak güç teçhizatı ve “ulus marka” çalışmaları büyük bir zafer kazanmıştır. Bu zafer öncelikle dört ülkenin iddialarını çürüterek sonra da Katar'ın uluslararası ününü, imajını ve dünya barışını gerçekleştirmedeki rolünü güçlendirerek olmuştur. Bu süreçte geleneksel diplomasi -ulusal egemenlikten taviz vermeksizin- komşularla iyi ilişkiler üzere kurulmuş olan Katar dış politikaları sabiteleri temelinde krizi idare etmiştir. Yumuşak güç unsurları ise geleneksel diplomasiyi dengelemek ve insanlık dışı bu ambargoya karşı -aynı zamanda uluslararası ittifak dâhilinde teröre karşı mücadelede Katar'ın ne kadar önemli olduğunu bile bile yürütülen Katar'ı şeytanlaştırma propagandasına karşı- uluslararası sivil toplum örgütlerini harekete geçirmek için yirmi yıllık birikimini seferber etti. Katar'ın Körfez'deki komşularıyla yaşadığı bu krizi Katar'ın yumuşak güç kabiliyeti için bir imtihan olarak düşünürsek Katar'ın yumuşak gücünün bu ambargo ve kriz karşısında başarılı olduğunu söylemek objektif bir yorum olacaktır. Ulus marka ve yumuşak güç sisteminin kriz sürecinde Katar'ı ve siyasi varlığını korumak için ne derece hayati rol oynadığı göz önünde aldığımızda Katarlı siyasilerin bu iki unsura daha fazla önem vermeye başladıklarını görüyoruz. Bu da demektir ki Katar gelecekte yumuşak güce ve onu geliştirmeye daha fazla önem verecektir. Bu anlayış Katar Emiri Temim b. Hamad Âl-i Sâni'nin krizin patlak vermesinden sonraki ilk konuşmasında: “Eğitim, araştırma ve medya kurumlarımızı, yumuşak güç kaynaklarımızı, bunların tamamını uluslararası düzeyde geliştirmek, Katarlı, Arap ve yabancı en iyi uzmanlarla etkileşim içinde olmak” şeklinde yaptığı çağrıda açıkça ortaya çıkmaktadır.²⁶⁵

²⁶⁵ Katar Emiri Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sani 21 Temmuz 2017'de Katar vatandaşlarına ve Katar'da yaşayanlara yönelik şu an içinde bulunulan durum ve Katar'ın kriz sürecinde geleceğe yönelik eğilimlerine dair bir konuşma yaptı. Konuşma metninin tamamı el-Cezire.net sitesinde “Katar Emiri'nin Körfez Krizini Değerlendirdiği İlk Konuşma” başlığı ile dir. 21 Temmuz 2017. (Erişim tarihi: 10 Mart 2018): <https://goo.gl/mEF7cr>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
TARAFLARIN ANLATILARI VE KÜ-
ÇÜK DEVLET TEORİSİNİN DAYA-
NAKLARI

KÖRFEZ KRİZİNDE ANLATILAR VE KARŞIT ANLATILAR POLEMİĞİ

Muhammed eş-Şarkavi

İster geçici olsun ister uzun süreli bir tartışmaya dönüşmüş olsun fark etmez herhangi bir krizde tarafların anlatılarını bilmek, aralarındaki çekişmeli konularının tabiatını analiz etmenin baş anahtarıdır. Yani bu durum krizin tırmanması ve hızla “biz” ve “onlar” arasında ve “öteki”ni şeytanlaştırma kapsamında ortaya çıkarılan çatlağın derinleşmesi sürecini analiz etmenin en önemli anahtardır. Tarafların her biri, “meşruiyeti” tekeli altına almak ve daha iyi bir “ahlaki” zeminde durmak amacıyla, genellikle nesnel değil öznel değer yargıları içeren bir siyaset ve medya söylemi kurmaya çalışır. Dörtlü ülkenin yani BAE, Suudi Arabistan, Bahreyn ve Mısır’ın Katar’a karşı başlattığı gerginliğin tırmanışa geçiş süreci, ABD Başkanı Donald Trump’ın 6 Haziran 2017’de attığı ünlü tweetinin ardından daha da arttı. Trump’ın 20-21 Mart’ta katıldığı Riyad Zirvesi ile ilgili tweeti şu şekildeydi: “Radikal ideolojilere finans sağlamanın son bulması gerektiğini vurguladım.” Bunun üzerine liderler Katar’ı işaret etti! Trump, aynı zamanda hükümetinin “ortak değerler ve ortak çıkarlara dayanan ilkelere sahip bir gerçekçilik” benimsediğini de belirtmişti. Ancak söz konusu ilkelerin gerçekçiliği, Körfez krizinde dörtlü ülkenin uyguladığı ambargoyu desteklemeye karar verdiğinde ilk sınavını vermişti. Söz konusu ambargo gıda ihtiyacını ağırlıklı olarak yurt dışından ve Suudi Arabistan’ın kontrolündeki kara yolundan ithal eden bir ülkeye yönelikti. Sonuçta Trump’ın çıkar politikası adına izlediği ABD-Suudi koordinasyonuna dayanan pozisyonu ile ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson’ın pozisyonu arasında çelişki denilecek kadar büyük bir fark ortaya çıkmıştı. Tillerson, her ne kadar ülkesinin çıkarlarını gözetse de insani krize dönüşebilecek bir siyasi kriz karşısında değer politikasının kurallarından ayrılmadı.

Trump ve Tillerson’ın Washington’daki açıklamaları, taraflar arasındaki anlatılar savaşını daha da arttırdı. Tartışmalar Katar’ın dörtlü ülkenin İran’a

karşı düşmanlığı sürdürme çağrısına uymayarak bölgesel düzeyde izlediği politikalar etrafındaydı. Ayrıca Hamas ve İhvan gibi siyasi hareketleri “terörizm” kategorisine koymak, “Arap Baharı” ayaklanmaları öncesinde ve sırasında el-Cezire’nin Arap kamuoyu üzerindeki etkisinin yok edilmesi de vardı. Bunlara ek olarak Taliban hareketine mensup bazı tutukluların Guantanamo’dan salınması, Hamas ve Fetih arasındaki anlaşmazlıklar, Sudan’daki çatışmalar ve Asya, Avrupa ve Afrika gibi bölgelerde barışın tesisine katkı sağlamak için Katar’ın yürüttüğü uluslararası arabuluculuklar gibi yumuşak güç kaynaklarının ve siyasi sermayesinin gelişimi meseleleri vardı. Bu yüklü atmosferin sonucunda bir yorumcunun ifadesi ile “5 Haziran’dan bu yana Körfez gündemini kirleten bir medya söylemi ortaya çıktı. Bölgedeki halklara zarar veren siyasi tedbirlerin şiddeti ve adaletsizliği arttı.”²⁶⁶

Öte yandan söz konusu anlatıların siyaset ve medya söylemi ile kesiştiği yerlerde katı düşmanca tondan nisbeten uzaklaştıklarını göz önüne alarak bu durumu taraflar arasındaki siyasi yakınlaşmaya doğru olumlu bir dönüşümü gösteren somut işaretler olarak değerlendirebiliriz. Bu vesileyle gerginliğin sürekli artması tarafların enerjisini tükettiği zaman ya da sürekli çıkmaza girmekten bıktıklarında müzakere başlatmaya ya da bir uzlaşma formülü aramaya ne kadar hazır olduklarını ölçebiliriz. Beyrut Amerikan Üniversitesi’nde basın profesörü olan Rami Khouri bu konuda şöyle demektedir: “Dünya kamuoyunda Katarlılar daha rasyonel, kararlı, odaklanmış ve doğru görünürken; Suudiler ve Emirlikler tarafından yönetilen ülkeler grubu gerçek olmayan ve mantıksız taleplerin yanı sıra gerçek anlamda öfkelerini ve korkularını ifade ediyorlar. Ama suçlamalarına dair ikna edici kanıtları olmaksızın.”²⁶⁷

Bununla birlikte her ne kadar Beyaz Saray birden fazla vesile ile sorunları çözmeye ve 2018 Mayıs’ından Eylül’üne ertelenen Körfez-Amerika Zirvesi’nden

²⁶⁶ Al Omran, Ahmed, “Gulf media unleashes war of words with Qatar”, *Financial Times*, 4 Ağustos 2017.

(Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): <https://www.ft.com/content/36f8ceca-76d2-11e7-90c0-90a9d1bc9691>
Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

²⁶⁷ Khouri, Rami, “Trends in Qatar Stand-Off”, *The Cairo Review of Global Affairs*, 5 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2018): <https://www.thecaireview.com/tahrir-forum/trends-in-qatar-stand-off/>

önce kriz sayfasını kapatmaya teşvik etse de krizin patlak vermesinden sonraki ilk on iki ay boyunca taraflar çözüme dair hiçbir esneklik göstermedi. Doha'daki Georgetown Üniversitesi Uluslararası ve Bölgesel Çalışmalar Merkezi Direktörü Mehran Kamrava bu konuda şunları demektedir: “Biz’e karşı “onlar” söylemini değiştirmemiz gerekiyor. Kişi arkadaşlarını seçebilir ama komşularını seçemez.” Ayrıca çözüm için bir alan olması gerektiğini ve bu mantığın Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin krizi için de geçerli olduğunu vurgulayan Kamrava’ya göre “şu ana kadar sıfır toplamı oyun denkleminin dışında bir senaryo geliştirme olasılığı göz ardı edilmiştir.”²⁶⁸

Aynı zamanda, Şubat 2018’den bu yana Washington, Riyad, Abu Dabi ve Doha arasındaki karşılıklı anlatılar ilginç bir paradoksa doğru ilerlemektedir. Kriz yönetimi sürecinde taraflar, özellikle de Abu Dabi çatışmayı dondurmaktadır. Buna karşılık Washington’da mümkün olan en kısa zamanda krizin çözülmesine yönelik pragmatik bir yaklaşım söz konusudur. Gerek Başkan Trump, gerek eski Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ya da şimdiki Mike Pompeo ya da yardımcısı John O’Sullivan’ın açıklamalarına bu tutum yansımaktadır. Nitekim O’Sullivan, 21 Mayıs 2018’de Arjantin’de G20 Bakanları toplantısı sırasında Suudi Dışişleri Bakanı Adil el-Cubeyr’e, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Körfez ihtilafını çözme arzusunu ve bu yılın sonlarında (2018) ABD-Körfez zirvesi yapılmadan önce tüm tarafların yapıcı bir şekilde işbirliği yapacağı ümidini” iletmıştır.²⁶⁹

ABD stratejik bir vizyona binaen krizin çözülmesinin zaruri olduğu yönündeki söylemlerini tekrar etmektedir. Söz konusu stratejinin mihveri Trump’ın da benimsediği Tillerson’ın diplomasisidir. Nitekim Tillerson krizden bir kaç ay sonra şunları söylemiştir: “Katar güçlü bir ortak ve ABD’nin eski dostudur. Tarafların söylemlerini azaltması, krizi tırmandırmaktan kaçınmak için kendilerine hakim olmaları, çözüm odaklı çalışmaları önemlidir. Körfez

²⁶⁸ Bkz. Bakan Yardımcısı John J. Sullivan’ın Suudi Dışişleri Bakanı El Cübeyr ile Görüşmesi, *Department of State*, 21 Mayıs 2018. (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): <https://2017-2021.state.gov/deputy-secretary-john-j-sullivan-meeting-with-saudi-foreign-minister-al-jubeir/index.html>
Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

²⁶⁹ Aynı görüşme.

İşbirliği Konseyi bir çok cephede bizim faaliyetlerimizi desteklemelidir. Özellikle de terörle mücadele, DEAŞ devlet düzeninin yenilmesi ve İran'ın zararlı etkisinin yayılması ile mücadele konularında.”²⁷⁰

Tam bir yıl geçtikten sonra, Körfez krizinin çözüm umutları birden fazla tartışmaya bağlı hale geldi: Perde arkasında kalan siyasi pozisyonlar. Gerek geleneksel medyada gerekse de sosyal medyada çokça yer alan birbiri ile taban tabana zıt anlatılar arasındaki tartışmalar. Özellikle de sanal dünyanın ekran arkasında siyasi ve psikolojik uçurum ifade eden tweetler ve Pompeo'nun İran'a yatırım yapan Avrupa hükümetleri ve şirketlerine karşı ticari bir savaş ilanını andıran 12 maddelik bir listeyi açıklamasının ardından ABD-İran geriliminin artması yönündeki tartışmalar.

Anlatıların Satırlarının Analiz Değeri

Anlatı analizi sosyal bilimler metodlarının en modern tekniklerinden biridir. “Görüşmelerden, açıklamalardan, vatandaşların çevrelerindeki değişimi nasıl yorumladıklarından, neden kendi hayatlarından bir hikâyeymiş ya da hikâye serisiymiş gibi bahsettiklerinden elde edilen verileri anlamaya çalışan metodolojik bir yaklaşım sunar. Kimlik sorunlarını ve anlatıcı ile halk arasındaki etkileşimi kapsar.”²⁷¹ Son yirmi yılda, sosyal bilimlerin gelişimi dâhilinde oluşan ve daha geniş bir hareketin parçası olarak yorumlayıcı dönüş (Interpretive turn) kapsamında bu alana ilgi artmıştır. George Rosenwald ve Richard Ochberg “Lives Listed: The Cultural Politics of Self-Understanding” isimli kitaplarında anlatı analizinin gerçekçi varsayımlar ve bilgi toplamaya yoğunlaşan geleneksel sosyolojik analizi işlevsiz hale getirdiğini belirtmektedirler. Bunun yerine odak, söylemin inşasına ve kimliğin sosyal inşasında oynadıkları role bakmaya kaymıştır.²⁷²

²⁷⁰ Krishnadev. Calamur, “America Wins the Gulf Crisis”, *The Atlantic*, 31 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2018): <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/01/qatar-us/551873/>

²⁷¹ Earchy, Sarah ve Cronin, Ann, “Narrative Analysis”, *Researching Social Life* içinde, N. Gilbert (ed.), (London: Sage, 2008, 3. basım): <http://epubs.surrey.ac.uk/805876/9/narrative%20analysis.pdf>

²⁷² Rosenwald, George C. ve Ochberg, Richard L., *Storied Lives: The Cultural Politics of Self-Understanding*, (Yale University Press, 1992, 1. basım)

Körfez krizinin nedenlerini nesnel ya da öznel bakış açısından okuma arasındaki ince çizgi üzerinden dünya kamuoyu iki gruba ayrılmıştır: Bir gruba göre Doha'nın pozisyonunu değiştirmesini, Hamas ve İhvanı Müslimin gibi siyasi İslami hareketleri desteklemek gibi stratejik seçimlerden vazgeçmesini sağlamak için dörtlü devletin aldığı pozisyon en güçlü önlemdir. Doha'ya karşı 13 maddelik listeyi açıklamaları, sonra da listeyi 6 talebe indirmelerinin ardından dörtlü ülke yetkilileri güç dengesinin kendi lehlerine değiştirebileceklerine inanmışlardı. Bahreyn Dışişleri Bakanı Halid bin Ahmed el-Halife, Mayıs 2017'nin sonlarında "Top artık Katar sahasındadır"²⁷³ şeklinde bir açıklama yaptı. Suudi Dışişleri Bakanı Adil el-Cubeyr, Katar'ın terörizme destek vermeyi kesmek için anlaşmalar imzaladığını ancak bunun henüz gerçekleşmediğini ve medya aracılığıyla hala inkâr eden bir tutum içinde olduğunu ve nefret yaymaya devam ettiğini vurguladı. Gerginliğin tırmanışının ilk aylarından sonra, el Cubeyr, Şubat 2018'de Brüksel'deki Egmont Enstitüsü'nde verdiği konferans sırasında Suudi Arabistan'ın görüşünü şu sözleri ile kısaca ifade etmeye çalıştı: "Katar krizi bölgedeki önemli konulara kıyasla küçük bir problemdir. Tek istediğimiz Doha'nın nefret yaymak için medyayı kullanmayı bırakmasıdır."²⁷⁴

Diğer gruba gelince, terörü destekleme suçlamasıyla Katar'ın itibarını zedelemeyi amaçlayan söyleme pek ikna olmamıştır. Katar'a hava ve kara ambargosu uygulanmasının mantığını sorgulamış ve bunu uluslararası hukuka zıt kabul etmiştir. Söz konusu ambargo Almanya, Fransa, İngiltere ve diğer ülkelerde yapılan sokak gösterileri ile kınanmıştır. Birçoğuna göre "Körfez çatışması; mağduru suçlayan, birbiri ile çelişen söylemelere hizmet etmek üzere gerçeği çarpıtan bir suçtur."²⁷⁵ Anlaşmazlığın patlak vermesinden iki hafta sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı, ambargo dörtlüsüne Katar'a ambargo

²⁷³ Toumi, Habib, "Crisis resolution is up to Qatar, Al Jubeir says", *Gulf News*, 24 Mayıs 2018, (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): <https://gulfnews.com/news/gulf/qatar/crisis-resolution-is-up-to-qatar-al-jubeir-says-1.2174195>

²⁷⁴ "Saudi Arabia says Qatar continues to propagate hatred amid US efforts to resolve crisis", *The National*, 4 Şubat 2018, (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): <https://www.thenational.ae/world/gcc/saudi-arabia-says-qatar-continues-to-propagate-hatred-amid-us-efforts-to-resolve-crisis-1.707513>

²⁷⁵ Dorsey, James "Gulf Media Wars Produce Losers, Not Winners", *Fair Observer*, 9 Ağustos 2017, (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): https://www.fairobserver.com/region/middle_east_north_africa/gulf-crisis-news-qatar-uae-saudi-arabia-arab-world-news-headlines-98712/

uygulama kararlarına herhangi bir gerekçe sunmadıkları için üstü kapalı bir şekilde eleştirdi. Bakanlık Sözcüsü Heather Nauert, “Körfez ülkelerinin Katarlılara veya kamuoyuna Katar aleyhindeki iddialarının ayrıntılarını vermemesinden memnunuz. Zaman geçtikçe Suudi Arabistan ve BAE tarafından alınan tedbirlere ilişkin şüpheler artmaktadır.” dedi ve ekledi, “Bu noktada, basit bir sorum var: Ambargo tedbirleri, Katar’ın terörizme destek olduğu iddiasıyla ilgili endişelerine mi atfedilmeli yoksa ortak çıkarları ve rekabetleri paylaşan KİK devletleri arasında uzun süredir devam eden şikayetlerle mi ilgili?”²⁷⁶

Araştırmacılar Sarah Earthy ve Anne Cronin’e göre cümlelerin satır aralarında bazı anlatıların yayılmasına izin verirken diğer bazılarını susturma çabalarına izin veren güç yapısını ortaya çıkaran siyasi sürecin göstergeleri bulunmaktadır.²⁷⁷ Barack Obama hükümetinin Dışişleri Bakan Yardımcısı Anthony Blinken, Trump’ın Riyad ziyareti sırasında Suudilere verdiği kayıtsız şartsız desteğinin “onları sadece bağları koparmaya teşvik etmekle kalmayıp aynı zamanda Katar’a ekonomik ambargo uygulamaya da teşvik ettiğini” söylemiştir.²⁷⁸ Aynı zamanda Suudi Arabistan ve müttefiklerinin Katar’ı İran ve siyasal İslam hareketleri konusundaki tutumundan caydırma girişimi, son yıllardaki Körfez siyaset sürecinde ilginç bir paradoksu işaret etmektedir. Amerikan Dış İlişkiler Konseyi’nde bir analist olan Steve Cook’un dediği gibi: “Orta Doğu’nun doğası budur. Katarlıların zor ortaklar olduğunu ve olumsuz politikalar izlediklerini söylemek yanlış olmaz. Ancak bu onları Washington’un Orta Doğu’daki diğer herhangi bir müttefiğinden farklı kılmaz. Çünkü cam evlerde yaşayanlar diğerlerine taş atmamalı ama Ortadoğu’da olan tam da budur.”²⁷⁹

²⁷⁶ Dorsey, “Gulf Media Wars Produce Losers, Not Winners”.

²⁷⁷ Earthy and Cronin, “Narrative Analysis”.

²⁷⁸ Blinken, Antony. J, “President Trump’s Arab Alliance Is a Mirage”, *The New York Times*, 19 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): <https://www.nytimes.com/2017/06/19/opinion/trump-isis-qatar-saudi-arabia.html>

²⁷⁹ Tharoor, Ishaan, “The crisis over Qatar highlights Trump’s foreign policy confusion”, *The Washington Post*, 15 Haziran 2017. (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/06/15/the-crisis-over-qatar-highlights-trumps-foreign-policy-confusion/?utm_term=.29733fbf593f

Böylece yeni bir ortak düşmanla ilgili benzer veya müttefik söylemler, belirli bir kapalı alan içinde etkileşime girdiler ve adeta bir eko çember oluşturdular. Burada birbirine benzeyen sesler bir araya gelip müttefik konumlara yerleştiler. Tıpkı medcezir sırasında cezir vakti gelmeden önce deniz dalgalarının birbirine karışması gibi. Ne varki dörtlü devletin ortak bir anlatı üzerinde ittifak etmesi, bu devletlerin ortak düşünce yapısının arka planında saklı daha derin bir şeyler içermektedir.

Grup Düşüncesinin İkilemi

Farklılıkların büyümesi ve olumsuz söylemlerin yayılmasıyla ortaya çıkan durum, tıpkı Katar karşısındaki dörtlüde olduğu gibi, negatif yaklaşımın baskın hale gelmesi ve “ötekileştirme”dir. Katar, düne kadar aynı topluluk içinde Körfez İşbirliği Konseyi’nin bir parçası olmasına rağmen. Abu Dabi, Riyad, Manama ve Kahire gibi başkentler arasında grup düşüncesi yayıldığında artık “ötekini” şeytanlaştırmak, itibarını zedelemek ve ekonomik, siyasi ve diplomatik kabiliyetlerini yok etmekle tehdit etmek için çeşitli gerekçeler aramak hiç de zor değildir. Ne yazık ki Körfez’deki ana yapıda oluşan çatlağın sebebi, bu yapıda siyasi gerçekçilik mantığının ve çıkar dilinin hâkim olmasıdır. Görünüşe göre grup düşüncesi ikilemi, en baştan beri Riyad Zirvesi’nde Körfez liderleri ve Başkan Donald Trump üzerinde üç ana düzeyde etkili olmuştur: İran’ı şeytanlaştırmak, kendi açılarından farklı şekilde tanımlamasalar da terörle mücadele projesi etrafında toplanmak ve Katar’a baskı uygulamak.

Sosyal psikolojideki analiz yöntemlerine göre bu ikilemi psikolojik bir fenomen olarak tarif etmek mümkündür. Bu fenomen herhangi bir grup içinde uyum ya da tutarlılık olmasını isteyen bireylerde ortaya çıkar. Mantıki olmayan sonuçlara ya da karar vermede dengesizliğe yol açar. Grup düşüncesine meyletmek fikir birliği gibi görünen şeyleri kabul etme riski taşır. Bu kavramı ilk kez ortaya koyan William White şöyle der: “İçgüdüsel olarak sadece bir fikir birliğinden bahsetmiyoruz ancak nihayetinde her zaman insanlığı

sürekli başarısız olmaya götüren bir şeyden bahsediyoruz. Bahsettiğimiz şey, mantıksal bir fikir birliğidir. Topluluk değerlerinin sadece uygun değil doğru ve aynı zamanda iyi olduğunu vurgulayan açık ve net bir felsefe gibi.”²⁸⁰

Krizin En Önemli Durakları

Krize bütüncül bakan görüşe göre bu kriz 5 Haziran 2017’den beri ve Riyad Zirvesi’nden bu yana rutin bir şekilde ilerleyen açık bir siyasi problemdir. Ancak anlatılar yığını ayrı ayrı ele alarak incelediğimizde gerek dörtlü ülkenin Katar’a baskı kararının sebepleri bağlamında olsun gerekse de krizi kontrol etmek, yönetmek ya da çıkış yolu aramak bağlamında olsun fark etmeksizin bu krizin dört aşaması olduğunu görürüz. Aşağıdaki tablo her bir aşamanın zaman boyutunu ve dört aşamayı birbirinden ayıran yönlerin tabiatını ele almaktadır: 1- Katar’ın izolasyonuna ilişkin mutabakat. 2. Kuşatma politikası. 3. Kuveyt faktörü. 4. Beyaz Saray’ın Kuveyt’in arabuluculuğunu desteklemesi.

20 Mayıs-5 Haziran 2017	BAE ve Suudi Arabistan veliaht prensleri arasında gizli koordinasyon.
Katar’ın izolasyonu için fikir birliği	Terörle ilgili korkuları abartmak ve Katar’la ilgili suçlamalar hazırlamak.
	Abu Dabi ve Riyad’ın Trump’ın “radikal İslami terörle mücadele” ye yönelik seçim taahhüdünü istismar etmesi.
	Trump’ın Riyad Zirevesi’ne katılması. “Terörle mücadele” endişesi Muhammed b. Zayed ve Muhammed b. Selman’a yeşil ışık yakarak Katar’ın izolasyonunu teşvik etmesi.
	Ambargo dörtlününün Doha’nın tepkisini yanlış hesaplaması, bölgesel ve Avrupa ülkelerinin girişimleriyle ambargosunun ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalması.

²⁸⁰ Whyte, W. H. Jr., “Groupthink”, *Fortune*, Mart 1952, s. 114-117.

5 Haziran 7 Eylül 2017 Kapsama politikası.	Katar'a ambargonun başlaması. Terörü destekleme, radikal grupları barındırma ve nefret söylemi yayma hususlarındaki suçlamalarda tırmanış. Körfez değerlerine uygun olarak Kuveyt arabuluculuğunun harekete geçmesi. Dörtlü devletin şart listesini açıklama. Körfez İş Birliği Konseyi'nin tamamen çökmesini önlemek.
7 Eylül 2017-5 Mart 2018: Kuveyt faktörü	Kuveyt'in arabuluculuğunun öneminin artması. Kuveyt Emiri'nin Beyaz Saray ziyareti sırasında Trump'ın tavsiyesi.
5 Mart - Mayıs 2018 sonu: Beyaz Saray'ın Kuveyt'in arabuluculuğunu desteklemesi.	Başkan Trump ve Körfez liderleri arasında beş telefon görüşmesi (Doha 2, Riyad 2, Abu Dabi 1). • Anthony Zinni ve Timothy Lenderking'in Körfez ve Kahire başkentleri arasındaki turu. Trump ile Suudi Arabistan Veliaht Prensi (Mart) ve Katar Emiri (Nisan) arasında iki zirve toplantısı yapılması. Dahran'daki Arap Zirvesi'nin krize bir çözüm bulamaması. Trump ile Emirlik Prensi arasında planlanan zirve toplantısının ertelenmesi. Körfez-Amerika zirvesinin Eylül 2018'e ertelenmeden önce Mayıs ayında yapılması olasılığının incelenmesi.

Yeni Dönemeçlerdeki Kriz Anlatıları

İlk 12 ay boyunca anlatılar ve karşıt anlatılar arasındaki etkin etkileşimi incelediğimizde fer'i üç polemik halkası daha ortaya çıkar. Bunların ilki, Trump ile Washington'daki siyaset anlayışı arasındaki tartışmanın sonucu. İkincisi; krizin bazı taraflarının kendini yorumlama hususunda gelişme göstermesi. Özellikle Suudi Veliahtı Muhammed b. Selman'ın 2017

Haziranı’nda krizin yükeseleşmesi ve ilerleyişi ile ilgili 2018 Şubatı’nda Kahire’de yaptığı açıklamalar. Üçüncüsü; Katar-ABD stratejik görüşmelerinden çıkan sonuç ışığında Katar’ın bölgesel rolünün ve vizyonunun düzeltilmesi.

1. İsyankâr Değil Kurumsalcı Trump

Başkan Trump kendisi ile siyasi kurum arasındaki uçurumu kapatmaya karar verdi ve eski Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, Savunma Bakanı John Mattis ve Washington’daki diğer yetkililer tarafından benimsenen stratejik vizyonu benimsedi. Bu Pomeo’nun Riyad, Abu Dabi ve Doha arasında şartlar, karşıt şartlar, gerginliği tırmandırma söylemi şeklinde sürüp giden diyalogu aşmak için söz konusu başkentleri ikna etmeye yönelik pratik formülünün aynıydı. Suudi Arabistan-BAE’nin ister en başta ilan ettiği şekliyle 12 maddelik, isterse de daha sonraki haliyle 6 maddelik şartlar listesi, Kuveyt’in belirlediği arabuluculuk çizgisinden ayrılmadan ABD liderliğinde sürdürülen mevcut çözüm görüşmelerinde masaya gelmiyordu. Başkan Trump da Riyad Zirvesi sırasında ortaya çıkan Katar’ı terörü desteklemekle suçlayan Suudi Arabistan ve BAE’yi desteklemeye meyilli olduğu yönündeki izlenimi ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Krizin onuncu ayında Katar Emiri’ni Beyaz Saray’da ağırladığı sırada şunları söylüyordu: “Birçok açıdan iki iyi dost. Biz Orta Doğu’nun bu parçasında birlik için çalışıyoruz ve bence bu süreç oldukça iyi gidiyor. Ayrıca şu anda gerçekleşen birçok iyi işler de mevcut.”²⁸¹ Beyaz Saray toplantısının ardından “Başkan Trump’ın Katar Emiri’ne ülkesinin terör ve radikalizmle mücadeleyle bağlılığından dolayı teşekkür etti” şeklinde bir açıklama yaptı. Bu değişim Trump’ın Şubat 2018’de bölge başkentleri arasında Amerikan elçileri Anthony Zinni ve Timothy Lendking’in mekik turunun sonuçları hakkında bilgilendirilmesinden sonra ortaya çıktı. Trump’ın Kuveyt’in arabuluculuğu çizgisinde krizi çözmeye yönelik diplomatik adımlar atmayı tasarlaması üç önemli hususu yansıtıyor:

²⁸¹ “Trump: US-Qatar ties ‘work extremely well’”, *aljazeera*, 11 Nisan 2018, (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2018): <https://www.aljazeera.com/news/2018/04/trump-qatar-ties-work-extremely-180410135820276.html>

İlk olarak, Trump'ın Körfez krizini çözmede ABD'nin rol alması durumunda anlaşmazlığın doğasını ve gidişatını objektif ve dikkatli okumanın mümkün olacağına kanaat getirmesi. Ayrıca anlaşmazlığın ilan edilen ve gizli tutulan hedeflerinin anlaşılmasına imkân olacağına, taraflardan biri lehine diğerini şeytanlaştırmada acele etmemek gerektiğine, krizin başından beri Beyaz Saray'ı stratejik bir yanılsa sürüklemeye çalışan tarafların gerginliği yükselten söylemlerin etkisiyle zihinsel ve siyasi çıkmaza düşmemesi gerektiğine kanaat getirmesi. Tüm bunlar Trump'ın neden eski tutumundan vaz geçip içinde kongre üyelerinin de bulunduğu siyaset kurumu tarafından önerilen stratejik bir tercihe yaklaştığını açıklamaktadır.

İkinci olarak, Trump'ın körfez ülkeleri nazarında güvenilirliğini yeniden sağlama çabası. BAE'nin bazı şüpheli kişiler, lobiler, Gorge Nadir ve Eliot Broidy gibi araçlar vasıtasıyla Beyaz Saray'da siyasi etki satın aldığı yönündeki iddiaları çürütme çabası.

Üçüncü olarak, Trump'ın körfez krizinin biteceğini açıkça ifade etmesi, tartışmalı tarafların tutumlarında beyan edilmemiş değişimler olduğuna işaret ediyor. Trump'ın Körfez başkentleri arasında nisbi bir yakınlaşma olduğuna dair iyimserliğini arttıran şeylerden biri de söz konusu başkentlerin yaz sonuna ertelenen ABD-Körfez Zirvesi'ni beklemeleridir.

2. Bin Selman ve Riyad'ın Pozisyonundaki Esneme

Krizin başında Katar'ı şeytanlaştırmaya, terörü finanse etmesi ve terörist örgütleri barındırma iddiaları nedeniyle kınamasına yönelik Suudi Arabistan ve BAE'nin ortak söylemi aynı şekilde onlara katılan Manama ve Kahire söylemi yükseldi. Buna karşılık Doha, duygusal olmayan ve gerginliği tırmandırmayacak bir şekilde cevap verdi. Söz konusu ithamları ispatlayan herhangi bir delil sunulmasını istedi. Rami Khouri'ye göre: "Suudi Arabistan ve BAE, sözde ihlalleri, terörü desteklemesi ve güvenliklerini tehdit etmesi yüzünden Katar'ı şiddetle cezalandırmak için yıllarca takdire değer şekilde plan yaptı, sabrettiler ve çaba harcadı. Ancak sorun şu ki onca politik kibire

rağmen başka hiç kimse ikna olmadı. Kibirle kurdukları o sahnede perişan ve sıkıntılı bir şekilde yapayalnız kaldılar.”²⁸²

2018 Mart’ından beri BAE ve Suudi Arabistan söylemi arasındaki bu uyumun azaldığına dair işaretler görünmeye başlamıştır. Artık Suudi Veliahtı Muhammed b. Selman’ın söylemleri, ilk altı ayda olduğu gibi Abu Dabi’nin istediği yankıları elde edemiyordu. Muhammed b. Selman’ın Kahire’de Katar krizi ile ilgili gazetecilerle yaptığı görüşmedeki konuşmasının satır aralarında pozisyonunun değiştiğine dair birçok işaret vardır. Nitekim Kraliyet Mahkemesi Müsteşarı Suud el-Kahtani’nin aktardığına göre Veliaht bu konuda şunları demiştir: “Bu konuyla ilgilenmiyorum. Bakan rütbesinden daha aşağıdaki biri bu görevi üstlendi. Katar’ın nüfusu Mısır’daki bir caddenin nüfusundan bile daha az. Bizim herhangi bir bakanımız onların sorununu çözer.”

Bu aşamada krizin boyutunu böylesine küçültmenin Suudi Veliahtı’nın taviz veriyor gibi görünmeksizin onurlu bir çıkış arayışında olduğuna işaret ettiğini anlamak için psikolog olmaya gerek yok. Sıradan bir kişi bile rahatlıkla bu sonucu çıkarabilir. Belki de Riyad ve Washington’da düne kadar en şiddetli savunucularından olduğu bu krizden Riyad’ın yüzünü kara çıkarmayacak şekilde çıkmasını sağlayacak bir senaryoya ihtiyaç olduğu konuşuluyordur. Washington’daki bir Amerikalı yetkilinin söylediği gibi: “Başkan Trump ve Prens Muhammed b. Selman ‘daha fazla müzakere yapmayı gerektiren yeni gelişmeler’ ışığında Katar krizini ele aldılar.”

Söylemlerin bu şekilde değişmesi ve başkentler arasındaki söylemlerin dalgalanması Körfez sorunlarını üç ayaktan oluşan bir aşamada çözmeyi planlayan Trump’ın gözünde yeni bir denklemin netleşmesine yardımcı olmuş gibi gözüküyor. Bu aşamalar bir saç ayağının üç bacağı gibidir:

Birinci ayak, Beyaz Saray’ın açıklamasında belirtildiği gibi, Doha hakkındaki “Doha’nın Konsey’in birliğinin yeniden kurulmasına ve Körfez çatışmasına son verme zaruretine katkıda bulunmaya kararlı olduğuna” dair

²⁸² Khouri, “Trends in Qatar Stand-Off”.

kanaati. Görünüşe göre bu tutum Trump'ı rahatlatıyor ve krize çözüm bulma çabalarının önündeki yolu kolaylaştırıyor.

İkinci ayak, Psikolojik ve politik düzeylerde ayrıca medya alanında da gerginliği tırmandıran ve saldırgan üslubu yavaş yavaş terk ediyor gibi görünen Riyad'ın pozisyonu. Görünüşe göre 2018 Nisan'ında Trump ve Kral Selman arasında yapılan telefon görüşmesi, Trump'ın Mart ayında Muhammed bin Selman ile Beyaz Saray'da yaptığı görüşmenin sonucundaki olumlu gelişmeler üzerine yapıldı. Suudi Arabistan'ın bu esnekliği, Trump'ın Abu Dabi'yi hesaplarını tekrar gözden geçirmesi için ikna edilebileceğine olan inancını arttırıyor. Sadece Körfez krizinin çözümü ve ABD-Körfez zirvesinin yapılabilmesi açısından değil, aynı zamanda Körfez saflarının birliği, çok yönlü nükleer anlaşmanın bozulmasından sonra Tahran'la iplerin gerilmesinde Trump'ın stratejisinin kazanması açısından da durum böyledir. Rami Khouri'ye göre: "Suudi Arabistan ve BAE'nin bu tür suçlamalara yol açan medya propagandaları çok az gerçeklik payı içermesi nedeniyle utanç vericiydi. Sadece beklenenin tam tersi sonuçlara yol açtı. Çünkü son yıllarda bazı Körfez medya kurumlarının sahip olduğu güvenilirliğe zarar vermekten başka hiçbir işe yaramadı."²⁸³

Üçüncü ayak ise Trump'ı yanına çekmek için tüm diplomatik yeteneklerini sonuna kadar kullanmış gibi görünen Abu Dabi'nin pozisyonudur. Ancak BAE Veliahtı Muhammed b. Zayed'in Washington'da uzun vadeli yatırımları ve Beyaz Saray'daki bazı kişilerle yaptığı siyasi ve mali anlaşmaları vardır. Veliaht'ın bu yatırımların kendisinin "en güçlü taraf" olarak kabul edilmesine katkı sağlayacağı yönünde güçlü kanaatleri mevcuttur. Bu noktada psikolojik olarak kazanan mantığından uzaklaşmak oldukça zordur. Çatışmanın seyrindeki değişiklikleri ve Trump'ın çatışmayı sona erdime çabalarını dikkate alarak krizi gerçekçi bir şekilde yeniden okumak da aynı şekilde zordu.

3. İntibai Düzeltmek

2017 yılının ortalarında başlayan Katar-ABD stratejik müzakerelerinin en

²⁸³ Khouri, "Trends in Qatar Stand-Off".

karakteristik özelliği, krizin gölgesine rağmen, Katar-ABD ilişkilerinin temellerine yoğunlaşmış olmasıdır. 2018 Ocak ayında her iki ülkenin dışişleri ve savunma bakanları düzeyinde gerçekleştirilen müzakerelerin sonucunda birçok alanda karşılıklı alış-veriş ve işbirliği yapılacağına dair ortak açıklama yapıldı. Krize yönelik önemi açısından bu stratejik görüşmenin sonucu beş ana noktada özetlenebilir:

- a. Katar ve ABD Körfez krizini müzakere ettiler ve acilen Katar'ın egemenliğine saygı duyulduğunu gösteren bir karar alınması gerektiğini ifade ettiler.
- b. İki hükümet, krizin güvenliğe yönelik olumsuz etkileri, ayrıca krizin artan ekonomik ve insani etkileri hususundaki endişelerini dile getirdiler.
- c. Katar, Kuveyt Emiri'nin çabalarını desteklemek üzere ABD'nin anlaşmazlığa aracılık etmede oynadığı rolü takdir ettiğini vurguladı.
- d. Katar ve ABD, bölgesel tehditlerle başetmeye ve herkes için barışçıl ve müreffeh bir gelecek sağlamaya odaklanan Körfez İşbirliği Konseyi'ne güçlü destek vereceklerini vurguladılar.
- e. İki ortak, ortaklıklarını geliştirmek için ileriye yönelik bir yol haritası belirlediler.²⁸⁴

Gerek Washington ile Doha arasındaki ikili ilişkiler gerekse de Körfez krizine dair oluşan ortak görüş pratikte bir eğilimin yansıması gibi görünmektedir. Beyaz Saray ve Amerikan siyaseti bu eğilimin gelecekte Körfez İş Birliği Konseyi'nin dinamizmini yeniden tesis etmek için bir lokomotif görevi göreceğini ummaktadır. Tillerson'un siyasi sahneden çekilmesine rağmen, halefi Pompeo'nun pragmatizmi ve Trump idaresinin uygulamalarına harfi

²⁸⁴ "Joint Statement of the Inaugural United States-Qatar Strategic Dialogue", State Department, 30 Ocak 2018, (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2021): <https://2017-2021.state.gov/united-states-and-qatar-hold-inaugural-strategic-dialogue/index.html>

Kaynak metinde verilen link çeviri sırasında güncellenmiştir. Erişim tarihi çevirinin yapıldığı tarihtir. (Ç.N.)

olarak bağı kalması krizin kademeli olarak aşılacağına işaret etmektedir. Ayrıca krizi gittikçe daha fazla çıkmaza sokma ve gerilimi arttırma mantığından uzaklaştıracağı izlenimi vermektedir. Bu krizin siyasi, stratejik ve psikolojik karmaşıklıklarını göz önüne aldığımızda herhangi bir krizden farklı bir seyir izlemediğini görürüz: Hızlı ve kontrolsüz bir tırmanış, ciddi arabuluculuk, saldırgan söylemlerde azalma, her iki tarafın da itibarını koruyarak yavaş yavaş intikamcı eylemlerin ortadan kalkması.

Eğer İran ile Trump arasındaki buz dağı büyüüp de tüm bu krizi çözme çabalarını alt üst etmezse Eylül'e giden yolun ana hatları bu şekilde olacaktır. Zirvenin dört ay ertelenmesi de Trump'ın arabulucuğun nasıl olacağı konusunda yeni bir farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca yeni bir okumaya uygun olarak krizi yönetmek adına tarafların siyasi, stratejik ve psikolojik açıdan eksikliklerini tamamlamaları için kendilerine vakit sağlamayı amaçlamaktadır. Pompeo'nun dışişleri bakanlığına gelişinin ardından ilk resmi ziyaret olarak Riyad'a gönderilmesi Beyaz Saray'ın, Körfez dosyasını kapatmaya kararlı olduğunun bir işaretidir. Özellikle de zirve düzenleme ve ilga etme arasında gidip gelen Kuzey Kore dosyası ve İran dosyası ile ilgilenmeye başlamadan önce. Washington'a göre bölgedeki başkentlerin birbirlerine açılımı Körfez ülkeleri arasında sağlanan uzlaşmasının doğal tohumudur. Bu tohum Nisan 2017'de ekilen diğer tohumlarla birlikte yavaş yavaş ve kademeli olarak büyüyecek, Eylül 2018'de de hasat edilecektir.

KATAR MODELİ VE KÜÇÜK DEVLETLERİN GÜVENLİĞİ TEORİSİNE BAKIŞ

Rory Miller

Giriş

Meşhur Kuveytli araştırmacı Hasan Ali İbrahim, Körfez bölgesinin Arap vatandaşlarına verdiği bir tavsiyede tehlikeli bir bölgede yaşadıklarını her daim hatırlamaları gerektiğini belirtmişti.²⁸⁵ Katar’a, güvenlik ve ekonomi alanındaki en yakın ortakları tarafından dayatılan bu ambargo da, bölgenin nasıl tehlikelerle yüzyüze olduğuna dair herkes için bir hatırlatma gibidir. Krize dair yorum ve analizlerin çoğu, bölgede ortaya çıkan yeni nesil hırslı liderlerin; Katar’ın dış politikada bağımsız siyasi kararlar almasını bu liderlerin bölgesel ve yerel hırslarının önünde bir engel olarak gören bir yaklaşımı benimsemelerine bağlı olarak değerlendirmektedirler.²⁸⁶

Krize neden olan en önemli etkenlerden birinin bu olduğunda şüphe yoktur. Ancak bu noktada çok önemli bir başka konu daha söz konusudur. Katar ambargosu, küçük devletlerin çağdaş uluslararası sistemdeki yerini ve karşılaşmaları muhtemel güvenlik sorunları karşısında izlemeleri muhtemel olan yöntemleri de gündeme getirmektedir.

Katar Emiri Şeyh Temim b. Hamad Âl-i Sani, 28 Şubat 2018’de Münih Konferansı’nda dünya liderlerinden ve üst düzey uluslararası yetkililerden oluşan bir dinleyici kitlesi önünde yaptığı konuşmada bu özel konuyu “başarısız ambargo” olarak niteleyerek ele aldı. Katar Emiri, “bu küçük devletin diplomasiyi kullanarak ve stratejik bir ekonomik planlama yaparak hırslı ve

²⁸⁵ Ali Al-Ebraheem, *H. Kuwait and the Gulf: Small States and the International System*, (London: Routledge, 2016, 2. basım)

²⁸⁶ Dalay, Galap, “The Gulf crisis: Royal ambitions and shaky alliances”, *aljazeera.com*, 15 Haziran 2017, (Erişim tarihi: 25 Mart 2018): <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2017/06/gulf-crisis-royal-ambitions-shaky-alliances-170615112812051.html>

kendisinden çok büyük yüz ölçümüne sahip ülkeler tarafından uygulanan ambargoyla karşı durmasının” nasıl mümkün olduğunu da açıkladı.²⁸⁷

Bu değerlendirme doğruysa, Katar’ın kriz yönetimi, küçük devletlerin dışardan gelen şok dalgalarını atlatmak, saldırgan düşmanları caydırmak ayrıca şiddetli kriz dönemlerinde bile stratejik savunma hedefleri uygulamak için alternatif güç kaynaklarını kullanabileceklerini gösterir. Tabii bu anlayış teorik literatürde hakim olan paradigma ile çelişmektedir. Bu hakim paradigmaya göre; coğrafya, nüfus çokluğu, askeri kapasite, gayri safi milli hasıla gibi kriterler üzerinden rakip devletlere karşı üstünlük iddia eden egemen bir devlet, zayıf devletlerle gireceği herhangi bir askeri, diplomatik ya da ekonomik çatışmanın kesin galibi olacaktır.

Küçük Devletlerin Uluslararası Sistemde Konumu

İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda pozisyonların, bir bölgenin devlet özelliği taşıyıp taşımadığının belirlenmesinde coğrafi büyüklük önemli bir rol oynadı. Bir ülkenin nüfusunun 10 milyonu geçmemesi, yıllık gayri safi milli hasılanın yıllık gayri safi yurtiçi hasılanın % 1’ine denk olmaması, geniş topraklara sahip olmaması, makul düzeyde askeri kapasitesinin bulunmaması gibi durumlarda bu tür devletlerin küçük devlet kategorisinde olacağına dair siyasi literatürde ittifak vardır. Bu değerlendirme devletin diğer özellikleri ya da oynadığı rollerden bağımsız olarak yapılır.²⁸⁸

1970’lerin başında Katar ve komşu Körfez ülkeri Umman, Bahreyn, BAE kurulduğunda dünyanın yüzölçümü en küçük ülkeleri kabul ediliyordular. Bu ülkelerin toplam nüfusu bir milyonu zar zor geçiyordu. İçlerinde nüfusu 15 bini aşan herhangi bir bölge ya da şehir yoktu. Bu ülkeler, bu tür devletlerin

²⁸⁷ “Speech of Qatar Emir at Munich Security Conference”, 16 Şubat 2018, *The Peninsula*, (Erişim tarihi:16 Şubat 2018): <https://thepeninsulaqatar.com/article/16/02/2018/Speech-of-Qatar-Emir-at-Munich-Security-Conference>

²⁸⁸ Kraay, Aart ve Easterly, William, “Small States, Small Problems?”, *Policy Research Working Papers* içinde, (Washington D.C:World Bank, 1999).
<https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-2139>

uluslararası hukuk gözünde gerçekten egemen devletler olarak kabul edilip edilemeyeceği ve Birleşmiş Milletler içindeki üyelik yükümlülüklerini yerine getirip getiremeyecekleri konusunda yoğun bir tartışmanın olduğu bir dönemde BM'ye katıldılar. Bir diğer önemli endişe küçük egemen devletler çemberinin genişletilmesinin neye yol açabileceği hususundaydı. Bu küçük uluslararası oyuncuların, iki kutuplu sistemi bozabilecek ya da soğuk savaş dengelerini baltayacak şekilde BM Genel Kurulu'nda oy hakkında sahip oyuncular haline getirilmesi, böylece çemberin genişletilmesi durumunda ne gibi sorunlar ortaya çıkacaktı?²⁸⁹

Sonraki on beş yirmi yıl içinde politikacıların ve hukuk teorisyenlerinin küçük devletlerin beka kabiliyetine dair konumlarında dikkate değer bir gelişme oldu. Bu da 70'li ve 80'li yıllarda BM üyeliğine giren bu ülkelerin, uluslararası topluma olumlu katkılar sağlayan BM üyelerine dönüşmesi ile oldu. Böylece yukarıda sözü geçen endişelerin günümüzde bir ehemmiyeti kalmadı. Özellikle de bugün dünya üzerinde mevcut olan ve sayıları iki yüzden fazla olan egemen devletlerin çoğunun küçük devlet olduğunu göz önüne alırsak. Geçen yıllar içinde özsel olarak değişmeyen şey ise devletlerin tavrında coğrafi büyüklüğün halen belirleyici faktör olduğu ve devletlerin uluslararası meselelere katılımını belirleyen şeyin devletin toplam güçlerinin hacmi olduğu görüşüdür.²⁹⁰

Böylece 60'lı 70'li yıllar arasında küçük devletler hususunda literatürlerini oluşturan düşünürler arasında bir ittifak oluşmuştu. Ki bu yıllar bir yandan birçok ülkenin bağımsızlık dalgasına şahit olduğu, diğer yandan ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaşın tırmandığı yıllardı. Aralarında Maurice East, David Vital, Robert Keohane ve Robert Jervis gibi isimlerin bulunduğu bir grup etkili düşünür belli konularda birbirlerinden farklı fikirler öne

²⁸⁹ Harris W. L., "Microstates in the United Nations: A Broader Purpose", *Columbia Journal of Transnational Law*, (C. 9, 1970), s. 23-53; Mendelson, M. H., "Diminutive States in the United Nations", *International and Comparative Law Quarterly*, (C. 21, 1972), s. 609-630; Gunter, M. M., "What Happened to the United Nations Mini-state Problem?", *American Journal of International Law*, (C. 71, 1977), s. 110-124.

²⁹⁰ Reid, G.L. *The Impact of Very Small Size on the International Relations Behavior of Microstates*, (London: Sage, 1974).

sürmelerine rağmen küçük devletlerin uluslararası sistemdeki konumları ile ilgili üç temel ilke de ittifak ettiler:

1. Bu düşünürler uluslararası arenada meydana gelen değişikliklerden küçük devletlerin büyük devletlere göre daha fazla etkilendikleri üzerinde ittifak ettiler. Ayrıca değişikliklerin küçük devletleri gelecekte de daha çok etkileyeceği hususunda da fikir birliği içindeydiler. Çünkü Jervis'e göre bu devletlerin dış baskılar ve taleplerle başa çıkarken "zaman ve hata" payları yoktur.²⁹¹

2. Bu düşünürler küçük devletlerin, içinde bulundukları bu zor durumu net bir şekilde anladıkları hususunda ittifak etmişlerdir. Vital bu durumu şöyle ifade eder: "Küçük devletin kendilerini algılayış biçimindeki hâkim doğal durum ve ortak payda zayıftır."²⁹²

3. Küçük devletlerin kendi zayıf yönlerini bilmeleri, özellikle de dış işlerindeki sorumluluklarının dışına çıkma konusunda hareket kabiliyetlerinin sınırlı olduğunu anlamaları, büyük devletlerin aksine bütün dikkatlerini ve düşüncelerini güvenlik ve beka korkusu ile nasıl baş edebileceklerine yoğunlaştırmalarına sebep olur. Bu da Rothstein ve Kohen'in tabiri ile bu devletleri "sadece kendi imkânlarına dayanarak güvenliğini sağlamayacaklarını" ve "yalnız ya da küçük gruplar halinde hareket ederlerse uluslararası sistemde kesinlikle bir etki yaratamayacaklarını kabul etmeye zorlar."²⁹³

Bu noktada Bartmann'ın da vurguladığı dikkat çekici bir husus vardır. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra, kendini savunma kabiliyetine sahip olmayan dünyadaki küçük devletlerden pek azı büyük devletlerden gelen geleneksel tehditlerin kurbanı olmuştur. Buna en açık örnek 1990 yılında Saddam

²⁹¹ Jervis, Robert, "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics*, (C. 30, 1978), s. 167-214; Rosenau, J. N. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990).

²⁹² Vital, D. *The Inequality of Small States*, (New York: Oxford University Press, 1967), s. 33.

²⁹³ Rothstein, R. L. *Alliances and Small Powers*, (New York: Columbia University Press, 1968), s. 34-6; Keohane, Robert, "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", *International Organization*, (C. 23, S. 2, İlkbahar 1969), s. 291-310.

döneminde Kuveyt'in Irak'ın saldırısına uğramasıdır.²⁹⁴ Vitali, Kohen, Rothstein gibi düşünürlerin küçük devletlerdeki köklü zayıflık düşüncesi hakkında etkili argümanlar ve açıklamalar yapmasının üzerinden elli yıl geçmesine rağmen onlardan sonraki literatürün çoğu konuyu aynı argümanlar ve tezler çerçevesinde tartışmaya devam etmektedir. Örneğin halen küçük devletlerin çağımızda uluslararası alanda çıkarlarını dayatamayacağına ya da koruyamayacağına inanılmaktadır. Bu anlayışın en belirgin özelliği ve aynı zamanda sonucu, uluslararası sistemde devletlerin kırılganlığını ve zayıflığını belirleyen şeyin devletlerin küçük bir coğrafyaya sahip olduğuna dair verilerdir. Sahip oldukları güç değil.²⁹⁵

Küçük devletlerin zayıf ve kırılgan olduğu somut bir gerçektir. Feldman, Rosino, Papadakis, Starr, Thorhallson gibi birçok düşünür, devletlerin coğrafi büyüklüğünün nasıl sıralama sürecindeki sürekli değişen belirleyici faktör olduğunu açıklamışlardır. Uluslararası siyasette devlet davranışlarının farklılık göstermesinde de durum aynı şekildedir. Bu faktör devletin etki gücünü belirlemede de son derece önemli bir veridir.²⁹⁶ Bununla birlikte coğrafi küçüklükle zayıflığın bağlantılı olduğuna dair bu denklemi her zaman kabul etmeli miyiz? Küçük devletlerin coğrafi alanlarının küçüklüğü ile ilgili zorlukları aşmaları için bir yol var mıdır? Panke'nin küçük devletlerin bölgesel siyasi sistemler içinde "siyasi cüce" olmak zorunda olmadıkları tezi bölgesel düzeyde büyük devletlerle çatışmaya giren devletler için de geçerli midir?²⁹⁷

²⁹⁴ Bartmann, Barry, "Meeting the needs of microstate security", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, (C. 91, 2002), s. 361-374.

²⁹⁵ Payne, Anthony, "Small states in the global politics of development", *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, (C. 93, 2004), s. 623-635.

²⁹⁶ Fendius Elman, Miriam, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in its Own Backyard", *British Journal of Political Science*, (C. 25, S. 2, 1995), s. 171-217; Rosenau, J. N. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990); Papadakis, M. and Starr, H., "Opportunity, Willingness, and Small States: The Relationship Between Environment and Foreign Policy", *New Directions in the Study of Foreign Policy* içinde, Hermann, C. F; Kegley, C. W; Rosenau, J. (ed.), (Boston: Allen & Unwin, 1987), s. 409-432; Thorhallsson, B. *The Role of Small States in the European Union*, (Burlington, VT: Ashgate Publishing Company, 2000).

²⁹⁷ Panke, Diana, "Small states in EU negotiations: Political dwarfs or power- brokers?", *Cooperation and Conflict*, (C. 46, 2011), s. 123-143.

Elbetteki küçük devlet kavramına dair çok daha hassas bir bakış açısını yansıtan bir durum söz konusudur. Sonuçta elimizdeki literatürde, küçük devletin unsurları konusunda genelleştirilebilecek bir ittifaka yoktur. Bunun birçok sebebi vardır. Kültür, tarih, tabii kaynaklar ve gelişmişlik düzeyindeki farklılıklar bu sebeplerden bazılarıdır. Yukarıda saydıklarımıza ek olarak küçük devletlerden hiç biri diğerinin karşılaştığı sorunun bizzat aynı ile karşılaşmamaktadır. Keza birini diğerinden ayırt edebilecek bir kriter olabilecek kadar aynı kırılganlıkta ve zayıflıkta da değildirler. Başka bir deyişle, Katar'ın bu krize verdiği tepki, küçük bir devletin büyük ve güçlü düşmanlar karşısındaki gücünü ve esnekliğini –en azından- teoride değerlendirmek için iyi bir vaka örneğidir.

Katar'ın Zayıf Mikro Bir Devletten Küçük Fakat Güçlü Bir Devlete Dönüşümü

Katar, bağımsızlığını kazanmasının ve 1971 yılından BM'ye üye olmasının ardından coğrafi alanının mütevazı büyüklüğü ve nüfusunun azlığı nedeniyle mikro devlet olarak sınıflandırılmıştı.²⁹⁸ Bağımsızlığını izleyen ilk yirmi yıl boyunca, dış politika meselelerine yoğunlaşmak yerine iç ekonomik gelişmesi ile ilgilenmesi bakımından Katar'ın siyasi eğilimi kendisi gibi küçük olan diğer devletlerden farklı değildi.²⁹⁹

1995'te Şeyh Hamad b. Âl-i Sani'nin iktidara gelmesinin ardından, nüfusunun yavaş yavaş artması, iç kalkınma hareketi, devletin tanıtımı için iddialı bir proje yapılması gibi etkenlerin yanı sıra Katar'ın doğal gaz ithalatında bir güç olarak ön plana çıkmasıyla birlikte Katar, “mikro devlet” olmaktan çıkıp kalkınmaya doğru ilerleyen, prestij sahibi bir devlete dönüştü.

Şeyh Hamad yönetimdeki Katar 1990'ların sonrlarındaki Arap Baharı

²⁹⁸ Mikro devletler hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz.: Reid, G.L. *The Impact of Very Small Size on the International Relations Behavior of Microstates*, (London: Sage, 1974).

²⁹⁹ Good, Robert, “State-Building as Determinant of Foreign Policy in the New States”, *Neorealism and Non-Alignment: The New States in World Affairs* içinde, Martin, L. (ed.), (New York: Praeger, 1962), s. 3-12.

devrimlerine kadar Arap bölgesel sistemi içinde önemli bir siyasi aktör olmayı başardı. Öte yandan yükselen Katar'ın ABD ile güvenlik ortaklığı kurması, finansör olma diplomasisine dayanan iddialı programının temel taşını oluşturdu. Söz konusu diplomasi aynı zamanda arabuluculuk yapma, anlaşmazlıkların çözümü için girişimlerde bulunma, yeni tartışmaların ortaya çıkmasını engelleme üzerine de kurulmuştu. Yazar Wright'ın bir çalışmasında da ifade ettiği gibi tüm bunlar “Katar’a dış politikada daha fazla bağımsızlık” sağladı.³⁰⁰

Milenyumun geçtiğimiz on yılı boyunca Katar'ın uluslararası arenadaki aktifliği iki önemli dayanağı sayesinde güçlendi: Gaz ithalatından gelen gelirlerinin artması, el-Cezire medya ağının daha önce görülmemiş şekilde etkili olması. Bu kanalı 1996 yılında yeni Emir yönetimi devralmasından bir yıl sonra kurmuştu. Bu medya ağı, popülerliğinin artmasının ardından, yayına başlamasından beş yıl sonra, Güney Afrika ve Arap Levan'ındaki siyasetçilerin uykularını kaçıran bir faktör haline geldi. O kadar ki Arap hükümetlerinin hepsi Katarlı meslekdaşlarına kanalın eleştirel raporları ile ilgili resmi şikâyetlerde bulundular.

Katar'ın bu dönemde izlediği dış politikanın dinamizmi, dış politikada sadece büyük devletlerin girişimlerde bulunduğu, küçük devletlerin ise ortaklık ve başkalarına katılmayla yetindiği yönündeki teoriye meydan okudu.³⁰¹ Bu politika, Handel ve diğer teorisyenlerin, küçük devletlerin uluslararası meselelere yaklaşırken bağımsız politika geliştiremeyeceklerine dair söylemlerine de meydan okudu.³⁰² Halen yaşanmakta olan krizle sıkı bağlantılı olan bir veri olarak Katar'ın coğrafi büyüklük farkı ne kadar olursa olsun kritik sorunlarda daha büyük siyasi aktörlerle rekabet etmeye hatta savaşılmaya hazır olduğuna dikkat çekmek isteriz.

³⁰⁰ Wright, S., “Foreign Policies with International Reach: The Case of Qatar”, *The Transformation of the Gulf: Politics, Economics and the Global Order* içinde, Held, D. ve Ulrichsen, K. (ed.), (London: Routledge, 2011).

³⁰¹ East, M. “Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models”, *Politics World* (C. 25, 1973), s. 556-576.

³⁰² Handel, M. *Weak States in the International System*, (London : Frank Cass, 1990).

Örneğin Katar, Irak'ın işgalinin ardından el-Cezire Kanalı'nın ABD güçlerinin bu ülkede yaptıklarını ayrıntılı yayınlaması nedeniyle müttefiği olan ABD'yi kızdırmıştı. 2008 yılında aralarında İran'a yakın, Batı'ya düşman Hizbullah'ın da olduğu Lübnanlı muhalif güçleri Doha'da yapılan Barış Konferansı'nda bir araya getirdiği için de Suudi Arabistan'ı kızdırmıştı.

Ertesi yıl Katar, Filiştin hükümetini yöneten Hamas ve el-Fetih arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için arabuluculuk yaparak hem ABD hem Suudi Arabistan hem de Mısır'ı ziyadesiyle kızdırmıştı. Riyad ve Kahire, kendi etki alanlarına Katar müdahalesi olarak gördükleri bu duruma tepki olarak Doha'da düzenlenen Gazze Şeridi ile ilgili acil toplantıyı boykot ettiler.

Katar'ın kendisinden çok daha büyük politik aktörlerin çıkarlarına meydan okuyan bağımsız dış politika yaklaşımı geliştirme çabası, Arap Baharı'ndaki tutumunda kendini gösteren başka bir şiarı dayanıyordu. Tunus protestolarının başladığı ilk günden itibaren el-Cezire meydandan 24 saat boyunca kesintisiz yayın yaparak olayları aktarmaya çalıştı. el-Cezire'nin Tunus olaylarını yayınlaması Mısır'da Hüsnü Mübarek hükümetine karşı ilk protestoları besledi. Sonrasında da el-Cezire, Mübarek rejimine karşı Mısır sokaklarının nabzını sürekli ölçme ve besleme konusunda son derece önemli rol oynadı. Bu da sonunda hükümetin düşmesine vardı. Ve Libya... Kaddafi, el-Cezire'yi kendisine karşı protestoları başlatmakla suçlarken Tobruk'ta bir duvara "el-Cezire = Özgürlük" resmi çizildi ve resim oldukça yayılarak dünyanın çeşitli medya organlarında yer aldı.³⁰³

Diplomatik cepheye gelince Katar, Mısır'da Mübarek dönemini izleyen Muhammed Mursi hükümetinin baş destekçisiydi. Libya'da da Ulusal Geçiş Konseyi hükümetini ilk tanıyanlardan biriydi. Katar, Kaddafi'ye karşı uluslararası topluluğun ivmesini sürekli yüksek tutmak gibi zor bir rolü de üstlenmişti. Bunu da Libya'daki değişim güçlerini desteklemek üzere NATO ile Libya'daki muhalif silahlı oluşumların liderleri arasındaki müzakerelere ev sahipliği yaparak uyguladı.

³⁰³ Miller, R. *Desert Kingdoms to Global Powers: The Rise of the Arab Gulf*, (New Haven: Yale University Press, 2016), s. 197.

2011 yılına geldiğimizde Katar, Körfez ülkeleri arasında Suriye'deki büyükelçisini çeken ve Şam'daki elçiliğini kapatan ilk ülke oldu.³⁰⁴ Katar daha sonra Arap Birliği'nin dönüşümlü başkanlığı kendisine verilince bu konumunu Beşar Esed rejimine karşı ekonomik yaptırım uygulanması lehine fikir birliği oluşturmak için kullandı. 2012'nin başlarında BBC'nin meşhur "Altmış Dakika" isimli programına konuk olduğu sırada yaptığı konuşmada Katar Emiri "cinayetlerin durdurulması için" Suriye'ye askeri müdahale çağrısı yapan ilk Arap lider oldu.³⁰⁵ Uluslararası toplumdaki devletlerin çoğu Beşar Esed karşıtlarına siyasi destek, insani yardım ve en uç noktada gizlice askeri yardımlar yapmaya çalıştığı böyle bir dönemde bu çağrı oldukça cesur bir adımdı.

2017 Ambargosu: Küçük Devlet Krize Karşılık Veriyor

Katar, Arap Baharı devrimleri ve onu izleyen dönemde çok boyutlu, iddialı bir politika izledi. Bunun sonucunda Katar hakkında, kendi sınırlarını aşan stratejik bir aktöre dönüşmesine yoğunlaşan çok sayıda makale ve araştırma yayınlandı.³⁰⁶ Bu literatürün Katar, Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn arasındaki gerginlikleri ele alması, sebeplerini ve boyutlarını tartışırken, Katar'ın bu devletler tarafından yürütülen eşi görülmemiş ekonomik ve diplomatik bir saldırının hedefi olmaya doğru hızla evrildiğini anlayamadı. Üstelik Katar yıllardır bu ülkelerle Körfez İşbirliği Konseyi'ne üyeydi. Bu saldırı Mısır ve birkaç küçük İslam devleti tarafından da desteklendi.

Katar'la Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn'den oluşan ona düşman

³⁰⁴ Woertz, Eckhart, "Qatar and Europe's neglect of the Gulf Region", *Notes Internationals CIDOB*, (S. 46, Şubat 2012), (Erişim tarihi: 25 Mart 2018): https://www.files.ethz.ch/isn/141961/NOTES%2046_WOERTZ_ENG.pdf

³⁰⁵ "Syria rejects Qatar call for Arab military intervention", *BBC News*, 17 Ocak 2012, (Erişim tarihi: 25 Mart 2018): <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-16597015>

³⁰⁶ Abadi, J. "Qatar's foreign policy: The quest for national security and territorial integrity", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, (C. 27, 2004), s. 14-37; Cooper, A.F. ve Momani, B, "Qatar and expanded contours of small state diplomacy", *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, (C. 46, 2011), s. 113-128; Ulrichsen, K. C, "Small states with a big role: Qatar and the United Arab Emirates in the wake of the Arab Spring", *HH Sheikh Nasser al Mohammad al Sabah Publication Series*, (S. 3, 2012); Miller, R. and Al-Mansouri, K. "Qatar's Foreign Policy Engagement with the European Union: Evolving Priorities of a Small State in the Contemporary Era", *Comillas Journal of International Relations*, (S. 5, 2016), s. 46-64.

dörtlü ülke arasındaki coğrafi büyüklük ve potansiyel farkı çok açıktır. Ambargo devletlerinin toplam nüfusu Katar'ın nüfusunun 55 katıdır. (2.5 milyona karşılık 137 milyon). Ambargo devletlerinin toplam yüzölçümü Katar'ın 279 katıdır. (11.567 km²'ye karşılık 3.234 milyon km²). 2015 verilerine göre ittifak devletlerinin silahlanma harcaması Katar'ın harcamalarının 16 katıdır. (7 milyar dolara karşılık 112.871 dolar). Yine 2015 yılı verilerine göre ittifak devletlerinin gayri safi milli hasılası Katar'ın 11 katıdır. Yani 309 milyar dolara karşılık 3.49 trilyon dolar.

Katar, krizin ardından bir gecede uluslararası alanda faaliyet gösteren aktif bir devletten, düşman bir bölgede kuşatılmış küçük bir devlete dönüştü. Kendisinden kat kat büyük olan ve kendisine karşı ittifak etmiş olan devletler karşısında hayati menfaatlerini savunma şansı yok denecek kadar azdı. Ama bu büyük dengesizliğe rağmen Katar, 2017 yazından 2018 baharına kadar ambargonun olumsuz etkilerini kontrol altına almayı, bağımsızlığını ve ekonomik egemenliğini korumayı başardı. Üstelik kendisine uzun yıllar hamilik yapmış olan ABD tarafından açık bir koruma taahhüdü olmaksızın.

Geçen yüzyılın 90'larında Kuznets, ekonomik ve siyasi olarak kendine güvenen herhangi bir devlete dış düşmanlarının tahakküm etmesinin ve onu parçalamasının zor olduğunu savunuyordu. Ekonomisi dış güçlere bağımlı devletler içinse bunun aksi söz konusuydu.³⁰⁷ Ekonomi alanında bir aktör olması itibarıyla kendine yetme hedefini gerçekleştirme yolunda Katar, her zaman diğer küçük devletlerin maruz kaldığı sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldı. Ama Katar'ın gaz ithalatı açısından dünya birincisi olması yoluyla elde ettiği mali serveti onun için büyük bir avantajdı. Mesela 2014-15 yıllarında enerji fiyatları büyük düşüş yaşadı. Ama Katar'ın doğal gaz satışından elde ettiği gelir 107 milyar dolar, hemen ardından da 60 milyar dolar sınırında kalmaya devam etti. Bu da onu kişi başına düşen milli gelir açısından dünyanın en zengin devleti yaptı.³⁰⁸

³⁰⁷ Kuznets, S, "Economic Growth of Small Nations", *Economic Consequences of the Size of Nations* içinde, Robinson E. A. G. (ed.), (New York: St. Martin's Press, 1960).

³⁰⁸ "Qatar remains a leading player in oil and gas", *Oxford Business Group*, 2016.
<https://oxfordbusinessgroup.com/overview/market-share-matters-despite-global-price-volatility-country-remains-leading-player-oil-and-gas>

Krizin ilk aylarında Katar, gaz satış gelirlerinden elde ettiği mali kaynaklarından artan gelirini stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için biriktirmekte usta olduğunu gösterdi. Bu hedefler arasında hayati ürünlerin ithali, yeni ticari yollar açmak, Katar Hava Yollarının sürekliliğini sağlamak yoluyla dünyanın dört bir yanına uçuşlarını sürdürmek vardı. Aynı dönemde Katar, mali servetini, dış ortaklarla kurulan büyük anlaşmaları fonlamak için kullandı. İkili işikilerini de güçlendirdi. Burada belirtmemiz gereken önemli hususlardan biri de Katar'ın 2017'de Birleşik Krallık'tan üç milyar dolar değerinde Typhoon model 24 savaş uçağı alma anlaşması yapmış olmasıdır. Aynı yıl Fransa'dan da toplamda 14 milyar dolarlık savaş uçakları, zırhlılar, gelişmiş silah sistemleri ve sivil alt yapı sistemleri satın aldı.

Tüm bu çabalara ek olarak Katar açıkça göstermiştir ki askeri gücün milli güvenlik için son derece önemli kabul edildiği zamanlarda, iktisadi gücü akılcıca kullanmak da kriz dönemlerinde küçük devletlerin istikrarını sağlamada önemli roller oynayabilir. Katar bütün bunları benzeri görülmemiş şekilde toplumsal birlik ve beraberlikle desteklenerek tamamladı. Campbell ve Hall'de milli kimliğe güçlü bir aidiyet duygusuyla bağlı olan, kültürel açıdan homojen küçük devletlerin, uzun vadede sosyo-ekonomik kapasitelerini arttıran kurumsal avantajlara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu devletler –özellikle- ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için yardımlaşma, fedakârlık, esnek hareket etme, devletle uyumlu hareket etme gibi politikalar yürütebilirler.³⁰⁹ Katar'ın içinde krizin başladığı andan beri yaşanan her şey, Papadakis ve Starr'ın devlet gücünün mali kaynaklar dışında başka faktörlere de dayandığı yönündeki görüşlerini pekiştirmiştir.³¹⁰

Aaltola, Sipilä ve Vuorisalo da aynı bağlamda bölgeyi aşabilecek şekilde esnek hareket etmek ve yenilik yapma kabiliyeti sayesinde küçük devletlerle uluslararası sistemdeki daha güçlü aktörler arasındaki geleneksel güce

³⁰⁹ Campbell, John. L. ve Hall, John. A, "National identity and the political economy of small states", *Review of International Political Economy*, (C. 16, 2009), s. 547-572.

³¹⁰ Papadakis, M. ve Starr, H, "Opportunity, Willingness, and Small States: The Relationship between Environment and Foreign Policy", *New Directions in the Study of Foreign Policy* içinde, Hermann, C. F; Kegley, C. W, Rosenau, J. (ed.), (Boston: Allen & Unwin, 1987), s. 409-432.

dayalı farkın kapanabileceğini savundular.³¹¹ Krizin başlamasından itibaren Katar; Avrupa, Afrika, Asya'daki ayrıca Arap ve İslam dünyasındaki büyük güçleri tarafsız kalmaya ikna etmek için olağanüstü bir esneklik ve yaratıcılık gösterdi. Ayrıca Suudi Arabistan ve BAE'nin sahip olduğu sert güçlerin tehdidini dengelemek için Türkiye ile geliştirdiği etkili ikili güvenlik ilişkileri faaliyetleri de çok yüksek seviyedeydi. Öte yandan krizin başlangıcında Katar'ı ambargoya alan müttefik devletlerin uygulamalarından memnun görünen Başkan Trump yönetiminin Katar'a karşı yeniden güvenlik garantisi vermesini da sağlamıştı.

Katar'ın öncelikle Türkiye sonra da Amerika olmak üzere iki büyük askeri gücü kazanması, küçük devletlerin büyük komşuları tarafından saldırıya maruz kalmaları durumunda kendilerini koruyacak büyük dış güçlere ihtiyacı olduğuna dair geleneksel siyasi literatürde yerleşik olan teoriyi bir dereceye kadar doğrulamıştır. Öte yandan Türkiye ve Amerika'yı kendisine ulusal güvenliğini koruma taahhüdü vermeye ikna etmesi Katar'ın –coğrafi büyüklüğünden bağımsız olarak- öncelikle dipolomatik bir aktör olarak konumunu sağlamlaştıracak kapasiteye sahip olduğunu, ayrıca ambargo altında ve izole edilmiş durumda bile stratejik değerini koruyabildiğini göstermektedir.

2018 Ocak ayında Washington'da ABD-Katar stratejik diyalog toplantılarının ilkine katılan Merkez Komutanlığı'nın eski komutanı, şimdiki Savunma Bakanı James Mattis, Merkez Komutanlığı'nın savaş kabiliyetini desteklemek açısından Katar'daki ABD üslerinin önemli olduğunu kabul etti. Aynı yılın mart ayında şu anki Merkez Komutanı General Joseph Votel, Senato Silahlı Kuvvetler Komitesi'ne yazılı ifade vererek “askeri üsler sayesinde bütün bölgeye ulaşma garantisi, aynı zamanda hareket özgürlüğü sağlama gibi paha biçilmez iki alanda” Katar'ın son 20 yılda verdiği desteği övdü.³¹²

³¹¹ Aaltola, Mika, Sipilä, Joonas ve Vuorisalo, Valtteri, “Securing Global Commons: a small state perspective”, *The Finnish Institute of International Affairs*, Çalışma notları 71, Haziran 2011.

³¹² “Statement of General Joseph I. Votel, Commander US Central Command before the Senate Armed Services Committee on the posture of US Central Command”, 13 Mart 2018, (Erişim tarihi: 14 Mart 2018): https://www.armed-services.senate.gov/download/votel_03-13-18

Katar’ın son yirmi yıldır dış politikasını Washington’un bölgedeki gündemine uygun olarak sürdürmesi, Washington için faydalı olduğunu göstermesi nedeniyle Katar için faydalı oldu. Askeri üsler meselesi uzun vadede stratejik tercihler benimseyen küçük bir devletin, kırılğan dönemlerde yapısal sınırlarını ne ölçüde aşabileceğini gösterir. Tabii bu durum küçük devletlerin kısa vadeli iç istikrar sağlayabilmek amacıyla uzun vadeli planlar yapmayı ihmal etmeye meyilli olduğunu söyleyen Rothstein’in görüşüyle çelişmektedir. Bu bağlamda Katar’ın 2017 Haziran’ından beri kendisine dayatılan bu ambargoya verdiği cevapla East’ın “Küçük devletler –tamamen hareketsiz olmasalar da- tepkisel davranışlar gösteren siyasi varlıklardır” düşüncesine meydan okuması da çok önemlidir.³¹³ Katar idaresinin “küçük boyutlu” olmayı hareketleri için bir sınır kabul etmemesi, siyasi literatürde devletin kendine, büyüklüğüne ve kapsamına bakışının öznel olduğunu ve bunun küçük devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarının nasıl olacağının önemli bir belirleyicisi olduğunu savunan görüşü desteklemektedir.³¹⁴ Katar, bu mantığa göre hareket ederek Vital’in ünlü “Küçük devletin kendilerini algılayış biçimindeki hâkim doğal durum ve ortak payda zayıftır.” kuralına meydan okumuştur.³¹⁵

³¹³ East, M, “Size and foreign policy behavior: A test for two model”, *Journal of World Politics*, (C. 25, 1973), s. 556-576. Ayrıca bkz. East, M; Salmore, S; ve Hermann, C., *Why Nations Act*, (Beverly Hills: Sage, 1978).

³¹⁴ “Statement of General Joseph I. Votel, Commander US Central Command before the Senate Armed Services Committee on the posture of US Central Command”.

³¹⁵ East, M, “Size and foreign policy behavior: A test for two model”, *Journal of World Politics*, (C. 25, 1973), s. 556-576. Ayrıca bkz. East, M; Salmore, S. ve Hermann, C, *Why Nations Act*.

SON SÖZ: KÜÇÜKLÜK ZAYIFLIK ANLAMINA GELMEZ

Ambargonun üzerinden geçen bir yılın ardından Katar, iki tür zafer kazanmıştır. Birinci zaferi düşmanlarının isteklerini gerçekleştirememesidir. Böylece ambargo ülkelerini, krizi tırmandırma yönündeki ısrarlarından vazgeçmek zorunda bırakmıştır. Ayrıca çatışmayı uluslararası boyuta taşımalarını engellemiş ve krizi bölgesel düzeyde tutmalarını sağlamıştır. Öte yandan, krizin İran dosyası gibi ambargo ülkelerinin öncelik verdiği meselelerle ilgilenmeden önce ille de çözülmesi gerekmeyen basit bir mesele olarak algılanmasını sağlamıştır.

Ambargo ülkeleri bu yeni pozisyonu, ancak krizi tırmandırma, uluslararası boyuta taşıma ve dünya devletlerini ya kendilerini ya da Katar'ı seçmeye zorlama yönündeki çabaları başarısız olunca benimsemişlerdir. Buna dair gerek ambargo devletlerinin beyanlarında gerekse de liderlerinin açıklamalarında birçok beyan mevcuttur.

Ambargo ülkeleri bu başarısızlığı yaşadılar çünkü kendi güçlerini ve Katar'ın gücünü yanlış değerlendirdiler. İlk hatalarını siyasi sistemin meşruiyetinin etkisinin boyutunu ve Katar toplumunun devletin külli gücüne bağlılığını yanlış ölçerek yaptılar. Bu hataları beklentilerinin tersi sonuçlarla karşılaşmalarına neden oldu. Öncelikle ülkenin yönetimi zayıflamak yerine konumunu güçlendirdi. Çünkü bağımsızlığın, egemenliğin ve gururun sembolü haline geldi. Özellikle de ambargo ülkelerinin kendi emirlerine boyun eğecek bir yönetim oluşturma ve sonunda da onu düşürme girişimlerinden sonra. İkinci olarak keyfi uygulamalar Katar'da yaşayanları ve Katar vatandaşlarını proveke etti ve dayanışma, adaptasyon ve kendine güven gibi duyguları harekete geçirdi. Ambargo devletlerinin kışkırtmalarından kendilerini koruyup bir arada kalmalarını sağlayan ortak faktörler ön plana çıktı.

Ambargo devletleri meşruluk ve güç arasındaki dengeyi gözetmediler.

Meşruluk, gücü her zaman rahatsız eden unsurlardan biridir. Ambargo devletlerinin sert gücü ne kadar büyük olursa olsun bu güç meşruluktan yoksun olduğu sürece kullanılması mümkün değildir. Çünkü böylesi bir durumda uluslararası alanda üzerinde ittifak edilmiş kanunların çiğnenmesine emsal teşkil etmemesi için diğer devletler tarafından kınanması gereken bir saldırı olarak algılanır. Ambargo devletleri Katar'dan taleplerde bulunduklarında tam da bunu yaşadılar. Nitekim dünyadaki büyük güçler ittifak etmişti ki bunlar uygulanması mümkün olmayan, kabul edilmesin diye hazırlanmış, dünyadaki hiçbir devletin kabul etmeyeceği taleplerdi.

Ambargo devletleri Katar'ın büyük devletlerin, özellikle ABD'nin, jeo-politik hesaplarındaki pozisyonunu da yanlış hesapladı. Suudi Arabistan ve BAE, Amerika'yı yanlarına çektikleri takdirde Katar'a vesayetlerini dayatabileceklerini zannettiler. Fakat coğrafi şartlar iki deniz gücü olan ABD ve İngiltere'yi, bölgedeki tek bir devletin diğer komşu devletlere egemen olmasını engellemeye zorluyordu. Çünkü bu durum sahip olduğu büyük enerji kaynaklarından dolayı hayati derecede önemli kabul ettikleri bölgedeki alternatiflerini genişletirdi.

Ambargo devletleri uluslararası ilişkilerdeki güven faktörünü de hesaba katmadılar ve bunu ölçmeye değer olmayan görünmez faktör olarak kabul ettiler. Ülkeler arasındaki güven, birbirlerine verdikleri sözlere bağlı kalmalarıyla oluşur. Birbirlerine olan güvenleri ne kadar uzun süreli devam ederse o kadar güçlenir. Bu faktör iki önemli konuda Katar'ın kefesinin ağır basmasını sağladı: ABD ile ilişkileri ve Türkiye ile ilişkiler. ABD Katar'ın pozisyonunun ne kadar önemli olduğunu belirtmekle kalmadı aynı zamanda Katar'ın ABD için güvenilir bir müttefik olmasını sağlayan ABD'ye verdiği sözlere bağlı olmasını da takdir etti. BAE'nin ABD üssünün Katar'dan kendi ülkesine taşınması için yaptığı girişimleri boşa çıkaran şey de işte bu karşılıklı güvendi. Türkiye ile ilişkilere gelince, ambargo devletleri Türkiye'de yaptıkları yatırımların Katar ile Türkiye arasındaki karşılıklı güvenin yerine geçebileceğini zannettiler. Üstelik Türk gazetelerinin bazı Türk yetkililerden

naklettiği BAE'nin 15 Temmuz 2016'da Recep Tayyip Erdoğan'a karşı girişilen başarısız darbe girişimine karıştığına inandıkları haberlerine rağmen. Nitekim Erdoğan bir konuşmasında "Bazı Körfez devletleri Katar'ı destekleyen tutumumuzu parayla satın alabileceklerine dair yanlış bir kanaate sahipler." demişti.

Ambargo devletleri Katar'ın ekonomik gücünü birkaç açıdan hafife almışlardı. Bunlar:

1. Katar'ın dünya gaz piyasasındaki önemli rolü. Özellikle günümüzde dünya ekonomisinin lokomotifi sayılan Asya'ya gaz sağlaması. Bu ülkelere gaz temini durduğu takdirde ortaya çıkabilecek en ufak bir durgunluk, aralarında Batı'nın da bulunduğu diğer pazarlara intikal edecektir. Sonuçta işsizliğin artması, kalkınmada gerileme, şirketlerin iflası ve sosyal düzensizlikler ortaya çıkacaktır.

2. Katar'ın uluslararası sistemdeki ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi büyük devletlere yaptığı yatırımlar. Katar'ın ekonominin canlanmasına, istihdama, işsizliğin azalmasına katkı sağlayan sermaye sağlaması, yönetime ulaşmak için ekonomik krizden zarar gören grupların öfkesini kullanan popülist politikaları da dizginlemiş oluyordu. Başkan Trump, yaptığı her ekonomik anlaşmanın ardından seçim kampanyası sırasında halka vaad ettiği iş imkânı sağlama sözünü yerine getirdiğini açıkça ilan ediyordu. Katar, karşılıklı stratejik, ekonomik ve siyasi menfaatleri gerçekleştirmek için bu fırsatı kullanmıştı. Böylece ambargo devletleri yaptırımlarını ekonomik yaptırım seviyesine taşıyamadı. Çünkü böyle bir durumda altından kalkamayacağı uluslararası bir muhalefetle karşı karşıya kalacaktı.

Ambargo devletleri uygulamaları için ikna edici bir söylem oluşturmayı da başaramadı. Kendi hikâyelerini çürüten söylemleri hafife aldılar. Başlangıçta kendilerini uluslararası teammülleri çiğneyen Katar politikalarının kurbanı olarak sunmaya çalıştılar. Ama hikâyeleri çok hızlı bir şekilde çöktü. Katar

Haber Ajansı'na düzenledikleri korsan saldırı, kendilerinin ahlâki ilkelerden mahrum olduğunu, iddialarında yalan ve uydurma bilgilere dayandığını ortaya çıkardı. Hatta bizzat bu korsan saldırı kendilerinin Katar'ın işlerine karıştığını ispatlıyordu. Daha sonra sundukları 13 maddelik talep listesi ise ülkelerin egemenliğini ve başka bir devletin baskısı olmadan dışişlerini idare hakkını koruyan uluslararası kanunu gözetmediklerini ortaya koydu. Öte yandan BM üyesi bir ülkeyi vesayet altına almak için yaptırım yapılmasını dayatıyorlardı. Nihayetinde Katar, güçlü komşularının zorbalığına maruz kalan tarafın kendisi olduğunu, maruz kaldığı şeyin gerekçesi olmayan bir saldırı olduğunu anlatan tutarlı bir söylem sunmayı başardı.

Katar'ın bu başarısının arkasında çeşitli kollardan oluşan geniş bir arka plan vardır. Bu kolların hepsi tek bir sonuca varmaktadır ki o da küçük olmanın zayıf olmak anlamına gelmediğidir. Geçen yüzyılın yarısından itibaren daha zayıf olan tarafların sırf simetrik olmayan stratejiler uygulayarak başarılı olduğunu gösteren birçok araştıma mevcuttur. SSCB'nin sahip olduğu geleneksel ve geleneksel olmayan güçler onun çökmesini engelleyemedi. Çünkü ekonomik olarak zayıftı. 19. yy'da Çin'in sahip olduğu büyük coğrafya ve nüfus üstünlüğü onu kendisinden nüfus ve coğrafi olarak daha küçük olan ama sanayi ve teknoloji açısından daha üstün olan İngiltere'nin hâkimiyeti altına girmekten kurtaramadı. Bunlara ek olarak günümüzde her geçen gün daha fazla stratejist tarafından kara, hava ve deniz savaşına benzeyen yeni bir savaş meydanı olarak kabul edilen siber devrim söz konusudur. Bu yeni alanın en önemli özelliklerinden biri bu alanda başarılı olmak için geleneksel güç kaynaklarına ihtiyaç duyulmamasıdır. Aksine sınırsız ve küçük mekânlardaki az sayıdaki kişiler bütün devletlere saldırılar düzenleyebilirler. Estonya'ya düzenlenen siber saldırılar gibi. Ya da ABD ve İsrail'in İran nükleer tesislerine siber saldırı düzenlemeleri gibi. Bu savaşlarda fiziksel büyüklüğün bir hükmü yoktur. Gerekli teknoloji ve yeteneğe sahip ülkeler birbirilerine zarar verme konusunda eşit seviyede olabilmektedir. Söz konusu teknolojiler de kolayca elde edilebilen pek de pahalı olmayan şeylerdir.

